
Vergaderjaar 2015–2016

---

34 475 XII

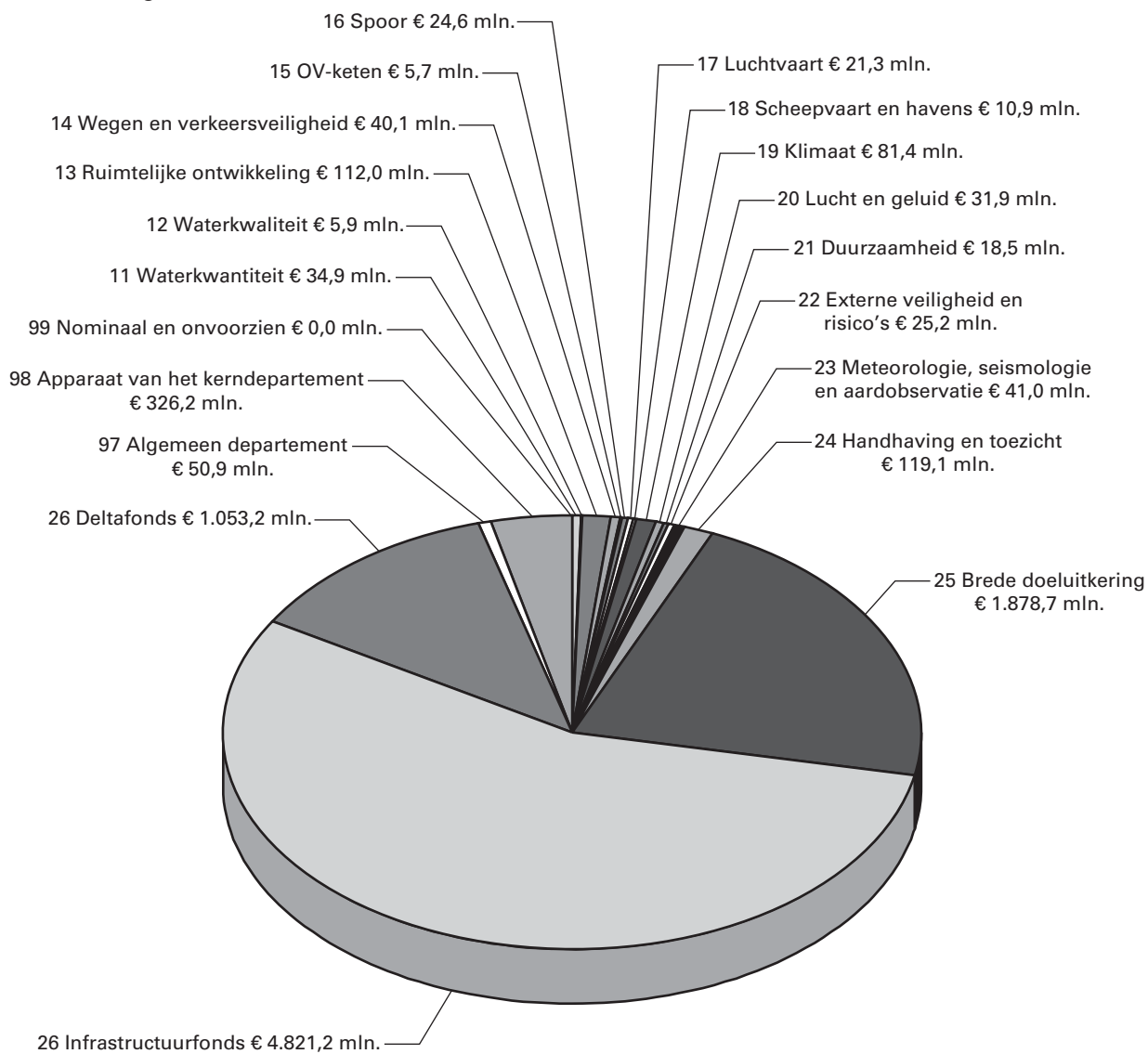
**Jaarverslag en slotwet Ministerie van
Infrastructuur en Milieu 2015**

Nr. 1

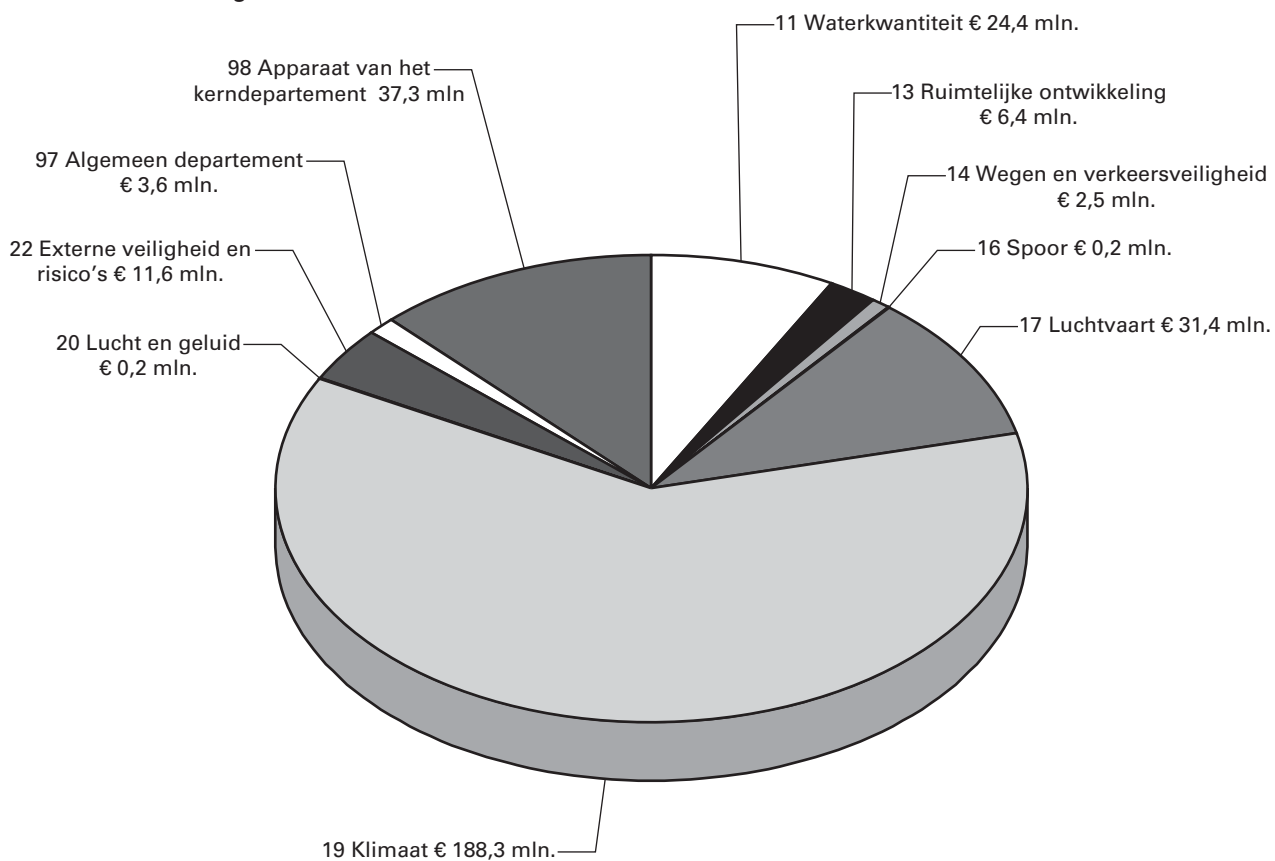
**JAARVERSLAG VAN HET MINISTERIE VAN INFRASTRUCTUUR EN
MILIEU (XII)**

Aangeboden 18 mei 2016

Gerealiseerde uitgaven naar beleidsterrein voor 2015 (in € 8.703 mln.)

Gerealiseerde ontvangsten naar beleidsterrein voor 2015 (in € 306 mln.)

INHOUDSOPGAVE

	blz.
A. Algemeen	5
1. Aanbieding en dechargeverlening	5
2. Leeswijzer	8
B. Beleidsverslag	11
3. Beleidsprioriteiten	11
4. Beleidsartikelen	24
Artikel 11 Waterkwantiteit	24
Artikel 12 Waterkwaliteit	35
Artikel 13 Ruimtelijke ontwikkeling	41
Artikel 14 Wegen en verkeersveiligheid	53
Artikel 15 Openbaar vervoer	61
Artikel 16 Spoor	66
Artikel 17 Luchtvaart	74
Artikel 18 Scheepvaart en havens	86
Artikel 19 Klimaat	94
Artikel 20 Lucht en geluid	104
Artikel 21 Duurzaamheid	110
Artikel 22 Externe veiligheid en risico's	116
Artikel 23 Meteorologie, seismologie en aardobservatie	126
Artikel 24 Handhaving en toezicht	130
Artikel 25 Brede doeluitkering (BDU)	134
Artikel 26 Bijdrage Investeringsfondsen	136
5. Niet-beleidsartikelen	140
Artikel 97 Algemeen Departement	140
Artikel 98 Apparaat Kerndepartement	142
Artikel 99 Nominaal en Onvoorzien	145
6. Bedrijfsvoeringsparagraaf	146
C. De jaarrekening	156
7. Verantwoordingsstaten	156
7.1 De departementale verantwoordingsstaat 2015 van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu	156
7.2 De samenvattende verantwoordingsstaat 2015 van de agentschappen van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu	157
7.3 De departementale saldibalans per 31 december 2015	159
7.4 De balansen per 31 december 2015 van de agentschappen van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu	169
7.5 Topinkomens	204
D. Bijlagen	208
1. Toezichtrelaties en ZBO's/RWT	208
2. Afgerond evaluatie en overig onderzoek	221
3. Overzicht niet-financiële informatie over inschakeling van externe adviseurs en tijdelijk personeel (externe inhuur)	234
4. Rapportage correspondentie	236
5. Afkortingenlijst	237

A. ALGEMEEN

1. AANBIEDING EN DECHARGEVERLENING

Aan de voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Hierbij bied ik, mede namens de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, het departementale jaarverslag van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (XII) over het jaar 2015 aan.

Onder verwijzing naar de artikelen 63 en 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verzoek ik de beide Kamers van de Staten-Generaal de Minister van Infrastructuur en Milieu decharge te verlenen over het in het jaar 2015 gevoerde financiële beheer.

Ten behoeve van de oordeelsvorming van de Staten-Generaal over dit verzoek tot dechargeverlening is door de Algemene Rekenkamer als externe controleur op grond van artikel 82 van de Comptabiliteitswet 2001 een rapport opgesteld. Dit rapport wordt separaat door de Algemene Rekenkamer aan de Staten-Generaal aangeboden. Het rapport bevat de bevindingen en het oordeel van de Rekenkamer met betrekking tot:

- a. het gevoerde financieel beheer en materieel beheer;
- b. de ten behoeve van dat beheer bijgehouden administraties;
- c. de financiële informatie in het jaarverslag;
- d. de betrokken saldibalans;
- e. de totstandkoming van de informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering;
- f. de in het jaarverslag opgenomen informatie over het gevoerde beleid en de bedrijfsvoering.

Bij het besluit tot dechargeverlening dienen verder de volgende, wettelijk voorgeschreven, stukken te worden betrokken:

- a. het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2015;
- b. het voorstel van de slotwet dat met het onderhavige jaarverslag samenhangt;
- c. het rapport van de Algemene Rekenkamer met betrekking tot het onderzoek van de centrale administratie van 's Rijks schatkist en van het Financieel jaarverslag van het Rijk;
- d. de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer met betrekking tot de in het Financieel jaarverslag van het Rijk over 2015 opgenomen rekening van uitgaven en ontvangsten van het Rijk over 2015, alsmede met betrekking tot de Saldibalans van het Rijk over 2015 (de verklaring van goedkeuring, bedoeld in artikel 83, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001).

Het besluit tot dechargeverlening kan niet worden genomen, voordat de betrokken slotwet is aangenomen en voordat de verklaring van goedkeuring van de Algemene Rekenkamer is ontvangen.

De Minister van Infrastructuur en Milieu,

M.H. Schultz van Haegen-Maas Geesteranus

Dechargeverlening door de Tweede Kamer

Onder verwijzing naar artikel 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verklaart de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dat de Tweede Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Tweede Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 64, tweede lid van de Comptabiliteitswet 2001 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, ter behandeling doorgezonden aan de voorzitter van de Eerste Kamer.

Dechargeverlening door de Eerste Kamer

Onder verwijzing naar artikel 64 van de Comptabiliteitswet 2001 verklaart de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal dat de Eerste Kamer aan het hiervoor gedane verzoek tot dechargeverlening tegemoet is gekomen door een daartoe strekkend besluit, genomen in de vergadering van

De Voorzitter van de Eerste Kamer,

Handtekening:

Datum:

Op grond van artikel 64, derde lid van de Comptabiliteitswet 2001 wordt dit originele exemplaar van het onderhavige jaarverslag, na ondertekening van de hierboven opgenomen verklaring, doorgezonden aan de Minister van Financiën.

2. LEESWIJZER

Algemeen

Voor u ligt het Jaarverslag 2015 van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM), Hoofdstuk XII van de Rijksbegroting. In dit Jaarverslag 2015 wordt verantwoording afgelegd over de gerealiseerde uitgaven, ontvangsten en aangegane verplichtingen ten opzichte van de begroting 2015.

Het Jaarverslag IenM 2015 bestaat uit de volgende onderdelen:

- A. Een algemeen deel: hierin is naast deze leeswijzer de officiële aanbieding van het Jaarverslag aan de Staten-Generaal en het verzoek tot dechargeverlening opgenomen.
- B. Het beleidsverslag 2015 van IenM: hierin wordt ingegaan op de resultaten die in 2015 zijn geboekt. Het beleidsverslag bestaat uit vier onderdelen: het verslag over de beleidsprioriteiten, de beleidsartikelen, de niet-beleidsartikelen en de bedrijfsvoeringsparagraaf.
- C. De Jaarrekening 2015 van IenM: deze bestaat uit de departementale verantwoordingstaat van IenM en de samenvattende verantwoordingsstaten van de agentschappen KNMI, Rijkswaterstaat, Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) en de Nederlandse Emissieautoriteit (NEa). Tevens bevat dit deel de departementale saldibalans van IenM, de jaarverslagen van de agentschappen en de opgave van Topinkomens.
- D. De bijlagen:
  - 1. het overzicht inzake het toezicht op de zelfstandige bestuursorganen (ZBO's) en de rechtspersonen met een wettelijke taak (RWT's)
  - 2. het overzicht van afgerond evaluatie en overig onderzoek
  - 3. het overzicht van de externe inhuur
  - 4. de rapportage correspondentie
  - 5. de afkortingenlijst

Naast dit Jaarverslag, Hoofdstuk XII van de Rijksbegroting, kent IenM ook de Jaarverslagen van het Infrastructuurfonds en het Deltafonds, respectievelijk Hoofdstuk A en J van de Rijksbegroting. In deze fondsen worden de concrete investeringsprojecten en programma's van het Ministerie van IenM geraamd en verantwoord.

Met het Infrastructuurfonds wordt invulling gegeven aan de doelstellingen zoals genoemd in de Wet op het Infrastructuurfonds ([Staatsblad 1993, nr 319](#)), te weten het bevorderen van een integrale afweging van prioriteiten en het bevorderen van continuïteit van middelen voor infrastructuur. Het Deltafonds kent zijn oorsprong in de Waterwet ([Staatsblad 2009, nr 107](#)). In de Waterwet is als doel van dit fonds opgenomen de bekostiging van maatregelen, voorzieningen en onderzoeken op het gebied van waterveiligheid en zoetwatervoorziening.

De verantwoordingen van IenM zijn ook digitaal beschikbaar op www.rijksbegroting.nl.

Normering Jaarverslag

De financiële informatie in het beleidsverslag (onderdeel B) wordt gepresenteerd door middel van de tabellen «Budgettaire gevolgen van beleid». Hierin worden opmerkelijke verschillen tussen de budgettaire raming en de realisatie in het verslagjaar toegelicht. Om de hoeveelheid informatie te beperken is gekozen voor het hanteren van de hieronder aangegeven norm. Aan de hand van deze norm wordt bepaald of een verschil wordt toegelicht. Naar aanleiding van de aanbeveling van de Tijdelijke Commissie Onderhoud en Innovatie Spoor (Kamerstukken II,

2011/2012, [32 707, nr. 16](#)) is de normering aangepast, waarbij geldt dat begrotingsbedragen boven de € 50 miljoen met een afwijking van meer dan € 5 miljoen ook worden toegelicht. Vanaf het begrotingsjaar 2016 zal worden gewerkt met een rijksbrede uniforme normering (zie Kamerstukken II, 2014/2015, [31 865, nr. 69](#)).

Norm bij te verklaren verschillen

Begrotingsbedrag	Vershil
< € 4,5 miljoen	> 50%
€ 4,5 – 22,5 miljoen	> € 2,5 miljoen
€ 22,5 – 50 miljoen	> 10%
> € 50 miljoen	> € 5 miljoen

Dit houdt in dat die hoofdproducten, waarbij het verschil tussen het begrotingsbedrag en de realisatie kleiner is dan de aangegeven norm niet worden toegelicht. Een uitzondering hierop wordt gemaakt voor beleidsmatige relevante mutaties. Deze worden ongeacht bovenstaande normering wel toegelicht. Verder worden in afwijking van bovenvermelde norm die artikelen, waarop in de begroting 2015 geen of zeer geringe ontvangsten, uitgaven of verplichtingen zijn geraamd maar waar in 2015 wel relatief kleine bedragen op zijn gerealiseerd, niet apart toegelicht.

Betreffende de niet-financiële informatie moet worden vermeld dat lenM bij het verkrijgen van deze indicatoren voor een deel afhankelijk is van verzameling door externe partijen zoals het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De praktijk is zodanig dat deze gegevens in een aantal gevallen later beschikbaar komen. Dit leidt ertoe dat niet in alle gevallen de gegevens over het verslagjaar ten tijde van het opstellen van het jaarverslag beschikbaar waren.

Groei paragraaf

Kwaliteit informatievoorziening via de begrotingcyclus

Zoals besproken in het wetgevingsoverleg van 14 oktober 2015 vind ik het belangrijk dat de Tweede Kamer en regering met elkaar discussiëren op welk niveau er informatie met elkaar wordt uitgewisseld. Het moet praktisch zijn voor de Kamer om haar controlerende rol waar te maken en ook praktisch voor ministeries om te zorgen dat we dingen efficiënt en effectief doen. Vorig jaar heeft de vaste Kamercommissie de leden mw. Visser en dhr. Hoogland als rapporteurs aangewezen voor de begrotingscyclus. De rapporteurs hebben met de medewerking van het ministerie een traject ingezet om de kwaliteit van de informatievoorziening richting het jaarverslag 2015 en de ontwerpbegroting 2017 te verbeteren.

Doorkijk naar Ontwerpbegroting en MIRT Overzicht 2017

De nadruk van het verbetertraject ligt in eerste instantie op de verbetermogelijkheden met betrekking tot de informatievoorziening over de MIRT-projecten en -programma's, DBFM-contracten en de rapportages vanuit het Ministerie van lenM. Er wordt hierbij toegewerkt naar de Ontwerpbegroting 2017 en het bijbehorende MIRT Overzicht 2017. In overleg met de rapporteurs worden dan een aantal wijzigingen doorgevoerd in de opzet van de begrotingsstukken. Zo wordt onder meer bij de projecten in het MIRT overzicht informatie opgenomen over de ontwikkeling van het budget en de planning ten opzichte van het oorspronkelijke budget en de oorspronkelijke planning. Ook komt er meer inzicht in de financiën en voortgang van onderdelen van diverse programma's. Er wordt meer informatie opgenomen over welk areaal in DBFM contracten

is opgenomen, en op welke wijze dit areaal na afloop van de contracten gefinancierd wordt. Het overleg hierover vindt op constructieve wijze plaats.

Jaarverslag 2015: verbeterde beleidsconclusies

In dit Jaarverslag is inhoud gegeven aan de in het verantwoordingsdebat van afgelopen jaar toegezegde verbetering van de kwaliteit van de beleidsconclusies. Deze worden beter toegelicht en onderbouwd aan de hand van resultaten. De beleidsconclusies vormen een belangrijk onderdeel van het Jaarverslag. Hiermee wordt een oordeel gegeven over de uitvoering van het beleid over het afgelopen jaar, waar mogelijk onderbouwd met de waarde van indicatoren/kengetallen en extern verifieerbare bronnen.

Webdossier Ruimtelijke Inrichting

Met de Algemene Rekenkamer zijn afspraken gemaakt over de informatie uit het webdossier Ruimtelijke Inrichting. Daarbij wordt inzicht gegeven in de bestedingen van de rijksoverheid aan aanleg van infrastructuur. De Algemene Rekenkamer stopt met het webdossier en heeft de jaarlijkse actualisatie van dit webdossier vorig jaar voor de laatste keer gepubliceerd. Ik ben in overleg met de Algemene Rekenkamer op welke wijze ik deze informatie het best vorm kan gaan geven.

Focusonderwerp

In de departementale jaarverslagen over 2015 krijgt het focusonderwerp «Tijd voor uitvoering van de hervormingstrajecten die in het jaar 2015 van start zijn gegaan» extra aandacht.

Voor lenM is bij de uitwerking van het focusonderwerp specifiek verzocht in te gaan op Duurzaam inkopen door de ministeries. De uitwerking is opgenomen in de Bedrijfsvoeringsparagraaf.

Pilot Bedrijfsvoeringsparagraaf

lenM werkt bij het jaarverslag 2015 als pilot voor de nieuwe bedrijfsvoeringsparagraaf die met ingang van 2016 via RBV aan de departementen zal worden voorgeschreven.

Dit houdt in dat er duidelijker onderscheid wordt gemaakt in drie onderdelen: een uitzonderingsrapportage (comptabele rechtmatigheid en voortgang op onvolkomenheden rekenkamer 2014), rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen (o.a. het focusonderwerp Duurzaam Inkopen) en belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de lenM bedrijfsvoering.

B. BELEIDSVERSLAG

3. BELEIDSPRIORITEITEN

INLEIDING

Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu staat voor een leefbaar, bereikbaar en veilig Nederland. In 2015 heeft IenM volop gewerkt aan oplossingen voor de grote uitdagingen waar Nederland voor staat, zoals klimaatverandering, waterveiligheid, milieu, ruimtelijke inrichting en bereikbaarheid. In dit beleidsverslag worden de belangrijkste resultaten uit 2015 toegelicht.

WATER

Deltaprogramma

Het kabinet heeft het rijksbeleid dat voortvloeit uit de voorstellen voor deltabeslissingen en voorkeursstrategieën opnieuw verankerd in het tweede Nationaal Water Plan, dat eind december 2015 door het kabinet is vastgesteld. In het Deltaprogramma 2016¹ is uitgebreid verslag gedaan van de voortgang op de deelprogramma's.

Waterveiligheid

In 2015 hebben bestuurlijke en internetconsultatie van het wetsvoorstel Nieuwe normering primaire waterkeringen plaatsgevonden. De consultatiereacties zijn verwerkt in het wetsvoorstel dat voor advies is voorgelegd aan de Raad van State. Begin 2016 zal het wetsvoorstel aan de Tweede Kamer worden aangeboden.

Zoetwater

Om tot afspraken te komen over de beschikbaarheid en de verdeling van water zijn in 2015 de dialogen gestart van Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen en gebruikers. Overeenstemming over het voorzieningenniveau zoetwater geeft de watergebruiker duidelijkheid over de verantwoordelijkheid van de overheid in normale en droge situaties. Alle regio's en het Rijk hebben plannen van aanpak opgesteld om tot voorzieningenniveaus zoetwater te komen.

Adaptatie

In 2015 is gestart met de transitie naar klimaatbestendig handelen vanaf 2020, zoals aangekondigd in de deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie uit 2014. Deze transitie wordt gemaakt door alle partijen die ofwel het Bestuursakkoord Deltaprogramma hebben getekend (overheden), ofwel de Intentieverklaring Ruimtelijke Adaptatie hebben onderschreven (overheden en maatschappelijke partijen). Het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie ondersteunt deze transitie, onder andere met het driejarige Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie (2015–2017). Verder is de evaluatie van de pilots Meerlaagsveiligheid gestart. Belangrijkste doel is verbetering van de waterrobuuste inrichting om de mogelijke gevolgen van overstromingen zoveel mogelijk te beperken. Tevens is de aanpak gestart van de overstromingsrisico's van de nationale vitale en kwetsbare functies. Ook hierbij is het streven om uiterlijk in 2020 in beleid en regelgeving vast te leggen dat uiterlijk in 2050 deze functies beter bestand zijn tegen overstromingen.

---

¹ 34 300 J, nr. 4

Waterkwaliteit

De uitvoering van de maatregelen uit de stroomgebiedbeheerplannen 2010–2015 voor Rijn, Maas, Schelde en Eems is in 2015 vrijwel geheel afgerond. De stroomgebiedbeheerplannen 2016–2021 voor Rijn, Maas, Schelde en Eems zijn in 2015 vastgesteld, na inspraak en een Plan-MER. De uitkomsten hiervan zijn verwerkt in de definitieve plannen². Uit de beleidsdoorlichting waterkwaliteit over de periode 2010–2014³ is gebleken dat het beleid doeltreffend en doelmatig is geweest en dat het beleid heeft bijgedragen aan de verbetering van de waterkwaliteit.

Op 27 mei 2015 vond in Amersfoort een brede conferentie plaats over waterkwaliteit. Daar werd duidelijk dat er nog opgaven liggen die alleen in goede samenwerking van alle partijen kunnen worden bereikt. Dit heeft geresulteerd in een werkprogramma voor waterkwaliteit⁴. Het Werkprogramma Schoon Water is complementair aan de stroomgebiedbeheerplannen.

Het draagt er aan bij dat de gemaakte afspraken voor het beleid ten aanzien van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen worden nagekomen en dat er een impuls wordt gegeven aan het beleid ten aanzien van nieuwe stoffen als geneesmiddelen en microplastics en problemen in specifieke gebieden, zoals kleine wateren en drinkwaterwinningen.

MILIEU

Klimaatagenda en SER-energieakkoord

Nederland heeft zich in 2015 in Europees en mondiaal verband ingezet voor een ambitieus en realistisch klimaatakkoord. Op 18 december is de Tweede Kamer per brief⁵ op hoofdlijnen geïnformeerd over de succesvolle uitkomst van Parijs met een nieuw mondiaal klimaatakkoord dat in 2020 in werking treedt en dat geldt voor alle landen. In en om Parijs vond veel activiteit plaats voor concrete internationale klimaatcoalities die een waardevolle aanvulling vormen op de acties uit het Parijs-akkoord. Nederland heeft zich aangesloten bij verschillende klimaatcoalities met betrekking tot onder andere transport, koolstofbeprijzing en weerbare steden.

De doelen voor de reductie van broeikasgas voor 2020 uit de Klimaatagenda liggen binnen bereik.

In 2020 zal de totale broeikasgasuitstoot in Nederland (ETS en niet-ETS) ongeveer 19% lager zijn dan in 1990. Het SER-Energieakkoord leidt bij volledige uitvoering in 2020 tot een emissiereductie van broeikasgassen van 21% ten opzichte van 1990. Uit de voortgangsrapportage van de Borgingscommissie⁶ blijkt dat de doelen van het Energieakkoord binnen bereik liggen. Vanuit IenM is, als onderdeel van het Energieakkoord, in 2015 de eerste lichting energiebesparingsmaatregelen van de Wet milieubeheer in werking getreden en is de tweede lichting voorbereid. Daarnaast hebben alle provincies windlocaties in hun structuurvisies opgenomen, is de onderliggend wet- en regelgeving voor wind op zee in werking getreden en zijn de ruimtelijke bouwstenen voor warmteplannen gereed gekomen.

² 31 710 / 27 625, nr. 45

³ 32 861, nr. 16

⁴ 31 710 / 27 625, nr. 44

⁵ 31 793, nr. 134

⁶ 30 196, nr. 381

De uitspraak van de rechtbank Den Haag in de zaak Urgenda tegen de Staat vormt een nieuwe ontwikkeling ten opzichte van het voorgenomen beleid. De rechtbank heeft bepaald dat de Staat de emissies van broeikasgassen moet beperken tot 25% ten opzichte van 1990. In de reactie op dit vonnis⁷ heeft het kabinet aangegeven dat voor de uitvoering van het vonnis aanvullende maatregelen nodig zijn en dat reeds lopende onderzoeken, zoals het Interdepartementale Beleidsonderzoek Effectiviteit CO₂-reductiemaatregelen hiervoor bouwstenen zullen aandragen. De Staat is tegen het vonnis van de rechtbank in beroep gegaan.

In oktober 2015 is de eerste voortgangsrapportage van de Klimaatagenda aan de Tweede Kamer gestuurd. Daarnaast is een nieuw Lokaal Actieprogramma gepresenteerd⁸. De Duurzame Brandstofvisie voor de transportsector die in het kader van het SER-energieakkoord is opgesteld, is in juli 2015 aan de Kamer gezonden⁹. Op basis van deze breed gedragen visie is het bedrijfsleven bereid tot investeren.

Circulaire economie / Van Afval Naar Grondstof (VANG)

Het programma Van Afval Naar Grondstof (VANG) richt zich op meer duurzame producten op de markt, duurzamere consumptie en meer en betere recycling. Doelen zijn halvering van de hoeveelheid afval, betere scheiding van huishoudelijk afval, wegnemen van belemmerende regelgeving en Nederland tot *hotspot* van de circulaire economie maken. In de 1e voortgangsrapportage VANG¹⁰ is de Tweede Kamer uitgebreid bericht over de voortgang die is bereikt op de gestelde doelen. Met het oog op stimulering en versnelling van deze transitie zijn in 2015 de volgende Green Deals gesloten:

- «Meer en betere recycling»
- «Afvalvrije festivals»
- Verbetering afvalbeheer Caribisch Nederland
- «Afvalreductie en -recycling op treinstations en in treinen»
- «Duurzaam stortbeheer»
- Verduurzamen voedselconsumptie

Het afgelopen jaar is veel kennis vergaard over de huidige beschikbare financiële instrumenten in Nederland en vanuit de EU en de Europese Investeringsbank. De beschikbare instrumenten zullen worden toegepast op een aantal relevante ketenakkoorden en Green Deals.

Nationaal heeft het Rijk het initiatief genomen om in de RACE-coalitie (Realisatie Acceleratie Circulaire Economie) met koplopers samen te werken, met als doel de transitie naar een circulaire economie systeem-breed te versnellen. Het onderwerp circular design is opgepakt door het programma CIRCO (Creating business through Circular Design) onder leiding van de TU Delft. De strategieën voor het veranderen van consumentengedrag zijn beschreven in de «aanpak verduurzamen consumentengedrag». Als onderdeel van het convenant «Meer en betere recycling» wordt samen met de afval- en recyclingsector gewerkt aan verbetering van het nascheiden van afval dat wordt ingezameld via milieustraten en bij bouwplaatsen. Op 1 januari 2015 is het uitvoeringsprogramma VANG Huishoudelijk Afval van start gegaan. Onderdeel hiervan is de keten-aanpak die zich primair richt op het sluiten van de keten van de producten

⁷ 32 813, nr. 103

⁸ 32 813, nrs. 101, 118

⁹ 30 196, nr. 353

¹⁰ 33 043, nr. 41

die in de afdankfase onderdeel uitmaken van het huishoudelijk afval. De ketenaanpak van IenM, VNG en NVRD is in december 2015 aan de Tweede Kamer aangeboden¹¹. In juni is het onderzoeksrapport van Het Groene Brein naar duurzaamheid in het onderwijs aan de Kamer aangeboden. De beleidsreactie hierop, namens de ministeries IenM, EZ en OCW is in oktober 2015 aan de Kamer gezonden¹².

Maatschappelijk verantwoord inkopen door overheden (MVI) kan een belangrijke bijdrage leveren aan het bevorderen van een circulaire economie. De ministeries van IenM, BZK, EZ, SZW en Buza hebben daarom in afstemming met medeoverheden en maatschappelijke organisaties een Plan van Aanpak MVI¹³ opgesteld om tot een duurzame en innovatiegerichte inkoop te komen.

Veiligheid: Safety Deals

Naar analogie van de Green Deals zijn in 2015 zes Safety Deals gesloten om de omgevingsveiligheid te verhogen. Deze hebben voor een belangrijk deel betrekking op de chemische industriesector, maar bijvoorbeeld ook over de inzet van LNG als brandstof in de transportketen is een deal gesloten. De chemieketen is in 2015 een proces gestart om de eigen veiligheidscultuur te versterken en heeft hiertoe een position paper en een meerjarenplan aan de Staatssecretaris van IenM aangeboden. Drie Safety Deals bieden rechtstreeks ondersteuning aan de uitvoering van het meerjarenplan.

BEREIKBAARHEID

Nieuwe aanpak bereikbaarheid

In 2015 is voortgang geboekt bij de zes brede MIRT-onderzoeken en twee MIRT-verkenningen rond bereikbaarheidopgaven op (middel)lange termijn. Het betreft onder meer de MIRT verkenning Amsterdam – Hoorn, de goederenvervoercorridors Oost en Zuid en het MIRT onderzoek Rotterdam – Den Haag. In de kwartiermakersfase van de onderzoeken is, samen met medeoverheden, bedrijfsleven en maatschappelijke partijen, gewerkt aan verbreding van de initiële bereikbaarheidsopgave met gerelateerde ruimtelijk-economische opgaven. Daarbij wordt op basis van de gebiedsagenda MIRT breed gekeken naar de ambitie van het gebied en welke opgaven er spelen. Naast bereikbaarheid is er ook aandacht voor o.a. woningbouw, economie en natuur in het gebied.

Daarbij worden OV, spoor, weg en water benaderd als één bereikbaarheidssysteem en staan burgers en hun reisgedrag centraal. Beoogd wordt om gezamenlijk slimme, creatieve en effectieve oplossingen te vinden en te komen tot een breder palet beleidsmaatregelen dan alleen nieuwe infrastructuur. Bij de nieuwe aanpak wordt gebruik gemaakt van de werkwijze en ervaringen van het programma Meer Bereiken, Beter Benutten en van de opbrengsten van het programma Connecting Mobility. Daarbij werken publieke en private partners samen aan effectiever en efficiënter verkeersmanagement en -informatie. Zo heeft het OV baat bij het bouwen van nieuwe woningen in de buurt van stations zoals nu bijvoorbeeld in Amsterdam en Utrecht binnenstedelijk is afgestemd en wordt gepland. Verder hebben proeven plaatsgevonden met innovatieve verkeerssystemen en zijn demonstraties met zelfrijdende voertuigen

¹¹ Bijlage bij [30 872, nr. 202](#)

¹² [20 487, nr. 50](#)

¹³ [30 196, nr. 358](#)

gehouden. Om de ontwikkelingen op het gebied van smart mobility mogelijk te maken en te versnellen zijn ronde tafelgesprekken georganiseerd op het gebied van Intelligente Transport Systemen. Daarnaast is de Innovatiecentrale van Rijkswaterstaat geopend en heeft aanpassing van wet- en regelgeving het mogelijk gemaakt om grootschalig te testen met zelfrijdende voertuigen op de openbare weg. Tenslotte zijn in 2015 voorbereidingen getroffen om tijdens het Nederlands voorzitterschap van de Europese Unie het onderwerp «smart mobility» op de Europese politieke agenda te zetten.

Voor vaarwegen is in lijn met het eind 2015 naar de kamer gestuurde «Toekomstperspectief bediening», gewerkt aan meer samenwerking in bediening met provincies en gemeenten en met bedrijven over precieze logistieke behoeftes. Hierdoor kon meer logistiek maatwerk worden geleverd, terwijl er tegelijkertijd efficiencywinst in bedieningsprocessen mogelijk was (o.a. ook door bediening op afstand). Voorbeelden hiervan zijn de ontwikkelde bedienafspraken in Twente en de betere afstemming van brugbediening in Noord-Holland, waar de doorvaartijden aanzienlijk zijn verkort. (Inter)nationaal corridormanagement wordt binnen het project Verkeerscentrale van Morgen en het Europese project CoRISMa verder ontwikkeld.

Aanleg wegen

In 2015 is weer een belangrijk deel van het MIRT programma gereed gekomen met de openstellingen van de A4 Burgerveen-Leiden, de A4 Delft-Schiedam, de A4 Dinteloord-Bergen op Zoom en de A15 Maasvlakte-Vaanplein. Daarnaast is het ontwerp tracébesluit voor de Blankenburgverbinding vastgesteld. Het tracébesluit verschuift naar 2016 vanwege afstemming met de regio en het ingewikkelde ontwerpproces. Van groot belang om het netwerk op orde te brengen zijn daarnaast de ontwerp tracébesluiten A13/16 en Via15 die in 2015 zijn vastgesteld. Het laatste MIRT onderzoek volgens de aanpak van «meer bereiken», over de bereikbaarheid Den Haag-Rotterdam is gestart. Het voorkeursalternatief voor de N65 verschuift naar 2016 als gevolg van de inbreng van nieuwe wensen vanuit de regio. Voor de A58 is het voorkeursbesluit wel genomen. Dit maakt deel uit van de afspraken over het programma bereikbaarheid Zuid Nederland waar in 2015 met de regio afspraken over zijn gemaakt. De tolwet is in 2015 door de beide Kamers vastgesteld.

Verkeersveiligheid

In 2015 is voortgebouwd op het beleid dat in gang is gezet ter uitvoering van het Strategisch Plan verkeersveiligheid en de Beleidsimpuls. In 2014 bedroeg het aantal verkeerdoden 570, evenals in 2013. Het aantal ernstig verkeersgewonden is in die periode gestegen van 18.800 naar 20.700. Het SWOV heeft eind 2015 de tweede verkenning uitgebracht waaruit blijkt dat het gestelde doel voor het aantal verkeerdoden, maximaal 500 in 2020, haalbaar is, maar dat het op basis van het huidige beleid niet zal lukken om de doelstelling voor het aantal ernstig verkeersgewonden, maximaal 10.600 in 2020, te halen. Ernstige verkeersgewonden blijken zich vooral voor te doen op gemeentelijke wegen en onder fietsers. De doelstelling wordt vooralsnog niet aangepast. Wel wordt een traject met de decentrale overheden gestart om de maatregelen en budgetten van decentrale overheden zo effectief mogelijk in te zetten.

Spoor en Openbaar Vervoer

Op 13 november 2015 is het definitief maatregelpakket herijking aan de Tweede Kamer gezonden¹⁴. Hierin zijn de keuzes aangegeven en worden de urgente opgaven benoemd waarvoor diverse onderzoeken worden gestart. Dit maatregelpakket is in het Notaoverleg MIRT op 23 november 2015 met de Tweede Kamer besproken en akkoord bevonden. Hiermee is de herijking afgerond. Momenteel vinden diverse studies plaats. De Tweede Kamer heeft naar aanleiding van het Notaoverleg de motie-De Boer c.s.¹⁵ aangenomen waarin wordt gevraagd de financiële ruimte met voorrang in te zetten voor vergroting van de capaciteit van station Schiphol en kansrijke grensoverschrijdende verbindingen.

Eind 2014 zijn de nieuwe concessies gegund aan ProRail en NS voor de periode 2015 tot 2025. Met de gunning van deze concessies is de aangekondigde nieuwe sturing van de NS en ProRail¹⁶ van start gegaan. Daartoe zijn onder andere beheerprotocollen met NS en ProRail in gebruik genomen en is een ontwikkelagenda opgesteld met een meerjarig perspectief. Daarnaast is een handhavingkader opgesteld waarin beschreven is op welke wijze op de concessies worden gehandhaafd.

De uitvoering van het stop-tonend-sein-verbeterprogramma (STS) is voortgezet. Het aantal treinen dat «door rood rijdt» is daarmee verder teruggedrongen. Het Landelijk Verbeterprogramma Overwegen (LVO) ten behoeve van de veiligheid en doorstroming bij spoorwegovergangen is verder uitgevoerd. Via een tweetal rapportages¹⁷ is de Tweede Kamer geïnformeerd over de voortgang. Daarnaast is vanuit het LVO € 10 mln. afgezonderd voor de vormgeving van een programma voor de aanpak van Niet Actief Beveiligde Overwegen (NABO).

In het Nationaal Openbaar Vervoer Beraad (NOVB) hebben partijen constructief samengewerkt en de acties uit de werkagenda 2015 opgepakt. In het NOVB is onder meer de visie op OV-betalen in de toekomst vastgesteld. Deze is in het najaar van 2015 aan de Tweede Kamer gezonden¹⁸. Verder is wetgeving die het mogelijk maakt om bij het uitblijven van voortgang regels te stellen door de Eerste en Tweede Kamer aangenomen en is de coöperatie voor Trans Link opgericht.

Luchtvaart

De sterke positie en de hubfunctie maken Schiphol tot een belangrijke motor voor de economie en werkgelegenheid. De Staatssecretaris van lenM heeft samen met de Minister van Economische Zaken in het najaar 2015 het initiatief genomen voor een actieagenda Schiphol 2016–2025¹⁹. In de actieagenda worden thema's benoemd om in samenwerking met alle betrokkenen de concurrentiepositie van Schiphol te versterken. Dit is mede ingegeven door de versterkte concurrentie met nieuwe opkomende hubluchthavens.

In 2015 zijn belangrijke stappen gezet om voor 70.000 vliegtuigbewegingen ruimte te maken op Eindhoven Airport en Lelystad Airport. In maart 2015 is het luchthavenbesluit Lelystad genomen en is de operationele uitrol van Lelystad Airport gestart zodat in 2018 de eerste commer-

¹⁴ Aangangsel handelingen 2015–2016, nr. 598

¹⁵ 34 300 A, nr.49

¹⁶ Zie LTSA 2, 29 984, nr. 474

¹⁷ 29 893, nrs. 190, 201

¹⁸ 23 645, nr. 605

¹⁹ 29 665, nr. 219

ciële lijndiensten plaatsvinden. In oktober 2015 heeft het kabinet een besluit genomen over de tweede fase van Eindhoven Airport die daardoor kan doorgroeien naar 43.000 vliegtuigbewegingen de komende vier jaar. Het besluit is genomen op basis van het advies van de heer Alders, die intensief met alle betrokken partijen heeft overlegd. Met het advies en additionele hinderbeperkende maatregelen is het maximale gedaan om de overlast voor de omgeving te beperken en invulling te geven aan de afspraken over de gewenste groei van Eindhoven Airport.

Verder is een voorstel tot wijziging van de Wet Luchtvaart inzake de regulering van de luchthaventarieven van Schiphol aangeboden aan de Tweede Kamer. De parlementaire behandeling van dit voorstel is voorzien in 2016. Dit geldt ook voor het wetsvoorstel over het Nieuwe Normen- en Handhavingstelsel Schiphol (NNHS), dat voorziet in het terugdringen van geluidshinder door zoveel mogelijk de geluidspreferente landingsbanen te gebruiken.

Maritieme Zaken

De maritieme strategie van de Minister van IenM is uitgewerkt in werkprogramma's voor zeevaart, zeehavens en binnenvaart. Het werkprogramma zeehavens is reeds in 2014 vastgesteld.

In 2015 zijn verschillende vaarwegprojecten opengesteld: het Maxima kanaal (Zuid-Willemsvaart), de nieuwe ligplaatsen bij Lemmer, de verbreding van het Amsterdam-Rijnkanaal bij Zeeburg, de 4e sluiskolk Ternaaien en meerdere binnenhavenprojecten.

Ook zijn er in het MIRT projectbeslissingen genomen over Zeetoeegang IJmond, de verbreding van het Julianakanaal, de 2e sluiskolk bij Eefde en de verbetering van de bestaande overnachtingshaven Tuindorp op de Waal. Er is tevens een verdrag met Vlaanderen ondertekend over realisatie van de nieuwe sluis bij Terneuzen. Daarnaast is gestart met de uitvoering van ligplaatsen op de Rijn-Scheldeverbinding en quick winmaatregelen aan de Volkeraksluizen.

Met het oog op versterking van de concurrentiekracht van de Nederlandse zeevloot is in 2015 door de ILT gewerkt aan het verbeteren van het vlagregister, onder andere door het beter inrichten van procedures. Op 4 december 2015 heeft het kabinet in een brief aan de Tweede Kamer²⁰ een beleidsstandpunt over de inzet van private beveiligers op Nederlandse koopvaardij schepen uiteengezet welke het uitgangspunt vormt voor de op te stellen bijzondere wetgeving. Onder andere zal worden voorzien in een bevoegdheid om, onder strikte voorwaarden, geweld aan te wenden.

In 2015 is inhoudelijk overeenstemming bereikt tussen de Noordzeelanden over het instellen van een NECA (NO_x Emission Control Area).

De acties uit het werkprogramma zeehavens zijn in uitvoering gebracht in samenwerking tussen het havenbedrijfsleven, de havenbedrijven, topsector Logistiek en het Rijk. Daarnaast is een aantal studies uit de kennisagenda afgerond. De Tweede Kamer is in juni 2015 geïnformeerd²¹ over de voortgang.

---

²⁰ 32 706, nr. 74

²¹ 29 862, nr. 28

In het kader van het werkprogramma Binnenvaart is een samenwerking tussen de Centrale Commissie voor de Rijnvaart (CCR) en de Europese Commissie tot stand gebracht. Verder zijn vorderingen gemaakt in de voorbereiding van de nieuwe EU-richtlijn beroepskwalificaties. Regelgeving voor het gebruik van LNG als brandstof is afgerond.

Logistiek

De acties van de Topsector Logistiek zijn gericht op het realiseren van minder vrachtwagenkilometers, minder uitstoot van CO₂ en op vestiging van logistieke bedrijven in Nederland. In dit verband hebben de ILT, NVWA, ISZW en douane in 2015 een gezamenlijke visie neergelegd op het toezicht in de logistieke sector. Een van de afgesproken acties is het realiseren van één frontoffice voor toezichtactiviteiten aan de buitengrens en het hierbij gebruik maken van logische momenten en plekken in de logistieke keten. Over de vereenvoudiging van wet- en regelgeving is de Tweede Kamer in januari 2015 geïnformeerd met de Maatwerkplanpak Regeldruk Logistiek²². De kwartiermakersfase van de brede MIRT-onderzoeken van de multimodale goederencorridors «Oost» en «Zuid» zijn in 2015 afgerond. De MIRT-onderzoeken worden in de loop van 2016 opgeleverd.

OMGEVINGSRECHT

Stelselherziening Omgevingsrecht

Het wetsvoorstel Omgevingswet is op 1 juli 2015 vastgesteld door de Tweede Kamer en ligt momenteel voor behandeling voor bij de Eerste Kamer. In 2015 is de uitvoeringsregelgeving van de Omgevingswet nader uitgewerkt in vier Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB's): het Omgevingsbesluit, het Besluit Kwaliteit Leefomgeving, het Besluit Activiteiten leefomgeving en het Besluit Bouwwerken leefomgeving. Het najaar van 2015 is benut om op basis van concepten van de AMvB's in gesprek te gaan met de belangrijkste stakeholders zodat hun inbreng tijdig kan worden meegenomen. Op basis van deze concepten zijn ook zogenoemde «botsproeven» uitgevoerd waarin het ministerie en partijen uit het veld testen hoe de regels werken. De AMvB's worden in 2016 afgerond. Verder is gewerkt aan de Invoeringswet van de Omgevingswet.

Over de implementatie van de Omgevingswet zijn in juli 2015 afspraken gemaakt met de bestuurlijke koepels IPO, VNG en UvW. Dit heeft geresulteerd in een bestuursakkoord implementatie Omgevingswet²³. Met dit akkoord onderstrepen de overheden hun gemeenschappelijke ambitie om van de stelselherziening omgevingsrecht een succes te maken. In 2015 zijn verder onder andere de aanpak voor de informatiehuizen en het transitieplan om te komen tot een centraal informatiepunt voor de Omgevingswet verder uitgewerkt.

Onder de noemer «Nu al Eenvoudig Beter» wordt onder andere via pilots de Omgevingswet getoetst aan de praktijk. Zo werkt een aantal gemeenten aan een verbreed bestemmingsplan vooruitlopend op de Omgevingswet. Dit wordt mogelijk gemaakt via de Crisis- en herstelwet (Chw). In 2015 zijn de 9e en 10e tranches AMvB van de Chw in werking getreden. Het ontwerpbesluit 11e tranche is in de Tweede Kamer besproken en ligt nu voor advies bij de Raad van State.

²² 29 362, nr. 240

²³ 33 118, nr. 19

Nationale Omgevingsvisie

In opmaat naar de Nationale Omgevingsvisie is in 2015 gestart met het opstellen van een Nationale Omgevingsagenda. De uitgangspunten voor het proces zijn vastgelegd in een plan van aanpak. Veel aandacht gaat uit naar het faciliteren van de inbreng van anderen. Vanuit vier verschillende velden is inbreng verzameld: maatschappelijk, interbestuurlijk, wetenschappelijk en interdepartementaal. Besluitvorming over de Omgevingsvisie vindt plaats door alle acht betrokken ministeries. Verder zijn met het oog op het maken van de NOVI diverse verkenningen uitgevoerd en zijn adviezen gevraagd aan adviesraden en planbureaus en is de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) geëvalueerd. Deze evaluatie wordt voorjaar 2016 aan de Kamer toegezonden.

RUIMTE

De Stad

lenM heeft in 2015 bijgedragen aan de ontwikkeling van de Agenda Stad. In de kamerbrief²⁴ is de inzet van lenM vermeld voor de thema's bereikbaarheid, circulaire economie, klimaatadaptieve stad en gezonde en leefbare stad opgenomen. De gesprekken met de steden over hun voorstellen en kansen voor living labs zijn gestart. Met de regionale overheden en de economic boards uit de Zuidelijke en Noordelijke Randstad, de Brainport Eindhoven en met de ministeries van EZ en BZK wordt een ruimtelijke ontwikkelstrategie geformuleerd ter versterking van de internationale concurrentiepositie van de drie stedelijke regio's. De analysefase is in 2015 afgerond en nu wordt toegewerkt naar een eerste bestuurlijk overleg waar de opgaven zullen worden vastgesteld.

Jaar van de Ruimte

«Nederland in 2015, daar wordt nu aan gewerkt» was eind jaren tachtig het motto van de Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening (VINEX). In 2015 werd op initiatief van een netwerk van ruimtelijke planners 25 jaar terug en vooruit gekeken, mede met steun van lenM. Hiermee is in 2015 een grote groep professionals bereikt en dat heeft geresulteerd in een breed gedeelde agenda voor de ruimtelijke ontwikkeling in de vorm van het Manifest2040 (zie www.wijmakennederland.nl). Deze toekomstverkenning door onafhankelijke landmakers is een mooie input voor de Omgevingsvisie. Het Manifest2040 gaat niet alleen in op de inhoudelijke opgaven voor de toekomst, maar schetst ook een aantal principes voor het handelen van professionals en overheden in de energieke samenleving. De Minister van lenM lanceerde het O-team (de O staat voor ontwerp), een team van ruimtelijke professionals dat op verzoek komt helpen bij concrete en complexe ruimtelijke opgaven en daarbij ontwerp onderzoek inzet.

Structuurvisie Ondergrond

In februari 2015 is de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (cNRD) voor het milieuonderzoek ten behoeve van de Structuurvisie Ondergrond aangeboden aan de Tweede Kamer. Begin juli is de Nota van antwoord aangeboden. Naast de antwoorden op de vragen van de Kamer in het kader van het schriftelijk overleg is hierin ingegaan op de binnengekomen zienswijzen en op het advies van de Commissie m.e.r. Daarmee is de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor het planMER van de Structuurvisie Ondergrond vastgesteld²⁵.

²⁴ 31 757, nr. 73

²⁵ 33 136, nrs. 10, 12

Parallel hieraan is gewerkt aan de uitvoering van de planMER. Hierin is bijzondere aandacht besteed aan de mogelijkheden voor, en effecten van aanvullende grondwateronttrekkingen voor menselijke consumptie, met het oog op een zorgvuldige verankering van het nationaal belang van de drinkwatervoorziening in de Structuurvisie Ondergrond. Eind 2015 is een agenda opgesteld van onderwerpen waar in de ontwerp Structuurvisie Ondergrond mogelijk uitspraken over zullen worden gedaan. Maatschappelijke organisaties en decentrale overheden worden nadrukkelijk betrokken bij de vertaling van de uitkomsten van de planMER naar de ontwerp Structuurvisie Ondergrond. Door deze brede afstemming zal de ontwerp Structuurvisie in het voorjaar 2016 aan de Tweede Kamer zal worden verzonden. De Basisregistratie Ondergrond (BRO) is aangenomen door beide Kamers. Publicatie in de Staatscourant heeft plaatsgevonden in oktober 2015.

SMASH

De beleidskeuzes van het Rijksprogramma SMASH zitten in de afrondende fase. De resultaten van het programma worden verwerkt in de beleidsnota Mainport en Metropool en in het wijzigingsbesluit Amvb LIB Schiphol onderdeel externe veiligheid en geluid. Het wijzigingsbesluit Luchthaven-indelingsbesluit vliegveiligheid is – na oplossing van de radarproblematiek – vastgesteld en in werking getreden.

Verbreding MIRT

Water en duurzaamheid zijn inmiddels onderdeel van het MIRT en worden vanaf het begin meegenomen in MIRT projecten en vice versa. De nieuwe werkwijze wordt meer en meer in praktijk gebracht. Het Leerplatform MIRT vervult een ondersteunende rol bij het proces van «leren door doen». Voor het tweede achtereenvolgende jaar hebben de Bestuurlijke Overleggen MIRT in een vernieuwde opzet plaatsgevonden: in de regio, met andere partijen (waterschappen, bedrijfsleven) aan tafel, is behalve over projecten ook het gesprek over opgaven gevoerd. Het bedrijfsleven heeft opgaven aangereikt die het voor de komende jaren ziet en waar in gezamenlijkheid aan gewerkt dient te worden. Zie de brief van 13 november 2015 over de uitkomsten van de BO's MIRT²⁶ voor een uitgebreide weergave van de resultaten.

INTERNATIONAAL

De bewindspersonen van lenM hebben in 2015 handelsgerelateerde bezoeken afgelegd aan Bangladesh, China, Colombia, Egypte en Mexico. Daarnaast bezochten ze diverse malen de VN en de Wereldbank in verband met de waterambitie. Deze missies waren veelal een follow-up van de brede handelsmissies in diezelfde landen onder leiding van de Minister-President of de Minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Highlevel inkomende bezoekers waren afkomstig uit onder meer Azerbeidzjan, Bangladesh, Iran, Canada, Frankrijk, Brazilië en Myanmar.

Tijdens de VN-conferentie over «Disaster Risk Reduction» in Sendai, Japan, en het Wereldwaterforum in Korea is de Delta Coalitie gepresenteerd; een landenplatform voor deltalanden. Naast initiatiefnemers Nederland, Japan en Colombia hebben ook Bangladesh, Egypte, de Filippijnen, Frankrijk, Indonesië, Mozambique, Myanmar, Vietnam en Zuid-Korea zich aangesloten bij de Delta Coalitie. Het Disaster Risk Reduction (DRR) programma is zeer succesvol gebleken in 2015.

²⁶ 34 300 A, nr. 17

Inmiddels zijn er 26 missies naar 21 landen geweest. In 2015 zijn de Sustainable Development Goals (SDG's) vastgesteld. Mede door de Nederlandse inbreng komt het onderwerp water in meerdere SDG's aan de orde. Nederland zet zich in voor het bereiken van de SDGs in eigen land en gebruikt ze als leidraad bij de vormgeving van de bilaterale relaties.

De Minister van IenM heeft de preventieve aanpak bij diverse internationale organisaties en bijeenkomsten uitgedragen, zoals de Verenigde Naties, het World Economic Forum, het Wereldwater Forum en de International Water Week in Amsterdam. Partners voor Water 3 wordt als zeer effectief ervaren door de externe partijen. Het programma wordt geëvalueerd. De resultaten komen begin 2016 beschikbaar. Voor het nieuwe Partners voor Water Programma 2016–2021 is in 2015 een programma van eisen vastgesteld. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland en het NWP hebben een programmavoorstel uitgewerkt. De doelstellingen van het nieuwe Partners voor Water programma worden nauw verbonden met de Internationale Waterambitie en met de prioriteiten van de Internationale Water Conferentie.

In EU-verband hebben in 2015 vier Transportraden en vier Milieuraden plaatsgevonden en twee informele raden over deze onderwerpen. De onderwerpen op de agenda's waren divers. Op de agenda voor Transport stond onder andere het vierde spoorpakket (marktpijler), binnenvaart (technische eisen), TEN-T, veiligheid in het weg- en spoorverkeer, MH17 en luchtvaartstrategie met bijzondere aandacht voor drones, EASA en mandaten voor de golfstaten. Bij Milieu speelden onderwerpen als Nationale Emissie plafonds voor lucht (NEC), het Emissie Handelssysteem (ETS), Circulaire Economie en vooral de voorbereiding voor de Klimaatop in Parijs. Naar aanleiding van de softwarefraude bij Volkswagen is het onderwerp daadwerkelijke vervoeremissies in beide raden aan de orde geweest.

Realisatie Beleidsdoorlichtingen

Artikel	Naam artikel(onderdeel)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Geheel artikel?	Vindplaats
11	Waterkwantiteit							X	Ja	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442254
12	Waterkwaliteit			X				X	Ja	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-1.html https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-16.html
13	Ruimtelijke ontwikkeling							X	Ja	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442256
14	Wegen en verkeersveiligheid: leefomgeving		X						Nee	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-3.html
15	Openbaar vervoer							X	Ja	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442259
16	Spoor: railveiligheid		X						Nee	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29893-106.html
17	Luchtvaart									
18	Scheepvaart en havens: zeehavens					X			Nee	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-2.html
19	Klimaat: sloopregeling, vrachtautozonering		X						Nee	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31305-188.html
20	Geluid en verzuringslucht: beleid geluid ¹		X						Nee	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28663-54.html
21	Duurzaamheid							X	Nee	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-17.html
22	Externe veiligheid en risico's: besluit externe veiligheid inrichtingen							X	Ja	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442260
23	Meteorologie, Seismologie en aardobservatie								Nee	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-4.html
24	Handhaving en toezicht									

¹ De beleidsdoorlichting Geluid is op 3 februari 2016 naar de TK gestuurd.

Link naar de meerjarenplanning uit de meest recente begroting: http://www.rijksbegroting.nl/2016/voorbereiding/begroting.kst212297_5.html
Voor de realisatie van andere onderzoeken zie de bijlage «afgerond evaluatie- en overig onderzoek» (bijlage 2).

Garanties

Garanties

Het Ministerie van IenM heeft één garantieregeling, te weten de Regeling Bijzondere Financiering (Bodemsanering). Het betreft de mogelijkheid voor een ondernemer in het midden- en kleinbedrijf, met onvoldoende middelen of te weinig zekerheden voor krediet bij een bank, om een borgstelling voor een gedeelte van het benodigde budget voor bodemsanering te krijgen. Dit om de aanpak van bodemverontreinigingen op bedrijventerreinen te stimuleren. Om deze stimulans zo groot mogelijk te houden is in de regeling geen premie opgenomen.

Een garantie is een voorwaardelijke financiële verplichting van de overheid aan een derde buiten de overheid, die pas tot uitbetaling komt als zich bij de wederpartij een bepaalde omstandigheid (realisatie van een risico) voordoet.

Invulling aangescherpte garantiekader

In de kabinetreactie op het rapport van de Commissie Risicoregelingen is het garantiekader aangescherpt (Kamerstukken II, 2013/14, [33 750, nr. 13](#)). Een van de doelen is het afbouwen van niet-gebruikte plafonds en het stopzetten van slapende regelingen. Bij de Regeling Bijzondere Financiering (Bodemsanering) was sprake van een verplichtingenplafond van € 65,3 miljoen. Gebleken is dat er weinig gebruik wordt gemaakt van deze regeling. Het gebruik steeg van ruim € 60.000 in 2008 tot ruim € 650.000 in 2010, om daarna gestaag af te nemen tot de huidige € 436.000. Vanwege het beperkte gebruik is – in lijn met de kabinetreactie – het verplichtingenplafond verlaagd naar € 15 miljoen bij 1e suppletore wet 2014 I en M.

Overzicht verstrekte garanties (bedragen in € 1.000)

Artikel en naam	Omschrijving	Uitstaande garanties 2013	Verleende garanties 2014	Vervallen garanties 2014	Uitstaande garanties 2014	Garantie-plafond 2014	Totaal plafond
13 Ruimtelijke ontwikkeling	Regeling Borgstelling MKB	515	0	39	476	0	15.000
	Totaal	515	0	39	476	0	15.000

4. BELEIDSARTIKELLEN

Artikel 11 Waterkwantiteit

Algemene doelstelling

Het op orde krijgen en houden van een duurzaam watersysteem tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten, waardoor Nederland droge voeten heeft en over voldoende zoetwater beschikt.

Rol en verantwoordelijkheden

(Doen) uitvoeren

Vanuit de Begroting hoofdstuk XII wordt bijgedragen aan het Deltafonds (zie extracomptabele verwijzingen). Vanuit het Deltafonds worden maatregelen en voorzieningen op het gebied van waterveiligheid (artikel 1), zoetwatervoorziening (artikel 2) en beheer, onderhoud en vervanging (artikel 3) bekostigd. De rol (doen) uitvoeren heeft betrekking op taken binnen de beleidsdomeinen waterveiligheid, zoetwatervoorziening en waterkwantiteit:

- Het waarborgen van de bescherming door primaire waterkeringen langs het kust- en IJsselmeergebied en de rivieren volgens het wettelijk niveau; alsmede het dynamisch handhaven van de kustlijn op het niveau van 2001 (basiskustlijn).
- Het (doen) uitvoeren van verkenningen en planuitwerkingen ten behoeve van waterveiligheid en zoetwatervoorziening.
- Het (doen) uitvoeren van aanlegprojecten, zoals het Hoogwaterbeschermingsprogramma, Ruimte voor de Rivier en de Maaswerken (waterveiligheid).
- Het (doen) uitvoeren van beheer, onderhoud en vervanging (waterveiligheid, waterkwantiteit).

Regisseren

De Minister is verantwoordelijk voor de vormgeving van het integrale waterbeleid, voor het Deltaprogramma en het toezicht op de uitvoering van de wet- en regelgeving. Ook is de Minister verantwoordelijk voor het verbeteren van de doeltreffendheid en de doelmatigheid van de bestuurlijke organisatie en het instrumentarium ten behoeve van het waterbeleid. Daarnaast regisseert de Minister de afstemming van het waterbeheer met de landen rondom de Noordzee en met de buurlanden bovenstrooms gelegen in de stroomgebieden van Rijn, Maas, Schelde en Eems.

De rol «regisseren» heeft op dit artikel ook betrekking op taken binnen de beleidsdomeinen waterkwantiteit, zoetwatervoorziening en innovatie:

- Het realiseren van een maatschappelijk afgewogen verdeling van water en het daartoe zo te beheren hoofdwatersysteem dat wateroverlast en -tekort worden voorkomen. Het zorgen voor kaders en instrumentarium voor regionale afwegingen om het regionale watersysteem op orde te brengen en te houden. Deze aanpak is onder andere terug te vinden in het Nationaal Waterplan 2009–2015 (Hoofdstuk 4 «Waterbeleid in thema's»)²⁷ en het Programma Rijkswateren 2010–2015 (waterkwantiteit²⁸).
- Het zorgen voor het ontwikkelen en implementeren van integraal waterbeleid in een aanpak gericht op de gebieden met grote rijkswateren. Deze aanpak is onder andere terug te vinden in het Nationaal Waterplan 2009–2015 (Hoofdstuk 3 «Samenwerken aan realisatie van het waterbeleid»²⁹ en Hoofdstuk 5 «Waterbeleid in gebieden»), het

²⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2009/12/01/nationaal-waterplan-2009-2015>

²⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2009/12/22/programma-rijkswateren-2010-2015>

²⁹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2009/12/01/nationaal-waterplan-2009-2015>

Beheer- en ontwikkelplan voor de Rijkswateren 2010–2015³⁰ en het Programma Rijkswateren 2010–2015³¹.

- Het beleid in het kader van de Topsector Water is gericht op het versterken van de concurrentiekracht van de Nederlandse watersector. Het gaat onder meer om het organiseren en uitvoeren van bilaterale handelsmissies en het ontvangen van buitenlandse delegaties (innovatie).

Tenslotte is de Minister verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de ILT op dit beleidsterrein (zie beleidsartikel 24 Handhaving en Toezicht).

Indicatoren en Kengetallen

Waterkwantiteit

Ongeveer 60% van ons land zou regelmatig onder water staan als er geen dijken en duinen zouden zijn. In dit gebied wonen negen miljoen mensen en wordt 70% van ons BNP verdiend. Maatschappelijk gezien is aandacht voor de waterveiligheid dus van cruciaal belang voor de leefbaarheid en de economie van Nederland (Kamerstukken II, 2012/13, [33 400, nr. 19](#)). Hieronder zijn de beleidsmatige indicatoren en kengetallen voor waterkwantiteit opgenomen. In productartikelen 1, 2 en 3 van het Deltafonds zijn de aan dit beleidsartikel gerelateerde productindicatoren en/of -kengetallen opgenomen.

Indicator één en twee: waterveiligheid: (droge voeten)

Onderstaande indicatoren geven weer hoe het is gesteld met het aantal kilometers dijken en duinen en het aantal kunstwerken die zorgen voor waterveiligheid in Nederland. De cijfers zijn gebaseerd op de toetsronden uit 2001, 2006, 2011 en de verlengde derde toetsing uit 2014. Conform de Waterwet wordt periodiek getoetst of de primaire waterkeringen voldoen aan de wettelijke veiligheidsnormen. Deze toetsing wordt door de beheerder uitgevoerd volgens het door de Minister vastgestelde wettelijk toetsinstrumentarium. Indien een kering niet aan de norm voldoet, worden maatregelen getroffen.

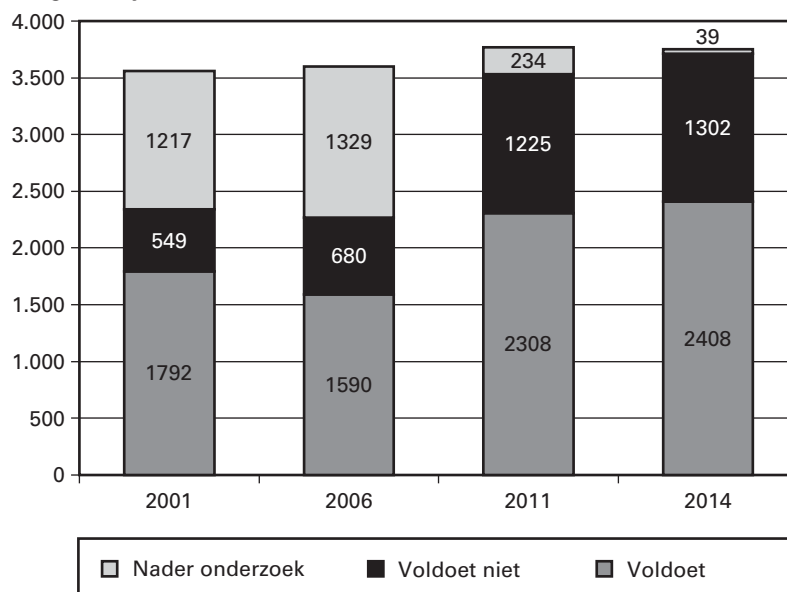
In 2013 is de Verlengde Derde Toetsronde Primaire Waterkeringen (LRT3+) gehouden. Deze toetsing kwam voort uit de derde toetsing uit 2011, met als bedoeling om zoveel mogelijk de categorie die bij de derde toetsing het oordeel «nader onderzoek nodig» had gekregen weg te werken. In 2014 is hierover aan de Tweede Kamer gerapporteerd met als belangrijkste conclusie dat voor circa 80% van de dijken en duinen het oordeel «nader onderzoek nodig» nu is omgezet in een definitief oordeel, wat eveneens geldt voor bijna 70% van de kunstwerken (Kamerstukken II, 2013/14, [31 710, nr. 32](#)). Na drie rondes van toetsen heeft nog 1.302 km keringen de status afgekeurd. Die moeten dus worden versterkt in de nabije toekomst. Ongeveer de helft hiervan heeft reeds een plek in lopende verbeterprogramma's, zoals HWBP-2, Ruimte voor de Rivier en Maaswerken. De afgekeurde keringen uit de derde en verlengde derde toetsing krijgen een plek in het nieuwe HWBP, mits wordt voldaan aan de subsidiecriteria.

³⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2009/12/01/beheer-en-ontwikkelplan-voor-de-rijkswateren-2010-2015-bprw>

³¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2009/12/22/programma-rijkswateren-2010-2015>

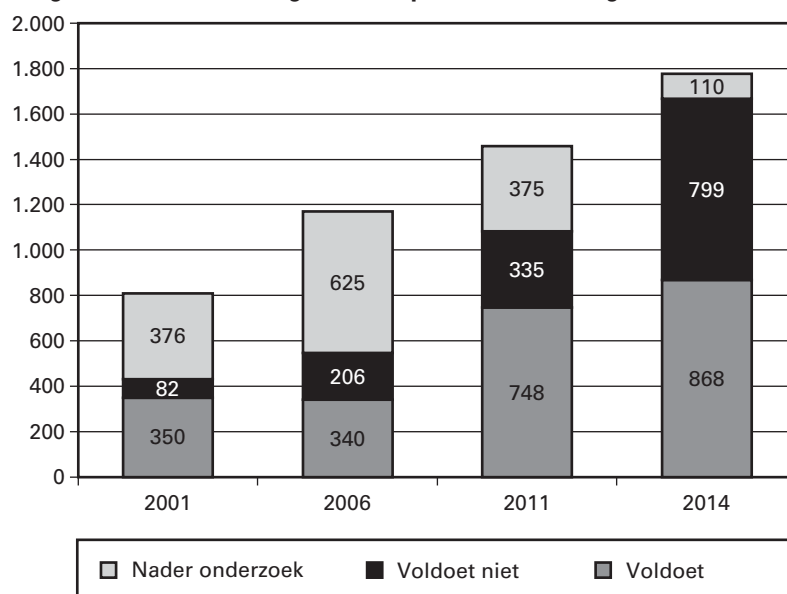
In 2017 start de volgende toetsronde. Over de resultaten van deze toetsing wordt in 2023 gerapporteerd aan de Eerste en Tweede Kamer (Kamerstukken II, 2013/2014, 33 750 J, nr. 20).

Kengetal: Dijken en duinen (in kilometers)

Bron: Inspectie Leefomgeving en Transport, 2014

Kengetal: Kunstwerken (aangemerkt als primaire waterkering in aantallen)

Bron: Inspectie Leefomgeving en Transport, 2014

Ten behoeve van een goede verdeling van water wordt peilbeheer op het hoofdwatersysteem toegepast. Hiervoor dienen de streefpeilen van drie belangrijke watersystemen (het IJsselmeer, Amsterdam-Rijnkanaal/ Noordzeekanaal en het Haringvliet) op het afgesproken niveau te worden

gehouden. Stuwen en spuien/gemalen zijn nodig om dit peil te beïnvloeden.

Indicator: Beschikbaarheid streefpeilen voor Noordzeekanaal/ Amsterdam-Rijnkanaal, IJsselmeer en Haringvliet

Indicator	Eenheid	Realisatie	Realisatie	Realisatie
		2013	2014	2015
Beschikbaarheid streefpeilen voor Noordzeekanaal/ Amsterdam-Rijnkanaal, IJsselmeer en Haringvliet	%	100%	100%	100%

De norm is dat 90% van de (24-uursgemiddelde) tijd de afgesproken (streef)peilen, onder normale omstandigheden, binnen de operationele marge worden gerealiseerd. De streefpeilen van het Haringvliet, Amsterdam-Rijnkanaal, Noordzeekanaal en IJsselmeer (alleen zomerpeil telt mee) waren in 2015 de gehele periode binnen de marge.

Over de voortgang in de uitvoering van het waterbeleid – ook voor de grote rijkswateren – wordt jaarlijks gerapporteerd in de Staat van Ons Water (www.staatvanonswater.nl). Dat geldt bijvoorbeeld voor waterveiligheid, waterkwaliteit en zoetwatervoorziening. Meer specifieke informatie over de wateren die in beheer zijn bij de waterschappen wordt jaarlijks gepubliceerd op (www.waterschapsspiegel.nl).

Beleidsconclusies

Het op dit artikel uitgevoerde beleid en de bijbehorende resultaten waren het afgelopen jaar conform de verwachtingen, zoals vermeld in de begroting. Er zijn geen grote afwijkingen of noodzaak tot bijstelling aan het licht gekomen.

In 2015 heeft het kabinet het Nationaal Waterplan 2016–2021 (NWP2) (Kamerstukken 2015/2016, [27 625, nr. 45](#)) vastgesteld en aangeboden aan de Tweede Kamer. In het Nationaal Waterplan worden de hoofdlijnen, principes en richting van het nationale waterbeleid in de planperiode 2016–2021 weergegeven met een vooruitblik richting 2050.

Met de uitvoeringsprogramma's Maaswerken, het tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma en het (nieuwe) Hoogwaterbeschermingsprogramma is goede voortgang geboekt. Bij de laatste twee gaat het met name om de verbetering van dijken en kunstwerken die bij de toetsrondes van 2006 en 2013 niet aan de wettelijke norm voldeden. Bij het uitvoeringsprogramma Ruimte voor de Rivier is een groot aantal projecten afgerond. Dit draagt bij aan een veiliger rivierengebied en een aantrekkelijke leefomgeving. Dankzij deze inzet is de begroting van het Deltafonds in 2015 nagenoeg geheel uitgeput. Gezamenlijke inspanning van Rijk en waterschappen blijft noodzakelijk om de afgesproken planning in de uitvoering van alle projecten te realiseren. Er wordt met het oog op toekomstige grote waterveiligheidsprojecten thans een methode ontwikkeld om de ex post doelmatigheid daarvan goed te kunnen beoordelen. Voor een nadere toelichting over de uitvoeringsprogramma's wordt verwezen naar het Deltafonds.

Voor een goede verdeling van water in het hoofdwatersysteem wordt in drie belangrijke watersystemen (het IJsselmeer, Amsterdam-Rijnkanaal/ Noordzeekanaal en het Haringvliet) peilbeheer toegepast. De streefpeilen van deze watersystemen bleven in 2015 binnen de afgesproken marges.

Voor meer informatie over de indicatoren wordt verwezen naar de hier bovenstaande toelichtingen.

Evaluaties

De Beleidslijn kust (2007) is in 2015 geëvalueerd en op basis daarvan herzien. Daarop volgend is in het AO Omgevingswet van 21 januari 2016 aangegeven dat er geen uitvoering wordt gegeven aan het onderdeel Kust uit het ontwerpbesluit herziening Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro).

In 2015 zijn de Evaluatie Structuurvisie Waddenzee en het door de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) uitgevoerde nadere onderzoek naar de doorwerking van het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) voor het Waddengebied uitgevoerd³². Geconcludeerd werd o.a. dat de structuurvisie en het Barro als instrument goed werken voor de duurzame bescherming van de Waddenzee. De bevindingen uit de evaluatie en het ILT-onderzoek worden meegenomen in een in 2016 nader uit te voeren onderzoek «Beleidsverkenning Toekomstige Rol en Ambitie van het Rijk voor het Waddengebied». Hierin worden de contouren van het gewenste toekomstige beleid nader onderzocht en beschreven.

In een drietal gebieden, te weten Dordrecht, IJssel-Vecht Delta en Marken, is verkend of de toepassing van meerlaagsveiligheid een kansrijke methode is voor verbetering van de waterveiligheid. Deze pilots vonden plaats in de vorm van een MIRT-onderzoek. Om de ervaringen uit deze pilots inzichtelijk te maken en om na te denken over de implicaties ervan voor de verdere beleidsontwikkeling is in 2015 een evaluatie uitgevoerd³³. De conclusies uit het evaluatierapport laten onder meer zien dat de kennis over het gebied en over de mogelijkheden van meerlaagsveiligheid sterk zijn toegenomen. Met de partners in het Deltaprogramma wordt besproken hoe de lessen uit deze evaluatie kunnen worden benut.

---

³² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/01/20/aanbieding-evaluatierapport-structuurvisie-waddenzee-en-onderzoeksrapport-ilt-over-het-waddengebied-2015-beleidsverkenning-2016>

³³ http://www.eur.nl/fileadmin/ASSETS/fsw/Hofman/nieuws/MLV_lerende_evaluatie_eindconcept_definitieve_versie_vanbuurenea.pdf

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
11	Waterkwantiteit				Realisatie	Begroting	Vershil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			37.457	40.756	32.289	30.634	1.655
Uitgaven			41.021	40.075	34.852	37.847	- 2.995
11.01	Algemeen waterbeleid		35.591	34.016	29.857	32.903	-3.046
11.01.01	Opdrachten		1.812	1.527	2.147	3.354	- 1.207
11.01.02	Subsidies		12.259	11.809	8.722	9.506	- 784
	– <i>Partners voor Water (HGIS)</i>		11.615	11.788	8.597	9.506	- 909
	– <i>Overige subsidies</i>		644	21	125	0	125
11.01.03	Bijdrage aan agentschappen		20.993	19.908	18.169	18.005	164
	– <i>waarvan bijdrage aan RWS</i>		20.265	19.350	17.643	17.605	38
	– <i>waarvan bijdrage aan KNMI</i>		728	558	526	400	126
11.01.04	Bijdrage aan medeoverheden		527	772	819	2.038	- 1.219
11.02	Waterveiligheid		3.338	3.225	2.788	2.516	272
11.02.01	Opdrachten		3.338	3.225	2.788	2.516	272
11.03	Grote oppervlaktewateren		2.092	2.834	2.207	2.428	- 221
11.03.01	Opdrachten		2.092	2.834	2.207	2.107	100
11.03.05	Bijdrage aan internationale organisaties			0	0	321	- 321
				0	0	321	- 321
	Ontvangsten		78	73	24.357	23.800	557

Toelichting op de financiële instrumenten

Verplichtingen

Het verschil in verplichtingen op dit artikel wordt met name veroorzaakt door de aangegane verplichting voor het programma Partners voor Water dat met Homogene Groep Internationale Samenwerkingsmiddelen (HGIS) wordt gefinancierd.

11.01 Algemeen waterbeleid

11.01.01 Opdrachten

Het merendeel van de acties uit het in mei 2011 getekende Bestuursakkoord Water (BAW; Kamerstukken II 2010/11, [27 625, nr. 204](#)) is uitgevoerd. De afspraken over het behalen van doelmatigheidswinst zijn goed op koers. Over de voortgang is in mei 2015 gerapporteerd in de Staat van Ons Water.

In maart 2015 zijn voor het eerst waterschapsverkiezingen gehouden samen met verkiezingen voor Provinciale Staten. De gemeenten zijn belast met de organisatie van beide verkiezingen. Na afloop van de verkiezingen heeft de Adviescommissie Water (AcW) op verzoek van de Minister van IenM een evaluatie uitgevoerd over het waterschapsbestel, met name wat betreft de geborgde zetels en de bezoldiging van het dagelijks bestuur van de waterschappen. Op 7 juli 2015 heeft de Adviescommissie Water (AcW) haar Advies Waterschapsbestuur uitgebracht. Dit advies is op 25 november naar de Tweede Kamer gestuurd (bijlage bij de brief van de Minister van Infrastructuur en Milieu d.d. 25 november 2015 inzake waterbeleid ([31 710, nr. 44](#))).

De activiteiten op het gebied van de Watercoalitie zijn gericht op het ontwikkelen van een nieuw sturingsinstrument voor het waterdomein. Rond het onderwerp «Water in en om het huis» wordt onderzocht of met

adaptieve sturing ook huishoudens meer zijn te activeren om bij te dragen aan de doelstellingen van het Bestuursakkoord Water over de waterketen. Het betreft een meerjarige activiteit door middel van verschillende kleine pilots.

Over de monitoring van de stand van zaken rond het waterbeleid in Nederland wordt jaarlijks gerapporteerd in de Staat van Ons Water (www.staatvanonswater.nl). Hierin wordt ingegaan op de voortgang van de verschillende uitvoeringsprogramma's en de actiepunten uit het Bestuursakkoord Water.

In 2015 is binnen IenM een strategie ontwikkeld voor Human Capital in de Watersector. Deze strategie bestaat uit het verhogen van de awareness voor waterveiligheid via algemene communicatie bij bezoeken van de Minister (de blauwe loper) en de site «onswater.nl». Verder is samen met de waterschappen een watereducatietraject ontwikkeld, wat tot uitdrukking komt in lesprogramma's voor scholen, focuspunten van educatie en kennis in de regio en het aanbieden van gastlessen.

Een ander speerpunt was het bevorderen van de instroom van Human Capital in de watersector. Dit gaat via het kernteam Human Capital waarin het bedrijfsleven, de kennissector en de overheden samenwerken. Er worden o.a. beurzen gegeven. Activiteiten binnen de Human Capital Agenda (HCA) zijn o.a. geweest: ondersteunen van de GEO-week water en bodem, toekenning van beurzen aan veelbelovende studenten, organisatie van het Wereld Water College, geven van gastlessen op scholen, samen met de Watergezant geven van adviezen aan de sector, organiseren waterkennisweek en het ontwikkelen van een programmatische aanpak.

Ook in 2015 is door de Helpdesk Water gewerkt aan het up-to-date houden van de informatie op de website van de Helpdesk. Daarbij is technische ondersteuning verleend aan het Omgevingsloket.

De lagere realisatie wordt deels veroorzaakt door budgetoverhevelingen van in totaal circa € 0,4 miljoen. Dit betreft de bijdrage voor EIP Waterconferentie aan gemeente Leeuwarden, de bijdrage aan medeoverheden voor het onderzoek aanpassing belastingstelsel waterschappen, de bijdrage aan het project OLO2 op artikel 13 en de bijdrage aan waterveiligheidsmaatregelen op 11.02.01. Verder zijn er voordelige aanbestedingsresultaten (€ 0,3 miljoen) geboekt en is eigen capaciteit ingezet voor de evaluatie waterschapsbestel waardoor uitbesteding (circa € 0,1 miljoen) niet nodig was. Daarnaast zijn de kosten van het project «Ons Water» € 0,1 miljoen lager uitgevallen als gevolg van een vertraging in het aanbestedingsproces en doordat een aantal activiteiten binnen de Europese onderzoeksprogramma's rondom Nationaal Kennis- en Innovatieprogramma Water en Klimaat (NKWK) zijn uitgesteld (€ 0,2 miljoen) naar latere jaren vanwege een tragere opstart vanwege de afstemming met diverse partijen over de onderzoeklijnen van het NKWK.

11.01.02 Subsidies

HGIS Partners voor Water

HGIS Partners voor Water: Het programma Water Mondiaal was een belangrijk instrument bij het realiseren van de mondiale ambities in 2015. Door de krachten te bundelen en daarmee de internationale positie van de

Nederlandse watersector te verbeteren is bijgedragen aan oplossingen voor de wereldwaterproblematiek. De interdepartementale samenwerking tussen de ministeries van IenM, BuZa (incl. HGIS) en EZ is gecontinueerd. Onderdeel hiervan is het uitvoeringsprogramma Partners voor Water 3 dat in uitvoering was bij de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO) en dat liep tot en met 2015. Het budget is geactualiseerd in 2015 voor het deel dat in 2014 al werd gerealiseerd. Een nieuw Partners voor Water programma (2016–2021) (ingaaend op 1 januari 2016) dat uitvoering geeft aan de Internationale Waterambitie (IWA)³⁴ is voorbereid in 2015. Het nieuwe accent richt zich op stedelijke delta's en de toeleverende gebieden waarbij de integrale aanpak evenals de preventieve aanpak centraal staan. Het Ministerie van IenM is penvoerder en doet dit in nauw overleg met de andere twee departementen. De uitgaven zijn via de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) gefinancierd.

Overige subsidies

In 2015 is een subsidie van € 75.000 verstrekt aan de Technologiestichting STW-NWO voor het project SAFElevee. Dit betreft een onderzoek naar de betrouwbaarheid van waterkeringen en beter begrip van faalmechanismen door het analyseren van echte doorbraken en overstromingen, met name ook internationaal. Dit project wordt uitgevoerd door de TU Delft. Met onze bijdrage en die van andere partijen (o.a. RWS, Deltares, Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer (Stowa) en HKV lijn in water) is gezorgd voor een multiplier-effect en wordt een onderzoek van ruim € 1 miljoen mogelijk gemaakt.

Daarnaast is ook een bijdrage van het Ministerie van IenM van € 150.000, verdeeld in drie gelijke delen in de periode 2015 tot en met 2017, bijgedragen aan het instituut voor Fysieke Veiligheid (IVF) verstrekt voor het project Water en Evacuatie. Het Ministerie van V&J en de veiligheidsregio's dragen in totaliteit € 660.000 bij. Hierbij wordt een structurele aanpak ontwikkelt waarmee de veiligheidsregio's kunnen zorgen voor een adequate rampenbeheersing bij overstromingen. Het project geeft hiermee invulling aan het voornemen in het Nationaal Waterplan om de rampenbeheersing van overstromingen te verbeteren. De hogere realisatie betreft de hierboven genoemde subsidies.

11.01.03 Bijdrage aan agentschappen

De bijdrage aan RWS heeft betrekking op de beleidsondersteunende en beleidsadviserende activiteiten (BOA) in 2015. Hiervoor wordt jaarlijks een opdracht aan RWS verstrekt. Tot deze opdracht behoren onder andere de bijdragen aan de uitwerking van de MIRT-onderzoeken waterveiligheid en zoetwatervoorziening.

In 2015 zijn aan het KNMI diverse onderzoeken en analyses gevraagd omtrent neerslagpatronen, het gedrag van extreme stormen, verbeterde windmodellen, het weer in de toekomst en risico-analyses ten aanzien van het samenvallen van extreme weersituaties. De resultaten van deze analyses hebben bijgedragen aan de onderbouwing van het wettelijke toetsinstrumentarium voor de primaire waterkeringen en het waterveiligheidsbeleid in het algemeen.

³⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/02/03/aanbieding-convergerende-stromen-internationale-waterambitie>

11.01.04 Bijdragen aan medeoverheden (ad 1)

Er zijn door lenM afspraken gemaakt met het Ministerie van SZW over compensaties in relatie tot de kinderopvang voor de waterschappen. Die afspraak behelst het laten meelopen van deze compensaties met de geldstroom van lenM richting de waterschappen. Daartoe zijn budgetten (voor de duur van de subsidieregeling tot en met 2017) van SZW overgeboekt naar lenM.

De lagere realisatie betreft de subsidieregeling met betrekking tot de kinderopvang, waarvoor minder aanvragen zijn ontvangen dan begroot. In 2015 is in totaliteit aan zes instanties subsidie verleend. Het betreft de Hoogheemraadschappen Rijnland, Delfland en Hollands Noorderkwartier, alsmede de waterschappen Aa en Maas, Scheldestromen en Rivierenland. De niet gebruikte middelen zijn teruggeboekt naar het Ministerie van SZW.

Op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) van BZK is een commissie BBV ingesteld. Deze commissie draagt zorg voor een eenduidige uitvoering en toepassing van het besluit, en voor een visie ten aanzien van rechtmatigheid in de controleverklaring van gemeenten, gemeenschappelijke regelingen, waterschappen en provincies. Sinds 2014 draagt het Ministerie van lenM de helft van de kosten voor het secretariaat van de commissie BBV bij vanwege de betrokkenheid van de commissie met de waterschappen. De bijdrage bedraagt € 35.695 per jaar, lopend tot en met 2018.

11.02 Waterveiligheid

11.02.01 Opdrachten

In 2015 is door het Rijk in overleg met decentrale overheden uitvoering gegeven aan het vervolmaken van de overstromingsrisicobeheerplannen (ORBP's) voor de vier stroomgebieden Eems, Rijn, Maas en Schelde. De definitieve ORBP's zijn op 14 december 2015 als onderdeel van het Nationaal Waterplan 2016–2021 aan de Tweede Kamer aangeboden. Het Interprovinciaal Overleg (IPO) is verantwoordelijk voor de risicokaarten. Zie: www.risicokaart.nl.

In het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma als onderdeel van het Deltaprogramma is de jaarlijkse programmering van hoogwaterbeschermingsmaatregelen op basis van de resultaten van de derde toetsronde primaire waterkeringen geactualiseerd. Daarnaast is de vierde toetsronde primaire waterkeringen (2017) voorbereid.

In 2015 is gewerkt aan de implementatie van de Deltabeslissing Waterveiligheid zoals deze is verankerd in de Tussentijdse wijziging van het Nationaal Waterplan 2009–2015. Met deze Deltabeslissing is de overstap gemaakt naar de risicobenadering. De doelen van het waterveiligheidsbeleid worden via normspecificaties voor primaire waterkeringen wettelijk verankerd. In 2015 is hiertoe gewerkt aan de wijziging van de Waterwet.

Beheerders van primaire waterkeringen moeten iedere twaalf jaar beoordelen of hun keringen voldoen aan de wettelijke veiligheidseisen. De methoden en regels die ze bij de beoordeling dienen te gebruiken, zijn vastgelegd in het Wettelijk Beoordelingsinstrumentarium (WBI). Het Voorschrift Beoordelen op Veiligheid en de Hydraulische Belastingen die bij dit instrumentarium horen zijn op basis van technische ontwikkelingen

en voortschrijdend inzicht geactualiseerd. Ook is het toets- en ontwerpinstrumentarium aangepast aan de nieuwe normering. In december 2015 zijn het algemeen en het technisch deel van het Voorschrift Beoordelen op Veiligheid in concept gereed gekomen.

11.03 Grote oppervlaktewateren

11.03.01 Opdrachten

Voor de beleidsnota Noordzee, is in juni 2015 de nationale en internationale consultatie afgerond. De consultatie heeft niet tot ingrijpende beleidswijzigingen geleid. De beleidsnota Noordzee is in december 2015 definitief vastgesteld als onderdeel van het tweede Nationale Water Plan. De uitrol van de routekaart, ligt op schema. De wet- en onderliggende regelgeving voor windenergie op zee is per 1 juli 2015 van kracht geworden. De ontwerp-kavelbesluiten III, IV en V (tezamen 700 MW) voor het windenergiegebied Borsssele zijn in december 2015 gepubliceerd. De definitieve kavelbesluiten I en II staan begin 2016 op de rol. Voor de uitrol van windenergie voor de Hollandse Kust is de aanwijzing van twee stroken tussen de 10 en 12 mijlszone als windenergiegebied nodig, hiertoe is een bestuurlijkproces opgestart wat begin 2016 zal leiden tot een ontwerp Rijksstructuurvisie Aanvulling gebied Hollandse Kust. In het kader van de consultatie van de Beleidsnota Noordzee zijn de meeste Noordzeelanden bezocht en zijn tevens gesprekken gevoerd met onder meer IJsland en Ierland. Om de maritieme planningsprocessen van de Noordzeelanden te ondersteunen wordt in 2016 een onderzoek- en samenwerkingsproject gestart. Hiervoor is in 2015 een Interreg subsidie toegewezen. Het project zal in 2018 worden afgerond.

Voor de verwezenlijking van het ontwikkelperspectief uit de ontwerprijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer (Kamerstukken II, 2014/2015, [33 531, nr. 2](#)) is financiële dekking vereist. In maart 2015 is door Regio en Rijk de Bestuursovereenkomst Ontwikkeling Grevelingen Volkerak-Zoommeer ondertekend waarin afspraken over samenwerking en het realiseren van de bekostingsopgave zijn vastgelegd. In 2015 is tevens gewerkt aan een aanvulling op het MER.

11.03.05 Bijdrage aan internationale organisaties (ad 2)

De bijdragen aan internationale organisaties betreffen de juridisch verplichte contributie aan het Uitvoerend Secretariaat van de Vlaams-Nederlandse Scheldec commissie voor de juiste implementatie van de Scheldeverdragen.

Bij 1ste suppletoire wet 2015 is deze structurele bijdragen overgeboekt naar RWS, waardoor de realisatie nu met de jaarlijkse bijdrage afwijkt van de oorspronkelijke begroting.

Ontvangsten

In 2015 is een bijdrage ontvangen van de Waterschappen voor de waterschapsverkiezingen en de provincies voor het Zuidwestelijk Deltaprogramma.

Extracomptabele verwijzingen

Extracomptabele verwijziging naar artikel 1 Investeren in Veiligheid van het Deltafonds (x € 1.000)

Extracomptabele verwijziging naar artikel 1 Investeren in Veiligheid van het Deltafonds (x € 1.000)			2015
Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 1 Investeren in Veiligheid van het Deltafonds			508.042
Andere ontvangsten van artikel 1 Investeren in Veiligheid van het Deltafonds			207.416
Totale uitgaven op artikel 1 Investeren in Veiligheid van het Deltafonds			715.458
waarvan			
1.01	Grote projecten waterveiligheid		546.895
1.02	Overige aanlegprojecten waterveiligheid		165.228
1.03	Studiekosten		3.335

Extracomptabele verwijziging naar artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening van het Deltafonds (x € 1.000)

Extracomptabele verwijziging naar artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening van het Deltafonds (x € 1.000)			2015
Andere ontvangsten van artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening van het Deltafonds			2.219
Totale uitgaven op artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening van het Deltafonds			8.336
waarvan			
2.01	Aanleg waterkwantiteit		6.727
2.02	Overige waterinvesteringen zoetwatervoorziening		1.609
2.03	Studiekosten		

Extracomptabele verwijziging naar artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging van het Deltafonds (x € 1.000)

Extracomptabele verwijziging naar artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging van het Deltafonds (x € 1.000)			2015
Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging van het Deltafonds			156.952
Andere ontvangsten van artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging van het Deltafonds			0
Totale uitgaven op artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging van het Deltafonds			156.952
waarvan			
3.01	Watermanagement		7.764
3.02	Beheer, onderhoud en vervanging		149.188

Artikel 12 Waterkwaliteit

Algemene Doelstelling

Het op orde krijgen en houden van een duurzaam watersysteem tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten, waardoor Nederland schoon (drink)water heeft.

Rollen en Verantwoordelijkheden

(Doen) uitvoeren

Vanuit de Begroting hoofdstuk XII (artikel 26.02) is een bijdrage gedaan aan het Deltafonds (artikel 7). Vanuit het Deltafonds worden maatregelen en voorzieningen op het gebied van waterkwaliteit bekostigd. De rol «(doen) uitvoeren» heeft betrekking op taken binnen het beleidsdomein waterkwaliteit:

- Het (doen) uitvoeren van aanlegprojecten, zoals het Verbeterprogramma Waterkwaliteit Rijkswateren.
- Het (doen) uitvoeren van beheer, onderhoud en vervanging.

Regisseren

De Minister is verantwoordelijk voor de vormgeving van het integrale waterbeleid en het toezicht op de uitvoering van de wet- en regelgeving. Ook is de Minister verantwoordelijk voor het verbeteren van de doeltreffendheid en de doelmatigheid van de bestuurlijke organisatie en het instrumentarium ten behoeve van het waterbeleid. Daarnaast regisseert de Minister de afstemming van het waterbeheer rondom de Noordzee en met de buurlanden bovenstrooms gelegen in de stroomgebieden van Rijn, Maas, Schelde en Eems.

De rol «regisseren» heeft in dit artikel betrekking op taken binnen de volgende onderdelen:

- Beleidsontwikkeling ten behoeve van het bereiken van een goede ecologische en chemische waterkwaliteit van de oppervlaktewateren en de uitvoering gericht op het halen van een goede chemische en kwantitatieve toestand van de grondwateren in de stroomgebieden van de Rijn, Maas, Schelde, Eems conform de voorschriften zoals opgenomen in de Kaderrichtlijn Water (KRW), om in drie planperiodes uiterlijk in 2027 aan de Europese verplichtingen te voldoen³⁵.
- Beleidsontwikkeling ten behoeve van het nemen van de nodige maatregelen om een goede milieutoestand te bereiken en te behouden in het Nederlandse deel van de Noordzee, in samenwerking en samenhang met de andere Noordzeelanden, conform de vereisten zoals opgenomen in de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) 11.
- Ten aanzien van de KRM geldt dat de coördinerende verantwoordelijkheid ligt bij de Minister van IenM, tezamen met de Minister van EZ voor zover het aangelegenheden betreft die mede tot zijn verantwoordelijkheid behoren.

Tenslotte is de Minister verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de ILT op dit beleidsterrein (zie beleidsartikel 24 Handhaving en toezicht).

Op dit artikel worden geen uitgaven meer verantwoord gericht op de aanleg van voorzieningen en maatregelen ten behoeve van het bereiken van een goede ecologische en chemische kwaliteit van de oppervlaktewateren en het bereiken van een goede chemische en kwantitatieve toestand van de grondwateren in de stroomgebieden van de Rijn, Maas, Schelde, Eems, conform de voorschriften zoals opgenomen in de Kaderrichtlijn

³⁵ <http://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/wetgeving-beleid/kaderrichtlijn-water>

Water (KRW), om in drie planperiodes uiterlijk in 2027 aan de Europese verplichtingen te voldoen¹². Dit onderdeel is vanaf 2015 ondergebracht bij artikel 7 van het Deltafonds.

Indicatoren en kengetallen

Over de ecologische en chemische kwaliteit van de oppervlaktewateren en het bereiken van een goede chemische en kwantitatieve toestand van de grondwateren in de stroomgebieden van de Rijn, Maas, Schelde, Eems wordt de Tweede Kamer jaarlijks geïnformeerd via «Water in Beeld» (laatste publicatie: Kamerstukken II, 2015/2016, 27 625, nr. 338. Ook heeft het PBL op verzoek van IenM de tussenresultaten in het Milieucompendium gepresenteerd en een ex ante evaluatie uitgevoerd om het effect van rijks- en regionale maatregelen samen in beeld te brengen³⁶. De indicator «KRW-maatregelen per fase per einde van het jaar (rijkswateren)» en de middelen voor waterkwaliteit worden vanaf 2015 verantwoord op artikel 7 van Deltafonds.

Beleidsconclusies

Het op dit artikel uitgevoerde beleid en de bijbehorende resultaten waren het afgelopen jaar conform de verwachtingen, zoals vermeld in de begroting. Er zijn geen grote afwijkingen of noodzaak tot bijstelling aan het licht gekomen.

In 2015 is de beleidsdoorlichting waterkwaliteit uitgevoerd (Kamerstukken II, 2015/2016, 32 861, nr. 16) over de periode 2010–2014. Uit de beleidsdoorlichting blijkt dat het beleid doeltreffend en doelmatig is geweest en dat het beleid heeft bijgedragen aan de verbetering van de waterkwaliteit; deze beleidslijn is voortgezet in 2015. Deze bevinding wordt ondersteund door een rapport van het Wereld Natuur Fonds, waarin is aangegeven dat de zoete wateren en moerassen in Nederland verbeteren. Sinds 1990 zijn de dierspopulaties hier met gemiddeld 40 procent vooruit gegaan. De diersoorten profiteren van verbeterde milieukwaliteit, aanleg van natuurvriendelijke oevers en vispassages, herstel van moerassen, toename moerasareaal en natuurontwikkeling langs de grote rivieren³⁷.

In 2015 is de planperiode die loopt van 22 december 2009 tot 22 december 2015 afgerond. Er is uitgebreid verantwoording afgelegd over de ontwikkeling van de toestand in de stroomgebiedbeheerplannen 2016–2021, die zijn vastgesteld als onderdeel van het NWP³⁸. Daarin is tevens opgenomen welke aanvullende maatregelen nodig zijn om te voldoen aan de resterende opgave. De begrote investeringen in waterkwaliteit, gefinancierd van en verantwoord bij artikel 7 van het Deltafonds, zijn voortvarend opgepakt in 2015.

³⁶ <http://www.pbl.nl/publicaties/waterkwaliteit-nu-en-in-de-toekomst>).

³⁷ <https://www.wnf.nl/wat-wnf-doet/onze-aanpak/onderzoek-en-innovatie/living-planet-report.htm>

³⁸ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/27625/kst-31710-45?resultIndex=11&sorttype=1&sortorder=4>

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
12	Waterkwaliteit				Realisatie	Begroting	Verschil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			70.389	85.651	4.193	4.564	- 371
Uitgaven			78.565	84.827	5.915	6.225	- 310
12.01	Waterkwaliteit		78.565	84.827	5.915	6.225	- 310
12.01.01	Opdrachten		4.729	3.978	4.076	4.012	64
12.01.02	Subsidies		94	277	261	262	- 1
12.01.03	Bijdrage aan agentschappen		65.861	78.946	0	0	0
	– waarvan bijdrage aan RWS		65.861	78.946	0	0	0
	* Verbeterprogramma Waterkwaliteit						
	rijkswateren		52.791	67.970	0	0	0
	* Natuurcompensatie Perkpolder		7.325	7.372	0	0	0
	* Natuurlijker Markermeer/IJ'meer		4.485	3.153	0	0	0
	* Verruiming vaargeul Westerschelde		1.260	451	0	0	0
12.01.04	Bijdrage aan medeoverheden		6.557	0	460	404	56
12.01.05	Bijdrage aan internationale organisaties		1.324	1.626	1.118	1.547	- 429
Ontvangsten			0	0	0	0	0

Toelichting op de financiële instrumenten

12.01 Waterkwaliteit

12.01.01 Opdrachten

De stroomgebiedbeheerplannen onder de KRW 13 kennen een 6-jaarlijkse cyclus. Doel is om in 2027 de doelstelling van schoon water en een gezond watersysteem voor duurzaam gebruik bereikt te hebben. De voortgang van de uitvoering van de maatregelen is gerapporteerd in «Water in Beeld» (laatste publicatie: Kamerstukken II, 2015 27 625, nr. 338). De stroomgebiedbeheerplannen 2010–2015 zijn uitgevoerd. De stroomgebiedbeheerplannen 2016–2021 zijn in december 2015 vastgesteld als onderdeel van het NWP (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/27625/kst-31710-45?resultIndex=11&sorttype=1&sortorder=4>) en de uitvoering daarvan start in 2016. De middelen voor de daadwerkelijke uitvoering van de KRW-maatregelen in het hoofdwatersysteem worden vanaf 2015 op het Deltafonds, artikel 7 verantwoord.

De Europese Kaderrichtlijn Mariene strategie (KRM) kent, net als de KRW, een zesjarige plancyclus. In 2015 is uitvoering gegeven aan de eerste plancyclus die doorloopt tot en met 2016. In 2015 is op basis van de Mariene Strategie Deel 1 (Initiële Beoordeling, de Goede Milieu Toestand en bijbehorende milieudoelen voor 2020 en indicatoren) besloten over Mariene Strategie Deel 3, het KRM-Programma van Maatregelen, waaronder onderwerpen waarvoor aanvullend beleid nodig is, om aan de richtlijn te voldoen. Dit KRM-Programma van Maatregelen maakt deel uit van het NWP Deel 2. Een maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA) maakt hier tevens onderdeel van uit. Uitbestedingen zijn er geweest voor de uitvoering van het KRM-Monitoringprogramma (Mariene Strategie Deel 2, vastgesteld in 2014), ontwikkeling van indicatoren en kennisprogrammering in het bijzonder op het gebied van de zwerfvuil en microplastics in zee en onderwatergeluid. Daarnaast hebben de uitbestedingen zich gericht op maatregelen om zwerfvuil (waaronder microplastics) in zee terug te dringen en de voorbereiding van besluitvorming over bodembe-

scherming op het Friese Front en Centrale Oestergronden (waaronder een MKBA). Hierbij is ingezet op internationale afstemming en samenwerking (Noordzeeregio, OSPAR, EU-programmering) en op samenwerking met het Ministerie van EZ, kennisinstituten en belanghebbenden. Voor de ontwikkeling van kennis en maatregelen is op onderdelen gebruik gemaakt van co-financiering uit het Europese Fonds voor Maritieme zaken en Visserij (EMFZV) in gedeeld beheer tussen de Europese Commissie en de lidstaten. In 2015 zijn lagere uitgaven gerealiseerd voor met name de optimalisatie van het modelinstrumentarium voor kwaliteit en voor de ontwikkeling van analysemethoden voor nieuwe prioritaire stoffen.

12.01.02 Subsidies

In het Bestuursakkoord Water (BAW) is afgesproken in de regio samen te werken bij de uitvoering van de beheertaken van het stedelijk watersysteem en de waterketen. Kenniscoaches hebben dit proces gefaciliteerd. Het programma Kenniscoaches, dat in december 2011 is gestart en loopt tot en met 2016, wordt uitgevoerd door stichting RIONED en wordt financieel ondersteund door het Ministerie van IenM. Er zijn vijftien kenniscoaches aangesteld en getraind in het coachen van het bevorderen van samenwerking in de waterketen. De inzet van kenniscoaches heeft ertoe bijgedragen dat de samenwerking bij de uitvoering van de beheertaken van het stedelijk watersysteem en de waterketen is verbeterd. Er zijn inmiddels bijna 20 trajecten afgerond waarbij kenniscoaches samenwerkingsregio's (waterschap en gemeenten) hebben geholpen bij het opzetten van gezamenlijke investeringsprogramma's, planvorming, databeheer en assetmanagement of bijvoorbeeld met het opzetten van een gezamenlijk meet- en monitoringssysteem. De verbeterde samenwerking moet leiden tot een doelmatiger beheer van de waterketen. Ervaringen van regio's met kenniscoaches zijn te vinden op <http://www.riool.net/-/hoe-ervaren-regios-de-ondersteuning-van-kenniscoaches>.

12.01.04 Bijdragen aan medeoverheden

In 2015 zijn er bijdragen gerealiseerd aan de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO) voor de uitvoering van de Regeling voor Stedelijke synergieprojecten. De gerealiseerde bijdragen hadden betrekking op de uitvoering van de toegekende projecten.

12.01.05 Bijdragen aan internationale organisaties

Binnen de internationale riviercommissies voor Rijn, Maas en Schelde en voor de Eems wordt gezamenlijk met de bovenstroomse landen gewerkt aan verbetering van waterkwaliteit, hoogwaterbescherming en gevolgen klimaatverandering. Voor de Kaderrichtlijn water en de richtlijn Overstromingsrisico's is afstemming binnen de internationale stroomgebieden een Europese vereiste. In 2015 zijn voor beide richtlijnen afgestemde internationale plannen afgerond.

Voor de internationale samenwerking en afstemming over vraagstukken op het gebied van mariene milieu, ecologie en biodiversiteit in het noordoostelijk deel van de Atlantische Oceaan, inclusief de Noordzee, bestaat het OSPAR-verdrag, waarvoor de bijdrage in 2015 is gerealiseerd. De activiteiten hebben zich gericht in het bijzonder op de internationale afstemming van de implementatie van Kaderrichtlijn Marien.

In 2015 is het Memorandum of Understanding (MOU) met UNESCO-IHE voor capaciteitsopbouw verlengd om het kennisniveau verder te ontwikkelen in relatie tot de actuele waterproblemen in de wereld. Daarnaast is door het nationale UNESCO-IHP comité met Duitsland en België een workshop georganiseerd over de benodigde monitoring voor de Sustainable Development Goals (SDG's). Resultaat is dat door de MOU Nederland zich internationaal goed heeft geprofileerd als kenniscentrum voor watervraagstukken. Dit blijkt uit alle internationale interesse in de Nederlandse aanpak waardoor op constructieve wijze wordt bijgedragen aan de algemene doelstelling bij dit artikel om bij te dragen aan kennisuitwisseling en kennisontwikkeling.

In VN-kader is ingezet op de totstandkoming van een breed en integraal water SDG. Daarbinnen is specifiek de nadruk gelegd op het verminderen van risico's van watergerelateerde rampen. De SDG's zijn in 2015 vastgesteld door de Algemene Vergadering van de VN. De Nederlandse inzet was gericht op het tot stand brengen van een specifiek doel voor water, opdat wateropgaven in samenhang kunnen worden geïmplementeerd, zoekend naar de verbinding met andere duurzaamheids- en ontwikkelingsthema's. Dit resultaat is herkenbaar in SDG 6, daarnaast zijn watergerelateerde doelstellingen opgenomen onder SDG 3, 11, 13 en 15. De opgestelde SDG's vormen de leidraad voor internationale activiteiten op het gebied van water en moeten leiden tot de ontwikkeling van werkbare indicatoren voor water op nationaal niveau. In 2015 is met multilaterale internationale organisaties en platforms samengewerkt, zijn activiteiten ondersteund en is de Nederlandse deltabenadering uitgedragen. Zo heeft Nederland actief bijgedragen aan de internationale afspraken die zijn gemaakt tijdens de World Conference on Disaster Risk Reduction in Sendai in maart 2015. Nederlandse principes als preventie, preparedness en urban resilience zijn daardoor verankerd in het internationale beleidskader voor de komende 15 jaar. In Sendai en tijdens het Wereld Water Forum in Korea in april 2015 is de Delta Coalitie gepresenteerd als Nederlands initiatief (samen met Japan en Colombia) om een landenplatform voor deltalanden op te zetten. Ook in Parijs tijdens de COP21 in december 2015 is dit initiatief gepresenteerd. Onder Nederlands voorzitterschap zijn in de Ministerial Council Meeting (MCM) van de OESO de Water Governance Principles verwelkomd en is er in de MCM besloten om overkoepelende Water Recommendations te ontwikkelen. Verder is met de OESO en het GWP en de WWC gewerkt aan twee studies over het belang van waterzekerheid voor duurzame economische ontwikkeling en over de financiering van water infrastructuur. Daarnaast heeft Nederland met de actieve participatie van de Minister ienM in het High Level Expert and Leaders Panel for Water and Disaster (HELP) de Nederlandse aanpak op gebied van preventie uitgedragen. Andere platforms en gremia waarin de Nederlandse inbreng heeft plaatsgevonden, zijn de 7e MoP UNECE Water Convention, het World Economic Forum (Minister in Global Agenda Council Water) en de United Nations Secretary general's Advisory Board on Water and Sanitation.

Extracomptabele verwijzingen

Extracomptabele verwijzing naar artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening van het Deltafonds (x € 1.000)

Extracomptabele verwijzing naar artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening van het Deltafonds (x € 1.000)

	2015
Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening van het Deltafonds	6.117
Andere ontvangsten van artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening van het Deltafonds	2.219
Totale uitgaven op artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening van het Deltafonds	8.336
waarvan	
2.01 Aanleg waterkwaliteit	
2.02 Overige waterinvesteringen zoetwatervoorziening	6.727
2.03 Studiekosten	1.609

Extracomptabele verwijzing naar artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging van het Deltafonds (x € 1.000)**Extracomptabele verwijzing naar artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging van het Deltafonds (x € 1.000)**

	2015
Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging van het Deltafonds	156.952
Andere ontvangsten van artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging van het Deltafonds	0
Totale uitgaven op artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging van het Deltafonds	156.952
waarvan	
3.01 Watermanagement	7.764
3.02 Beheer, onderhoud en vervanging	149.188

Extracomptabele verwijzing naar artikel 7 Investeren in waterkwaliteit van het Deltafonds (x € 1.000)**Extracomptabele verwijzing naar artikel 7 Beheer, onderhoud en vervanging van het Deltafonds (x € 1.000)**

	2015
Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 7 Investeren in waterkwaliteit van het Deltafonds	34.781
Andere ontvangsten van artikel 7 Investeren in waterkwaliteit van het Deltafonds	0
Totale uitgaven op artikel 7 Investeren in waterkwaliteit van het Deltafonds	34.781
waarvan	
7.01 Realisatieprogramma Kaderrichtlijn water	24.971
7.02 Overige aanlegprojecten waterkwaliteit	9.810

Artikel 13 Ruimtelijke ontwikkeling

Algemene Doelstelling

Een ruimtelijk beleid voor een concurrerend, bereikbaar, leefbaar en veilig Nederland, waarin sprake is van regionaal maatwerk, waarin de gebruiker voorop staat, waarin investeringen scherp geprioriteerd worden en waarin ruimtelijke ontwikkelingen, milieu en mobiliteit met elkaar zijn verbonden.

Rollen en Verantwoordelijkheden

Regisseren

Het Rijksbeleid voor ruimtelijke ontwikkeling is beschreven in de in 2012 vastgestelde Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR; Kamerstukken II, 2011/12, [32 660, nr. 50](#)). Dit ruimtelijk beleid kent een selectieve beleidsinzet op dertien nationale belangen. Bij deze dertien nationale belangen is het Rijk verantwoordelijk voor de uitvoering. Het Rijk blijft verantwoordelijk voor het systeem van ruimtelijk ordening. In dit kader werkt het Rijk aan meer eenvoudige regelgeving. Daarbij verwacht het Rijk dat medeoverheden zich eveneens inzetten voor meer eenvoud en verdere integratie op het gebied van ruimtelijke regelgeving. Hierdoor neemt de bestuurlijke drukte af en ontstaat er ruimte voor regionaal maatwerk. Om dit doel te bereiken is goede samenwerking met en inzet door medeoverheden van groot belang. De uitvoering van de SVIR is in 2012 gestart.

Door een goede afstemming met de andere overheden en met maatschappelijke partners kan de rijksrol zo efficiënt mogelijk worden ingevuld. De Minister van IenM is vanuit deze rol verantwoordelijk voor:

- Het opstellen, onderhouden en coördineren van nationale en EU kaders en wet- en regelgeving op ruimtelijk gebied en ten aanzien van interbestuurlijke geo-informatie en de daarbij behorende informatievoorziening. Het vertalen en implementeren van relevante Europese beleidskaders. Samenwerken met bedrijfsleven en wetenschap in een topteam geo-informatie om de gezamenlijke opgestelde toekomstvisie GeoSamen te realiseren.
- Vanuit de ruimtelijke invalshoek bijdragen aan (de nieuwe) bestuurlijke structuren en inrichting.
- De duurzame kwaliteit van de ruimtelijke inrichting en doelmatig gebruik van het bodem- en watersysteem.
- Het ontwikkelen van nationale ruimtelijke visies, zoals de Structuurvisie Ondergrond en een Visie op de ruimtelijke kansen voor duurzame energie-opwekking, -opslag en -transport in 2050.
- Verdere ontwikkeling van kennis op het ruimtelijke vlak en het faciliteren van de toepassing daarvan door de andere overheden.
- De structurele verankering van het ruimtelijk ontwerp in de beleidsprocessen en projecten van de ruimtelijke ontwikkeling.
- Via de gebiedsagenda's in kaart brengen van de inhoudelijke samenhang tussen de verschillende onderdelen van het ruimtelijk-fysieke domein (onder andere woningbouw, bereikbaarheid, economie, energie, natuur en waterveiligheid). Dit gebeurt op een zodanige wijze dat Rijk en regio tijdens het Bestuurlijk Overleg MIRT afspraken kunnen maken over afgestemde acties en investeringsbeslissingen.
- De stelselherziening van het omgevingsrecht.

Tenslotte is de Minister verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de ILT op dit beleidsterrein (zie beleidsartikel 24 Handhaving en toezicht).

Indicatoren en Kengetallen

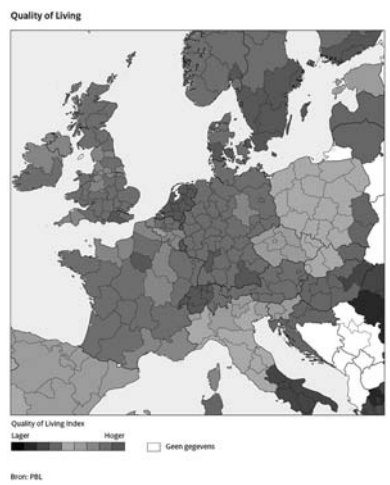
De monitor Infrastructuur en Ruimte onderzoekt de realisatie van de dertien nationale belangen uit de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR), afgezet tegen de gestelde ambities. In 2012 heeft het PBL de nulmeting uitgebracht. In 2014 is de eerste herhalingsmeting verschenen. Daarin wordt, op verzoek van de Tweede Kamer, behalve aan de dertien nationale belangen uit de SVIR ook aandacht besteed aan enkele van de «losgelaten» doelen van de Nota Ruimte. In april 2015 is de kamer geïnformeerd over de stand van zaken met betrekking tot de uitvoering van de SVIR. Begin 2016 zal de ex-durante evaluatie van de SVIR aan de Tweede Kamer worden aangeboden³⁹.

Met betrekking tot artikel 13 zijn de onderstaande kengetallen van belang (Kamerstukken II, 2011/2012, 32 660, nr. A/50).

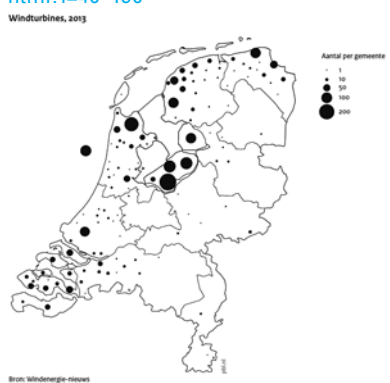
Nationaal belang SVIR	Doel SVIR	Voorlopige kengetallen Monitor Infrastructuur en Ruimte	Meting 2014/2016 http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2150-Economische-ontwikkeling-in-regio%27s-met-concentratie-topsectoren.html?i=40-189
Een excellente ruimtelijk-economische structuur van Nederland door een aantrekkelijk vestigingsklimaat in en goede internationale bereikbaarheid van de stedelijke regio's met een concentratie van topsectoren	Versterken concurrentiekracht stedelijke regio's	Internationale concurrentie Nederlandse regio's	<p>Bruto binnenlands product per inwoner per COROP-gebied 2011</p> <p>Verandering 2000 - 2011</p> <p>1.000 euro</p> <p>Lager dan 25</p> <p>25-30</p> <p>30-35</p> <p>35-40</p> <p>Hoger dan 40</p> <p>Index (2000 = 100)</p> <p>100-110</p> <p>110-120</p> <p>120-130</p> <p>130-140</p> <p>140-150</p> <p>Stedelijke regio met concentratie van topsectoren</p> <p>Bron: CBS, Monitor van Land</p>
	Bereikbaarheid	Nabijheid wonen-werken	0,4% toename bereikbare banen tussen 2000 en 2012 http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2134-Nabijheid-wonen-werken.html?i=40-189
	Vestigingsklimaat	Fysiek vestigingsklimaat	http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2133-Regionale-Quality-of-living.html?i=40-189

³⁹ http://www.rijksbegroting.nl/2015/voorbereiding/begroting%2Ckst199410_6.html#_14

Nationaal belang SVIR	Doel SVIR	Voorlopige kengetallen Monitor Infrastructuur en Ruimte	Meting 2014/2016 http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2150-Economische-ontwikkeling-in-regio%27s-met-concentratie-topsectoren.html?i=40-189
-----------------------	-----------	---	---

Ruimte voor het hoofdnetwerk voor (duurzame) energievoorziening en de energietransitie	Realisering netwerk SEV-III	Toename netlengte hoogspanningslijnen met spanning 220 kV en hoger	2.800 km (2008), 2.890 km (2012) http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2135-Hoogspanningsleidingen.html?i=40-190
	Transitie duurzame energie	Verbruik hernieuwbare energie	4,2% (2011) 4,5% (2013) http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl0385-Verbruik-van-hernieuwbare-energie.html?i=40-190
	Doelstelling windenergie	Opgesteld vermogen windenergie op land en op zee	2% (2011) 4,5% (2013) 2237 MW (2010) 2433 MW op land (2012) 228 MW op zee (2012) http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl0386-Windvermogen-in-Nederland.html?i=40-190

Ruimte voor het hoofdnetwerk voor vervoer van (gevaarlijke) stoffen via buisleidingen	Buisleidingen in gereserveerde stroken	Toename rode ontwikkelingen buisleidingstroken	Netlengte 18.406 km (2008), Aantal woningen binnen gereserveerde buisleidingstroken 251(2000), 250 (2012) http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2136-Hoofnetwerk-buisleidingen.html?i=40-191
---	--	--	---

Nationaal belang SVIR	Doel SVIR	Voorlopige kengetallen Monitor Infrastructuur en Ruimte	Meting 2014/2016 http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2150-Economische-ontwikkeling-in-regio%27s-met-concentratie-topsectoren.html?i=40-189
Efficiënt gebruik van de ondergrond	Winning oppervlaktedelfstoffen verbinden met andere functies	Nog uit te werken op basis van structuurvisie ondergrond	Realisatiecijfers worden verwacht wanneer structuurvisie beschikbaar is. Deze worden uitgewerkt voor de meting 2016.
Zorgvuldige afweging en transparante besluitvorming bij alle ruimtelijke en infrastructurele besluiten	Ladder voor duurzame verstedelijking	Ladder voor duurzame verstedelijking	Evaluatie gereed, http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/onderwerpen/nl0041-Monitor-Infrastructuur-en-Ruimte.html?i=40 Aandeel Ladderplichtige bestemmingsplannen waarbij de Ladder volledig is toegepast 8% (nulmeting 2013) http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2173-Toepassing-Ladder-duurzameverstedelijking.html?i=40-203

Bron: De kengetallen zijn afkomstig uit de Monitor Infrastructuur en Ruimte 2014, Planbureau voor de Leefomgeving (www.clo.nl). Gegevens zijn deels afkomstig uit de meting 2016. Deze meting zal in september 2016 worden gepubliceerd.

Kengetallen: Geo-informatie

		Basiswaarde	Oude streefwaarde	Realisatie 2013	Nieuwe streefwaarde	Te behalen in jaar	Realisatie 2015
1	Gebruik Nationaal GeoRegister	Index: 100	>100%	85%	Gebruik relevante overheidsbestanden 100%	2015	99%
2	Implementatie Inspire	Inspire-monitor indicatoren	Beter dan 2013	99%	Volledig Inspire Compliant	2016	100%
3	Basisregistraties						
	BAG gebruik	100%	>50%	85%	>90%	2014	95%
	BRT gebruik	100%	>75%	100%	100%	n.v.t.	100%
	BGT opbouw registratie	100%	>75%	>65%	100%	2016	80%
	BRK gebruik	100%	100%	100%	100%	n.v.t.	100%
	BRO opbouw registratie	100%	>50%	<35%	>90%	2016	<50%

Bron: Kadaster, stichting SVB-BGT en TNO Afkortingen:

BAG: Basisregistratie Adressen en Gebouwen;

BRT: Basisregistratie Topografie;

BGT: Basisregistratie Grootschalige Topografie;

BRK: Basisregistratie Kadaster;

BRO: Basisregistratie Ondergrond.

Beleidsconclusie

Het op dit artikel uitgevoerde beleid en de bijbehorende resultaten waren in 2015 conform de verwachtingen zoals vermeld in de begroting. Er zijn in zijn algemeenheid geen grote afwijkingen of een noodzaak tot bijstelling aan het licht gekomen.

In 2015 is de beleidsdoorlichting ruimtelijke ontwikkeling⁴⁰ gepubliceerd. Het rapport gaat in op de plausibiliteit van de doelmatigheid van de verschillende uitgaven. Geconstateerd wordt dat de doelstelling ten aanzien van het onderdeel «Geo-informatie» grotendeels is bereikt. Het beeld ten aanzien van het onderdeel «Gebiedsontwikkeling» is dat de

⁴⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/12/19/aanbieding-beleidsdoorlichtingen-infrastructuur-en-milieu-2014-en-2015>

verschillende instrumenten een bijdrage (gaan) leveren aan het realiseren van een excellente ruimtelijk-economische structuur. Ten aanzien van Ruimtegebruik Bodem wordt geconstateerd dat het streven naar beheersing van de verontreinigingsproblematiek in 2030 naar verwachting kan worden bereikt. Het rapport geeft aan dat het niet goed mogelijk is het doelbereik van het onderdeel ruimtelijk instrumentarium (c.q. invulling van de systeemverantwoordelijkheid) aan te geven.

De bij de kengetallen en indicatoren gepresenteerde monitor Infrastructuur en Ruimte onderzoekt de realisatie van de dertien nationale belangen uit de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) afgezet tegen de gestelde ambities. Samenvattend kan gesteld worden dat de realisatie van de acties uit de SVIR op koers ligt; het overgrote deel van de acties ligt op schema of is gereed. Over het geheel genomen is de beleidsontwikkelingsfase gereed en ligt de focus op de uitvoering. Belangrijkste conclusie van de tussentijdse evaluatie van de SVIR⁴¹ is dat het de beoogde functie heeft vervuld. Er is een duidelijk positie ingenomen ten aanzien van de taken die de rijksoverheid vervulde op het gebied van infrastructuur en ruimte. Dat leidde tot een scherpe taakopvatting in de vorm van een select aantal nationale belangen.

In relatie tot de Geo-informatie zijn de streefcijfers met betrekking tot het gebruik van het Nationaal GeoRegister praktisch volledig en in het geval van Inspire zelfs een jaar eerder gehaald. Met betrekking tot de basisregistraties loopt realisatie iets achter bij streefwaardes. Dat komt voornamelijk door de complexe opbouw van de BRO registratie. Het gebruik van BAG stijgt conform de verwachtingen en ook bij de opbouw ten behoeve van de BGT zijn in 2015 dusdanige vorderingen gemaakt dat naar verwachting in 2016 de streefwaarde van 100% gerealiseerd zal worden.

Op basis van de evaluatie van het Besluit en Regeling Financiële Bepalingen bodemsanering wordt geconcludeerd dat het Besluit en de Regeling Financiële Bepalingen Bodemsanering doeltreffend en doelmatig is. Deze evaluatie wordt samen met het wijzigingsbesluit Financiële bepalingen Bodemsanering naar verwachting vóór de zomer 2016 aan de Tweede Kamer gestuurd. Bedrijven hebben gebruik gemaakt van de regeling waarmee maatregelen zijn getroffen om de kwaliteit van de bodem te verbeteren. Mede door het besluit en de regeling is het inzicht in de bodemverontreiniging verbeterd. De uitvoerbaarheid kan worden verbeterd door enkele, relatief beperkte, aanpassingen.

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
13	Ruimtelijke ontwikkeling				Realisatie	Begroting	Vershil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			35.851	101.410	69.162	172.302	- 103.140 1)
Uitgaven			112.483	98.154	112.043	194.236	- 82.193
13.01	Ruimtelijk instrumentarium		12.920	7.728	12.065	11.586	479
13.01.01	Opdrachten		5.651	4.469	4.665	6.080	- 1.415
	- Wabo		187	25	2	2.872	- 2.870

⁴¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/04/24/voortgangsrapportage-structuurvisie-infrastructuur-en-ruimte>

13	Ruimtelijke ontwikkeling	Realisatie			Begroting	Verschil		
		2012	2013	2014	2015	2015		
	– Architectonisch beleid		1.543	1.800	1.744	1.522	222	
	– Overige opdrachten		3.921	2.644	2.919	1.686	1.233	
13.01.02	Subsidies		4.868	1.770	4.472	3.506	966	
13.01.03	Bijdrage aan agentschappen		1.948	1.451	2.436	1.200	1.236	2)
	– waarvan bijdrage aan RWS		1.948	1.451	2.436	1.200	1.236	
13.01.04	Bijdrage aan medeoverheden		453	38	492	800	– 308	
13.02	Geo-informatie		36.184	42.613	51.639	42.967	8.672	
13.02.01	Opdrachten		2.554	2.676	2.385	2.173	212	
13.02.02	Subsidies		5.060	11.494	12.532	12.532	0	
	– Basisregistraties		5.060	11.494	12.532	12.532	0	
13.02.06	Bijdrage aan ZBO en RWT		28.570	28.443	36.722	28.262	8.460	3)
	– Kadaster		28.570	28.443	36.722	28.262	8.460	
13.03	Gebiedsontwikkeling		16.345	13.603	3.422	3.828	– 406	
13.03.01	Opdrachten		5.341	1.733	932	1.219	– 287	
13.03.02	Subsidies		48	194	134	60	74	
13.03.03	Bijdrage aan agentschappen		86	0	0	0	0	
	– waarvan bijdrage aan RWS		86	0	0	0	0	
13.03.04	Bijdrage aan medeoverheden		10.870	11.676	2.356	2.549	– 193	
	– Projecten BIRK		4.823	11.676	2.288	2.549	– 261	
	– Projecten Nota Ruimte		6.047	0	68	0	68	
	– Projecten Bestaand Rotterdams Gebied		0	0	0	0	0	
13.04	Ruimtegebruik bodem		42.609	28.438	32.367	128.593	– 96.226	
13.04.01	Opdrachten		2.756	1.846	1.784	3.505	– 1.721	
13.04.02	Subsidies		22.047	19.447	17.654	16.538	1.116	
	– Bedrijvenregeling		6.912	6.924	10.746	10.000	746	
	– Bodemsanering NS		4.538	4.538	4.538	4.538	0	
	– Overige subsidies		10.597	7.985	2.370	2.000	370	
13.04.03	Bijdrage aan agentschappen		7.938	6.862	8.709	6.750	1.959	
	– waarvan bijdrage aan RWS		7.938	6.862	8.709	6.750	1.959	
13.04.04	Bijdrage aan medeoverheden		1.500	283	1.900	99.480	– 97.580	4)
	– Meerjarenprogramma Bodem		0	0	1.900	98.680	– 96.780	
	– Programma Gebiedsgericht instrumentarium		1.500	283	0	800	– 800	
13.04.07	Bekostiging		8.368	0	2.320	2.320	0	
	– Uitvoering klimaatadaptie		8.368	0	2.320	2.320	0	
13.05	Eenvoudig Beter		4.425	5.772	12.550	7.262	5.288	
13.05.01	Opdrachten		2.357	3.700	4.158	6.949	– 2.791	5)
	– Eenvoudig beter		2.357	3.512	4.019	3.949	70	
	– OLO 3		0	188	139	3.000	– 2.861	
13.05.03	Bijdrage aan agentschappen		2.068	2.072	8.392	313	8.079	6)
	– waarvan bijdrage aan RWS		2.068	2.072	8.392	313	8.079	
	Ontvangsten		6.938	2.901	6.371	934	5.437	7)

Toelichting op de financiële instrumenten

Verplichtingen (ad 1)

Het verschil in de verplichtingenrealisatie en het oorspronkelijke budget wordt door een aantal verschillende ontwikkelingen in 2015 verklaard. Zo hebben er in 2015 budgetoverboekingen plaatsgevonden vanaf het budget voor het Meerjarenprogramma Bodem naar BZK vanwege de uitkering van saneringsgelden aan lokale overheden via het Gemeente- en Provinciefonds. Verder is er in 2015 geen aanspraak gemaakt op de garantieregeling voor saneringen in het midden- en kleinbedrijf, waardoor € 15 miljoen niet besteed is.

Daar staat tegenover dat in verband met de opdracht aan het Kadaster bij 1ste suppletoire wet 2015 met tweemaal ca. € 3,0 miljoen het verplichtingenbudget is opgehoogd enerzijds van vanwege de bijdrage vanuit de waterschappen en anderzijds om de meerjarige aansluiting tussen de kas- en verplichtingenbudgetten te houden. Tevens in bij 2de suppletoire begroting 2015 het budget nogmaals opgehoogd vanwege de EZ bijdrage

aan de Kadasteropdracht (€ 1,1 miljoen), een compensatie voor een in een eerder jaar ten onrechte belasting van dit opdrachtenbudget (€ 1,4 miljoen) en nogmaals ten behoeve van de actualisatie van de gewenste budgetaansluiting (ca. € 4,5 miljoen).

13.01 Ruimtelijke Instrumentarium

13.01.01 Opdrachten Uitvoering SVIR (Structuurvisie infrastructuur en ruimte)

De financiële middelen zijn in 2015 vooral ingezet in het kader van het realiseren van de SVIR doelstellingen en het vergaren van benodigde kennis daartoe. Te denken valt hierbij, aan de evaluaties van de SVIR, het uitvoeren van beleidsverkenningen met betrekking tot krimp, leegstand, steden en economisch vestigingsklimaat onderzoek in het kader van de Ladder voor Duurzame Verstedelijking en tot slot financiële bijdragen aan kennisinstellingen zoals Platform31. Daarnaast zijn de provincies en gemeenten in krimpregio's, door middel van kennis en experimenten in 2015 actief ondersteund. Tevens zijn enige onderdelen van het Barro (Besluit algemene regels ruimtelijke ordening) gewijzigd.

Begin 2015 is de Kamer geïnformeerd over de stand van zaken met betrekking tot de uitvoering van de SVIR en in 2016 zal de ex-durante evaluatie van de SVIR aangeboden worden aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II 2014/2015, [32 660, nr. 63](#)).

De ruim € 200.000 hogere realisatie bij de opdrachten ruimtelijke ontwikkeling hangt hoofdzakelijk samen met het bij 1ste en 2de suppletore begroting ophogen van het budget met totaal ruim € 1,0 miljoen t.b.v. de opdrachtverlening in het kader van het realiseren van NOVI (de nationale omgevingsvisie) en het ruim € 0,2 miljoen meer betalen van niet gebudgetteerde opdrachten.

Architectuur en Ruimtelijk Ontwerp

De financiële middelen ter ondersteuning van architectuur en ruimtelijk ontwerp zijn voor 2015, in lijn met het beleid van de laatste jaren, ingezet om de positie van het ruimtelijk ontwerp en de ontwerpers verder te versterken. Het beschikbare budget voor de actieagenda is in 2015 grotendeels als meerjarige subsidie uitgekeerd aan een aantal Lead Partners (Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, Architectuur Lokaal etc.), zoals het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en Architectuur Lokaal. Daarnaast is in 2015, in het kader van programma's als Atelier Making Projects, Atelier Stad en het Delta Ontwerpplatform, ontwerpend onderzoek zowel interdepartementaal als in samenwerking met andere overheden ondersteund. Met het Atelier Making Projects is ontwerpend onderzoek ingezet in de Ruimtelijk Economische Ontwikkelstrategie om concrete inzichten te geven in maatregelen die agglomeratiekracht kunnen versterken. Daarnaast is met ontwerpend onderzoek een tool ontwikkeld die inzichtelijk maakt wat de regionale potentie is voor de opwekking van duurzame energie en wordt deze tool ingezet in een ontwerpproces samen met verschillende regio's. Door Atelier Stad zijn «City Studio's» geïnitieerd waarmee innovatieve oplossingen voor lokale opgaven zijn ontwikkeld en nieuwe allianties zijn gevormd om hieraan uitvoering te geven. Met het Delta Ontwerpplatform is ontwerp ingezet in verschillende projecten om de wateropgave en ruimte aan elkaar te verbinden. Daarbij is een publieke bijeenkomst georganiseerd om nog meer projecten rond dit thema van elkaar te laten leren.

WABO

Ter uitvoering van de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht wordt het beheer en onderhoud van het ondersteunende ICT systeem (OLO2) jaarlijks opgedragen aan RWS en de interne ICT dienst.

Het verschil tussen het oorspronkelijke budget en de realisatie wordt in hoofdzaak veroorzaakt doordat bij 1ste suppletioire begroting 2015 voor € 0,5 miljoen herschikt is binnen de budgetten voor OLO2 en het OLO3 systeem, voor € 1,1 miljoen de personele inzet vanuit RWS en voor € 1,0 miljoen de benodigde programmatische inzet van RWS is geregeld. Daar komt nog bij dat bij 2de suppletioire begroting 2015 voor ca. € 0,3 miljoen extra uitgaven m.b.t. de release van OLO2.11 aan RWS is overgemaakt.

Ruimtelijke adaptatie

Onder leiding van het Ministerie van IenM is het Rijk in 2015 gestart met het zorg dragen dat nationale vitale en kwetsbare functies uiterlijk in 2050 beter bestand zijn tegen overstromingen.

In 2015 is het driejarige Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie van start gegaan, wat ondermeer heeft geleid tot tien zogenaamde impactprojecten, geselecteerd op basis van hun voorbeeldwerking. Het programma Ruimtelijke Adaptatie heeft in 2015 ook een eerste meting van een monitoring over klimaatadaptatie uitgevoerd.

Uit de meting blijkt dat gemeenten, waterschappen, provincies en Rijk allemaal met ruimtelijke adaptatie aan de slag zijn, waarbij de waterschappen het verst gevorderd lijken te zijn en de differentiatie bij de gemeenten het grootst is. Alle partijen zijn op de hoogte van de gevolgen van klimaatverandering voor wateroverlast, overstromingsrisico's en droogte, maar dit geldt minder voor hittestress.

Naast het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie is in 2015 ook gewerkt aan een overkoepelende Nationale Adaptatie Strategie. Deze strategie richt zich op alle mogelijke gevolgen van klimaatverandering voor Nederland en is in zijn scope daarbij breder dan het Deltaprogramma. Bovendien is in 2015 gewerkt aan de organisatie van een grote internationale conferentie over klimaatadaptatie in mei 2016 in Rotterdam: Adaptation Futures 2016.

In het kader van deze conferentie is bij 2de suppletioire begroting het budget zowel vanuit de EU (€ 465.000) als vanuit dit ministerie (€ 100.000) opgehoogd. Daarnaast is een deel van het Topsector Water budget ter grootte van ca. € 300.000 aan het budget van Ruimtelijke Adaptatie toegevoegd. Daar tegenover is € 100.000 overgeboekt naar RWS in het kader van uitvoeringstaken en is er voor ca. € 150.000 minder opgedragen dan aanvankelijk voorgenomen was.

13.01.02 Subsidies

In 2015 zijn de laatste betalingen voor het programma's Duurzame Dynamiek in de Delta en Klimaatbuffers verricht. Tevens is een eenmalige subsidie aan Platform 31 verricht voor het «Jaar van de Ruimte».

13.01.03 Bijdragen aan agentschappen (ad 2)

Het agentschap RWS heeft in 2015 het beheer van het OLO2-systeem gevoerd. Dit wordt in het kader van de uitvoering van de Wabo (Wet algemene bepalingen omgevingsrecht) gedaan.

De realisatie ligt hoger dan het oorspronkelijk budget als gevolg van een overboeking vanuit het OLO2 budget voor de programmatische inzet van RWS voor OLO2 ter grootte van € 900.000 (bij 1ste suppletioire begroting)

en € 350.000 vanuit het OLO2 budget vanwege hogere kosten met betrekking tot de realisatie van release 11 (bij 2de suppletoire begroting). De uiteindelijk hogere realisatie wordt mede bepaald door het sneller moeten betalen van een deel van de opdrachten dan gebudgetteerd was in 2015.

13.01.04 Bijdragen aan medeoverheden

De uitvoering en realisatie van projecten in het kader van het Innovatieprogramma Mooi Nederland liep ook in 2015 door. Uiterlijk 2019 zal het laatste project zijn gerealiseerd.

13.02 Geo-informatie

13.02.01 Opdrachten

Primair zijn deze middelen in 2015 ingezet ten behoeve van de exploitatie, beheer en onderhoud van de voorzieningen op grond van Europese verplichtingen (onder meer de implementatie van de Europese richtlijn INSPIRE). Uit deze middelen zijn in 2015 mede in dat kader opdrachten aan onder meer Geonovum, SAGEO en Geofort verstrekt.

13.02.02 Subsidies GEO

In 2015 is verder gewerkt aan de transitie van de oude Grootschalige Basiskaart Nederland (GBKN) naar de nieuwe BGT (basisregistratie grootschalige topografie). In dat kader zijn subsidies verstrekt aan de stichtingen Landelijk Samenwerkingsverband GBKN (LSV-GBKN) en het Samenwerkingsverband van Bronhouders BGT (SVB-BGT).

13.02.06 Bijdragen aan ZBO/RWT (ad 3)

In 2015 is de jaarlijkse opdracht aan het Kadaster verstrekt voor de ontwikkeling, beheer en realisatie van de landelijke voorziening van de basisregistraties en voor de ontsluiting van geo-informatie in Nederland.

De hogere realisatie is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan bijdragen van respectievelijk ca. € 3 miljoen en € 1,9 miljoen van de Unie van Waterschappen en EZ voor de Kadasteropdracht. Hiernaast is ca. € 1,5 miljoen overgeboekt vanuit 13.02.01 en besteed aan de doorontwikkeling van Ruimtelijke Plannen.nl, het Nationaal Geo Register en het beheer van de Basisregistratie Grootschalige Topografie. Ter compensatie van een tekort ontstaan als gevolg van een in 2014 beschikbaar budget voor gebruik van postcodes ter grootte van € 1,4 miljoen zijn extra middelen toegekend in 2015. Deze middelen zijn eveneens ingezet ten behoeve van de kadasteropdracht. Tevens is er ca. € 0,75 miljoen meer uitgegeven aan de laatste ronde BAG inspecties bij de gemeenten.

13.03 Gebiedsontwikkeling

13.03.01 Opdrachten

Met betrekking tot de gebiedsontwikkeling waren de opdrachten in 2015 veelal gerelateerd aan MIRT onderzoeken, de organisatie van de Bestuurlijke Overleggen MIRT en activiteiten die in het kader van de Vernieuwing MIRT hebben plaatsgevonden.

13.03.02 Subsidies

In 2015 is een subsidie aan het Regiecollege Waddengebied (RCW) verstrekt.

Tevens heeft het bedrijf Wind Unie EDevelopment (WindUnie) van lenM een subsidie verkregen voor communicatie rondom Greendeal Windpark Wieringermeer.

Tot slot is een incidentele subsidies verstrekt aan de Stichting Projectbureau Masterplan Noordzeekanaalgebied ten behoeve van de Ruimte-investeringsmonitor en communicatieactiviteiten.

13.03.04 Bijdragen aan medeoverheden

Projecten BIRK/NSP

Van de vijf nog lopende BIRK (Besluit Investerings Ruimtelijke Kwaliteit) projecten, waaraan lenM nog een bijdrage geeft, heeft het project IODS van de provincie Zuid Holland in 2015 volgens planning € 0,4 miljoen ontvangen.

Van de twee nog lopende NSP (nationale sleutelprojecten) projecten, waaraan het departement nog een bijdrage geeft, heeft Breda in 2015 circa € 1,8 miljoen ontvangen.

13.04 Ruimtegebruik bodem

13.04.01 Opdrachten

Het beleidsonderbouwend onderzoek heeft in 2015 onder meer betrekking gehad op onderzoek ten behoeve van de Structuurvisie Ondergrond, de fundamentele herziening van de Wet bodembescherming, de Visitatiecommissie Waterketen en een Visie op de ruimtelijke kansen voor duurzame energieopwekking, -opslag en -transport in 2050. Ten behoeve van de Structuurvisie Ondergrond en de bijbehorende besluitvorming heeft publieksconsultatie plaatsgevonden en is aanvullend onderzoek uitgevoerd.

13.04.02 Subsidies

Bedrijvenregeling

Op grond van de Wet bodembescherming en het Besluit financiële bepalingen bodemsanering, zijn conform planning in 2015 subsidies in het kader van de bedrijvenregeling toegekend.

Bodemsanering NS

Aan de Stichting Bodemsanering NS is op basis van het convenant Bodemsanering NS- percelen (d.d. 21 december 1995) een laatste subsidie vertrekt in 2015. In maart 2015 hebben de convenantpartners de Beëindigingsovereenkomst ondertekend met het oog op de beëindiging van de stichting per 1 januari 2017.

Programma Commissie m.e.r.

Om de continuïteit van de bij wet ingestelde Commissie m.e.r. niet in gevaar te brengen wordt door het Rijk in de jaren 2014–2017 een overbruggingsbudget van jaarlijks € 2 miljoen beschikbaar gesteld (Kamerstukken II 2013–2014, Kamerstuk [33 686](#), nr. 6, pagina 4).

13.04.03 Bijdragen aan agentschappen

Uitvoeringsorganisatie Bodem + en ondergrond heeft in 2015 projectmiddelen en menskracht ingezet. Concreet gaat het om het verrichten van uitvoerende wettelijke taken, ondersteuning van de beleidsontwikkeling, het organiseren van een kennis en expertisenetwerk en daarmee de overheden faciliteren ten aanzien van de thema's Bodem en Ondergrond door RWS.

13.04.04 Bijdragen aan medeoverheden (ad 4)

Meerjarenprogramma bodem

2015 was het laatste jaar waarin uitvoering is gegeven aan het zogenaamde oude bodemconvenant. Hiervoor is in 2015 een bedrag van € 83 miljoen overgeheveld naar BZK ten behoeve van het Gemeentefonds voor € 44 miljoen en Provinciefonds voor € 39 miljoen. Daarnaast is er € 15 miljoen overgeheveld voor uitkering via BZK overeenkomstig specifieke saneringsafspraken met Gemeente Rotterdam, Gemeente Amsterdam, Provincie Zeeland, Provincie Overijssel en Gemeente Utrecht.

Op 17 maart 2015 is het Convenant Bodem en Ondergrond 2016–2020 getekend. Voor uitvoering van dit convenant heeft lenM bij Voorjaarsnota € 287 miljoen overgeheveld naar de bevoegde overheden op grond van de wet bodembescherming (12 provincies en 29 gemeenten) via Gemeenten – en Provinciefonds. Voor specifieke afspraken met individuele overheden in de periode 2016–2020 is nog eens € 97 miljoen overgeheveld. Het totaalbedrag van € 384 miljoen, (€ 287 en € 97 miljoen) is in 2015 als meerjarenmutatie over de periode tot en met 2020 geëffectueerd vanuit 13.04.04.

Voor de concrete voortgangsinformatie over de uitvoering van het Meerjarenprogramma Bodem wordt verwezen naar de bijlage bij Kamerstukken II, 2012/2013, [30 015, nr. 47](#) «Bodembeleid in beweging» (februari 2013). In dit Kamerstuk wordt gerapporteerd over de uitvoering van het convenant Bodemontwikkelingsbeleid en aanpak speedlocaties uit 2009.

Programma gebiedsgericht instrumentarium

Hieronder valt ondermeer de aanpak van de drink- en afvalwatervoorziening in Caribisch Nederland. Door lenM is in 2015 een bijdrage verstrekt voor de verbetering van de drinkwatervoorziening op Saba. De nadruk lag daarbij op het vergroten van de drinkwatervoorraad, vanwege de steeds langer wordende periodes van droogte op het eiland. In dat kader heeft Saba in deze droogteperiode vanuit de bijdrage van lenM een bijdrage verstrekt ten behoeve van de transportkosten van drinkwater op alle eilanden. In 2015 is ook een bijdrage ten behoeve van de exploitatiekosten van de rioolwaterzuivering op Bonaire verstrekt, conform de in 2012 gemaakte afspraken. De rioolwaterzuivering zuivert het afvalwater van Bonaire, waardoor er geen ongezuiverd afvalwater via de bodem naar zee stroomt. De realisatie is nihil in de tabel aangezien deze bijdragen van lenM via budgetoverboekingen naar BZK zijn geschied.

13.04.07 Bekostiging

Uit het onderzoeksbudget is in 2015 aan de Stichting Kennis voor Klimaat ten behoeve van het Nationaal Onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat de afrondende betaling van € 2,3 mln. versterkt.

13.05 Eenvoudig Beter

13.05.01 Opdrachten (ad 5)

In 2015 zijn de middelen ingezet voor verdere uitwerking van de uitvoeringsregelgeving (AMvB's) van de Omgevingswet. De ondersteunende werkzaamheden om te komen tot een goed stelsel zoals omgevingsmanagement, het uitdragen van goede voorbeelden en opbouwen van kennis via het project Nu al Eenvoudig Beter (EB) en de implementatie van de Crisis- en herstelwet (Chw). Met Nu al EB en de Chw wordt het mogelijk gemaakt voor gemeenten om nu al te werken met een bestemmingsplan met verbreedde reikwijdte. Verder zijn middelen besteed aan het nader uitwerken van de scope en uitwerking van de implementatie.

OLO 3

In 2015 zijn middelen besteed aan de start van de bouw en doorontwikkeling van het systeem OLO 3, ter ondersteuning van de uitvoering van het Omgevingsloket, dat onderdeel uitmaakt van de digitale ondersteuning van de nieuwe Omgevingswet. De lagere realisatie is met name gelegen in vertraging bij de start van het bouwtraject.

13.05.03 Bijdragen aan agentschappen (ad 6)

In 2015 zijn middelen ingezet als agentschapbijdrage voor de capaciteitsinzet RWS voor de implementatie van de Omgevingswet (Ow) en de Crisis- en herstelwet (Chw). Daarnaast leverde RWS capaciteit voor de uitwerking van de uitvoeringsregelgeving voor de Omgevingswet. De realisatie ligt hoger dan het oorspronkelijk budget als gevolg van een overboeking van € 8,2 miljoen bij 2de suppletoire begroting vanuit het opdrachten budget 13.05.01 ten behoeve van de bovengenoemde inzet van RWS en is mede het gevolg van het eerder dan gepland moeten aangaan van opdrachten en de daarbij behorende betalingen.

Ontvangsten (ad 7)

De hogere ontvangsten zijn voornamelijk toe te schrijven aan

- een niet gebudgetteerde afrekening van een Geonovum opdracht (€ 310.000),
- ontvangsten in het kader van verhaalacties met betrekking tot bodemsaneringen (€ 340.000),
- meerontvangstenuit afrekeningen van projecten Mooi Nederland (€ 791.000).
- bijdragen van de EU voor de Provia conferentie in 2016 en het project Duurzame Dynamiek in de Delta.

Artikel 14 Wegen en verkeersveiligheid

Algemene Doelstelling

Om weggebruikers zo snel, verkeersveilig, betrouwbaar en duurzaam mogelijk van A naar B te laten reizen ontwikkelt, beheert en benut lenM het hoofdwegennet. Daartoe zet lenM in op een hoofdwegennet dat bijdraagt aan de economische en ruimtelijke ontwikkeling van Nederland en voldoet aan milieunormen. Daarnaast wordt ingezet op een afname van het aantal verkeersslachtoffers op alle Nederlandse wegen. Om deze doelen te bereiken werkt lenM samen met decentrale overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.

Rollen en Verantwoordelijkheden

(Doen) uitvoeren

De Minister is verantwoordelijk voor een robuust mobiliteitssysteem van sterke verbindingen, sterke modaliteiten, voorspelbare reistijden en goede bereikbaarheid (zie ook artikelen 15 OV-keten en 16 Spoor). Voor het hoofdwegennet betekent dit dat de Minister zorgt voor:

- De besluitvorming over en uitvoering van infrastructuur in relatie tot gebiedsontwikkeling. Aanlegprojecten worden in het MIRT vastgelegd. De bijdragen zijn gerelateerd aan het Infrastructuurfonds (artikel 12 Hoofdwegen).
- De financiering (via het Infrastructuurfonds) van het programma Beter Benutten.
- De uitvoering van het beheer, onderhoud, vervanging, verkeersmanagement en het oplossen van veiligheidsknelpunten door RWS als beheerder van het hoofdwegennet. Deze activiteiten zijn terug te vinden op het Infrastructuurfonds (artikel 12 Hoofdwegen).
- Het bevorderen van de bereikbaarheid en veiligheid en beperken van de kosten door verbetering van de reisinformatie en het verkeersmanagement. Via inzet op de laatste technologieën en samenwerking tussen bedrijfsleven en wegbeheerders verbetert de reisinformatie voor de reiziger, die zich daardoor zowel beter kan voorbereiden op de reis, als de reis kan aanpassen.
- Het vormgeven (in saneringsplannen) en uitvoeren van de aanpak van hoge geluidbelastingen langs rijkswegen door middel van het meerjarenprogramma Geluid (MJPG).
- Het oplossen van de knelpunten voor luchtkwaliteit langs het hoofdwegennet door middel van maatregelen (zowel generiek en locatie specifiek) in het kader van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL).

Regisseren

De Minister is verantwoordelijk voor de vormgeving en deels ook voor de uitvoering van het beleid inzake wegen en verkeersveiligheid, waaronder het toezicht op de uitvoering van de wet- en regelgeving. Via wet- en regelgeving, aansturing van RWS in het beheer van het wegennet en afspraken met het bedrijfsleven en andere maatschappelijke organisaties, zorgt lenM voor veilige infrastructuur en optimaal gebruik daarvan. Daarbij wordt ingespeeld op ontwikkelingen bij gebruikers, voertuigen en infrastructuur. Deze regierol wordt concreet ingevuld door:

- Regelgeving en afspraken over voorzieningen- en kwaliteitsniveaus bij infrastructuur in het kader van veiligheid, betrouwbaarheid, snelheden, doorstroming en duurzaamheid.
- Een slim gebruik van de huidige en toekomstige infrastructuur. Met het programma Beter Benutten wordt – naast investeringen in de infrastructuur – gewerkt aan het terugdringen van de files met 20% op specifieke corridors in de drukste gebieden van het land, ten opzichte van een situatie zonder het programma Beter Benutten (zie ook

artikelen 15 OV-keten en 16 Spoor). Samen met de regio's worden de afgesproken gebiedspakketten in het kader van Beter Benutten uitgevoerd om zo op basis van maatwerk de beoogde effecten te realiseren. Daarbij is er nadrukkelijk ook samenwerking met het bedrijfsleven.

- De inzet van het Strategisch Plan Verkeersveiligheid 2008–2020 en de Beleidsimpuls Verkeersveiligheid. Ze richten zich op verbetering van infrastructuur, voertuigen en gedrag van weggebruikers ter vermindering van het aantal verkeersdoden en ernstig verkeersgewonden. Samen met decentrale overheden en maatschappelijke partners is met name aandacht voor de groeiende risicogroepen onder de verkeersdeelnemers: ouderen, fietsers, notoire overtreeders en beginnende bestuurders.
- Samen met (internationale) overheden en marktpartijen te werken aan de marktcondities ten behoeve van veiligheid, bereikbaarheid en economie in het wegvervoer. Denk daarbij aan regelgeving over opleidingseisen, cabotage en maten- en gewichten van het vrachtverkeer in Europa.
- In samenwerking met sociale partners, de transportsector en maatschappelijke organisaties wordt ingezet op verbeterde duurzaamheid van mobiliteit.

Tenslotte is de Minister verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de Inspectie Leefomgeving en Transport op dit beleidsterrein (zie artikel 24 Handhaving en toezicht).

Indicatoren en Kengetallen

Hieronder zijn de beleidsmatige indicatoren en kengetallen voor Wegen en verkeersveiligheid opgenomen. In productartikel 12 van het Infrastructuurfonds zijn de aan dit beleidsartikel gerelateerde productindicatoren en/of -kengetallen opgenomen.

Indicator: acceptabele reistijd									
	Basis- waarde 2001	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Streef- waarde 2020
percentage trajecten waar de streefwaarde wordt gehaald.	86%	84%	83%	88%	92%	94%	93%	87%	100%

Bron: Publieksrapportage RWS/WVL, 2016

Toelichting:

De reistijd op een traject is acceptabel als de streefwaarde voor de reistijd wordt gehaald. De streefwaarde voor trajecten op het hoofdwegennet tussen steden is een reistijd in de spits van maximaal 1,5 keer de reistijd buiten de spits (referentiesnelheid 100 kilometer/uur). Op trajecten rond de vijf grote steden en trajecten op niet-autosnelwegen van het hoofdwegennet is de streefwaarde maximaal 2,0. Er zijn 188 trajecten (alle autosnelwegen binnen het hoofdwegennet). Hiervan zijn er 82 trajecten onbemeten. Aangenomen is dat deze onbemeten trajecten voldoen aan de gewenste reistijd in de spits omdat dit de minst drukke trajecten zijn.

Het afgenomen percentage trajecten waar de streefwaarde wordt gehaald kan mogelijk als volgt worden verklaard. De economische groei in Nederland is in 2015 aangetrokken, waardoor de automobiliteit op het hoofdwegennet met 2,2 procent gestegen is (bron: Publieksrapportage

RWS T3 2015). Daardoor is de congestie op een groot aantal trajecten fors toegenomen. De voertuigverliesuren zijn in 2015 met 22 procent toegenomen tot 67,8 miljoen uur (bron: Publieksrapportage RWS T3 2015). Een belangrijk deel van het relatief kleine MIRT-realisatie programma voor 2015 is pas aan het eind van het jaar opengesteld. Het betreft bijvoorbeeld de A4 Delft-Schiedam en de A15 Maasvlakte-Vaanplein. De effecten hiervan zullen pas zichtbaar zijn in de cijfers van 2016. In 2016 vindt nader onderzoek plaats naar de aard en mechanismen die deze congestiegroei nader kunnen verklaren.

Indicator: lokale luchtkwaliteit NO₂

	2012	2013	2014	2015	Streefwaarde peildatum
1. Lokale luchtkwaliteit NO ₂					0 knelpunten langs rijkswegen 2015
2. Geluidsknelpunten langs rijkswegen waarvoor nog een saneringsplan moet worden vastgesteld ¹	8.700	8.650	8.600	8.600	0 knelpunten in 2020

¹ De hier genoemde reeks verschilt van de in eerdere jaarverslagen gepubliceerde reeksen omdat het aantal nog te saneren knelpunten nu kan worden gebaseerd op het geluidregister en de daarop gebaseerde nieuwe, meer gedetailleerde saneringsonderzoeken.

Bron: RijkswaterstaatWS/WVL, 2015

Toelichting:

Ad 1) Tussenliggende waarden zijn niet vastgesteld. In de prognose voor 2015 wordt voor stikstofdioxide (NO₂) op alle locaties langs rijkswegen, na volledig gebruik van de wettelijke beginselen van blootstelling en toepasbaarheid, voldaan aan de grenswaarde. Op basis van de monitoring in 2016 kan vastgesteld worden of de prognose daadwerkelijk gerealiseerd is. De doelstelling van 0 knelpunten in 2011 voor fijn stof (PM₁₀) is destijds gehaald. Uit de in 2015 uitgevoerde monitoring blijkt dat over het gepasseerde jaar (2014) dit nog steeds het geval is.

Ad 2) Het Meerjarenprogramma geluidsanering (MJPG) is in 2011 van start gegaan. Het MJPG is gericht op het realiseren van geluidreducerende maatregelen bij geluidsknelpunten (woningen met een geluidbelasting van meer dan 65 dB als gevolg van een rijksweg) en bij woningen langs die infrastructuur die in het kader van de saneringsoperatie onder de Wet geluidhinder tijdig zijn gemeld. Daarnaast zijn woningen die als gevolg van verkeersgroei onder de Wet geluidhinder een toename van meer dan 5 dB hebben ondergaan onderdeel van de saneringsoperatie. De Tweede Kamer is op 20 november 2015 per brief geïnformeerd over de financiële stand van zaken van het MJPG en de te nemen vervolgstappen (Kamerstukken II, vergaderjaar 2015/2016, [32 252, nr. 56](#)).

Het totale aantal knelpunten zal worden herijkt op basis van nieuw beschikbaar landelijk onderzoek dat als gevolg van het voortschrijdende onderzoek steeds gedetailleerder is dan de eerder beschikbare informatie. In 2015 is de sanering van circa 50 geluidsknelpunten boven de 65dB formeel afgehandeld in aanlegprojecten en parallel daaraan vastgestelde saneringsplannen. Deze getallen waren in de begroting 2015 echter al aan het jaar 2014 toegeschreven en zijn derhalve hier niet opnieuw in mindering worden gebracht. Daarnaast zijn – in het kader van de PreNoMo-sanering – vooruitlopend op formele afhandeling van de sanering, in 2015 maatregelen opgeleverd waarmee de geluidbelasting van circa 500 geluidsknelpunten boven de 65dB wordt aangepakt.

Indicator: Ontwikkeling aantal verkeersslachtoffers

	basis- waarde 2002	2010	2011	2012	2013	2014	realisatie 2015	doelstelling 2020
aantal verkeersdoden	1.066	640	661	650	570	570	n.n.b.	500
ernstig verkeersgewonden	16.100	19.200	20.100	19.200	18.800	20.700	n.n.b.	10.600

Bron: Rijkswaterstaat/WVL, 2014

De gegevens over 2015 waren nog niet beschikbaar ten tijde van het drukken van dit jaarverslag. De cijfers omtrent het aantal verkeersdoden komen in mei beschikbaar en het aantal verkeersgewonden in december. Deze cijfers zullen apart worden aangeboden aan de Tweede Kamer.

Beleidsconclusies

Het op dit artikel uitgevoerde beleid en de bijbehorende resultaten waren het afgelopen jaar deels conform de verwachtingen, zoals vermeld in de begroting. Op een aantal terreinen zijn in 2015 goede resultaten geboekt. De inspanningen om luchtknelpunten op te lossen en de voortgang met de geluidsanering zijn conform verwachting verlopen. [De evaluatie](#) van het eerste deel van het programma Beter Benutten heeft laten zien dat het programma significant bijdraagt aan een betere bereikbaarheid. Daarnaast is het wetsvoorstel tijdelijke tolheffing aangenomen door de Tweede en Eerste Kamer. Dit maakt het mogelijk om de projecten Blankenburgverbinding en ViA15 gedeeltelijk te bekostigen via tolinning.

Het aantal ernstige verkeersgewonden is in 2014 gestegen. Slachtoffers vallen vooral op gemeentelijke wegen, er is een traject ingezet met de decentrale overheden om maatregelen en budgetten van decentrale overheden zo effectief mogelijk in te zetten.

De voertuigverliesuren zijn in 2015 met 22 procent toegenomen tot 67,8 miljoen uur. Het percentage trajecten met acceptabele reistijden geeft aan dat er blijvend ingezet moet worden op het realiseren van het huidige MIRT-programma tot en met 2028. In deze periode wordt onder andere gewerkt aan de Ring Utrecht en de Blankenburgverbinding.

Streefwaarde acceptabele reistijd

Het percentage trajecten waar de streefwaarde voor acceptabele reistijd wordt gehaald is afgenomen van 93% in 2014 naar 87% in 2015. Dit is in belangrijke mate te wijten aan de aantrekkende economie, waardoor de automobieliteit op het hoofdwegennet met 2,2 procent gestegen is (bron: Publieksrapportage RWS T3 2015).

Daardoor is de congestie op een groot aantal trajecten fors toegenomen. De voertuigverliesuren zijn in 2015 met 22 procent toegenomen tot 67,8 miljoen uur (bron: Publieksrapportage RWS T3 2015). In 2015 zijn enkele grote projecten opengesteld (A4 Delft-Schiedam en A15 Maasvlakte-Vaanplein). Dit zal vanaf aankomend jaar bijdragen om de groei van het verkeer op te vangen. Het KiM heeft daarnaast wel geconstateerd dat de filedruk met name tot 2020 zal gaan toenemen. Na 2020 is openstelling voorzien van enkele grote wegenprojecten zoals de A13/A16 Rotterdam, ViA15 en Knooppunt Hoevelaken. Deze projecten zijn nodig om de bereikbaarheid te blijven garanderen.

Geluid en Luchtkwaliteit

De in de begroting voorgenomen inspanningen om luchtknelpunten op te lossen (Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit) is conform verwachtingen verlopen. Op basis van de monitoring 2015 wordt op tijd

voldaan aan de grenswaarden. Dit blijkt uit de RIVM-rapportage, die op 10 december 2015 door de Staatssecretaris is aangeboden aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II, vergaderjaar 2015/2016, [30 175, nr. 224](#)). Met de jaarlijkse monitoring wordt een vinger aan de pols gehouden. En indien nodig, worden extra maatregelen getroffen.

In 2015 is de sanering van 50 geluidknelpunten formeel afgehandeld en zijn daarnaast voor 500 knelpunten maatregelen opgeleverd vooruitlopend op de formele afhandeling van de sanering. Hiermee is verder voortgang geboekt met de geluidsanering. Echter, het merendeel van de geluidsanering zal na 2018 plaatsvinden omdat dan de akoestische onderzoeken zijn afgerond op basis waarvan de maatregelen kunnen worden geprioriteerd om binnen het beschikbare budget te blijven. Zoals gemeld in de brief van 20 november 2015 (Tweede Kamer, vergaderjaar 2015/2016, [32 252, nr. 56](#)) is gebleken dat niet alle op papier vereiste geluidmaatregelen even effectief zijn en is prioritering nodig om binnen het vastgestelde taakstellend budget te blijven.

Verkeersveiligheid

In 2015 is voortgebouwd op het beleid dat in gang is gezet ter uitvoering van het Strategisch Plan verkeersveiligheid en de Beleidsimpuls, met meer focus voor de risicogroepen. Dit laat zich echter niet direct vertalen in een vermindering van het aantal slachtoffers, dat moet blijken uit de cijfers over een langere periode. De Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV) brengt jaarlijks monitoringsrapportages uit die de ontwikkelingen aangeven. Uit de verkenning die de SWOV in 2015 heeft uitgebracht blijkt dat het gestelde doel voor het aantal doden haalbaar is (500 in 2020), maar dat op basis van het huidige beleid het niet lukt de doelstelling te halen voor het aantal ernstig verkeersgewonden (10.600 in 2020). Vooral nog wordt de doelstelling niet aangepast. Omdat de slachtoffers vooral op gemeentelijke wegen vallen is een traject ingezet met de decentrale overheden om maatregelen en budgetten van decentrale overheden zo effectief mogelijk in te zetten. De gegevens over 2015 waren nog niet beschikbaar ten tijde van het drukken van dit jaarverslag. Deze cijfers zullen apart worden aangeboden aan de Tweede Kamer.

Beter Benutten

Via de brief (IENM/BSK-2015/212446) aan de kamer over de uitkomsten BO's MIRT najaar 2015 heb ik u geïnformeerd over de eindresultaten van het eerste deel van het programma Beter Benutten. De uitvoering van de maatregelen heeft geleid tot 19% minder files ten opzichte van een situatie zonder Beter Benutten. Aanvullend geldt dat de Beter Benutten maatregelen op jaarbasis gezamenlijk leiden tot een CO₂ reductie van ruim 70.000 ton. De afname aan stikstofuitstoot (NO_x) is 150 ton per jaar en de fijnstof reductie (PM10) is 15 ton per jaar. Het streven van het programma was een reductie van de files met circa 20% (waaronder 25.000 spitsmijdingen) op specifieke corridors in de drukste gebieden van het land. Daarmee heeft het programma Beter Benutten aan haar verwachting voldaan.

Er is in 2015 verder een begin gemaakt met het uitvoeren van de maatregelen voor het Vervolg van Beter Benutten.

Snelhedenbeleid

In 2015 zijn ontwerpverkeersbesluiten genomen om de snelheid op verschillende autosnelwegen te verhogen naar 130 km/u gedurende de hele dag of gedurende de avond- en nachturen. Na realisatie van deze

besluiten is het aandeel snelwegen met een limiet van 130 km/u gestegen van circa 50% naar circa 60%.

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
14	Wegen en verkeersveiligheid				Realisatie	Begroting	Verschil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			31.318	26.712	40.149	30.322	9.827 1)
Uitgaven			32.729	33.866	40.064	32.043	8.021
14.01	Netwerk		11.884	15.581	21.538	15.029	6.509
14.01.01	Opdrachten		8.332	11.494	16.980	10.303	6.677 2)3)
	– Beter Benutten		4.697	8.101	10.165	5.180	4.985
	– Overige opdrachten		2.044	3.393	6.815	5.123	1.692
14.01.02	Subsidies		1.229	1.412	1.229	2.166	– 937
14.01.03	Bijdrage aan agentschappen		2.323	2.675	3.329	2.560	769
	– waarvan bijdrage aan RWS		2 323	2 675	3 329	2 560	769
14.02	Veiligheid		20.845	18.285	18.526	17.014	1.512
14.02.01	Opdrachten		7.054	5.541	6.774	5.313	1.461
14.02.02	Subsidies		13.121	12.107	11.329	11.313	16
	– VVN		3.523	3.620	3.619	3.651	– 32
	– SWOV		3 879	3 729	3 737	3 949	– 212
	– Overige subsidies		5.719	4 758	3 973	3 713	260
14.02.03	Bijdrage aan agentschappen		670	637	393	388	5
	– waarvan bijdrage aan RWS		670	637	393	388	5
14.02.05	Bijdragen aan internationale organisaties				30	0	30
Ontvangsten			5.236	4.253	2.504	6.782	– 4.278

Toelichting op de financiële instrumenten

Verplichtingen (ad. 1)

De hogere verplichtingen realisatie is veroorzaakt door uitgaven van het project Beter Benutten. Hiervoor heeft een overboeking uit het Infrastructuurfonds plaatsgevonden.

14.01 Netwerk

14.01.01 Opdrachten (ad. 2 en 3)

De uitgaven betreffen diverse onderzoeken op het gebied van geluid, zelfrijdende auto, wegmaatregelen en het verduurzamen van de mobiliteit. Daarnaast vinden uitgaven plaats voor het kennisplatform tunnelveiligheid, handhaving cabotage en kosten voor de uitvoeringsagenda Beter Geïntegreerd. Daarnaast is aan het Openbaar Lichaam Saba € 2,2 mln verstrekt voor groot onderhoud van de weg naar de haven. Deze was niet geraamd.

De uitgaven voor Beter Benutten betreffen diverse onderzoeken op het gebied van communicatie, monitoring en evaluatie, gedrag- en vraagbeïnvloeding, fietsbeleid en ITS (Intelligente Transport Systemen). Het budget voor Beter Benutten staat op het Infrastructuurfonds. Voor de bovenstaande uitgaven is een budget overgeboekt van het Infrastructuurfonds. Dit verklaart het verschil tussen de stand begroting en realisatie 2015.

14.01.02 Subsidies

De vaststelling van de subsidie aan de VU Amsterdam voor het onderzoek bestuurscultuur in Nederland rond besluitvorming over infrastructuur heeft in 2015 plaatsgevonden. Daarnaast is een voorschot verstrekt aan de stichting Natuur en milieu ten behoeve van de Hopper Campagne.

Subsidies Beter Benutten

De uitgaven hebben betrekking op de Fietsersbond, een subsidie voor het NHTV (leerstoel mobiliteitsmanagement) en twee subsidies voor het Wandelnet en Fietsplatform conform amendement Hoogland.

14.01.03 Bijdragen aan agentschappen

Dit betreft de bijdrage aan RWS voor de capaciteitsinzet in het kader van Beleidsondersteuning en advies.

14.02 Veiligheid

14.02.01 Opdrachten

Het verbeteren van de positie van kwetsbare verkeersdeelnemers gebeurt onder meer door onderzoeken op het gebied van fietsveiligheid. Opdrachten in verband met de invoering van het trekkrijbewijs, vergoedingen commissie rijgeschiktheid van de Gezondheidsraad en onderzoek cat. III medicijnen en onderzoek rijden onder invloed. Het stimuleren van de verkoop van veilige voertuigen gebeurt door onderzoeken door Euro NCAP (New Car Assessment Programme). Euro NCAP beoordeelt onafhankelijk de veiligheidsprestaties van Europa's best verkochte auto's. Om gedragsbeïnvloeding te bereiken wordt ondermeer het Meerjarenprogramma Campagnes Verkeersveiligheid uitgevoerd. Daarnaast zijn uitgaven verricht voor: gevolgen van de wijziging van de regelgeving code 95 (schrappen van de vrijstellingen voor beroepschauffeurs geboren voor 1 juli 1955): voor de herbeoordeling van de rijvaardigheid na geconstateerde fraude bij een aantal praktijkexamens: gevolgen van de uitspraak van de Raad van State over het alcoholslotprogramma (asp), waaronder het vergoeden van de feitelijke kosten van het asp aan de personen waarvan het besluit tot oplegging van het asp nog niet onherroepelijk was en het inwinnen van juridisch advies.

14.02.02 Subsidies

De uitgaven hebben betrekking op de aan maatschappelijke organisaties verstrekte subsidies Veilig Verkeer Nederland (VVN), ANBO, Fietsersbond, Team Alert en de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV).

Aan het CBR is in 2015 een vergoeding verstrekt voor de onderzoeken naar de rijvaardigheid en de geestelijke en lichamelijke geschiktheid die zij uitvoeren en waarvan de kosten ingevolge de Regeling maatregelen Rijvaardigheid en Geschiktheid (RMRG) voor rekening van het Rijk komen. Daarnaast zijn uitgaven verricht voor het Fietshelmproject, Blijf veilig mobiel voor 50+, Veilig en bewust op de fiets en het Nationaal Verkeersveiligheid Congres (NVCC).

14.02.03 Bijdrage aan agentschappen

Dit betreft de bijdrage aan RWS voor de capaciteitsinzet in het kader van Beleidsondersteuning en advies.

14.02.05 Bijdrage aan internationale organisaties

Dit betreft de jaarlijkse lidmaatschapsbijdrage aan EuroNCAP (New Car Assessment Programme).

Ontvangsten

De tegenvallende ontvangsten worden met name veroorzaakt doordat er € 2,2 miljoen minder aan bestuurlijke boetes zijn uitgeschreven door de politie. Ook zijn er uit de stichting buisleidingstraat € 2,1 miljoen minder opbrengsten ontvangen dan geraamd. Hieraan ten grondslag liggen bestuurlijke afspraken over het herinvesteren van de inkomsten door de stichting.

Extracomptabele verwijzingen

Extracomptabele verwijzing naar artikel 12 Hoofdwegennet van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)

Extracomptabele verwijzing naar artikel 12 Hoofdwegennet van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)

	2015
Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 12 Hoofdwegennet van het Infrastructuurfonds	1.800.743
Andere ontvangsten van artikel 12 Hoofdwegennet van het Infrastructuurfonds	592.926
Totale uitgaven op artikel 12 Hoofdwegennet van het Infrastructuurfonds	2.393.669
waarvan	
12.01 Verkeersmanagement	14.510
12.02 Beheer, onderhoud en vervanging	662.460
12.03 Aanleg	618.288
12.04 GIV/PPS	655.822
12.06 Netwerkgebonden kosten HWN	442.589
12.07 Investeringsruimte	0

Artikel 15 OV-keten

Algemene Doelstelling

Reizigers veilig, betrouwbaar en met een voorspelbare reistijd vervoeren door de OV-Keten, waarbij verschillende modaliteiten optimaal op elkaar aangesloten zijn. De verantwoordelijkheid van de Minister inzake spoor wordt verantwoord op artikel 16 Spoor.

Rollen en Verantwoordelijkheden

Regisseren

De Minister is verantwoordelijk voor de vormgeving en deels ook de uitvoering van het beleid inzake regionaal openbaar vervoer (onder andere regionaal openbaar vervoer, taxi, waddenveren). De uitvoering vindt grotendeels plaats door middel van samenwerking in de gehele OV-Keten. Het beleid stimuleert en faciliteert deze samenwerking.

Ook het toezicht op de uitvoering van de wet- en regelgeving valt onder de ministeriële verantwoordelijkheid. De rol «regisseren» heeft specifiek betrekking op de volgende onderdelen:

- Het stellen van regels en de kaders (wetgeving) voor het openbaar vervoer (overheden, marktpartijen en reizigers). De regels en kaders hebben betrekking op het openbaar vervoer per bus, tram en metro, het CVV (Regiotaxi) en het openbaar vervoer over water.
- Het faciliteren (waar nodig) van de decentrale overheden om hen in staat te stellen hun regionale OV-systeem beter te laten aansluiten op het landelijke spoorstelsel met het oog op het optimaliseren van de deur-tot-deur-reis. Hiertoe wordt samenwerking tussen alle betrokken partijen zoveel mogelijk gestimuleerd.
- Het monitoren van sociale veiligheid door het ministerie. De uitvoering vindt plaats door decentrale overheden en OV-bedrijven voor het stad- en streekvervoer.
- Het ontwikkelen van beleid voor toegankelijkheid in de OV-keten. Dit gebeurt door initiatieven bij elkaar te brengen, maar ook door maatregelen te testen waarbij organisaties zijn betrokken van reizigers met functiebeperkingen. Bij deze acties wordt samengewerkt met de vervoersbranche en de decentrale overheden.
- Het financieren van grote regionale en lokale projecten, vanuit artikel 14 op het Infrastructuurfonds: Regionaal, lokale infrastructuur. Via artikel 25 Brede doeluitkering (op de Begroting hoofdstuk XII) wordt het realiseren van maatwerkoplossingen voor verkeers- en vervoersvraagstukken gefinancierd.
- Het implementeren van de concessiesystematiek voor de Waddenveren (met uitzondering van Texel), waarbij extra aandacht wordt besteed aan de rol van de gebruikers van het vervoer en de belanghebbenden bij de eilanden.
- Het opstellen en handhaven van wet- en regelgeving voor het taxivervoer over de vakbekwaamheid, maximum tarieven en de toegang tot de markt ter verbetering van de kwaliteit van het taxivervoer.
- Het inpassen in nationale wetgeving van Europese en internationale wetgeving omtrent busvervoer.
- Samen met decentrale overheden deelnemen in de ND-OV organisatie met als doel (actuele) brongegevens voor reisinformatie beschikbaar te stellen voor afnemers.
- Het aanpassen van de governance structuur rond de OV-chipkaart om zo het belang van de concessiegrensoverschrijdende reiziger beter te dienen en toezicht op de OV-betalmarkt te introduceren. Daarom wordt samen met decentrale overheden, vervoerders en consumenten-

organisaties via de werkagenda van het NOVB gewerkt aan het verder verbeteren van het OV-chipkaartsysteem.

Tenslotte is de Minister verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de ILT op dit beleidsterrein (zie beleidsartikel 24 Handhaving en toezicht).

Indicatoren en kengetallen

Het kengetal reizigerskilometers regionaal openbaar vervoer is met ingang van de begroting 2015 niet meer opgenomen omdat de gegevens niet langer verzameld worden en dus niet meer beschikbaar zijn. Om deze gegevens weer beschikbaar te krijgen wordt in het Nationaal Openbaar Vervoer Beraad (NOVB) nagegaan of gebruik gemaakt kan gaan worden van geanonimiseerde OV-Chipkaartdata. Inmiddels zijn afspraken gemaakt over de gegevens die niet privacy gevoelig zijn. De Tweede Kamer is via de voortgangsrapportage van het Nationaal Openbaar Vervoer Beraad (NOVB) hierover geïnformeerd (Kamerstukken II, 2015/2016, [23 645, nr. 605](#)). In de Lange Termijn Spooragenda (LTSA) is in actie 43 aangegeven dat gezamenlijk een dashboard wordt ontwikkeld waarmee de verbetering van de reis van deur-tot-deur in beeld kan worden gebracht. Op basis van het dashboard wordt de deur-tot-deur ambitie gemonitord aan de landsdelige en landelijke OV&Spoortafels. Over de uitvoering van deze actie is de Tweede Kamer op 7 juli 2015 geïnformeerd via de voortgangsrapportage over de uitvoeringsagenda van de LTSA. (Kamerstukken II, 2014/2015, [29 984, nr. 611](#))

Hieronder zijn de beleidsmatige indicatoren en kengetallen voor Openbaar vervoer opgenomen.

Kengetal klanttevredenheid regionaal openbaar vervoer

Kengetal klanttevredenheid regionaal openbaar vervoer					
	2011	2012	2013	2014	2015
Algemeen oordeel	7,2	7,4	7,4	7,5	7,5
Informatie en veiligheid	7,5	7,6	7,6	7,6	7,7
Rijcomfort	7,3	7,4	7,5	7,5	7,6
Tijd en doorstroming	6,6	6,8	6,8	6,9	7,0
Prijs	5,9	6,2	6,3	6,4	6,6

Bron: CROW/KpVV – Klantenbarometer 2015

Toelichting:

De OV-Klantenbarometer heeft betrekking op al het openbaar vervoer dat wordt aangestuurd door de twaalf provincies en de twee metropoolregio's en is het klanttevredenheidsonderzoek voor het regionaal openbaar vervoer. Het is een landelijk onderzoek naar de mening van reizigers in het stads- en streekvervoer. Het onderzoek wordt jaarlijks gehouden in de periode van eind oktober tot begin december. Voor het vierde jaar op rij is het klantoordeel over de rit met bus, tram, metro, regionale trein en boot licht gestegen. In 2015 was het rapportcijfer afgerond een 7,5 (om precies te zijn een 7,53; en in 2014 was het een 7,48).

Kengetal sociale veiligheid in het stads- en streekvervoer

Kengetal Sociale veiligheid in het stads- en streekvervoer	2011	2012	2013	2014	2015
Waardering veiligheidsgevoel in het voertuig als rapportcijfer					
– Reizigers (1)	7,9	7,9	7,9	8	8
– Personeel (2)	nb	6,9	nb	7	nb
Onveiligheidsincidenten in en rond het OV in %					
– Reizigers(3)	nb	15	15	16	14
– Personeel(4)	nb	60	nb	60	nb

Bron: Rapportage OV-Klantenbarometer en Personeelsmonitor (CROW-KpVV)

Toelichting:

Ad 1) Dit cijfer betreft het veiligheidsgevoel van de reizigers zowel in als rond het voertuig.

Ad 2) Dit cijfer betreft het veiligheidsgevoel van het personeel zowel in als rond het voertuig.

Ad 3) Dit betreft het percentage reizigers dat slachtoffer is geworden van een incident. Het percentage in 2012 is niet vergelijkbaar met voorgaande jaren omdat een andere vraagstelling heeft plaatsgevonden. Voor een toelichting wordt verwezen naar de uitgave Sociale Veiligheid van OV-reizigers in het stads- en streekvervoer 16.

Ad 4) Dit is het percentage van het personeel dat één of meerdere keren slachtoffer is geweest van een incident. Bij (2) en (4); Voor personeel wordt tweejaarlijks gemeten.

Beleidsconclusies

Het op dit artikel uitgevoerde beleid en de bijbehorende resultaten waren het afgelopen jaar conform de verwachtingen zoals vermeld in de begroting. Er zijn geen grote afwijkingen of een noodzaak tot bijstelling aan het licht gekomen. Dit blijkt met name uit de gelijk gebleven en of gestegen klanttevredenheid en het gelijk gebleven / gestegen waarderingsgevoel sociale veiligheid in 2014.

Het beleid van lenM is gericht op een toekomstbeeld waarin de taxisector zelf zorg draagt voor veilig, betaalbaar en betrouwbaar taxivervoer voor de reiziger. Uit de evaluatie van het Taxibeleid (Kamerstuk [31 521 nr.88](#)) is gebleken dat dit beleid volop ruimte biedt voor nieuwe initiatieven en innovaties binnen de regelgeving.

In de Kamerstukken II, 2014/2015, [29 984, nr. 603](#) en Kamerstukken II, 2015/2016, [29 984, nr. 623](#): zijn de uitkomsten weergegeven van de 3^e en 4^e OV en Spoortafel. Hierin wordt melding gemaakt van constructieve discussies over onderwerpen die het OV en Spoor aangaan. De OV en Spoortafels worden in 2016 geëvalueerd. Over de uitkomsten zal de TK nader worden geïnformeerd.

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
15	OV-keten				Realisatie	Begroting	Verschil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			3.018	15.322	4.712	6.521	- 1.809
Uitgaven			8.200	15.528	5.673	6.521	- 848
15.01	OV-keten		8.200	15.528	5.673	6.521	- 848
15.01.01	Opdrachten		5.406	13.778	3.838	4.768	- 930
15.01.02	Subsidies		1.799	736	1.036	758	278
15.01.03	Bijdrage aan agentschappen		995	1.014	799	995	- 196
	- waarvan bijdrage aan RWS		995	1 014	799	995	- 196
Ontvangsten			10	123	0	0	0

Toelichting op de financiële instrumenten

15.01 Openbaar vervoer

15.01.01 Opdrachten

Opdrachten betreffen voornamelijk (onderzoeks) opdrachten voor het project Nationale Data Openbaar Vervoer (NDOV), Beheer en Implementatie van Standaarden voor het OV (BISON), indicatiestelling OV-Begeleiderskaart, continue screening taxi, de implementatie van de Boord Computer Taxi, het samenwerkingsinitiatief Samen op Reis, het Nationaal Openbaar Vervoerberaad (NOVB), verbeteropgaven verkeer- en vervoermodellen en het Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OVIN).

15.01.02 Subsidies

Er zijn subsidie-uitgaven gedaan voor:

- Het OV-loket (ROVER)
- Beleidsondersteuning ROVER
- Het Landelijk Klachtenmeldpunt Taxi (Koninklijk Nederlands Vervoer)
- Waddenveren (ROCOV Fryslan)
- Eenmalige subsidieregeling update software Boord Computer Taxi
- OV-Klantenbarometer (Kennisplatform CROW)

15.01.03 Bijdragen aan agentschappen

RWS ontvangt een jaarlijkse agentschapbijdrage voor de beleidsondersteunde en adviserende taken voor het openbaar vervoer.

Extracomptabele verwijzingen

Extracomptabele verwijzing naar artikel 14 Regionaal, lokale infrastructuur van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)

**Extracomptabele verwijziging naar artikel 14 Regionaal, lokale Infrastructuur van het
Infrastructuurfonds (x € 1.000)**

	2015
Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 14 Regionaal, lokale Infrastructuur van het Infrastructuurfonds	134.120
Andere ontvangsten van artikel 14 Regionaal, lokale Infrastructuur van het Infrastructuurfonds	844
Totale uitgaven op artikel 14 Regionaal, lokale Infrastructuur van het Infrastructuurfonds	134.964
waarvan	
14.01 Grote regionaal/lokale projecten	128.658
14.02 Regionale mobiliteitsfondsen	0
14.03 RSP-ZZL: pakket bereikbaarheid	6.306

Artikel 16 Spoor

Algemene Doelstelling

De kwaliteit van het spoorproduct verbeteren zodat de reiziger en de verlader de trein in toenemende mate als een aantrekkelijke vervoersoptie beschouwen. Het goed functioneren van de gehele keten is hierbij van belang. In artikel 15 wordt hier verder op ingegaan. Specifiek voor het spoordeel gaat het met name om betrouwbaarheid en veiligheid.

Rollen en Verantwoordelijkheden

(Doen) Uitvoeren

De Minister is verantwoordelijk voor aanleg en beheer van de hoofdspoorweginfrastructuur. Om hier invulling aan te geven wordt ProRail als uitvoerder ingeschakeld. De andere wijze van aansturen die voortkomt uit de Lange Termijn Spooragenda heeft ook gevolgen voor de rol van ProRail als uitvoerder van het Rijksbeleid. De rol «uitvoeren» heeft betrekking op:

- Verkenningen en planuitwerkingen;
- Aanleg van projecten;
- Beheer waaronder: onderhoud van infrastructuur, verkeersleiding en capaciteitsmanagement.

De Minister is ook verantwoordelijk voor het aanbod van reizigersvervoer op het hoofdrailnet. Invulling gebeurt door een concessie te verlenen aan vervoerder NS.

Regisseren

De Minister is verantwoordelijk voor de vormgeving en deels ook de uitvoering van het spoorbeleid, waaronder het toezicht op de uitvoering van de wet- en regelgeving.

Het beleid is vastgelegd in de Lange Termijn Spooragenda. Deze heeft tot doel het verbeteren van de kwaliteit van het spoor zodat reizigers en verladers de trein in toenemende mate als een aantrekkelijke vervoersoptie zien en gebruiken. In de Lange Termijn Spooragenda deel 2 is de wijze van aansturing van de spoorsector voor de periode tot 2028 weergegeven. De overheid gaat langs 5 lijnen haar aansturing van de spoorsector aanscherpen. Dit zijn:

1. Aanscherpen wet- en regelgeving;
2. Scherpere sturing met concessies op ProRail en NS;
3. Beter sturing met aandeelhouderschap;
4. Verbeteren sturing op financiële bijdrage ProRail;
5. Beter sturen op samenwerking.

Daarnaast heeft de Lange Termijn Spooragenda invloed op de wijze waarop de uitvoering plaatsvindt.

De verantwoordelijkheid van IenM heeft betrekking op de volgende onderdelen:

- Het aansturen van het beheer van en vervoer over het hoofdrailnet. Dit verloopt via concessies. Per 1 januari 2015 is de nieuwe beheerconcessie wederom voor 10 jaar aan ProRail gegund. Conform het Regeerakkoord is ook het vervoer op het hoofdrailnet de komende 10 jaar onderhands gegund aan de Nederlandse Spoorwegen. Met ingang van de nieuwe vervoerconcessie per 1 januari 2015 zijn ook de treindiensten op de Hogesnelheidslijn (HSL) onder de hoofdrailnetconcessie gebracht. IenM werkt verder aan het uitwerken en uitvoeren van concrete acties en afspraken uit de Lange Termijn Spooragenda middels de uitvoeringsagenda. Hieronder valt het vastleggen van

wetgeving ter bevordering van een gelijk speelveld (waaronder implementatie Herschikkingsrichtlijn) en het faciliteren van samenwerking in de Spoorsector middels de OV- en spoortafels en de goederenvervoertafel.

- Het stellen van wettelijke kaders voor veilige aanleg, beheer en gebruik van lokale spoorwegen (met name tram en metro) en het eenduidig regelen van de verantwoordelijkheden.
- Het verbeteren van de ketenregie op de logistieke processen in het goederenvervoer. Daarnaast wordt wet- en regelgeving voor de one-stop-shop verbeterd en wordt gestuurd op het verbeteren van de kwaliteit en benutting van de goederenpaden.
- Het samen met medeoverheden en infrastructuurbeheerders werken aan de drie Europese spoorgoederencorridors (naar Frankrijk, Italië en Polen/Tsjechië) die in ons land beginnen, waarbij de regelgeving zoveel mogelijk wordt afgestemd op de Nederlandse situatie.
- De zorg voor de veiligheid van het spoorvervoer en van de omgeving. Onderdeel van de veiligheidsaanpak zijn het STS verbeterplan (reductie stoptonend sein passages), de veiligheidscultuur, veilig werken aan het spoor, aanpak overwegen, suïcide preventie en sociale veiligheid, maar ook externe veiligheid langs het spoor en bij emplacementen. In 2015 heeft een tussenevaluatie en actualisatie plaatsgevonden van de Derde Kadernota Spoorveiligheid. Om onder meer de veiligheid verder te verhogen wordt het European Railway Traffic Management System (ERTMS) ingevoerd. In 2015 bevond het programma ERTMS zich in de planuitwerkingfase.
- De verdere invulling en uitvoering van het Landelijk Verbeterprogramma Overwegen langs de volgende lijn: een integrale vernieuwende aanpak van overwegproblemen, door middel van bij voorkeur generieke maatregelen voor meerdere overwegen en waar nodig specifieke maatregelen.

Tenslotte is de Minister verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de ILT op dit beleidsterrein (zie beleidsartikel 24 Handhaving en toezicht).

Indicatoren en kengetallen

Hieronder staan de beleidsmatige indicatoren en kengetallen voor Spoor opgenomen. In de begroting 2015 was reeds aangegeven dat de indicatoren ten aanzien van punctualiteit zouden worden aangepast naar aanleiding van de nieuwe vervoerconcessie die op 1 januari 2015 is ingegaan. In productartikel 13 Spoorwegen van het Infrastructuurfonds zijn de aan dit beleidsartikel gerelateerde productindicatoren en/of -kengetallen opgenomen.

Indicator: Punctualiteit Hoofdrailnet (HRN)

Indicator: Punctualiteit Hoofdrailnet (HRN)

	Basis- waarde 2003	2011	2012	2013	2014	Grens- waarde Vervoerplan 2015 ²	Bodem- waarde ³	Realisatie 2015
Indicator: 3 minuten punctualiteit HRN ¹	83,1%	89,6%	88,5%	n.v.t.	89,7%	n.v.t.	n.v.t.	86,1%
Indicator: 5 minuten punctualiteit HRN ¹		94,7%	94,2%	93,6%	94,9%	n.v.t.	n.v.t.	92,8%
Reizigerspunctualiteit		91,5%	91,5%	90,0%	92,3%	n.v.t.	90,0%	89,5%
Klantoordeel op tijd rijden (% dat een 7 of hoger geeft) ⁴		51,0%	48,9%	46,8%	49,9%	n.v.t.	n.v.t.	43,5%
Algemeen klantoordeel ⁴		74,0%	74,0%	75,0%	75,0%	n.v.t.	74,0%	74,2%

Bron: NS Jaarverantwoording 2015

Toelichting:

Ad 1) Met het oog op de internationale vergelijkbaarheid is er sinds 2013 geen prestatie-afspraken meer op basis van de norm van 3 minuten, maar op basis van de norm van 5 minuten. De 3 minuten punctualiteit wordt nog wel gemeten, maar niet meer voorzien van een grenswaarde.

Ad 2) Vanaf 2015 geldt een nieuwe vervoerconcessie. Met deze concessie wordt er niet meer gewerkt met grenswaarden.

Ad 3) Als de realisatie lager is dan de bodemwaarde, kan een boete worden opgelegd.

Ad 4) De realisatie is lager dan 2014. NS verklaart dit onder meer door een aantal grote verstoringen (ijzel, ICT-storing, stroomstoring, etc.) In 2014 waren er 3 «zwarte dagen», in 2015 13 «zwarte dagen».

Indicator: Spoorveiligheid (naar risicodragers)**Indicator: spoorveiligheid (naar risicodragers)**

Nr.	Risiko-dragers	Omschrijving indicator	Beoordelingsjaar			verbetering in 2014 t.o.v. 2013?
			NRV	MWA 2014	MWA 2013	
1.1	Reiziger	FWSI onder reizigers / jaar / mld reizigers-treinkm's	7,43	3,87	4,22	ja
1.2	Reiziger	FWSI onder reizigers / jaar / mld reizigerskm's	0,089	0,03	0,03	gelijk
2	Personeel	FWSI onder spoorpersoneel / jaar / mld treinkm's	5,97	1,83	3,37	ja
3	Overweggebruiker	FWSI onder overweggebruikers / jaar / mld treinkm's	127	71,6	85,22	ja
4	Onbevoegden	FWSI onder onbevoegden op het spoor / jaar / mld treinkm's	15,9	7,66	7,92	ja
5	Anderen	FWSI onder «anderen (derden)» / jaar / mld treinkm's	4,7	6,58 ¹	5,74	neen
6	Overall	Totaal FWSI / jaar / mld treinkm's	148	90,09	110	ja

Bron: ILT Jaarverslag spoorveiligheid 2014, Kamerstukken II, 2015/16, 29 893, nr. 200

Gebruikte afkortingen in de tabel:

FWSI = Fatalities and Weighted Serious Injuries (het aantal doden en gewogen zwaargewonden)

NRV = National Reference Value, de in Europees kader vastgestelde referentiewaarde per lidstaat voor de betreffende indicator

MWA = Moving Weighted Average (voortschrijdend gewogen gemiddelde)

Toelichting:

Ad 1) Abusievelijk is in het op 8 december 2015 naar de Tweede Kamer gestuurde Jaarverslag Spoorveiligheid 2014 (Kamerstukken II, 2015/16, 29 893, nr. 200) aangegeven dat het voortschrijdend gewogen gemiddelde

voor deze risicodragers 4,88 in plaats van 6,58 FWSI per miljard treinkilometer bedraagt.

Hierboven staan de indicatoren voor spoorveiligheid. Dit betreft de ontwikkeling van de verschillende veiligheidsdoelstellingen voor de diverse risicodragers conform de Europese systematiek. Risicodragers zijn actoren met verschillende rollen die binnen het spoorstelsel veiligheidsrisico's lopen. In bovenstaande tabel is voor de belangrijkste railveiligheidsindicatoren aangegeven wat de stand van zaken eind 2014 was op basis van meerjarige voortschrijdende gewogen gemiddelden (MWA). Deze gegevens en de in Europees kader vastgestelde referentiewaarden (NRV) komen jaarlijks in oktober na afloop van het betreffende jaar beschikbaar in het Jaarverslag Spoorveiligheid. Dit Jaarverslag wordt vervolgens separaat aan de Tweede Kamer verzonden.

Zoals in bovenstaande tabel te zien is het MWA in 2014 bij zes railveiligheidsindicatoren beter dan of gelijk aan die in 2013 en beter dan het NRV. Alleen bij de risicodragers «Anderen» is het MWA van 2014 slechter dan in 2013. Dit is onder andere veroorzaakt door een dodelijk ongeval in 2014, terwijl daar in 2013 geen sprake van was.

Kengetal: aantal treinbewegingen goederentreinen per week

Kengetal aantal treinbewegingen goederentreinen per week							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Betuweroute	190	310	420	430	410	480	440
Zevenaar grens	340	380	480	490	490	540	470
Oldenzaal grens	80	70	60	60	70	60	100
Venlo grens	230	250	230	220	240	190	270
Maastricht grens	30	30	20	20	30	30	30
Roosendaal grens	120	120	120	110	110	110	130

Bron: ProRail Operatie, VL/PAB en ProRail Vervoer en Dienstregeling PV/POV

Toelichting:

De treinbewegingen van goederentreinen in bovenstaande tabel zijn afgerond op tientallen en exclusief losse locomotieven. In de ontwerpbeoordeling voor 2015 is bij de betreffende tabel aangegeven dat het aantal treinbewegingen betrof inclusief losse locomotieven. Dit bleek niet juist: alleen de aantallen voor de Betuweroute betroffen treinbewegingen inclusief losse locomotieven; voor de grensovergangen waren het cijfers exclusief losse locomotieven. Omdat het kengetal beoogt de ontwikkeling van de vervoersprestatie in beeld te brengen, is ervoor gekozen om het aantal treinbewegingen exclusief losse locomotieven te presenteren.

Bewegingen van losse locomotieven zijn immers niet relevant voor de vervoersprestatie.

- Zevenaar grens en Betuweroute in 2015 lager dan in 2014 ten gevolge van de werkzaamheden 3e spoor;
- Oldenzaal en Venlo grens (mede) daardoor in 2015 hoger dan in 2014;
- Oldenzaal en Venlo grens ook hoger ten gevolge van nieuw transit vervoer, geldt ook voor Roosendaal grens;
- Roosendaal grens ook hoger ten gevolge van andere opzet wagenlandingsverkeer België.

Kengetal: Sociale veiligheid NS

Kengetal sociale veiligheid NS	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Klantoordeel sociale veiligheid (1)	78,3%	79,1%	78,3%	79,5%	80,2%	80,1%

Bron: Verantwoording NS over 2015

Toelichting:

Ad 1) In het Vervoerplan (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/29984/blg-103345?resultIndex=9&sorttype=1&sortorder=4>) van NS wordt voor sociale veiligheid, net als voor diverse andere zorggebieden, het klantoordeel gebruikt. Het klantoordeel veiligheid geeft een percentage en niet een cijfer. Het klantoordeel is het gewogen gemiddelde van de klantoordelen overdag en 's avonds in de trein en overdag en 's avonds op stations.

Beleidsconclusies

Het op dit artikel uitgevoerde beleid en de bijbehorende resultaten waren het afgelopen jaar deels conform de verwachtingen zoals vermeld in de begroting.

Dit kan worden afgeleid uit de scores op de indicator voor de overall railveiligheid die in 2014 ten opzichte van 2013 is verbeterd en op alle specifieke indicatoren voor spoorveiligheid en punctualiteit die of wel een verbetering of wel een gelijke score in 2014 laten zien ten opzichte van 2013. Alleen bij de risicodragers «Anderen» is het voortschrijdend gewogen gemiddelde van 2014 slechter dan in 2013. Dit is onder andere veroorzaakt door een dodelijk ongeval in 2014, terwijl daar in 2013 geen sprake van was.

Afwijkend geldt ten aanzien van sociale veiligheid dat er in de afgelopen jaren vaker sprake is van ernstig fysiek geweld. De departementen van IenM, VenJ en BZK hebben in maart 2015 afspraken gemaakt met NS, ProRail, OR NS en vakbonden over extra maatregelen voor de aanpak van sociale veiligheid (Kamerstukken II, 2014/2015, [28 642, nr. 60](#)). De maatregelen zijn volop in uitvoering en concrete resultaten zijn bereikt. (Kamerstukken II, 2015/2016, [28 642, nr. 65](#))

Een andere afwijking van de algemene conclusie over dit artikel zijn de lagere subsidie-aanvragen dan oorspronkelijk geraamd voor GSM-R. Teneinde vervoerders te stimuleren om snel de gesubsidieerde, interferentiebestendige apparatuur in te bouwen zijn in de subsidieregeling «incentives» aangebracht, waarbij in de beginfase van de subsidieregeling sprake is van ruimere subsidiëring dan in de latere fasen. Omdat gebleken is dat het grootste deel van de vervoerders niet in staat was snel de betreffende apparatuur in te bouwen zijn in 2015 lagere subsidiebedragen benut dan voorzien.

Eind 2014 zijn de nieuwe concessies gegund aan ProRail en NS voor de periode 2015 tot 2025. Met de gunning van deze concessies is de in de LTSA deel 2 aangekondigde nieuwe sturing van de NS en ProRail van start gegaan. Daartoe zijn o.a. beheerprotocollen met NS en ProRail in gebruik genomen en is een ontwikkelagenda opgesteld met een meerjarig perspectief. Daarnaast is een handhavingkader opgesteld waarin beschreven is op welke wijze op de concessies wordt gehandhaafd.

In de nieuwe vervoerconcessie zijn de volgende drie indicatoren op het gebied van punctualiteit vervallen: Indicator: 3 minuten punctualiteit HRN, Indicator: 5 minuten punctualiteit HRN en Klantoordeel op tijd rijden. In de ontwerpbegroting 2016 is voor de indicator Punctualiteit Hoofdrailnet (HRN) het element grenswaarde in de tabel vervangen door de afgesproken bodemwaarde, streefwaarde en progressiewaarde. De bodemwaarde is de waarde waaronder NS niet mag presteren op straffe van een boete. De streefwaarde voor 2019 werkt met een bonus/malusregime, waardoor er zowel een positieve als een negatieve prikkel is om de gewenste verbetering van de prestaties te realiseren. Voor elke prestatie-indicator geeft NS in het vervoerplan een zogeheten progressiewaarde voor het betreffende jaar die aangeeft wat de tussentijdse ambitie is. Progressiewaarden en realisaties moeten tezamen over het geheel gezien progressie tonen richting de streefwaarden voor 2019. De benaming voor de gewijzigde indicator wordt «Reizigerspunctualiteit en Algemeen klantoordeel». Door het toevoegen van een Algemeen klantoordeel is aansluiting gezocht bij het Algemeen klantoordeel zoals dit binnen het overige OV wordt toegepast (zie artikel 15).

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)						
16	Spoor	Realisatie			Begroting	Verschil
		2012	2013	2014	2015	2015
Verplichtingen		10.051	8.453	49.388	19.709	29.679 1)
Uitgaven		60.350	39.471	24.603	28.785	- 4.182
16.01 Spoor		60.350	39.471	24.603	28.785	- 4.182
16.01.01	Opdrachten	17.651	16.687	12.042	2.339	9.703 2)
	– ERTMS			10.417	0	10.417
	– Overige opdrachten	17.651	16.687	1.625	2.339	- 714
16.01.02	Subsidies	42.493	22.710	12.388	26.346	- 13.958 3)
	– GSM-R	32.491	12.805	1.092	15.000	- 13.908
	– Subsidie bodemsanering NS percelen	9.076	9.076	9.076	9.076	0
	– Overige subsidies	926	829	2.220	2.270	- 50
16.01.03	Bijdrage aan agentschappen	137	74	44	0	44
	– waarvan bijdrage aan KNMI	74	74	44	0	44
	– waarvan bijdrage aan RWS	63	0	0	0	0
16.01.05	Bijdragen aan internationale organisaties	69	0	129	100	29
Ontvangsten		0	0	152	0	152 4)

Toelichting op de financiële instrumenten

Verplichtingen (ad 1)

De hogere verplichtingen zijn met name veroorzaakt door het aangaan van meerjarige verplichtingen voor subsidieregeling beheersing GSM-Rail interferentie (+ € 13,0 miljoen) en bodemsanering NS-percelen (+ € 18,152 miljoen).

16.01 Spoor

16.01.01 Opdrachten (ad 2)

Opdrachten betreffen voornamelijk (onderzoeks) opdrachten voor de bijdrage aan de NS voor de pilot ERTMS op het traject Amsterdam-Utrecht, adviezen ter ondersteuning van de nieuwe beheer- en vervoer-

concessie, de Lange Termijn Spoor Agenda, railveiligheid en de parlementaire enquête Fyra. Daarnaast maakt de jaarlijkse vergoeding aan de Autoriteit Consument en Markt (ACM) onderdeel uit van deze middelen, welke een vergoeding is voor haar werk op het gebied van spoor (onder andere de Vervoerkamer). De Vervoerkamer reguleert vooral de relatie tussen de beheerders en de gebruikers van het spoor.

De hogere realisatie is met name veroorzaakt door reeds verplichte uitgaven (€ 10,4 miljoen) voor de bijdrage aan de NS voor de pilot ERTMS op het traject Amsterdam-Utrecht welke zijn begroot op het Infrastructuurfonds (artikel 13 Spoor) en verantwoord op Hoofdstuk XII.

16.01.02 Subsidies (ad 3)

Er zijn subsidie-uitgaven gedaan voor:

- De uitvoering van de Complete Lijn Uitschakeling en de inzet van de 25kV Spanningstester (CLU+) op basis van de bestuurlijke overeenkomst tussen de Staat en Veiligheidsregio's
- Bodemsanering NS-percelen: sinds 1996 dragen het Ministerie van IenM (en haar voorganger) en de Nederlandse Spoorwegen jaarlijks geld bij aan de Stichting Bodemsanering Nederlandse Spoorwegen (SBNS) voor de landelijke aanpak van bodemverontreiniging in NS-percelen.
- De subsidieregeling beheersing GSM-Rail interferentie. Bij Miljoenennota 2016 is vanwege de lagere verwachting ten aanzien van de uitgaven op voorhand een kasschuif verwerkt van € 4,5 miljoen van 2015 naar 2016. De subsidieregeling kent drie aanvraagperiodes. Het aantal subsidieaanvragen in de eerste aanvraagperiode van de subsidieregeling bleek nadien lager uit te vallen dan geraamd waardoor bij Najaarsnota 2015 aanvullend € 9,0 miljoen is doorgeschoven naar 2016. Na deze kasschuiven resteerde een kasbudget van € 1,5 miljoen waarvan € 0,4 miljoen niet tot betaling is gekomen vanwege een lager aantal subsidieaanvragen. Gebleken is dat het voor de meeste vervoerders onmogelijk was om de ambitieuze planning van de eerste twee aanvraagperiodes te realiseren. Nu blijkt dat de meeste treinen pas in de derde periode interferentiebestendig worden gemaakt.

16.01.03 Bijdragen aan agentschappen

Aan het KNMI is een agentschapbijdrage verstrekt voor beleidsondersteunde en adviserende taken voor het spoor.

16.01.05 Bijdragen aan internationale organisaties

De uitgaven betreffen de contributie 2014 en 2015 voor de Organisation pour les Transports Internationaux Ferroviaires (OTIF).

16.01.09 Ontvangsten (ad 4)

Dit betreft een onvoorziene ontvangst in het kader van een subsidieafrekening op gebied van internationale samenwerking spoorgoederen.

Extracomptabele verwijzingen

Extracomptabele verwijzing naar artikel 13 Spoorwegen van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)

Extracomptabele verwijziging naar artikel 13 Spoorwegen van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)

2015

Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 13 Spoorwegen van het Infrastructuurfonds	1.759.133
Andere ontvangsten van artikel 13 Spoorwegen van het Infrastructuurfonds	240.852

Totale uitgaven op artikel 13 Spoorwegen van het Infrastructuurfonds **1.999.985**

waarvan

13.02	Beheer, onderhoud en vervanging	1.225.522
13.03	Aanleg	625.037
13.04	GIV/PPS	132.285
13.07	Rente en aflossing	17.141
13.08	Investeringsruimte	0

Extracomptabele verwijziging naar artikel 17 Spoorwegen van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)**Extracomptabele verwijziging naar artikel 17.02 Betuweroute, 17.03 HSL en 17.07 ERTMS van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)**

2015

Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 17.02 Betuweroute, 17.03 HSL en 17.07 ERTMS van het Infrastructuurfonds	18.644
Andere ontvangsten van artikel 17.02 Betuweroute, 17.03 HSL en 17.07 ERTMS van het Infrastructuurfonds	1.438

Totale uitgaven op artikel 17.02 Betuweroute, 17.03 HSL en 17.07 ERTMS van het Infrastructuurfonds **20.082**

waarvan

17.02	Betuweroute	778
17.03	HSL	383
17.07	ERTMS	18.921

Artikel 17: Luchtvaart

Algemene Doelstelling

Het versterken van de internationale concurrentiekracht van de Nederlandse luchtvaartsector en het realiseren van een efficiënt, veilig en duurzaam luchtvaartbestel voor goederen, passagiers en omwonenden.

Rollen en Verantwoordelijkheden

Regisseren

De Minister is verantwoordelijk voor de vormgeving van de kaders en voor het binnen deze kaders (doen) realiseren van de gewenste ontwikkeling van de Nederlandse luchtvaart. De rol «regisseren heeft» betrekking op de volgende taken:

- Voor een veilig en duurzaam gebruik van netwerken stelt de Minister normen en handhaaft deze. Om de concurrentiekracht van de luchtvaart te versterken streeft de Minister naar een internationaal level playing field. Daarin passen een actief Nederlands lidmaatschap van de International Civil Aviation Organization (ICAO) en een gerichte bijdrage in de totstandkoming van Europese regelgeving inclusief een actieve rol in agentschappen als de European Aviation Safety Agency (EASA) en anderen.
- Voor het in stand houden en versterken van het luchtvaartnetwerk van verbindingen van Nederland met de rest van de wereld zijn internationale overeenkomsten cruciaal (multilateraal en bilateraal). De Minister sluit hiertoe overeenkomsten met de vanuit de Nederlandse luchtvaartpolitiek belangrijke landen.
- Daarnaast wordt mede vanuit het oogpunt van verbetering van het milieu en van de kwaliteit van de leefomgeving de innovatie en de transitie naar een duurzame luchtvaart bevorderd.
- IenM zorgt voor de regelgeving op het gebied van marktordering, passagiersrechten, veiligheid, milieu en security. Veel van deze regelgeving komt in internationaal of Europees kader tot stand. In deze kaders levert Nederland een actieve bijdrage gericht op de Nederlandse belangen.
- De Minister richt zich nationaal en internationaal op het veiligstellen en verbeteren van de inrichting, beheer en gebruik van het luchtruim en op verbetering van de prestaties van de Luchtverkeersleiding Nederland en het Maastricht Upper Area Control Centre, intensievere samenwerking tussen civiele en militaire luchtverkeersleidingsorganisaties (co-locatie) en betere samenwerking van internationale luchtverkeersleidingsorganisaties binnen het Functional Airspace Block Europe Central (FABEC).
- De Minister geeft zoveel mogelijk ruimte voor ondernemerschap, met een maximaal beroep op de eigen verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven voor duurzaamheid en voor een permanente verbetering van de veiligheid middels introductie van veiligheidsmanagement.
- De Minister richt zich op het veilig stellen van voldoende nationale luchthavencapaciteit en geeft invulling aan de wettelijke taken en verplichtingen ten aanzien van inrichting en gebruik van luchthavens en de omgeving.
- Voorts zet de Minister in op een intensivering en stroomlijning van de inspanningen van alle overheden, belangenorganisaties en sectorpartijen betrokken bij bovenstaande beleidsopgaven.
- Tevens draagt de Minister zorg voor een actieve inzet van Nederland in internationale gremia waar discussies worden gevoerd en besluiten worden genomen die van invloed zijn op het Nederlandse (mainport)-beleid, zoals in de Europese Raad van Transportministers.
- Het behalen van de doelstelling hangt af van de betrokkenheid van en samenwerking met andere overheden en het bedrijfsleven en het

innovatieve vermogen van en technologische ontwikkelingen in de luchtvaartsector, de internationale ontwikkelingen en ontwikkelingen in internationale organisaties (EU, Eurocontrol, EASA, ICAO, ea.) en de verhouding met andere economische ontwikkelingen in Nederland.

Tenslotte is de Minister verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de ILT op dit beleidsterrein (zie beleidsartikel 24 Handhaving en toezicht).

Indicatoren en Kengetallen

Indicator: Creëren van Luchthavencapaciteit Schiphol								
	Basiswaarde 2009	2010	2011	2012	2013	2014	Gerealiseerd 2015	Streef- waarde 2020
Gerealiseerde vliegtuig- bewegingen tov plafond 510.000	390.000 78%	386.000 77%	420.000 84%	423.000 85%	426.000 85%	438.300 88%	450.679 90%	500.000 100%

Bron realisatie: 2015 Traffic Review Schiphol Amsterdam Airport, januari 2016

Bron streefwaarde: luchtvaartnota, april 2009, januari 2014

Voor de luchthaven Schiphol is tot 2020 een plafond aan het aantal vliegtuigbewegingen afgesproken. Met het oog op de netwerkqualiteit moet binnen dit plafond ruimte blijven voor de ontwikkeling van mainportgebonden verkeer. Het Rijk heeft hierbij verantwoordelijkheid voor het creëren van capaciteit op de luchthavens Eindhoven en Lelystad. In 2012 is afgesproken de inspanning er op te richten al bij 90 procent van de 510.000 vliegtuigbewegingen extra regionale luchthavencapaciteit te kunnen inzetten ter ontlasting van Schiphol (Kamerstukken II, 2011/2012, [29 665, nr. 181](#)). De marktontwikkeling op Schiphol wordt daarom nauwlettend door het ministerie gevolgd.

In 2015 zijn in het kader van het nieuwe normen- en handhavingstelsel voor Schiphol nadere afspraken gemaakt over de ontwikkelruimte tot en met 2020. Als tegemoetkoming voor de ophoging van de dagnorm van de vierde baan en de introductie van een hardheidsclausule is de in het akkoord van 2008 afgesproken capaciteit van 510.000 vliegtuigbewegingen teruggebracht tot 500.000 tot en met 2020 (Kamerstukken II, 2014/2015, [34 098, nr. 1-3](#)). In 2015 zijn verdere stappen gezet om het nieuwe normen- en handhavingstelsel conform het advies van de Alderstafel te verankeren in wet- en regelgeving (Kamerstukken II, 2014/2015, [34 098, nr. 5](#)).

Indicator: Creëren extra luchthavencapaciteit Eindhoven en Lelystad (vliegtuigbewegingen)					
	Basiswaarde 2009	Gerealiseerd t/m 2014	Gerealiseerd t/m 2015	Streefwaarde 2015	Streefwaarde 2020
Luchthaven-capaciteit Eindhoven		25.000			
	0	(10.000)	25.000	10.000	25.000
Luchthaven-capaciteit Lelystad		0	45.000	25.000	45.000

Bron Eindhoven: Luchthaven besluit Eindhoven 2014 (Kamerstukken II, vergaderjaar 2013/2014, [31 936, nr. 187](#))

Bron Lelystad: Ontwerp Luchthavenbesluit Lelystad (Kamerstukken II, vergaderjaar 2013/2014 [31 936 nr. C](#))

De ontwikkeling van Eindhoven en Lelystad (met in totaal 70.000 extra vliegtuigbewegingen op jaarbasis) vindt plaats in een zodanig tempo dat op Schiphol meer ruimte wordt gecreëerd voor mainportgebonden verkeer zodat de concurrentiepositie van Schiphol wordt versterkt,

conform het Convenant «Behoud en versterking mainportfunctie en netwerkqualiteit luchthaven Schiphol» (Kamerstukken II, 2008/2009, 29 665, nr. 108). De feitelijke toevoeging van capaciteit vindt plaats op het moment dat deze is vastgelegd in het luchthavenbesluit.

In 2014 is voor Eindhoven met het vaststellen van het luchthavenbesluit de wettelijke basis gelegd voor 25.000 extra vliegtuigbewegingen tot 2020. In 2015 is de eerste tranche, met circa 10.000 extra vliegtuigbewegingen, geëvalueerd (Kamerstukken II, 2014/2015, 31 936, nr. 291). Uit de evaluatie komt naar voren dat alle afspraken die gemaakt zijn over de te evalueren onderwerpen zijn uitgevoerd en dat aan alle elementen van de evaluatie is voldaan, zodat conform het eerder door kabinet en Kamer onderschreven advies uit 2010, fase 2 in werking kan treden. Het kabinet neemt het Aldersadvies uit 2015 over en heeft hieraan enkele additionele hinderbepkende maatregelen toegevoegd. Dit betekent de start van de tweede fase van de ontwikkeling van Eindhoven Airport met de mogelijkheid om circa 15.000 extra vliegtuigbewegingen te accommoderen tot 2020.

Voor Lelystad is in 2015 een luchthavenbesluit vastgesteld voor 45.000 vliegtuigbewegingen «groot handelsverkeer». Vanaf 2018 komt deze extra capaciteit op Lelystad gefaseerd beschikbaar afgestemd op de marktontwikkelingen.

Met het vaststellen van de beide luchthavenbesluiten is de eerste stap van de beleidsopgave van de creatie van 70.000 extra vliegtuigbewegingen op Eindhoven en Lelystad gerealiseerd.

Indicator: Luchthavengelden, ATC-heffingen en overheidsheffingen (aeronautical kosten)

Ranglijst kostenniveau (van hoog naar laag)	Realisatie 2012	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Streefwaarde 2015 e.v.
London Heathrow (LHR)	1	1	1	1	
Parijs (CDG)	2	3	3	3	
Frankfurt (FRA)	3	2	2	2	
Gatwick	4	4	4	4	
Schiphol	8	8	8	9	< LHR, FRA, CDG
Zürich	5	5	5	6	
München	6	6	6	5	
Brussel	9	9	9	8	
Madrid	7	7	7	7	

Bron: SEO, Benchmark Luchthavengelden en Overheidsheffingen 2015

Toelichting:

Om te kunnen vaststellen of Schiphol een concurrerend kostenniveau heeft, vindt er jaarlijks een vergelijking plaats van de luchthavengelden, de ATC-heffingen en de overheidsheffingen op Schiphol en tien concurrerende luchthavens.

In deze benchmark wordt berekend wat op de verschillende luchthavens voor een vergelijkbaar aantal vluchten betaald zou moeten worden in het laatste onderzoeksjaar en een aantal voorgaande jaren. De resultaten van de benchmark van 2015 laten zien dat Schiphol medio 2015 goedkoper is dan acht andere Europese luchthavens. Het streven is om de huidige positie van Schiphol in de rangorde van kostenniveau onder die van Londen Heathrow, Frankfurt en Parijs Charles de Gaulle te houden.

Kengetal: Geluidsbelasting rond Schiphol

Periode	2012	2013	2014	2015	grenswaarde TVG
Gedurende het gehele etmaal (L_{den})	62,71	62,45	62,55	62,67	63.46 dB(A)
Gedurende de periode van 23.00 tot 7.00 uur (L_{night})	52,47	52,09	52,14	52,35	54.44 dB(A)

Bron: Handhavingsrapportage Schiphol van de ILT 2015

Bron grenswaarde: Luchthavenverkeerbesluit 2004

Toelichting:

Op Schiphol is ook in 2015 aan de grenswaarden voor het Totale Volume Geluid (TVG) voldaan.

Het TVG is de totale hoeveelheid geluid die door alle vliegtuigen gezamenlijk in een jaar mag worden geproduceerd. In het Luchthavenverkeerbesluit Schiphol is vastgelegd dat de totale hoeveelheid geluid van het luchthavenluchtverkeer bij Schiphol per gebruiksjaar voor het etmaal (de L_{den}) niet meer dan 63,46 dB(A) en voor de nacht (de L_{night}) niet meer dan 54,44 dB(A) mag bedragen.

Kengetal: Jaarlijkse TRG-score voor Schiphol in relatie tot de TRG-grenswaarde in het Luchthavenverkeerbesluit

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Grens
TRG-score	6,62	6,057	6,118	6,47	6,486	6,841	7,101	7,408	9,724

Bron: Handhavingsrapportage Schiphol van de ILT 2015

Toelichting:

Op Schiphol is ook in 2015 aan de grenswaarde voor het Totale Risico Gewicht (TRG) voldaan. Het TRG is het resultaat van een vermenigvuldiging van het maximale startgewicht van een vliegtuig met de ongevalskans per vliegtuigbeweging. De TRG-waarde 2015 bedraagt 7,408 ton. In het luchthavenverkeerbesluit Schiphol is vastgelegd dat het TRG van het luchthavenluchtverkeer bij Schiphol per gebruiksjaar niet meer dan 9,724 ton mag bedragen. Het gebruiksjaar 2015 loopt van 1 november 2013 tot en met 31 oktober 2014. Afgezet tegen de grenswaarde van 9,724 ton betekent dit dat op 31 oktober 2015 nog een TRG-ruimte van 2,316 ton beschikbaar was.

Kengetal: Aantal passagiersbestemmingen waarnaar (> 2 x per jaar) met vnl. geregelde vluchten wordt gevlogen per luchthaven

Luchthaven	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Amsterdam	258	246	253	263	271	266	261	264	263
Frankfurt	288	291	284	283	288	301	286	286	287
London Heathrow	181	177	171	165	174	176	176	179	180
Parijs Charles de Gaulle	260	273	272	271	268	256	258	278	274
Brussel	158	190	183	188	200	190	181	192	190

Bron: Amsterdam Airport Schiphol (AAS), op basis van APGdat, januari 2016

Toelichting:

Het aantal bestemmingen blijft in 2015 op de meeste luchthavens ongeveer gelijk. Met name op Parijs Charles de Gaulle neemt het aantal bestemmingen licht af.

Kengetal: Aantal vliegtuigbewegingen, aantal passagiers en vrachtonnage per luchthaven

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Vliegbevegingen (x 1.000)									
Amsterdam	436	428	391	386	420	423	426	438	451
Frankfurt	485	480	458	458	481	476	466	463	457
London Heathrow	476	473	460	449	476	471	470	471	472
Parijs Charles de Gaulle	544	551	518	492	507	491	472	465	469
Brussel	241	236	212	205	214	206	199	214	221
Passagiers (x mln)									
Amsterdam	48	47	44	45	50	51	53	55	58
Frankfurt	54	53	51	53	56	57	58	59	61
London Heathrow	68	67	66	66	69	70	72	73	75
Parijs Charles de Gaulle	60	61	58	58	61	61	62	64	66
Brussel	18	19	17	17	19	19	19	22	23
Vracht (x 1.000 ton)									
Amsterdam	1.610	1.568	1.286	1.512	1.524	1.483	1.531	1.633	1.621
Frankfurt	2.074	2.021	1.808	2.199	2.133	1.986	2.016	2.051	1.993
London Heathrow	1.314	1.401	1.278	1.473	1.484	1.465	1.423	1.499	1.497
Parijs Charles de Gaulle	2.053	2.039	1.819	2.177	2.088	1.950	1.876	1.896	1.861
Brussel	762	659	449	476	475	459	430	454	463

Bron: Amsterdam Airport Schiphol (AAS), januari 2016

Toelichting:

- Het aantal vliegtuigbewegingen stijgt in 2015 op zowel Amsterdam als Brussel met 3%. Op de andere luchthavens wijzigt het aantal vliegtuigbewegingen minder sterk.
- Het aantal passagiers stijgt in 2015 op alle luchthavens en het sterkst op Amsterdam (met 6%).
- Met uitzondering van Brussel neemt het vrachtvolume in 2015 op alle luchthavens af. Op Amsterdam is de afname 1%.

De jaarlijkse Monitor Netwerkkwaliteit en Staatsgaranties geeft een beeld van de ontwikkeling van de netwerkkwaliteit op Schiphol ten opzichte van enkele concurrerende buitenlandse luchthavens. Daarnaast wordt in de monitor het netwerk van Skyteam (Air France KLM en alliantiepartners) vanaf Schiphol vergeleken met dat vanaf Parijs Charles de Gaulle. Zo wordt de naleving van de staatsgaranties gevolgd die in het kader van de fusie van KLM met Air France zijn afgesproken.

Uit het onderzoek blijkt dat het netwerk van Schiphol ook in 2015 sterker groeit dan de netwerken van de concurrerende Europese luchthavens. Het netwerk van Skyteam heeft zich op Schiphol sinds de fusie van Air France en KLM in 2004 op alle fronten aanzienlijk sterker ontwikkeld dan op Parijs Charles de Gaulle. Het netwerk van directe verbindingen van Skyteam is op Schiphol in de loop der jaren nagenoeg op hetzelfde niveau gekomen als op Parijs Charles de Gaulle. Ook de mate waarin vluchten van Skyteam op elkaar aansluiten (de «hubconnectiviteit») was op Schiphol alle jaren al beter en dit heeft zich op Schiphol sinds de fusie bovendien ook nog sterker ontwikkeld dan op Parijs Charles de Gaulle.

Kengetal: Gemiddelde vertraging per vlucht toe te rekenen aan Air Traffic Management (in minuten)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Taakstelling vanaf 2000 met herijking voor 2002–2006	2,8	2,44	2,08	1,72	1,4	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	nb	0,7	0,6	0,5	0,5
Gerealiseerd	2,5	1,4	0,9	0,8	0,9	1,0	1,2	1,4	0,9	2,0	1,1	0,63	0,54	0,61	0,76

Bron: Performance Review Body, Performance monitoring Dashboard 2016

Toelichting:

Het Rijk heeft geen directe invloed op het aantal minuten vertraging in het Europese luchtruim. Dit kengetal is een internationaal gemiddelde en wordt bepaald door operationele factoren, zoals capaciteitsplanning, human resource management, weersomstandigheden en stakingen. Dit kengetal geeft wel een beeld van de efficiëntie van het luchtvaartbestel.

De in bovenstaande tabel opgenomen reeks is gewijzigd: waar Eurocontrol in eerdere rapporten uitsluitend de gemiddelde vertraging in het en route verkeer gedurende de zomer heeft gemeten, hanteert de Performance Review Body (PRB; de onafhankelijke adviseur van de Europese Commissie inzake het EU-breed toegepaste prestatiesturings-systeem) thans een jaargemiddelde. De wijziging houdt verband met de invoering van het EU-brede prestatiesturings-systeem in 2012, waarin de vertraging als kernprestatie-indicator van het prestatiekerngebied capaciteit per jaar wordt gemeten. De waarden in de jaren tot 2012 zijn niet herberekend. De gegevens uit de onderscheiden perioden zijn derhalve niet vergelijkbaar.

Kengetal: Gemiddelde ATFM 1ATFM staat voor «Air Traffic Flow Management»-vertraging per vlucht (in minuten)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Gemiddelde ATFM-vertraging per vlucht	2,8	1,0	1,0	1,0	1,0	2,0
Gerealiseerd	0,94	0,9	0,78	0,68	0,94	2,91

Kengetal: Gemiddelde ATFM-vertraging per vlucht

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
<i>Grenswaarde</i>						
Gemiddelde ATFM-vertraging (en route en airport) per vlucht in minuten per vlucht	2,80	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00
<i>Gerealiseerd</i>						
Gemiddelde ATFM-vertraging (en route en airport) per vlucht in minuten per vlucht	0,94	0,90	0,78	0,68	0,94	2,91
Gemiddelde ATFM-vertraging (en route en airport) per vlucht in minuten per vlucht volgens PRB methode ¹	1,85	1,81	1,41	1,34	1,89	

¹ Deze berekening betreft de oude systematiek en is vanaf 2015 niet meer beschikbaar.

Bron: Luchtverkeersleiding Nederland 2016

Toelichting:

Dit kengetal heeft betrekking op de gemiddelde en-route vertraging per vlucht in het Nederlandse luchtruim en de gemiddelde vertraging op Schiphol tezamen. Het merendeel van de vertragingen treedt op in de

terminalfase van een vlucht en wordt veroorzaakt door weersomstandigheden (storm, mist, sneeuw) die een direct negatief effect hebben op de afhandeling van de starts en landingen in de vluchtfase beneden een hoogte van een kilometer. Beperkte aantallen vliegtuigopstelplaatsen kunnen ook vertragingen veroorzaken. Zo is de toename in 2014 van de gemiddelde vertraging met name veroorzaakt door stormen en mist.

LVNL heeft met ingang van 2015 dezelfde systematiek als de Performance Review Body om vertragingen te meten. Verder heeft LVNL in 2015 de vertragingswaarden vanaf 2010 herberekend volgens de PRB systematiek om de effecten van de wijziging van de meetsystematiek transparant weer te geven. Er is uitsluitend sprake van een technische wijziging in de meetsystematiek zonder een beleidsmatige impact. De door LVNL beheersbare vertragingen zijn in 2015 onder de gestelde norm gebleven. 58% van de vertragingen is in 2015 veroorzaakt door weersomstandigheden.

Beleidsconclusies

Het op artikel 17 uitgevoerde beleid en de resultaten waren in 2015 conform de verwachtingen zoals vermeld in de begroting. Er zijn geen grote afwijkingen opgetreden en er was geen noodzaak tot bijstelling.

Met het vaststellen van de luchthavenbesluiten Lelystad en Eindhoven is de beoogde creatie van extra capaciteit voor 70.000 extra vliegtuigbewegingen op Lelystad en Eindhoven behaald. Geconcludeerd kan worden dat met deze ontwikkeling van Lelystad en Eindhoven op Schiphol meer ruimte wordt gecreëerd voor mainportgebonden verkeer zodat de concurrentiepositie van Schiphol wordt versterkt.

In 2015 heeft de schriftelijk behandeling door de Tweede Kamer van het wetsvoorstel Nieuw Normen- en handhavingstelsel (NNHS) voor de luchthaven Schiphol plaatsgehad.

In mei 2015 is het voorstel tot wijziging van de Wet luchtvaart inzake de exploitatie van de luchthaven Schiphol (regulering luchthaventarieven Schiphol) naar de Kamer gestuurd (Kamerstukken II, vergaderjaar 2014/2015, [34 197 nr. 2](#)).

Onderzoek van bureau Altenburg en Wyminga (in samenwerking met bureau Trifolium) in 2015, waarbij onder andere gebruik is gemaakt van de vogelradar van Schiphol, bevestigt de afname van het aantal ganzenbewegingen gedurende de graanoogstperiode.

Een groot deel van de geraamde uitgaven van het Schadeschap Schiphol voor 2015 schuift door naar 2016 omdat voor een aantal dossiers beroepszaken lopen die in tegenstelling tot eerdere verwachting pas in 2016 of later tot een uitspraak zullen leiden.

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
17	Luchtvaart				Realisatie	Begroting	Vershil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			27.313	17.542	19.220	20.617	- 1.397
Uitgaven			21.796	20.201	21.288	23.759	- 2.471
17.01	Luchtvaart		21.796	20.201	21.288	23.759	- 2.471
17.01.01	Opdrachten		17.536	6.727	5.651	10.229	- 4.578 1)
	– Opdrachten GIS		10.604	1.598	1.401	5.001	- 3.600
	– Leefbaarheidsfonds		0	0	0	0	0
	– Overige opdrachten		6.932	5.129	4.250	5.228	- 978
17.01.02	Subsidies		2.862	2.284	2.423	452	1.971 2)
17.01.03	Bijdrage aan agentschappen		64	10.071	12.068	11.898	170 3)
	– waarvan bijdrage aan RWS (Caribisch Nederland)		48	10.048	12.010	11.850	160
	– waarvan bijdrage aan RWS		0	10.000	35	48	- 13
	– waarvan bijdrage aan KNMI		16	23	23	0	23
17.01.05	Bijdrage aan internationale organisaties		1.334	1.119	1.146	1.180	- 34
Ontvangsten			38.863	38.168	31.354	33.109	- 1.755 4)

Toelichting op de financiële instrumenten

17.01 Luchtvaart

17.01.01 Opdrachten (ad 1)

Opdrachten Geluidsisolatie Schiphol (GIS)

De derde fase van het geluidsisolatieprogramma is in 2012 afgerond. De beleidsevaluatie GIS is in 2013 aan de Tweede Kamer aangeboden. (Kamerstukken II, 2013/2014, [26 959, nr. 140](#)). De resultaten van de beleidsevaluatie GIS worden betrokken bij de brede beleidsdoorlichting luchtvaart in 2017. Doel van het project GIS is het verminderen van de geluidshinder voor omwonenden van Schiphol door middel van geluidsisolatie van woningen. Ook wordt de behandeling en uitbetaling van schadeclaims en aankopen van woningen in de geluids- en sloopzones uit het LIB (Luchthaven Indelingsbesluit) uitgevoerd. De besluiten met betrekking tot Schiphol die aanleiding geven tot schadeverzoeken zijn (grotendeels) verjaard en de werkzaamheden van het Schadeschap hebben voornamelijk betrekking op verzoeken die in voorgaande jaren zijn binnengekomen. Een groot deel van de geraamde uitgaven voor 2015 schuift door naar 2016 omdat voor een aantal dossiers beroepszaken lopen die in tegenstelling tot eerdere verwachting pas in 2016 of later tot een uitspraak zullen leiden.

Overige opdrachten

Luchtvaartnota en de Alderstafels

In 2014 is voor Eindhoven met het vaststellen van het luchthavenbesluit de wettelijke basis gelegd voor 25.000 extra vliegtuigbewegingen tot 2020. In 2015 is de eerste tranche, met circa 10.000 extra vliegtuigbewegingen, geëvalueerd. Voor Lelystad is in 2015 een luchthavenbesluit vastgesteld voor 45.000 vliegtuigbewegingen «groot handelsverkeer».

Met het vaststellen van de beide luchthavenbesluiten is de eerste stap van de beleidsopgave van de creatie van 70.000 extra vliegtuigbewegingen op Eindhoven en Lelystad gerealiseerd.

Normen en handhavingstelsel

In 2015 zijn in het kader van het nieuwe normen- en handhavingstelsel voor Schiphol nadere afspraken gemaakt over de ontwikkelruimte tot en met 2020. In 2015 zijn verdere stappen gezet om het nieuwe normen- en handhavingstelsel conform het advies van de Alderstafel te verankeren in wet- en regelgeving (Kamerstukken II, 2014–2015, [34 098, nr. 5](#)).

Verminderen risico op vogelaanvaringen

In 2015 is de evaluatie van het convenant door de Tweede Kamer gepubliceerd (Vergaderjaar 2014–2015 Bijlage bij Kamerstuk [28 286 nr. 778](#)). Monitoring vindt plaats op basis van een monitoringsprogramma waarin alle partijen hun verantwoordelijkheid nemen. In 2015 hebben wederom vangacties plaatsgevonden en heeft de Adviesgroep Vogeltoets zijn eerste advies opgesteld om gemeenten te adviseren over de kwaliteit van de vogeltoets in relatie tot nieuwe bestemmingen en vormen van grondgebruik rondom Schiphol die mogelijk een vogelaantrekende werking hebben.

Beleidsonderzoek vliegveiligheid

In 2015 is prioriteit gegeven aan onderzoek naar het effect van versneld onderploegen van graanresten en de ondersteuning door het RIVM van de ingestelde Nederlandse Adviesgroep Cabelucht. De werkzaamheden van het RIVM met betrekking tot externe veiligheid zijn gecontinueerd.

Nadere uitwerking luchtruimvisie en civiel-militaire samenwerking

In 2015 zijn verregaande stappen gezet in de realisatie van civiel-militaire co-locatie van de militaire luchtverkeersleidingstaken bij LVNL voor het lagere luchtruim, en het overdragen van de militaire taken voor het hogere luchtruim naar Maastricht Upper Area Control Centre (MUAC). In april is een intentieovereenkomst ondertekend tussen betrokken partijen voor de realisatie van luchtverkeersleiding Lelystad. Met de General Aviation partijen zijn toekomstvaste locaties voor GA activiteiten verkend en zal een advies begin 2016 volgen.

KDC

In 2015 heeft De Stichting Knowledge & Development Center (KDC) een reeks projecten gerealiseerd om de grond- en luchtoperaties van de luchthaven Schiphol te innoveren. Daarbij is ook kennis ingezet die in Europees verband voor de «Single European Sky» is ontwikkeld. De innovaties zijn gericht op de verbetering van het functioneren van de luchthaven in termen van efficiency, betrouwbaarheid van de operatie, flexibiliteit van operaties, omgang met verstoringen, veiligheid en vermindering van milieuhinder. Het beschikbare budget is daarvoor ten volle benut, aangevuld met bijdragen van de deelnemende sectorpartijen.

Opdrachten Caribisch Nederland

Het betreft opdrachten ter bevordering van het veilig gebruik van de luchthavens en het luchtruim in Caribisch Nederland (Bonaire, Saba en Sint Eustatius) en ter verbetering van de bedrijfsvoering van deze luchthavens en de luchtverkeersdienstverlening. Tevens betreft het bijdragen aan de opleidingen en brevettering van betrokken personeel.

17.01.02 Subsidies (ad 2)

Versneld onderwerken graanresten ten behoeve van reduceren risico vogelaanvaringen

Eén van de uitvoeringsmaatregelen van het «Convenant Reduceren Risico Vogelaanvaringen Schiphol» is een vergoedingsregeling voor agrarische ondernemers die de oogstresten op hun percelen in de noordelijke Haarlemmermeer na de graanoogst versneld onderwerken. Hiervoor is bij Miljoenennota 2016 € 1,9 miljoen aan het subsidiebudget toegevoegd.

Doel van deze maatregel is dat ganzen niet meer op de resterende graankorrels gaan foerageren zodat het aantal ganzenbewegingen op en rond Schiphol afneemt. De betreffende agrarische ondernemers ontvangen hiervoor een vergoeding per hectare versneld ondergewerkte graanakker.

Jaar	2012	2013	2014	2015
Deelnemende agrarische ondernemers	62	74	71	78
Oppervlak ondergewerkte graanakker	1.572,22	2.092,72	1.953,95	2.328,27
Totaal subsidiebedrag (x € 1.000)	1.341	1.785	1.667	1.986
Percentage totale oppervlakte graan in de zone	75%	95%	95%	Naar verwachting meer dan 95% (totaal oppervlak graan in 2015 is onbekend)

Bron: Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2016

De effectiviteit van het onderwerken van oogstresten wordt sinds 2013 elk jaar onderzocht. Het resultaat van het onderzoek van de oogstseizoenen 2013 en 2014 is betrokken in de «Evaluatie Nederlandse Regiegroep Vogelaanvaringen» (Kamerstukken II, 2014/15, [28 286, nr. 778](#)).

Het onderwerken van oogstresten zorgt voor een verlaging van de hoeveelheid voedsel voor met name ganzen. Echter ook na onderwerken blijven er nog graanresten achter op de akkers. Onderzoek van Altenburg en Wyminga (in samenwerking met bureau Trifolium) in 2015 toont aan dat de hoeveelheid vogelvoedsel in de vorm van resterende graankorrels door het onderwerken met 60% wordt gereduceerd. Het blijkt echter dat ganzen in sommige gevallen ook met een lager graanaanbod nog foerageren op de ondergewerkte akkers. Dit is met name afhankelijk van de voedselsituatie in de omgeving. Gebleken is dat alleen ploegen 100% effectief is om alle graanresten onder te werken. Behalve meeuwen direct achter de ploeg, foerageren er geen vogels op de geploegde percelen. Het verdient aanbeveling om te onderzoeken of ploegen haalbaar is.

De huidige geringe toename in het aantal vliegbewegingen staat niet in verhouding met de situatie van enkele jaren geleden, toen de graanresten nog niet werden ondergewerkt. Ganzentellingen tijdens de oogstperiode in 2009–2010 laten een toename zien van enkele honderden procenten ten opzichte van de ongeoogste situatie; van dergelijke toenames in het aantal vliegbewegingen is momenteel geen sprake meer. Uit systematische tellingen in 2014 door Van de Riet *et al.* bleek dat in de laatste jaren het aantal ganzen dat tijdens de oogstperiode de Haarlemmermeer komt binnenvliegen aanzienlijk is afgenomen.

Het versneld onderwerpen van de oogstresten is een voor de hand liggende oorzaak van deze afname. Daarnaast is het waarschijnlijk dat ook de reductie van het aantal ganzen, door onder ander de vangacties – een andere maatregel voortvloeiend uit bovengenoemd convenant – van invloed is. Het hierboven genoemde onderzoek van Altenburg en Wyminga, waarbij o.a. vogelbewegingen met de vogelradar van Schiphol in beeld zijn gebracht, bevestigt de eerdere conclusie omtrent de afname van het aantal ganzenbewegingen gedurende de graanoogstperiode. Geconstateerd is dat de hoeveelheid vliegbewegingen na het onderwerpen gemiddeld iets hoger (17 %) is dan in de situatie vóór de oogst.

ORS en commissies regionaal overleg

In januari 2015 is de Commissie Regionaal Overleg luchthaven Schiphol (CROS) en de Alderstafel Schiphol opgegaan in de Omgevingsraad Schiphol (ORS). De ORS heeft een adviserende bevoegdheid. Het doel van de ORS is het bevorderen van een duurzame ontwikkeling, inpassing en gebruik van de luchthaven Schiphol in zijn omgeving. Het gaat om het gezamenlijk vinden van een balans door partijen door middel van overleg, consultatie en advies. De balans moet gevonden worden tussen netwerk-kwaliteit, ruimtelijk-economische structuurversterking en leefomgeving. Betrokken partijen bestaan uit vertegenwoordigers van het Rijk, de regionale overheden, de luchtvaartsector, bewonersvertegenwoordigers namens de omwonenden van Schiphol en vertegenwoordigers voor zowel het bedrijfsleven als milieuorganisaties.

Voor de luchthavens Eelde, Lelystad, Maastricht en Rotterdam zijn de afgelopen jaren Commissies regionaal overleg (CRO) ingesteld. Voor Lelystad is dat op 1 april 2015 gebeurd.

Incidentele subsidies

Bij eerste suppletoire begroting 2015 is het subsidiebudget met € 0,2 miljoen verhoogd voor het KLM biofuel programma. Het bedrag is niet uitgegeven omdat aan het eind 2015 de procedure daarvoor bij de Europese Commissie nog niet was afgerond. Deze uitgave is nu voorzien voor 2016.

17.01.03 Bijdragen aan agentschappen (ad 3)

Aan Rijkswaterstaat (RWS) is budget verstrekt als agentschapsbijdrage met name voor de uitvoering van de masterplannen luchthavens Caribisch Nederland.

Bij Voorjaarsnota 2015 is € 0,023 miljoen toegevoegd van het opdrachten-budget aan de agentschapsbijdrage KNMI.

17.01.05 Bijdragen aan internationale organisaties

Ieder jaar is de directie Luchtvaart verplicht om in het kader van internationale verplichtingen een vijftal contributies te voldoen aan een drietal internationale organisaties, te weten de ICAO, de ECAC en de ABIS groep. Het betreft de jaarlijkse contributies aan:

- de ICAO voor het lidmaatschap van Nederland en;
- de ICAO ten behoeve van de overvliegrechten boven (a) IJsland en (b) Denemarken op basis van een multilateraal MoU waar Nederland partij bij is;
- de ECAC voor het Nederlandse lidmaatschap
- de ABIS groep als lidstaat en partij bij het MoU.

Ontvangsten (ad 4)

Als gevolg van minder vliegbewegingen dan eerder geraamd zijn minder heffingsaanslagen opgelegd, hetgeen tot gevolg heeft gehad dat minder ontvangsten in het kader van de overige Schipholheffingen (hoofdzakelijk ter financiering van het Schadeschap Luchthaven Schiphol) zijn gerealiseerd dan was geraamd. Daarnaast heeft een ontvangst voor dezelfde heffing die in december 2015 werd verwacht, in januari 2016 plaatsgevonden.

De heffing ten behoeve van Geluidsisolatie Schiphol (GIS) is in 2015 beëindigd, omdat het bedrag dat voor het project GIS benodigd is, middels deze heffing is ontvangen.

Een deel van de uitgaven voor het project, voor de klachtenafhandeling, vinden plaats in latere jaren. Afhankelijk van deze toekomstige uitgaven is mogelijk teveel geheven, er dient bezien te worden hoe in dat geval met dit teveel geheven bedrag wordt omgegaan.

Artikel 18 Scheepvaart en Havens

Algemene Doelstelling

Het realiseren van een efficiënt, veilig en duurzaam goederenvervoersysteem, waarbinnen de internationale concurrentiekracht van de mainport en van de Nederlandse maritieme sector wordt versterkt.

Rollen en Verantwoordelijkheden

(Doen) uitvoeren

De Minister is verantwoordelijk voor het in stand houden van een robuust hoofdnetwerk van vaarwegen. Vanuit de Begroting hoofdstuk XII (artikel 26.01) wordt een bijdrage gedaan aan het Infrastructuurfonds. Via het Infrastructuurfonds (artikel 15, 17 en 18) investeert de Minister door middel van aanleg en benutting in dit netwerk, in binnenhavens en in de maritieme toegang van zeehavens om een goede en betrouwbare bereikbaarheid over water van de economische kerngebieden te realiseren. Aanleg- en benuttingsprojecten worden in het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) vastgelegd. De Minister is verantwoordelijk voor toezicht en nautisch beheer. Rijkswaterstaat voert als beheerder het beheer, onderhoud en vervanging uit. De uitgaven aan beheer, onderhoud en vervanging worden verantwoord op het infrastructuurfonds (artikel 15).

Regisseren

De Minister is verantwoordelijk voor de vormgeving en deels ook voor de uitvoering, waaronder het toezicht op de uitvoering, van de wet- en regelgeving (zowel de Autoriteit Consument en Markt (ACM) als de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT)) van het maritiem beleid. De rol «regisseren» heeft ook betrekking op de volgende taken:

- De Minister stelt normen en handhaaft deze om het veilige en duurzame gebruik van netwerken te waarborgen. De Minister ijvert regionaal en internationaal voor deze normen, bijvoorbeeld in de Europese Raad van transportministers en de Internationale Maritieme Organisatie (IMO), ook omdat een internationaal level playing field goed is voor de Nederlandse concurrentiepositie. Daarin passen een actief Nederlands lidmaatschap van IMO en Centrale Commissie voor de Rijnvaart (CCR) en een gerichte bijdrage aan de totstandkoming van Europese regelgeving, inclusief een actieve rol in agentschappen als het Europese Maritieme Veiligheidsagentschap (EMSA) en andere organisaties.
- De in 2015 vastgestelde maritieme strategie en de daaronder hangende werkprogramma's voor de zeehavens, scheepvaart en binnenvaart geven de leidende principes aan: meerwaarde door samenwerking, ruimte voor ondernemerschap en oog voor de stad en leefomgeving.
- Vanuit het oogpunt van verbetering van het milieu en van de kwaliteit van de leefomgeving in de zeehavengebieden de innovatie en de transitie naar een duurzame scheepvaart bevordert.
- IenM zorgt voor «state of the art» regelgeving op het gebied van marktordening, passagiersrechten, bemanningszaken en security.
- Met de programma's Beter Benutten en Impuls Dynamisch Verkeersmanagement Vaarwegen stimuleert de Minister een slim, efficiënt en veilig gebruik van de vaarwegen. Samen met de inspanningen van de vervoerders en verladers kan daarmee de capaciteit van de vaarwegen beter worden benut.
- De Minister geeft zoveel mogelijk ruimte voor ondernemerschap, met een maximaal beroep op de eigen verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven voor een permanente verbetering van de veiligheid en duurzaamheid met betrekking tot maritiem beleid.

- IenM draagt binnen het kabinetsbrede bedrijvenbeleid verantwoordelijkheid voor de overheidsinbreng op de Topsector Logistiek.
- Voorts zet de Minister in op een intensivering en stroomlijning van de inspanningen van alle overheden, belangenorganisaties en sectorpartijen betrokken bij bovenstaande beleidsopgaven.

Tenslotte is de Minister verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de Inspectie Leefomgeving en Transport op dit beleidsterrein (zie beleidsartikel 24 Handhaving en toezicht)

Indicatoren en Kengetallen

Hieronder zijn de beleidsmatige indicatoren en kengetallen voor scheepvaart en havens opgenomen. In productartikel 15 Hoofdvaarwegennet van het Infrastructuurfonds zijn de aan dit beleidsartikel gerelateerde productindicatoren en/of -kengetallen opgenomen.

Indicator: Passeertijd sluisen								
	Realisatie 2009	Realisatie 2010	Realisatie 2011	Realisatie 2012	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Streefwaarde 2015	Realisatie 2015
Hoofdtransportas	75%	68%	67%	68%	69%	70%	85%	68%
Hoofdvaarweg	85%	81%	79%	78%	80%	80%	75%	80%
Overige vaarweg	90%	88%	92%	93%	92%	92%	70%	91%

Bron: RWS 2016

Toelichting:

Voor elk type vaarweg (Hoofdtransportas, Hoofdvaarweg en Overige vaarwegen) wordt een te realiseren percentage schepen nagestreefd dat binnen de normtijd de sluis passeert (streefwaarde). De «passeertijd sluisen» is een absolute normtijd die voor elke sluis afzonderlijk is bepaald.

De gerealiseerde passeertijden op de hoofdtransportassen voldoen nog niet aan de streefwaarden. Dit speelt al langere tijd en wordt (naast geplande onderhoudsmaatregelen bij bijv. de Kreekraksluizen) voornamelijk veroorzaakt door gebrek aan capaciteit op de corridors tussen Zeeland en Rotterdam. Voor de sluisen op die corridors lopen dan ook MIRT-projecten, gericht op het verbeteren van deze capaciteit. De passeertijden voor de hoofd- en overige vaarwegen scoren wel ruim voldoende.

Kengetal: Ontwikkeling van het procentuele marktaandeel (in tonnen) van de Nederlandse havengebieden ten opzichte van de totale Noordwest Europese havenrange (de «Hamburg-Le Havre range»)														
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Totaal Nederlandse Zeehavens	45,9	44,4	44,9	44,9	44,2	44,5	45	46,9	47,8	47,2	47,9	47,5	47,2	48,1
Mainport Rotterdam	35,6	34,5	34,6	34,9	33,8	34,2	34,4	36	37	36,3	37	36,6	36,2	37,3
Overige Nederlandse Zeehavens	10,3	9,9	10,3	10	10,4	10,4	10,6	10,9	10,8	10,9	10,9	10,9	11	10,8

Bron: 2001–2010 Nationale Havenraad, 2011–2015 IENM

Toelichting:

Dit kengetal geeft informatie over het marktaandeel van de Nederlandse zeehavens ten opzichte van de concurrerende Noordwest-Europese havenrange (de zogenaamde «Hamburg-Le Havre range»). Het streven is het marktaandeel van de Nederlandse havengebieden ten opzichte van de totale Noordwest (de «Hamburg-Le Havre range») tenminste te handhaven.

«Totaal Nederlandse Zeehavens» laat in 2015 weer een lichte stijging van het marktaandeel zien ten opzichte van voorgaande jaren. Met name Mainport Rotterdam die na een lichte stijging in 2012 in 2013 en 2014 marktaandeel verloor, laat een behoorlijke stijging van het marktaandeel zien. Het marktaandeel van de overige Nederlandse zeehavens laat een lichte daling zien.

Kengetal: Ontwikkeling in aantallen en bruto tonnage (GT) van schepen > 100 GT en pontons > 1000 GT											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
van de vloot van in Nederland geregistreerde zeeschepen onder Nederlandse vlag											
<i>Aantallen</i>											
Handelsvaart	570	574	566	640	688	725	769	800	822	808	790
Zeesleepvaart	164	174	212	222	222	249	235	247	260	258	275
Waterbouw	151	148	139	118	121	120	156	169	168	167	171
Totaal	885	896	917	980	1.031	1.094	1.160	1.216	1.250	1.233	1.236
<i>Bruto tonnage</i>											
Handelsvaart	4.932	5.031	5.114	5.980	6.313	6.075	6.883	6.740	7.045	6.978	6.572
Zeesleepvaart	178	181	243	264	237	310	290	362	347	360	409
Waterbouw	498	509	477	375	441	450	513	531	533	537	531
Totaal	5.608	5.721	5.834	6.619	6.991	6.835	7.686	7.633	7.925	7.875	7.512
van de vloot onder buitenlandse vlag in Nederlands eigendom of beheer											
<i>Aantallen</i>											
Handelsvaart	375	434	462	395	410	433	422	408	403	403	432
Zeesleepvaart	329	284	332	358	406	459	456	477	498	519	512
Waterbouw	37	39	45	52	66	63	55	55	52	52	62
Totaal	741	757	839	805	882	955	933	940	953	974	1.006
<i>Bruto tonnage</i>											
Handelsvaart	4.692	5.566	6.278	4.542	5.057	5.259	5.232	5.072	5.517	5.987	6.500
Zeesleepvaart	2.704	2.782	1.903	1.423	1.217	1.011	1.298	1.640	1.612	1.643	1.740
Waterbouw	99	102	122	184	225	251	210	264	248	285	312
Totaal	7.495	8.450	8.303	6.149	6.499	6.521	6.740	6.976	7.377	7.915	8.552

Bron: Zeeschepen onder Nederlandse vlag: Inspectie Leefomgeving en Transport, 2016. Zeeschepen onder buitenlandse vlag: cijfers 2005 Ecorys (december 2008); cijfers van 2006–2009 Policy Research Corporation (april 2010); cijfers 2010–2015 Inspectie Leefomgeving en Transport, 2016. Cijfers van zeeschepen onder buitenlandse vlag op basis van IHS.

Toelichting:

Bovenstaande kengetallen geven informatie over de ontwikkeling in aantallen en bruto tonnage (GT) van de vloot in Nederlands eigendom of beheer onder Nederlandse en buitenlandse vlag. De gegevens zijn opgesplitst naar de sectoren handelsvaart, zeesleepvaart en waterbouw. Het tonnage van de vloot onder Nederlandse vlag is afgenomen. Dat komt vooral door een lichte daling van het aantal handelsvaartschepen onder Nederlandse vlag. De cijfers laten hiervoor geen duidelijke oorzaak zien. Mogelijk dat een afname van het aantal nieuwbouwschepen hier een rol in speelt. De groei c.q. afname van de vloot onder Nederlandse vlag is niet alleen van overheidsbeleid afhankelijk, maar van meerdere factoren zoals

de wereldwijde groei van het ladingaanbod, investeringsklimaat, het zeevaartbeleid (waaronder fiscale klimaat) van andere landen en de individuele prestaties van de ondernemingen. Een toename van de vanuit Nederland beheerde vloot (en dan met name de Nederlandse vlag) is gunstig voor de ontwikkeling van de toegevoegde waarde.

Kengetal: veiligheid scheepvaart											
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Aantal scheepvaartongevallen (inclusief visservaartuigen en recreatievaart) op het Nederlandse deel van de Noordzee (Nederlandse en buitenlandse vlag)											
Zeer ernstige scheepvaart ongevallen	1	1	1	0	0	1	1	0	4	2	0
Ernstige scheepvaart ongevallen	7	4	2	6	3	7	9	4	15	13	12
Totaal	8	5	3	6	3	8	10	4	19	15	12
Aantal significante ongevallen 1 met schepen op de Nederlandse binnenwateren											
Aantal significante scheepsongevallen	117	96	123	150	127	121	164	159	161	136	138
Aantal doden en gewonden op schepen op de Nederlandse binnenwateren (ook onder niet Nederlandse vlag)											
Aantal doden	4	7	3	4	4	4	4	8	4	9	4
Aantal gewonden	29	49	54	30	51	56	45	63	58	27	44

Noot 1: Voor de beoordeling van de ontwikkeling van de veiligheid op de Nederlandse binnenwateren wordt gebruik gemaakt van het begrip «significant scheepsongeval». Significante scheepsongevallen zijn scheepsongevallen op de Nederlandse binnenwateren met schepen (ook onder niet Nederlandse vlag) waarbij schade is ontstaan die als ernstig wordt geclassificeerd in de vorm van slachtoffers (doden/gewonden), stremming van de vaarweg of schade aan de vaarweg, schip, lading of milieu.

Bron: RWS 2015

De gegevens over 2015 komen in mei 2016 beschikbaar en zullen dan worden aangeboden aan de Tweede Kamer.

Toelichting:

In 2014 hebben geen zeer ernstige scheepvaartongevallen (ZESO's) plaatsgevonden. De 12 ernstige scheepvaartongevallen (ESO's) zijn als volgt verdeeld: koopvaardij (vijf), visserij (één), recreatievaart (vijf) en één gecombineerde ESO aanvaring zeevaart en visserij. Sinds 2012 is de registratie en classificatie van scheepsongevallen op de Noordzee aanzienlijk verbeterd en verfijnd. Dit heeft tot het inzicht geleid dat de historische reeks 2004–2011 waarschijnlijk een onderschatting van het aantal ESO's geeft dat in werkelijkheid is opgetreden. Om een goede uitspraak te kunnen doen over de ontwikkeling van de veiligheid van scheepvaart op de Noordzee moet vanaf 2012 een nieuwe historische reeks van ESO's worden opgebouwd. De historische reeks van ZESO's wordt wel betrouwbaar geacht.

Voor de beoordeling van de ontwikkeling van de veiligheid op de Nederlandse binnenwateren wordt gebruik gemaakt van het begrip «significant scheepsongeval». Dit zijn scheepsongevallen op de Nederlandse binnenwateren met schepen (ook onder niet Nederlandse vlag) waarbij schade is ontstaan die als ernstig wordt geclassificeerd in de vorm van slachtoffers (doden/gewonden), stremming van de vaarweg of schade aan de vaarweg, schip, lading of milieu.

Beleidsconclusies

Wat betreft de veiligheid op de binnenwateren vertonen de resultaten over 2014 geen grote afwijkingen ten opzichte van voorgaande jaren en is er geen noodzaak tot bijstelling aan het licht gekomen.

Het op dit artikel uitgevoerde beleid en de bijbehorende resultaten waren het afgelopen jaar in lijn met de verwachtingen zoals vermeld in de begroting. Er zijn geen nieuwe of grote afwijkingen aan het licht gekomen. Wel bevindt de maritieme sector zich in een dynamische internationale omgeving met toenemende concurrentie. Dit vraagt van alle betrokken partijen in de sector een stevige inspanning.

Belangrijk voor de maritieme sector in 2015 is het door de Tweede Kamer aannemen van de Maritieme Strategie.⁴² Deze bevat het rijksbrede maritieme beleid tot 2025 en heeft als doel de Nederlandse internationale maritieme toepositie verder te versterken. Voor de implementatie van de strategie is een rijksbrede beleidsagenda opgesteld. Deze is voor modaliteitspecifieke onderwerpen uitgewerkt in dynamische werkprogramma's voor zeevaart, zeehavens en binnenvaart. Alle relevante maritieme partners zijn betrokken het opstellen van de strategie en bij de uitvoering van de werkprogramma's.

Eind 2015 zijn de Maritieme Monitor⁴³ en de Havenmonitor⁴⁴ gepubliceerd. Deze geven een compleet beeld van de maritieme cluster en de havens. Zo steeg de toegevoegde waarde van het maritieme cluster met 3,3% en de totale werkgelegenheid met 3,2%, wat gezien de mondiale concurrentie een grote prestatie is. Dit is echter geen vanzelfsprekendheid. Opkomende economieën en schaalvergroting in de zeevaart zijn ontwikkelingen waar de cluster innovatief op zal moeten reageren. Binnen de uitvoering van de maritieme strategie zijn dit onderwerpen van gesprek tussen alle betrokkenen.

Voor de CCR heeft Nederland in 2014 en 2015 als voorzitter opgetreden. De activiteiten van het Nederlands Voorzitterschap waren met name gericht op samenwerking met de Europese Commissie, modernisering van regelgeving, vergroening van de binnenvaart en het Beheersen van de crisis in de binnenvaart.

De CCR-regelgeving varen op LNG is in 2015 vastgesteld, eind 2016 zullen de technische voorschriften gebruik LNG in de binnenvaart in werking treden.⁴⁵

Beleidsdoorlichting beleidsartikel 18: Scheepvaart en Havens

Voor het jaar 2016 is een beleidsdoorlichting van dit beleidsartikel 18 Scheepvaart en Havens voorzien. In 2015 is gestart met de voorbereidingen hiervan. De Kamer is middels een brief geïnformeerd over de opzet van de beleidsdoorlichting.⁴⁶

⁴² Kamerstukken II. 2015/01, 31 409, nr. 70

⁴³ <http://www.maritiemland.nl/maritieme-sector/publicaties/monitor-2015-digitaal>

⁴⁴ <http://havenmonitor.nl>

⁴⁵ Kamerstukken II. 2015/12, 31 409, nr. 94

⁴⁶ Kamerstukken II. 2015/10, 32 861, nr. 15

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
18	Scheepvaart en Havens				Realisatie	Begroting	Verschil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			5.077	18.793	30.508	4.707	25.801 1)
Uitgaven			5.361	4.801	10.932	4.732	6.200
18.01	Scheepvaart en havens		5.361	4.801	10.932	4.732	6.200
18.01.01	Opdrachten		2.317	1.956	6.279	2.324	3.955 2)
	– Topsector Logistiek				4.909	0	4.909
	– Overige opdrachten				1.370	2.324	– 954
18.01.02	Subsidies		467	543	2.200	0	2.200 3)
	– Topsector Logistiek				1.750	0	1.750
	– Overige subsidies				450	0	450
18.01.03	Bijdrage aan agentschappen		1.705	1.404	1.283	1.404	– 121
	– waarvan bijdrage aan RWS		1.705	1.404	1.283	1.404	– 121
18.01.05	Bijdragen aan internationale organisaties		872	898	1.170	1.004	166
Ontvangsten			97	465	0	0	0

Toelichting op de financiële instrumenten

Verplichtingen (ad 1)

Bij de eerste supplettoire wet 2015 is voor zowel opdrachten als subsidies ten behoeve van de Topsector Logistiek € 28,9 mln. toegevoegd aan verplichtingenruimte. Deze ruimte is op € 2,8 mln. na benut. Het resterende verschil betreft een afboeking van afgeronde subsidie-regelingen.

18.01 Scheepvaart en Havens

18.01.01 Opdrachten (ad 2)

Het verschil wordt met name verklaard door een overboeking van € 6,7 miljoen uit het Infrastructuurfonds naar opdrachten artikel 18 Scheepvaart en Havens bij de eerste supplettoire wet 2015. Dit ten behoeve van de Topsector Logistiek, conform de beslissing van de Minister. Hiervan is € 4,9 miljoen besteed. De hoofdoorzaak van de onderuitputting is dat 2015 een opstartjaar was voor de Topsector waarin de, tussen partijen vastgestelde governance-afspraken en het verkrijgen van cofinanciering, voor het eerst in de praktijk werden getest.

De overige verschillen worden verklaard door overboekingen van opdrachtenbudget naar subsidies, een interdepartementale overboeking naar EZ t.b.v. ACM voor het toezicht op het loodswezen en een overboeking naar bijdragen internationale organisaties met name voor de bijdrage aan North Atlantic Ice Patrol.

- Het Ministerie heeft financieel voor circa € 0,3 miljoen bijgedragen bij aan de ACM voor het uitvoeren van toezicht op het loodswezen.
- Voor beleidswerk gericht op havens (onder andere havensamenwerking) en Caribisch Nederland (de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba) hebben diverse ondersteunende activiteiten en onderzoeken plaatsgevonden.
- Als vlaggen-, kust- en havenstaat heeft Nederland in IMO- en EU-verband ingezet op verbetering van het stelsel van regelgeving (bij

- voorkeur door optimaliseren bestaande regelgeving). Dit is onderbouwd met gedegen onderzoeken naar de effecten.
- De concurrentiepositie van het maritieme cluster vereist de implementatie van verdragen, een gelijk speelveld en vermindering van de administratieve lasten. De inzet richt zich bijvoorbeeld op een Europese maritieme ruimte zonder grenzen, de bevordering van de aanwas in het maritieme onderwijs, het monitoren van de arbeidsmarkt en het faciliteren van verbetering van de efficiency van bemanningen. Hiervoor is beleidsinformatie verzameld en onderzoek verricht.

18.01.02 Subsidies (ad 3)

Het verschil wordt met name verklaard door een overboeking van € 1,75 miljoen uit het Infrastructuurfonds naar subsidies artikel 18 Scheepvaart en Havens bij de eerste supplettoire wet 2015 ten behoeve van de Topsector Logistiek.

De overige verschillen worden verklaard door twee overboekingen van opdrachten naar subsidies, ten behoeve van de subsidie innovatie duurzame binnenvaart (€ 200 k) en voor de subsidie voor kennismakingstages zeevaart (€ 250 k).

18.01.03 Bijdragen aan agentschappen

In het kader van het BeleidsOndersteuning en Advies (BOA) protocol met RWS zijn afspraken gemaakt over beleidsondersteuning en -advisering, die RWS uitvoert in opdracht van de beleids-DG's. Door middel van de agentschapsbijdrage wordt capaciteit hiervoor bij RWS gereserveerd. In totaal heeft de directie maritiem een beroep gedaan op 10,9 fte van RWS voor deze taken, voornamelijk voor taken op het terrein van de binnenvaart.

18.01.05 Bijdragen aan internationale organisaties

In 2015 zijn conform verdragsverplichtingen contributies betaald. Het betreft circa € 0,4 mln aan contributie aan de International Maritime Organization (IMO), en ca € 0,58 aan de Centrale Commissie voor de Rijnvaart (CCR) wegens contributies en activiteiten in het kader van 200 jarig bestaan van de CCR onder Nederlands voorzitterschap.

Extracomptabele verwijzingen

Extracomptabele verwijzing naar artikel 15 Hoofdvaarwegennet van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)

Extracomptabele verwijzing naar artikel 15 Hoofdvaarwegen van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)

	2015
Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 15 Hoofdvaarwegen van het Infrastructuurfonds	660.554
Andere ontvangsten van artikel 15 Hoofdvaarwegen van het Infrastructuurfonds	211.061
Totale uitgaven op artikel 15 Hoofdvaarwegen van het Infrastructuurfonds	871.615
waarvan	
15.01 Verkeersmanagement	7.545
15.02 Beheer, onderhoud en vervanging	401.328
15.03 Aanleg	210.556
15.04 GIV/PPS	679
15.06 Netwerkgebonden kosten HVWN	251.507
15.07 Investeringsruimte	0

Extracomptabele verwijzing naar artikel 17.06 PMR van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)**Extracomptabele verwijzing naar artikel 17.06 PMR van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)**

	2015
Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 17.06 PMR van het Infrastructuurfonds	4.613
Andere ontvangsten van artikel 17.06 PMR van het Infrastructuurfonds	37
Totale uitgaven op artikel 17.06 PMR van het Infrastructuurfonds	4.650
waarvan	
17.06 PMR	4.650

Extracomptabele verwijzing naar artikel 18.03 Intermodaal vervoer van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)**Extracomptabele verwijzing naar artikel 18.03 Intermodaal vervoer van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)**

	2015
Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 18.03 Intermodaal vervoer van het Infrastructuurfonds	1.272
Andere ontvangsten van artikel 18.03 Intermodaal vervoer van het Infrastructuurfonds	
Totale uitgaven op artikel 18.03 Intermodaal vervoer van het Infrastructuurfonds	1.272
waarvan	
18.03 Intermodaal vervoer	1.272

Artikel 19 Klimaat

Algemene doelstelling

Klimaatverandering door menselijk handelen tegen gaan. Door uitstoot van CO₂ en overige broeikasgassen stijgt de temperatuur op aarde. Hierdoor verandert het klimaat en stijgt de zeespiegel. Nederland heeft internationale afspraken gemaakt om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Beperking van CO₂-uitstoot biedt bovendien economische kansen, waaronder lagere energiekosten.

Het internationale lenM-beleid vindt niet alleen haar grondslag in dit artikel. Specifieke rollen en verantwoordelijkheden van de Minister op de verschillende beleidsterreinen van lenM zijn bij de betreffende artikelen vermeld.

Rol en verantwoordelijkheden

Regisseren

De Minister van lenM regisseert de inhoudelijke lijn voor de nationale inbreng in de ontwikkeling van het Europese en het mondiale klimaat-beleid. Meer specifiek is de Minister van lenM verantwoordelijk voor:

- Het door Nederland nakomen van de in UNFCCC⁴⁷ en EU-verband gemaakte afspraken over het reduceren van emissies van CO₂ en overige broeikasgassen en voor het emissiehandelssysteem waaronder het toewijzen en het doen veilen van CO₂-emissierechten.
- De regie op de internationale aspecten van het lenM-beleid, inclusief het politieke optreden en de vertegenwoordiging in de betreffende internationale gremia. Daartoe horen onder andere de Europese Transport- en Milieuraad en relevante VN-bijeenkomsten.
- De opdracht aan de NEa voor het handelssysteem in CO₂-emissierechten. Ook de registratie van biobrandstoffen en de rapportage hierover ter controle van de duurzaamheid en de CO₂-prestatie zijn hier onderdeel van.
- De coördinatie van de Nederlandse inzet in internationaal kader bij de vaststelling van normen en plafonds, de vertaling daarvan naar Nederlandse wet- en regelgeving en de verdeling van doelstellingen over sectoren en milieuthema's. De doelen en normen hebben betrekking op het reduceren van CO₂-emissies, op brandstofkwaliteit, op productie en inzet van duurzame biobrandstoffen, op de mondiale uitfasering van ozonlaagafbrekende stoffen en van gefluoreerde broeikasgassen en op de handel in CO₂-emissierechten (Emissions Trading System/ETS).

Stimuleren

Om de milieudoelen op het gebied van klimaat te behalen, is het belangrijk deze op een proactieve wijze met maatschappelijke partners te delen. Daarom stimuleert de Minister van lenM:

- Het aangaan en organiseren van allianties met en tussen bedrijven, branches, overheden en kennisorganisaties om de doelen uit de Klimaatbrief en de Lokale Klimaatagenda tot succesvolle uitvoering te brengen. Green Deals en financiële incentives dragen hieraan bij.
- Via de Lokale Klimaatagenda, initiatieven voor reductie van CO₂-emissies. Ondernemers, burgers en andere overheden brengt zij beter in positie om maatregelen te nemen die goed zijn voor klimaat en economie.
- De aanschaf van milieuvriendelijke producten of bedrijfsmiddelen, zoals de productie van groen gas en van energie op daken en in

⁴⁷ United Nations Framework Convention on Climate Change.

kassen, wordt onder andere door middel van financiële stimulering (MIA⁴⁸/Vamil⁴⁹ en Groen Beleggen) aantrekkelijk gemaakt.

- Zuinigere voertuigen. Dit gebeurt onder andere door de voorlopers in de sector te stimuleren en voor ontwikkeling van diverse alternatieve voertuigen en brandstoffen een kansrijke omgeving te creëren.
- Het verduurzamen van brandstoffen in het transport. De jaardoelstelling voor hernieuwbare energie stimuleren door ontwikkeling en toepassing van alternatieve energiedragers zoals elektrisch rijden en rijden op waterstof en het faciliteren van de aanleg van tankinfrastructuur voor alternatieve energiedragers.

Tenslotte is de Minister van IenM verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de ILT op dit beleidsterrein (zie beleidsartikel 24 Handhaving en Toezicht).

Kengetallen en indicatoren

Kengetal: Sectorale niet-ETS emissieplafonds voor 2020 (in megaton CO₂)

	Verantwoordelijk ministerie	Nieuw raming (Mton)	Emissieplafond (Mton)
CO ₂ industrie en energie	EZ	7,2	11
CO ₂ verkeer en vervoer	IenM	34,5	36
CO ₂ gebouwde omgeving	BZK	23,9	22,5
CO ₂ land- en tuinbouw	EZ	6,0	6
Overige CO ₂ broeikasgassen landbouw	EZ	18,8	16
Resterende overige broeikasgassen	IenM	9,5	9

Bron: Nationale Energieverkenning 2015, tabel 3.4 op blz. 100 www.pbl.nl; <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-597873>

Toelichting:

In deze tabel zijn de sectorale emissieplafonds en de raming weergegeven. De raming geeft aan in welke mate het doelbereik in zicht is. In deze raming is het effect van het begrotingsakkoord, het SER-energieakkoord en de Klimaatagenda «weerbaar, welvarend en groen» verwerkt.

In de kabinetsaanpak Klimaatbeleid op weg naar 2020 heeft het kabinet afgesproken dat indien in een sector tegenvallers optreden die samenhangen met (de uitvoering van) het beleid van het ministerie, de verantwoordelijke bewindspersoon in beginsel compenserende maatregelen neemt. Wanneer is aangetoond dat (alle) binnen de sector mogelijke compenserende maatregelen veel duurder zijn dan de oorspronkelijke maatregelen, zal het kabinet zoeken naar alternatieve kosteneffectieve maatregelen – binnen de beschikbare middelen – in andere sectoren. Vervolgens zal het kabinet een besluit nemen en de Tweede Kamer hierover informeren. Is er een tegenvaller die niets van doen heeft met tegenvallende beleidseffecten, dan volstaat naar verwachting het overschot in andere sectoren om deze tegenvaller op te vangen.

⁴⁸ Milieu-investeringsaftrek.

⁴⁹ Willekeurige afschrijving milieu-investeringen; voorheen: «vervroegde».

Kengetal: Ontwikkeling verplichting aandeel hernieuwbare energie in het vervoer (in %)

Verplichtingen	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Besluit Hernieuwbare energie vervoer 2015	2	3,25	3,75	4	4,25	4,5	5	5,5	6,25	7	7,75	8,5	9,25	10
Realisatie	2	3,26	3,75	4,01	4,31	4,54	5,05	5,54	Nog niet bekend					

Bron: Besluit Hernieuwbare energie vervoer 2015 (Stb. 2014, 460)

Bron realisatie 2014: Rapportage hernieuwbare energie 2014 van de Nederlandse Emissieautoriteit (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-586974>)

Toelichting:

In artikel 2.1 van het Besluit Hernieuwbare Energie vervoer 2015 dat op 1 januari 2015 van kracht is geworden, is de ontwikkeling van de jaarverplichting hernieuwbare energie in het vervoer tot en met 2020 vastgelegd.

Kengetal: Ontwikkeling CO₂

	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2021
EU	162,6	145,7	140,3	135,7	132,2	127,0	123,4	130,0*	95,0*
Nederland	169,9	146,9	135,8	126,2	118,6	109,1	107,3	Nog niet bekend	

*Norm

Bron: Bron: European Environment Agency; EEA Technical report No 16/2015. Monitoring CO₂ emissions from new passenger cars and vans in 2014 : www.icct.org

Toelichting:

- Nadat vrijwillige afspraken over CO₂-reductie met de Europese autofabrikanten niet tot gewenste resultaten hebben geleid, heeft de Europese Commissie in december 2007 een voorstel gedaan voor verplichte reductiedoelstellingen. Dat voorstel is in 2009 aangenomen en bevatte een verplichte norm van gemiddeld 130 g CO₂/km in 2015. Daarnaast is in november 2013 overeenstemming bereikt dat een verplichte norm van gemiddeld 95 g CO₂/km in 2021 zal gelden. Deze norm zal er straks toe leiden dat de gemiddelde automobilist op jaarbasis zo'n € 340 aan brandstofkosten bespaart ten opzichte van het referentiejaar 2007.
- Alleen voor 2015 en 2021 zijn er EU-normen (voor fabrikanten). De CO₂-uitstoot van nieuwe voertuigen in Nederland wordt jaarlijks gemonitord.

Met name fiscaal beleid, waaronder de korting op de bijtelling voor het privé gebruik van zakelijke auto's, heeft ervoor gezorgd dat de gemiddelde CO₂ uitstoot van nieuw verkochte voertuigen in Nederland sterk is gedaald, veel sterker dan in de rest van Europa. Daarmee onderstreept Nederland het belang van de reductie van broeikasgassen in het verkeer.

Beleidsconclusies

Op 27 oktober 2015 is de eerste voortgangsrapportage van de Klimaat-agenda naar de Tweede Kamer gestuurd (TK 2015–2016, [32 813, nr. 118](#)). De doelen voor het SER Energieakkoord zijn binnen bereik op basis van de Borgingscommissie (TK brief d.d. 22 december 2015, [30 196 nr. 381](#)). Hiervoor hebben de partijen bij het SER-energieakkoord een pakket intensivering afgesproken. Daarnaast is de Nationale Energiever-

kenning (NEV) in oktober naar de Tweede Kamer gezonden (TK 2015–2016, [30 196, nr. 363](#)). Hieruit kan geconcludeerd worden dat Nederland naar verwachting ruimschoots voldoet aan zijn Europese doel voor reductie van uitstoot van broeikasgassen in 2020. De jaarlijkse niet-ETS emissie daalt bij zowel vastgesteld als voorgenomen beleid van 109 megaton CO₂-equivalenten in 2013 naar 100 [97–102] megaton in 2020. De cumulatieve uitstoot komt op ongeveer 820 megaton CO₂-equivalenten. Daarmee voldoet Nederland ruimschoots aan het gestelde doel. Het kabinet heeft in juni 2015 (TK2015–2016, [31 793, nr. 116](#)) aangekondigd dat eventuele overschotten aan emissierechten geannuleerd zullen worden en dus niet meegenomen zullen worden naar de periode na 2020.

Twee relevante ontwikkelingen betreffen een nieuw mondiaal klimaatakkoord dat in 2020 in werking treedt en het voorgenomen beleid dat is ontstaan als gevolg van de uitspraak van de rechtszaak van Urgenda tegen de staat. Zie hiervoor het beleidsverslag 2015.

De EU-doelstelling van tenminste 40% emissiereductie ten opzichte van 1990 en de overige onderdelen van het door de Europese Raad vastgestelde Klimaat- en Energiekader voor 2030, worden uitgewerkt in wetgevingsvoorstellen van de Europese Commissie. Het gaat hier onder meer over de hervorming van het emissiehandelssysteem (ETS)⁵⁰. Ook heeft de EU besloten om vanaf 2019 een marktstabiliteitsreserve in te voeren⁵¹. Bij overaanbod van emissierechten worden deze tijdelijk niet geveild, totdat het aanbod voldoende is gedaald. Het kabinet heeft in september de Nederlandse positie met betrekking tot de hervorming van het ETS aan de Kamer aangeboden (TK2015–2016, [22 112, nr. 1998](#)). Nederland deelt het standpunt van de Europese Commissie dat het ETS de hoeksteen van het klimaatbeleid is en dat het ETS moet worden versterkt.

Voor Nederland is het belangrijk dat in het totale pakket om het EU ETS te versterken de balans wordt gevonden tussen aanscherpen van het emissieplafond, de borging van de internationale concurrentiepositie van de industrie die gevoelig is voor koolstoflekkage en vereenvoudiging van het ETS.

De ontwikkeling van het aandeel hernieuwbare energie in het vervoer ontwikkelt zich positief en ligt daarmee op koers om het doel van 10% in 2020 te kunnen behalen.

De in het kader van het SER-energieakkoord opgestelde Duurzame Brandstofvisie voor de transportsector is op 10 juli toegestuurd aan de Tweede Kamer (TK 2015–2016, [30 196, nr. 353](#)). Hierin is per modaliteit aangegeven hoe deze kan bijdragen aan de klimaatdoelstellingen en welke kansen er zijn voor de Nederlandse industrie.

Op 20 april 2015 is de uitvoeringsrichtlijn FQD (Fuel Quality Directive)⁵² gepubliceerd. In deze richtlijn zijn de berekeningsmethoden en de eisen vastgelegd die aan de in de FQD genoemde rapportages worden gesteld.

⁵⁰ COM (2015) 337

⁵¹ Zie het verslag van de Milieuraad, opgenomen in Kamerstuk [21 501-08, nr. 589](#).

⁵² Richtlijn 98/70/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 oktober 1998 betreffende de kwaliteit van benzine en van dieselbrandstof en tot wijziging van Richtlijn 93/12/EEG van de Raad

Op 9 september 2015 is de ILUC-richtlijn⁵³ gepubliceerd. Deze richtlijn wijzigt zowel de RED (Renewable Energy Directive)⁵⁴ als de FQD (Fuel Quality Directive). De belangrijkste punten van deze richtlijn zijn het bepalen van een limiet op de bij te mengen hoeveelheid conventionele biobrandstoffen en een subdoel voor de bijmenging van de meest geavanceerde biobrandstoffen. In 2015 is in opdracht van het ministerie een impactanalyse uitgevoerd van beide richtlijnen. De impactanalyse is gereed gekomen en deze wordt begin 2016 meegenomen in de Kamerbrief over de implementatie van ILUC.

Om de fraudegevoeligheid van de inzet van de meest geavanceerde biobrandstoffen te beheersen, is in april 2015 bij de Nederlandse Emissieautoriteit het Register Energie voor Vervoer operationeel geworden.

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
19	Klimaat				Realisatie	Begroting	Verschil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			27.629	63.217	32.414	55.891	- 23.477 1)
Uitgaven			95.080	65.813	81.400	59.915	21.485
19.01	Klimaat		11.749	16.934	21.582	25.124	- 3.542
19.01.01	Opdrachten		876	3.243	3.327	9.032	- 5.705 2)
19.01.02	Subsidies		1.667	1.696	4.697	5.300	- 603
19.01.03	Bijdrage aan agentschappen		9.206	11.995	13.558	10.792	2.766 3)
	– Waarvan bijdrage aan KNMI		411	906	716	218	498
	– Waarvan bijdrage aan RWS		5.187	4.146	5.522	3.391	2.131
	– Waarvan bijdrage aan Nea		3.608	6.943	7.320	7.183	137
19.02	Internationaal beleid, coördinatie en samenwerking		83.331	48.879	59.818	34.791	25.027
19.02.01	Opdrachten		76.931	4.715	8.868	8.204	664 4)
	– Uitvoering CDM		29.905	2.863	5.114	0	5.114
	– RIVM		29.613	0	0	0	0
	– RVO		8.096	34	0	0	0
	– Interreg		8.097	344	1.671	2.783	- 1.112
	– Overige opdrachten		1.220	1.474	2.083	5.421	- 3.338
19.02.02	Subsidies		0	0	913	0	913 5)
	– Interreg		0	0	913	0	913
19.02.03	Bijdrage aan agentschappen		3.258	40.311	46.222	23.913	22.309 6)
	– waarvan bijdrage aan RIVM		3.258	29.647	35.096	23.509	11.587
	– waarvan bijdrage aan RWS			449	404	402	2
	– waarvan bijdrage aan RVO			10.215	10.722	2	10.720
19.02.05	Bijdrage aan internationale organisaties		3.142	3.853	3.815	2.674	1.141
Ontvangsten			134.567	134.089	188.286	168.000	20.286 7)

⁵³ Richtlijn 2015/1513/EG van het Europees Parlement en de Raad van 9 september 2015 ter aanpassing van Richtlijn 98/70/EG met betrekking tot de kwaliteit van benzine en van dieselbrandstof en ter aanpassing van Richtlijn 2009/28/EG ter bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen.

⁵⁴ Richtlijn 2009/28/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 april 2009 ter bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen en houdende wijziging en intrekking van Richtlijn 2001/77/EG en Richtlijn 2003/30/EG

Verplichtingen (ad 1)

Met ingang van 2016 worden de opdrachten aan alle agentschappen op dezelfde wijze vastgelegd, namelijk in het jaar waarop de opdracht betrekking heeft. In de raming van het verplichtingenbudget 2015 was ten aanzien van de opdracht 2016 aan het RIVM nog voorzien dat deze in 2015 zou worden vastgelegd. Gelet op het voorgaande wordt deze opdracht in 2016 vastgelegd, waardoor het verplichtingenbudget 2015 vrij is gevallen. Dit is bij 2^e suppletoire begroting 2015 verantwoord.

19.01 Klimaat

19.01.01 Opdrachten (ad 2)

In 2015 zijn opdrachten verstrekt en betalingen gedaan in het kader van zowel beleidsonderbouwend onderzoek als uitvoeringswerkzaamheden op onderstaande beleidsterreinen:

- Klimaat (onder andere de uitwerking van de Lokale Klimaatagenda, alsmede de Roadmap/Klimaatagenda 2050 en de uitwerking van de Klimaattop in Parijs);
- SER-Energieakkoord;
- Duurzame mobiliteit (onder andere in verband met de duurzame brandstoffenvisie).

De lagere realisatie wordt met name verklaard door een overheveling naar 19.02.03 van € 4,6 miljoen ten behoeve van werkzaamheden die RVO in 2015 uitvoert. Op 19.02.03 wordt de opdracht aan het RVO verantwoord. Daarnaast is € 2 miljoen naar 19.01.02 overgeheveld ten behoeve van een juiste artikelbelasting van de subsidie aan de VNG inzake Energiebesparing bij bedrijven.

19.01.02 Subsidies

In het verleden heeft het Ministerie van IenM een subsidie verstrekt aan het RVO waarvan in 2015 nog betalingen hebben plaatsgevonden. Het betreft hier de afwikkeling van het innovatieprogramma Klimaatneutrale Steden uit 2010. Daarnaast is in 2014 aan de Vereniging Nederlandse Gemeenten inzake Energiebesparing bij bedrijven een subsidie van € 3 miljoen verstrekt. Deze subsidie is in 2015 uitgekeerd.

19.01.03 Bijdrage aan agentschappen (ad 3)

Nederlandse Emissieautoriteit (NEA)

Aan de NEa zijn via de jaarlijkse opdrachtverlening middelen ter beschikking gesteld voor de uitvoering van alle (grotendeels wettelijk vereiste) werkzaamheden in het kader van emissiehandel, alsmede het register voor biobrandstoffen.

Koninklijk Meteorologisch Instituut (KNMI)

Aan het KNMI zijn middelen ter beschikking gesteld voor diverse werkzaamheden in het kader van klimaatonderzoek en het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC).

Rijkswaterstaat (RWS)

Aan RWS Leefomgeving zijn voor 2015 middelen ter beschikking gesteld voor de uitvoering van de klimaat- en energiegerelateerde onderdelen van Infomil (centraal punt voor bundeling en verspreiding van milieu wet- en regelgeving), alsmede voor programma's in het kader van onder andere

lokale klimaatinitiatieven, overige broeikasgassen, rijden op waterstof en monitoring duurzame mobiliteit.

De budgetten voor de uitvoering van de bijdragen aan agentschappen waren voor een deel geraamd bij de opdrachtenbudgetten binnen dit artikel. Het verschil tussen begroting 2015 en realisatie betreft met name de budgettaire overhevelingen binnen dit artikel voor de uitvoering van werkzaamheden in 2015 door NEA, KNMI en RWS.

19.02 Internationaal beleid, coördinatie en samenwerking

19.02.01 Opdrachten (ad 4)

Uitvoering CDM

Voor de uitvoering van het Clean Development Mechanism (CDM) is een aantal jaren geleden met (inter-)nationale instellingen overeenkomsten afgesloten. Deze instellingen hebben in opdracht van IenM, voor de levering van emissierechten (CER's), aankopen gedaan waarmee Nederland een deel van de verplichtingen onder het Kyoto Protocol is nagekomen. Het CDM is inmiddels afgerond.

In 2015 is naar aanleiding van een voor Nederland negatief geëindigde arbitragezaak voor nog af te nemen emissierechten uit het CDM-waterkrachtproject XACbal/Panama € 4 miljoen betaald. IenM is voor de afhandeling van deze arbitragezaak inclusief de BTW-verplichtingen gecompenseerd vanuit HGIS middelen.

Interreg

Interreg is een Europese subsidieregeling waarin partijen uit meerdere landen samenwerken op het terrein van innovatie, duurzaamheid, bereikbaarheid en regionale gebiedsontwikkeling. De deelname van Nederlandse organisaties aan de transnationale en interregionale programma's van Interreg wordt bevorderd. Met de beschikbare middelen wordt de Nederlandse bijdrage voor de kosten van de internationale uitvoering en de uitvoering in Nederland (waaronder inbegrepen de stimulering van de deelname door Nederlandse partners) gefinancierd. De stimulering via de Projectstimuleringsregeling (PSR-regeling) is hieronder bij 19.02.02 vermeld.

Overige opdrachten

In 2015 zijn opdrachten verleend in het kader van internationale diplomatie waaronder het uitvoeren van bedrijfslevenmissies, het ondersteunen en faciliteren van de delegaties bij internationale bijeenkomsten waaronder de klimaatconferentie in Parijs. Tenslotte zijn middelen ingezet voor de financiering van het programma Duurzaam Doen.

Het verschil in de overige opdrachten wordt met name verklaard door de overheveling van een deel van het budget naar het budget voor RVO en RWS. Daarnaast is een aantal HGIS-projecten niet door gegaan of vertraagd.

19.02.02 Subsidies (ad 5)

Interreg

Op 22 april 2015 is in de Staatscourant de Projectstimuleringsregeling Interreg V (PSR-regeling) gepubliceerd ([Strcrt. 2015, nr. 10986](#)). In 2015 is in totaal € 0,938 miljoen betaald, waarvan € 0,913 miljoen ten laste van dit instrument en € 0,025 miljoen via het Gemeentefonds.

Bij 2^e suppletoire begroting 2015 is vanuit 19.02.01 Interreg voor de PSR-regeling € 1 miljoen naar dit instrument overgeheveld.

19.02.03 Bijdrage aan agentschappen (ad 6)

RWS

RWS voert in opdracht van lenM werkzaamheden uit die verband houden met de uitvoering van de Wet bescherming Antarctica. Daarnaast zijn aan RWS voor een aantal overige activiteiten, waaronder Horizon 2020, EU handboek en voor de uitvoering van InfoMil (centraal punt voor bundeling en verspreiding van milieuwet- en regelgeving) middelen toegekend.

RIVM en RVO

lenM heeft een deel van de beleidsuitvoering uitbesteed aan externe uitvoeringsorganisaties, zoals het RIVM (uitvoering van wettelijke taken en beleidsonderbouwend onderzoek) en RVO Nederland (uitvoering van subsidieregelingen en beleidsonderbouwend onderzoek).

Het verschil tussen begroting 2015 en realisatie betreft met name de overhevelingen bij de 1^e suppletoire begroting 2015 vanuit diverse artikelen voor de uitvoering van werkzaamheden in 2015 door RIVM en RVO.

19.02.05 Bijdrage aan internationale organisaties

Op grond van internationale verdragen, internationale afspraken en contributieverplichtingen zijn aan (inter-)nationale organisaties in 2015 de volgende bijdragen van € 0,1 miljoen of meer betaald.

Organisatie	Onderwerp	Bedrag x € 1.000
UNEP	Bijdrage aan het International Resource Panel. Het IRP is de pendant van het klimaatpanel IPCC, bestaat uit vooraanstaande wetenschappers en verschaft onafhankelijke informatie over het gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Net als bij klimaat is het op dat gebied van belang te beschikken over onafhankelijke beleidsrelevante gegevens. De bijdrage verzekert invloed middels lidmaatschap van de stuurgroep.	100
Montrealprotocol	Het Montrealprotocol is een VN-verdrag, ter bescherming van de ozonlaag door productie en gebruik van stoffen die bijdragen aan de aantasting van de ozonlaag uit te faseren. 197 hebben dit dit protocol geratificeerd en in politieke en wetenschappelijk kringen wordt het Montrealprotocol gezien als het meest succesvolle milieuverdrag. Ondersteuning en actie van het Ozonsecretariaat blijft echter nodig om bestaande afspraken uit te kunnen voeren	114

Organisatie	Onderwerp	Bedrag x € 1.000
UNEP – Verdrag van Stockholm	Het Verdrag van Stockholm is een wereldwijd verdrag ter identificatie en uitfasering van persistente organische verbindingen (bijvoorbeeld PCB). Het doel van dit verdrag is om de gezondheid van mens en milieu te beschermen tegen chemicaliën die lang in het milieu blijven en via accumulatie de gezondheid van mensen en dieren kan bedreigen. 178 landen en de EU zijn partij bij dit verdrag.	137
China Council	Nederland (in de persoon van de secretaris generaal lenM) neemt (op uitnodiging van China) deel aan deze adviesraad op hoog niveau op het gebied van duurzame ontwikkeling. De contributies worden gebruikt voor het laten doen van studies. Nederland heeft veel ervaring en kennis op het voor China relevante thema steden en wil dit thema de komende jaren beter onder de aandacht brengen.	100
Internationaal Transport- Forum (ITF)	Deze mondiale organisatie op vervoersgebied (dochterorganisatie van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), 54 landen zijn lid: alle Europese landen, en bv. de VS, China, Rusland etc.) is hét internationale publiekprivate platform dat ontwikkelingen bespreekt zoals de globalisering en de verduurzaming van vervoer.	186
UNEP	lenM aandeel in de Nederlandse bijdrage aan het United Nations Environment Programme (UNEP)	615
UNEP	Climate and Clean Air Coalition: Dit in 2012 opgerichte vrijwillige partnerschap van landen, wetenschappelijke instellingen, internationale organisaties en NGO's wil via gerichte initiatieven en projecten een lagere uitstoot van short lived climate pollutants bewerkstelligen – kortlevende stoffen als roet en ozon die zorgen voor klimaatopwarming en een slechtere luchtkwaliteit. Nederland is eind 2012 toegetreden.	100
UNEP – Verdrag van Rotterdam	Het Verdrag van Rotterdam betreft het vooraf melden van transport van bepaalde zeer schadelijke chemicaliën en het meeleveren van informatie over beschermingsmaatregelen voor gezondheid en milieu tijdens toepassing en gebruik. Het gaat daarbij om gewasbeschermingsmiddelen, biociden of industriële chemicaliën die zo schadelijk zijn dat ze vrijwel zonder uitzondering verboden zijn in de EU. Het verdrag beoogt om de verantwoordelijkheid voor dit soort schadelijke stoffen te delen en om samenwerking te vergroten. Het verdrag functioneert goed. Juist vanwege de rol van Nederland als handelsland en de Europese functie van de haven van Rotterdam is het van bijzonder belang dat dit verdrag goed functioneert.	120
UNEP – Verdrag van Bazel	Het Verdrag van Bazel betreft de bescherming van gezondheid en milieu tegen de nadelige gevolgen van gevaarlijk afval, onder meer door beperking van het ontstaan, beperking van het grensoverschrijdend transport en het verantwoord verwerken van afval. Voor ontwikkelingslanden is het verdrag een belangrijke bron van informatie over het verantwoord beheer van afvalstoffen.	187
UNEP – Minamata- kwikverdrag	Bijdrage aan voorlichtingsactiviteiten die tot doel hebben andere landen klaar te stomen voor ratificatie van het kwikverdrag. Dit draagt bij aan een snelle inwerkingtreding.	100

Organisatie	Onderwerp	Bedrag x € 1.000
Earthmind	Door middel van het VCA-platform werkt een internationale multistakeholder-coalitie (overheden, NGO's en bedrijven) aan de vormgeving en financiering van maatregelen om gebieden duurzaam te ontwikkelen, met positieve baten voor klimaat, water, landgebruik en biodiversiteit. Doel is om het bedrijfsleven te helpen om op transparante en afrekenbare manier te investeren. Deze coalitie is een concrete bijdrage aan de modernisering van (internationaal) milieubeleid.	125
World Resources Institute (WRI)	Bijdrage voor de totstandkoming van het rapport «Better Growth Better Climate» van het New Climate Economy Programme (NCE) van WRI. De Nederlandse bijdrage is gericht op specifieke thema's, die aansluiten bij de profilering waarop Nederland inzet bij de klimaatonderhandelingen en die tevens aansluiten bij de Nederlandse expertise.	205
UNFCCC	Trust fund for supplementary activities: het fonds is voor aanvullende activiteiten, waartoe landen in gezamenlijkheid hebben besloten tijdens klimaatconferenties.	100
UNFCCC	Trust fund for participation: het fonds is bestemd voor de deelname van ontwikkelingslanden aan klimaatconferenties (COP en voorbereidende sessies)	100
World Resources Institute (WRI)	Bijdrage aan het operationalisering van Aqueduct. Bij het plannen van besluiten over klimaatadaptatie is inzicht nodig in bestaande en toekomstige risico's en in de effecten van maatregelen op het verlagen van risico's. Met dat doel wordt het online instrument Aqueduct ontwikkeld door een consortium van WRI, Dellares, VU-Amsterdam en PBL, gericht op Flood Risk and Intervention Assessment for Global Cities.	150
Dutch Cycling Embassy	Bijdrage voor het promoten van Nederlandse fietscultuur in het buitenland past in modernisering milieubeleid (<i>smart / healthy cities</i>). Het gaat over kennis, innovatie, mobiliteit, infrastructuur, exportbevordering en «Holland Branding».	190
Diverse organisaties	Bijdragen van minder dan € 0,1 miljoen.	1.186
Totaal		3.815

Ontvangsten (ad 7)

Dit betreft de ontvangsten in het kader van de Emission Trade System (ETS) veilingopbrengsten. Uiteindelijk is de veilingopbrengst in 2015 op € 187,7 miljoen uitgekomen, hetgeen € 19,7 miljoen meer is dan de oorspronkelijke raming.

Artikel 20 Lucht en geluid

Algemene doelstelling

Bevorderen van een solide en gezonde leefomgeving door de luchtkwaliteit te verbeteren en door geluidhinder te voorkomen of te beperken.

Rol en verantwoordelijkheden

Regisseren

Om qua luchtkwaliteit een solide en gezonde leefomgeving te bereiken, regisseert de Minister van IenM de inhoudelijke lijn voor de nationale inbreng in de ontwikkeling van het Europese luchtkwaliteits- en geluidbeleid. Meer specifiek is de Minister van IenM verantwoordelijk voor:

- De coördinatie van de Nederlandse inzet in internationaal kader bij de vaststelling van grenswaarden en plafonds voor emissies van luchtverontreinigende stoffen, de vertaling daarvan naar Nederlandse wet- en regelgeving en de verdeling van doelstellingen over sectoren en milieuthema's. De doelen, grenswaarden en normen hebben betrekking op verbetering van de luchtkwaliteit, op bronbeleid voor geluid- en industriële emissies en op bronbeleid om schadelijke luchtmissies door de verkeersector (auto's, lucht- en scheepvaart) tegen te gaan.
- De ondersteuning van gemeenten en provincies bij het opstellen van algemene regels en bij de vergunningverlening ter vermindering van luchtmissies bij de industrie en bij een juiste toepassing van de geluidregelgeving.
- De reductie van administratieve lasten voor het bedrijfsleven door vereenvoudiging van de monitoring- en rapportagestructuur voor emissies.
- Met de implementatie van de vernieuwde geluidregelgeving (wet SWUNG⁵⁵) wordt een optimale gezondheidsbescherming van burgers en flexibiliteit voor de beheerders van rijkswegen en hoofdspoorwegen beoogd. SWUNG-2 zal de aanpak van geluidhinder op gemeentelijk en provinciaal niveau beter uitvoerbaar maken. Aan lagere overheden worden subsidiemiddelen ter beschikking gesteld om aan de voorschriften van deze regelgeving te kunnen voldoen en geluidsgevoelige locaties langs infrastructuur aan te pakken.

Stimuleren

Om de milieudoelen op het gebied van luchtkwaliteit en geluid te behalen, is het belangrijk deze op een proactieve wijze met maatschappelijke partners te delen. Daarom stimuleert de Minister van IenM:

- Het aangaan en organiseren van allianties met en tussen bedrijven, branches, overheden en kennisorganisaties om de doelen uit het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) en SWUNG (geluid) tot een succesvolle uitvoering te brengen.
- Schonere en stillere voertuigen. Dit gebeurt door samen met de verkeersector een strategie te ontwikkelen, een internationale normering van voertuigen tot stand te brengen, een stabiel beleid gericht op de klimaatdoelen van 2050 te voeren, de voorlopers in de sector te subsidiëren en voor ontwikkeling van diverse alternatieve voertuigen en brandstoffen een kansrijke omgeving te creëren.
- Medeoverheden tot uitvoering van maatregelpakketten in het NSL om daarmee de Europese normen voor luchtkwaliteit (voor fijn stof in 2011 en voor NO₂ in 2015) te halen. Dit is belangrijk voor de gezondheid van burgers en hiermee schept de Minister tevens ruimte voor nieuwe infrastructuur, woningbouw en bedrijvigheid.

⁵⁵ SWUNG: Samen Werken aan de Uitvoering van Nieuw Geluidbeleid

Tenslotte is de Minister verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de ILT op dit beleidsterrein (zie beleidsartikel 24 Handhaving en toezicht).

Kengetallen en indicatoren

Kengetal: Tegengaan geluidhinder (kengetallen sanering verkeerslawaaai, aantal woningen)					
Aantal woningen	t.g.v. Rijksinfrastructuur		t.g.v. andere infrastructuur		Totaal
	Rijkswegen inclusief betreffende A-lijst woningen	Spoorwegen	A-lijst	Overig	
Totaal	109.800	70.650	77.355	335.800	593.605
Uitgevoerd 1980–1990 (schatting)	40.000	7.450	–	40.000	87.450
Uitgevoerd 1990–2011	58.302	16.238	48.650	36.721	159.911
Uitgevoerd 2012	–	549	3.031	1.125	4.705
Uitgevoerd 2013	–	831	3.000	2.784	6.615
Uitgevoerd 2014	56	704	3.000	397	4.157
Planning 2015	–	1.500	2.000	700	4.200
Uitgevoerd 2015	22	2.311	2.000	434	4.767
Restant per eind 2015	11.420	42.567	17.674	254.339	326.000

Bron: Bureau Sanering Verkeerslawaaai (BSV), 1 december 2015

Toelichting:

- De gepresenteerde realisatiecijfers voor Rijksinfrastructuur hebben betrekking op de sanering die nog door Bureau Sanering Verkeerslawaaai (BSV) onder de Wet geluidhinder wordt afgehandeld. Deze sanering kent een ander normenkader dan de sanering zoals die nu door RWS en ProRail wordt uitgevoerd onder de (meer recente) Wet milieubeheer. Hierdoor wijken de gepresenteerde aantallen af van de aantallen bij beleidsartikel 14.
- De gerealiseerde en geplande uitvoering van de A-lijst betreft een aanname op basis van de beschikbare budgetten en gemiddelde kosten per woning. Voortgangsgegevens zijn niet centraal beschikbaar.

Kengetal: Emissies luchtverontreinigende stoffen 1990, 2000, 2005, 2010 en latere jaren, doels tellingen en prognoses 2020 en 2030 in kton/jr.												
	1990	2000	2005	2010	2010	2010	2013	2015 ¹	2020	2020 ²	2030	2030
					Gotenburg Protocol	NEC-Richtlijn	Realisatie	Raming	Raming	Voorstel EC	Raming	Voorstel EC
SO ₂	192	73	65	34	50	50	30	38	30	46	30	26
NO _x	575	395	341	274	266	260	240	222	172	201	125	117
NH ₃	355	162	160	144	128	128	134	117	127	124	118	107
NM VOS ³	482	238	178	158	191	185	150	145	146	160	149	115
PM _{2,5}	46	24	20	15			13	12	10,4	13	9,6	12,8

Noot 1: Inschatting op basis van verwachte ontwikkelingen in de emissies tussen 2011 en 2020.

Noot 2: Plafonds voor 2020 en 2030 zijn afgeleid van de Commissievoorstellen, die reductiepercentages geven ten opzichte van basisjaar 2005. De voorstellen voor 2020 zijn gelijk aan de waarden in het nog niet geratificeerde herziene Gotenburgprotocol, de voorstellen voor 2030 zijn nog in onderhandeling (Kamerstukken II, 2014–2015, 22 112, nr. 1942).

Noot 3: NMVOS: Vluchtige organische stoffen, exclusief methaan

Bronnen: de informatie over de gerealiseerde emissies is afkomstig uit «Informative Inventory Report 2015» (RIVM Rapport 2014_0166) en «Nationale Energieverkenning 2015» (ECN, PBL, CBS, RVO, Petten, 2015). De geraamde emissies komen uit de «Nationale Energieverkenning 2015» (ECN, PBL, CBS, RVO, Petten, 2015). De ramingen gaan uit van uitvoering van vastgesteld en voorgenomen beleid.

Toelichting:

In mei 2012 zijn in Genève de nieuwe doelstellingen voor luchtverontreinigende stoffen vastgesteld. Het betreft aanpassing van het zogenaamde Gothenburg Protocol. Enigszins complicerend is dat er, in tegenstelling tot het bestaande protocol alsook de National Emission Ceiling (NEC) richtlijn, geen emissieplafonds zijn opgenomen, maar reductiepercentages. Het referentiejaar voor die reducties is 2005 en de doelstellingen betreffen reductiepercentages die in 2020 dienen te zijn gerealiseerd. In bovenstaande tabel zijn de reductiepercentages omgerekend naar vrachten. Naast voorgaande verandering geldt dat aan de bestaande stoffenlijst (NO_x, SO₂, NH₃ en VOS) ook fijn stof PM_{2,5} is toegevoegd. Elk jaar wordt een nieuwe analyse uitgevoerd en door nieuwe kennis kan dat betekenen, dat ook eerdere cijfers soms nog enigszins worden aangepast.

Kengetal: Emissies luchtverontreinigende stoffen en broeikasgas door verkeer en vervoer (noot 1) in kton/jr.

	1990	2000	2005	2010	2011	2012	2014 ²	2020	2030
	Realisatie	Realisatie	Realisatie	Realisatie	Realisatie	Realisatie	Raming	Raming	Raming
NO _x	339	243	205	166	159	152	138	103	82
SO ₂	19	9	6	1	0,8	0,7	0,4	0,3	0,3
PM _{2,5}	20	13	10	6	6	6	5	3	3
NH ₃	0,9	4,4	5,4	4,8	4,7	4,6	4,3	3,6	3,6
NMVOS ³	196	80	51	40	39	37	35	28	26

Noot 1. Betreft mobiele bronnen totaal, dus transportmiddelen en mobiele werktuigen, exclusief zeevaart.

Noot 2. Inschatting op basis van verwachte ontwikkelingen in de emissies tussen 2010 en 2015.

Noot 3. NMVOS – Vluchtige organische stoffen, exclusief methaan

Bron: Emission of trans boundary pollutants in the Netherlands 1990-2013 Informative Inventory Report 2015 (chapter 4, Transport page 49-90). De geraamde emissies NMVOS komen uit de Referentieraming energie en emissies: actualisatie 2012. Energie en emissies in de jaren 2020 en 2030 (pagina 66-67, tabel B4.6). De ramingen gaan uit van uitvoering van vastgesteld en voorgenomen beleid. De geraamde emissies NO_x, SO₂, PM_{2,5} en NH₃ komen uit de Grootschalige concentratie- en depositiekaarten Nederland, Rapportage 2015, Bijlage 1 Tabellen B1.1 tot en met B1.6. De ramingen gaan uit van uitvoering van vastgesteld en voorgenomen beleid.

Toelichting:

Op basis van nieuwe inzichten aangaande de emissiefactoren voor de verkeeremissies en het gebruik van een nieuw model voor de berekening van de stikstofstromen in de landbouwketen zijn de emissies voorhistorische jaren herberekend voor verkeer (NO_x, PM_{2,5} en NMVOS) en ammoniak (Emissions of transboundary air pollutants in the Netherlands 1990–2012: Informative Inventory Report 2015, Jimmink et al, 2014, RIVM report 2014–0166) (Grootschalige concentratie- en depositiekaarten Nederland, Rapportage 2015, RIVM rapport 2015–0166). De getallen worden jaarlijks aan de hand van nieuwe inzichten voor emissieregistratie door het Planbureau voor de Leefomgeving in samenwerking met het RIVM, TNO e.d. bepaald, waarna doorrekening plaatsvindt voor de hele reeks. Dit laatste betekent dat daarmee ook realisaties uit voorgaande jaren eventueel worden bijgesteld.

Beleidsconclusie

Op 10 december 2015 is de jaarlijkse monitoringsrapportage van Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) naar de Kamer gestuurd (TK 2015–2016, 30 175, nr. 224). In de rapportage worden naast een prognose voor het jaar 2015 ook de resultaten voor 2014 getoond. Geconcludeerd kan worden dat vrijwel overal in Nederland de grenswaarden worden gehaald. Gedurende de looptijd van het NSL is de luchtkwaliteit sterk verbeterd en is het aantal mensen dat is blootgesteld aan normoverschrijding gedaald. De aanpak van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) is in 2015 voortgezet. Bronbeleid staat daarin centraal. Er resteren nog enkele hardnekkige knelpunten in

bepaalde gebieden, zoals die met intensieve veehouderij (fijnstof) en bij binnenstedelijke gebieden (NO₂). In de aanpak van knelpunten in veehouderijgebieden speelt het Besluit emissiearme huisvesting een belangrijke rol (Stbl. 2015, nr. 266). Dit besluit is op 1 augustus 2015 in werking getreden en omvat onder meer emissie-eisen voor fijnstof uit stallen. Daarnaast is het streven erop gericht om in samenwerking met de grote steden en andere stakeholders te bezien op welke manier verdere verbetering van de luchtkwaliteit mogelijk is. In 2015 is hiertoe samen met de zeven grote steden een Actieplan Luchtkwaliteit⁵⁶ opgesteld. Verder is in de Autobrief (blg-667307) aangekondigd dat ten behoeve van verbetering van de luchtkwaliteit de MRB voor de meest vervuilende diesels wordt verhoogd.

Door vrijwillige afspraken van benzeenvervoerende bedrijven, Vereniging Nederlandse Petroleum Industrie (VNPI) en Vereniging van Onafhankelijke Tankopslagbedrijven Votob is het varend ontgassen van benzeen in 2015 nagenoeg totaal gestopt.

Uit het kengetal Emissies luchtverontreinigende stoffen blijkt dat Nederland voor de langere termijn kan voldoen aan de internationale afspraken in het kader van het Gothenburgprotocol en aan de te verwachten plafonds voor de herziene NEC-Richtlijn.

In 2015 zijn voor de emissies luchtverontreinigende stoffen de realisatie cijfers voor 2013 opgeleverd. De realisatie in 2013 laat een overschrijding zien van het ammoniakplafond voor 2010 (zie kolommen 2010 Gothenburg Protocol en 2013 Realisatie). Deze overschrijding is vooral ontstaan doordat er verbeterde berekeningsmethoden zijn gebruikt en extra bronnen geïdentificeerd zijn, op basis van de uitgangspunten van de UNECE. Het gaat om o.a. het gebruik van rioolwaterzuiveringslib, gebruik van andere organische meststoffen inclusief compost en emissies veroorzaakt door oogst(resten). Deze emissies zullen in de toekomst afnemen. Daarnaast ontstaat de overschrijding door een toename van melkvee als gevolg van de afschaffing van de Europese melkquota. Door genomen maatregelen bij o.a. de veeteelt is de verwachting dat de overschrijding in 2013 en 2014 tijdelijk is.

Voor wat betreft de kengetallen sanering woning en verkeerlawaai zijn meer woningen vanwege spoorweglawaai gesaneerd en iets minder woningen vanwege lokale verkeersbronnen. Per saldo zijn meer woningen gereed gekomen dan voor 2015 gepland: 4.767 eenheden ten opzichte van een planning van 4.200.

---

⁵⁶ Kamerstukken [30 175-223](#).

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
20	Lucht en Geluid				Realisatie	Begroting	Vershil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			84.084	36.076	31.227	25.638	5.589 1)
Uitgaven			90.946	47.294	31.867	36.450	- 4.583
20.01	Luchtkwaliteit en tegengaan geluidshinder		90.946	47.294	31.867	36.450	- 4.583
20.01.01	Opdrachten		7.054	6.195	6.431	7.328	- 897
	- Verkeersemissies		2.923	2.218	3.061	3.802	- 741
	- Geluid- en luchtsanering		4.131	3.977	3.370	3.526	- 156
20.01.02	Subsidies		16.819	11.661	3.544	2.000	1.544 2)
	- Euro 6 en Euro-VI		16.819	11.661	3.544	2.000	1.544
20.01.03	Bijdrage aan agentschappen		2.205	1.028	2.477	1.057	1.420 3)
	- waarvan bijdrage aan RWS		2.205	1.028	2.477	1.057	1.420
20.01.04	Bijdrage aan medeoverheden		63.732	27.517	18.095	25.191	- 7.096 4)
	- NSL		42.000	0	0	1.250	- 1.250
	- Wegverkeerslawaaai		20.080	27.385	18.074	23.941	- 5.867
	- Overige bijdrage medeoverheden		1.652	132	21	0	21
20.01.07	Bekostiging		1.136	893	1.320	874	446 5)
	Ontvangsten		337	427	169	0	169

Toelichting op de financiële instrumenten

Verplichtingen (ad 1)

In 2015 heeft er een overheveling plaatsgevonden vanuit Infrafonds naar dit artikel. Binnen dit fonds zijn middelen gereserveerd voor de maatregelen in het kader van het Nationaal Samenwerkingsprogramma NSL. Deze middelen zijn ingezet voor de uitvoering van zowel opdrachten in het kader van luchtkwaliteit als voor het tegengaan van geluidshinder.

20.01 Luchtkwaliteit en tegengaan geluidshinder

20.01.01 Opdrachten

In 2015 zijn opdrachten verstrekt en betalingen op lopende opdrachten gedaan in het kader van zowel beleidsonderbouwend onderzoek als uitvoeringswerkzaamheden op onderstaande beleidsterreinen:

- Verkeersemissies (onder andere de steekproefcontroleprogramma's door TNO);
- Geluidshinder (onder andere de opdracht aan BSV (Bureau Sanering Verkeerslawaaai) voor de uitvoering van het subsidieprogramma Sanering Wegverkeerslawaaai);
- Luchtkwaliteit (onder andere opdrachten samenhangend met Slimme en Gezonde Stad).

20.01.02 Subsidies (ad 2)

Het Ministerie van IenM heeft in het verleden subsidies verstrekt in de aanschafkosten van nieuwe voertuigen, uitgerust met schone motoren, die voldoen aan normen voor Euro-6 (taxi's en bestelauto's). In 2015 is via RVO in totaal € 3,5 miljoen uitgekeerd. In de begroting was uitgegaan van een benodigd budget van € 2 miljoen. Bij 2^e suppletore begroting 2015 is het kasbudget verhoogd.

20.01.03 Bijdrage aan agentschappen (ad 3)

Rijkswaterstaat, Unit Leefomgeving voert in opdracht van het Ministerie lenM werkzaamheden voor de uitvoering van de onderdelen Luchtkwaliteit/Monitoring NSL en Geluid van Infomil (centraal punt voor bundeling en verspreiding van milieu wet- en regelgeving), alsmede voor het programma Stiller op weg en het Expertisecentrum Milieuzones uit. De budgetten voor de uitvoering van de bijdragen aan agentschappen waren voor een deel geraamd bij de opdrachtenbudgetten binnen dit artikel. Bij 2^e suppletoire begroting zijn de benodigde middelen voor de opdracht aan RWS naar dit artikelonderdeel overgeheveld.

20.01.04 Bijdrage aan medeoverheden (ad 4)

NSL

In 2015 zijn geen betalingen in het kader van de NSL gedaan omdat de afrekeningen van de derde en vierde tranches van bijdragen aan de betreffende provincies in 2018 plaatsvinden.

Wegverkeerslawaaï

In het kader van de bestrijding van geluidhinder zijn in 2015 bijdragen aan provincies en gemeenten verstrekt voor de kosten van geluidwerende maatregelen tegen wegverkeerslawaaï aan woningen. Het gaat hierbij om de uitvoering van Subsidieregeling sanering verkeerslawaaï en de Tijdelijke overgangsregeling Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) geluid.

Het verschil tussen de begroting en de realisatie komt door een aanpassing van de programmering waardoor de bijdragen aan provincies en gemeenten voor het uitvoeren van de saneringsmaatregelen in het kader van geluidhinder lager waren dan oorspronkelijk geraamd.

20.01.07 Bekostiging (ad 5)

In 2015 zijn in het kader van de bekostiging van het jaarlijkse programma van milieu gerelateerd onderzoek, bijdragen verstrekt aan het Energie Onderzoek Centrum Nederland (ECN).

Het verschil tussen begroting en realisatie betreft onder andere het extra budget van € 0,2 miljoen naar aanleiding van amendement [34 000 XII nr. 18](#) is toegezegd voor de financiering van de metingen die ECN doet met gebruikmaking van de KNMI-meetmast in Cabauw. Daarnaast is vanuit artikel 21 Duurzaamheid eveneens bij 1^e suppletoire begroting 2015 € 0,3 miljoen overgeheveld voor de werkzaamheden die ECN in 2015 op het duurzaamheidsbeleidsterrein uitvoert.

Ontvangsten

Het betreffen terugontvangen bedragen van andere overheden in het kader van de subsidieregeling Wegverkeerslawaaï.

Artikel 21 Duurzaamheid

Algemene doelstelling

Bevorderen van de transitie naar een duurzame economie door het stimuleren van een verstandig gebruik van grondstoffen en versterking van de veerkracht van het natuurlijk kapitaal.

Rol en verantwoordelijkheden

Regisseren

Duurzaamheid moet expliciet onderdeel uit gaan maken van afwegingen en besluiten van organisaties en individuen in Nederland. Om dit te bereiken worden belemmeringen weggenomen, instrumenten ontwikkeld en samenwerkingsverbanden georganiseerd met de benodigde maatschappelijke partners. De Minister is hierbij verantwoordelijk voor:

- Een transitie naar een circulaire economie, door uitvoering van het programma «Van Afval naar Grondstof» (VANG) met als belangrijkste doelen om het marktaandeel van duurzame producten te vergroten, duurzamer te consumeren en meer en beter te recycleren;
- Het ontwikkelen van instrumenten om de waarde van biodiversiteit en natuurlijk kapitaal tot uitdrukking te brengen in het economisch verkeer;
- Het borgen van verduurzaming via wetgeving op nationaal en op internationaal niveau, bijvoorbeeld om ongewenste emissies van stoffen te kunnen voorkomen of door het marktaandeel van circulaire producten te verhogen;
- Het met behulp van de minimumstandaarden in het Landelijk Afvalbeheerplan (LAP) verder realiseren van hoogwaardige afvalverwerking;
- Het coördineren van beleid in Europees en in mondiaal verband om het internationale level playing field voor duurzaamheid te versterken;
- Het beter benutten van duurzame functiecombinaties (infra, groen, et cetera) bij het opdrachtgeverschap voor aanleg en beheer van eigen terreinen. Ecosysteemdiensten (zoals watervasthoudend en zelfreinigend vermogen van de bodem, waterzuivering en natuurlijke plaagregulatie) vormen hiervoor een goede basis; en
- Stellen van grenzen aan de uitputting en de aantasting van natuurlijke hulpbronnen. Dit gebeurt via generieke en brongerichte maatregelen ter versterking van de veerkracht van het natuurlijk kapitaal.

Stimuleren

Zowel producenten als consumenten moeten concrete stappen kunnen zetten naar een meer circulaire economie. Om dit te bereiken steunt lenM duurzame initiatieven in de samenleving. Daarom stimuleert de Minister in samenwerking met andere departementen door:

- De verduurzaming van productketens waarbij bedrijven worden gestimuleerd om efficiënter om te gaan met grondstoffen, kringlopen verder te sluiten en meer waarde uit afval te halen. Hiertoe worden partijen gefaciliteerd via bijvoorbeeld aanpassing van regelgeving, Green Deals en ketenprojecten;
- Het stimuleren van ketenpartijen om duurzaamheidscriteria te hanteren. Door het bieden van meer transparantie en vergelijkingsmogelijkheden kan duurzaamheid een integraal onderdeel uitmaken van ieders afwegingen en besluiten;
- Samenwerking met andere organisaties om begrippen als «duurzaam consumeren» en «maatschappelijk verantwoord ondernemen» concreet en hanteerbaar maken voor (kleine) bedrijven en burgers;
- Het stimuleren van duurzaam gebruik van het bodem- en watersysteem door concrete projecten op het gebied van groene functiecombinaties mogelijk te maken. Hiervoor wordt kennis en informatie over het

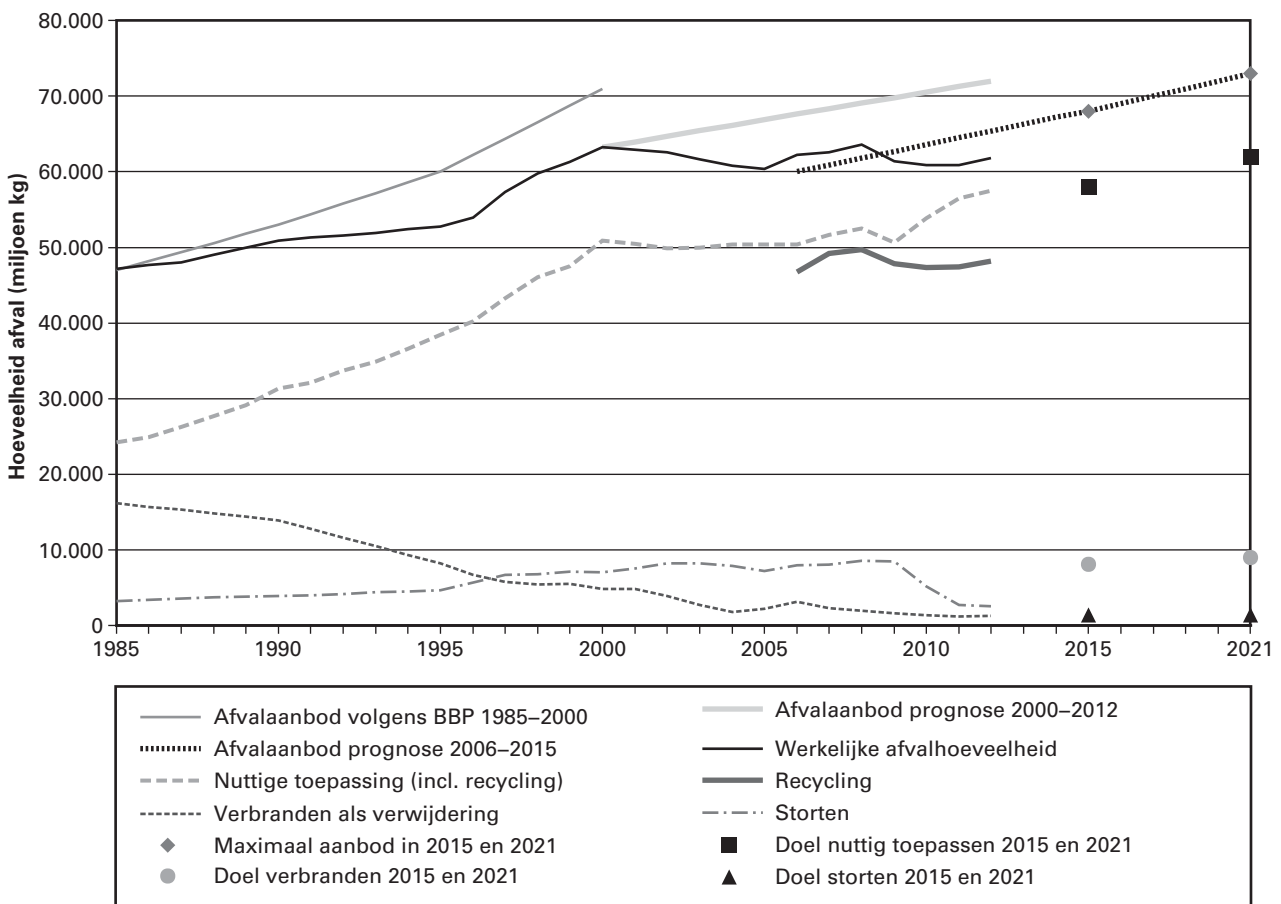
duurzaam gebruik ter beschikking gesteld door ondermeer het ontwikkelen van de «Digitale Atlas van het Natuurlijk Kapitaal», worden beslissingsondersteunende instrumenten aangeboden aan bedrijven en overheden en worden voorbeeldprojecten ondersteund.

Tenslotte is de Minister van IenM verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de ILT op dit beleidsterrein (zie beleidsartikel 24 Handhaving en toezicht).

Kengetallen en indicatoren

Duurzame ontwikkeling kan op meerdere manieren inzichtelijk worden gemaakt. Wat betreft duurzaamheid in de Nederlandse samenleving zijn kengetallen te vinden in de *Monitor Duurzaam Nederland (MDN) 2011* van het CPB, PBL, SCP en CBS, en in de CBS rapportage *Green growth in the Netherlands 2011*. In 2014 zijn aan de MDN ook indicatoren toegevoegd die meer gericht zijn op groene groei. Onderstaande grafiek laat kengetallen zien met betrekking tot de hoogwaardigheid van afvalverwerking.

Kengetal: Ontwikkeling in aanbod en toepassing van afval

Bron: LAP en RWS Leefomgeving.

Toelichting bij de grafiek:

In maart 2010 is het gewijzigde Landelijk Afvalbeheerplan (LAP) 2009–2021 van kracht geworden. Ook is het werkelijk afvalaanbod weergegeven.

Beleidsconclusie

In 2010 is het gewijzigde Landelijk Afvalbeheerplan (LAP) 2009–2021 van kracht geworden. Er zijn in het LAP (tussen)doelen voor de jaren 2015 en 2021 geformuleerd. Er zijn in het LAP, en dus bij dit kengetal, alleen (tussen)doelen voor de jaren 2015 en 2021 geformuleerd. Medio 2016 zullen de cijfers voor wat betreft 2015 bekend worden. In 2014 was de ontwikkeling in lijn met de weergegeven doelen.

Het Rijk werkt in het programma Van Afval Naar Grondstof (VANG) samen met het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en wetenschap aan het versnellen van de transitie naar een circulaire economie. De eerste voortgangsrapportage VANG (Van Afval Naar Grondstof) is op 15 april 2015 naar de Tweede Kamer gezonden met als bijlage een overzicht van de voortgang van alle acties van het programma (TK 2014-/2015, [33 043, nr. 41](#)). In deze rapportage wordt teruggeblikt op een succesvol eerste jaar VANG. De uitvoering ligt op schema en daarom was er geen aanleiding tot bijsturen. Ook is de jaarlijkse voortgang van de raamovereenkomstafspraken Verpakkingen naar de Kamer gezonden op 16 april 2015 (TK 2014–2015, [28 694, nr. 129](#)). De conclusie uit deze voortgangsrapportage is dat de raamovereenkomstpartijen (verpakkende bedrijfsleven, VNG en het Rijk) net als in 2013 de afspraken goed uitvoeren. Alleen voor glas en hout zijn de normen niet gehaald. Voor het behalen van de recyclingspercentages hout heeft de Werkgroep Hout aanbevelingen gedaan welke ook zijn overgenomen. Voor glas is een onafhankelijk onderzoek geweest welke tot verschillende vervolgacties heeft geleid. Op 18 juni 2015 is het onderdeel statiegeld van de raamovereenkomst apart gezonden (TK 2014–2015, [28 694, nr. 130](#)). Met die brief is ook de milieueffectenanalyse van de Raamovereenkomst aan uw Kamer aangeboden.

Door de lancering van de Digitale Atlas Natuurlijk Kapitaal (DANK) hebben bedrijven en overheden vanaf september meer inzicht gekregen in hoe zij natuurlijke hulpbronnen benutten en wat voor effect zij hebben op de vitaliteit van het natuurlijk kapitaal.

Tijdens de begrotingsbehandeling lenM op 28 en 29 oktober 2015 is de motie Cegerek-Dijkstra aangenomen, die het kabinet oproept te komen met een visie op een overkoepelend programma voor circulaire economie. In het AO Circulaire Economie van 17 december zijn de contouren van het overkoepelend programma besproken.

Een onderdeel van het programma Circulaire Economie is Maatschappelijk Verantwoord Inkopen door overheden (MVI). MVI richt zich op het bevorderen van people, planet en profit in het inkoopbeleid van het Rijk en mede overheden. Hierbij is het doel klimaatneutraal arm en circulair inkopen te bevorderen. Samen met de ministeries van BZK, EZ, SZW en BuZa is daarom in 2015 in afstemming met medeoverheden en maatschappelijke organisaties het plan van aanpak MVI opgesteld. Dit plan richt zich op het verhogen van de ambities om duurzaam in te kopen. Dit Plan van Aanpak is op 11 september 2015 naar de Tweede Kamer gezonden (TK 2014–2015, [30 196, nr. 358](#)).

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
21	Duurzaamheid				Realisatie	Begroting	Vershil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			8.880	18.650	17.656	20.262	- 2.606 1)
Uitgaven			11.596	18.420	18.530	21.493	- 2.963
21.01	Afval en duurzaamheidsagenda		6.045				
21.01.01	Opdrachten		1.762				
	– Uitvoering AgNL		0				
	– Overige opdrachten		1.762				
21.01.02	Subsidies		1.393				
	– Afvalfonds		1.393				
	– Overige subsidies		0				
21.01.03	Bijdrage aan agentschappen		2.890				
	– waarvan bijdrage aan RWS		2.890				
21.02	Preventie en milieugebruiksruimte		2.839				
21.02.01	Opdrachten		2.469				
21.02.03	Bijdrage aan agentschappen		370				
	– waarvan bijdrage aan RWS		370				
21.03	Ecosystemen en landbouw		2.712				
21.03.01	Opdrachten		1.274				
21.03.02	Subsidies		934				
21.03.03	Bijdrage aan agentschappen		504				
	– waarvan bijdrage aan RWS		504				
21.03.04	Bijdrage aan medeoverheden		0				
21.04	Duurzaamheidsinstrumentarium		0	753	1.310	1.787	- 477
21.04.01	Opdrachten			559	1.120	1.593	- 473
21.04.03	Bijdrage aan agentschappen		0	194	190	194	- 4
	– waarvan bijdrage aan RWS			194	190	194	- 4
21.05	Duurzame Productketens		0	12.522	13.531	16.399	- 2.868
21.05.01	Opdrachten			5.818	4.818	13.279	- 8.461 2)
21.05.02	Subsidies			1.660	1.494	520	974 3)
21.05.03	Bijdrage aan agentschappen		0	5.044	7.219	2.600	4.619 4)
	– waarvan bijdrage aan RWS			5.044	7.219	2.600	4.619
21.06	Natuurlijk kapitaal		0	5.145	3.689	3.307	382
21.06.01	Opdrachten			3.217	1.322	2.079	- 757
21.06.02	Subsidies			631	138	359	- 221 5)
21.06.03	Bijdrage aan agentschappen		0	1.297	2.229	869	1.360 6)
	– waarvan bijdrage aan RWS			1.297	2.229	869	1.360
21.06.04	Bijdrage aan medeoverheden				0	0	0
Ontvangsten			125	72	6	0	6

Toelichting op de financiële instrumenten

Verplichtingen (ad 1)

Met ingang van 2016 wordt de opdracht aan de Nederlandse Norm (NEN) op dezelfde wijze vastgelegd als de opdrachten aan de agentschappen, namelijk in het jaar waarop de opdracht betrekking heeft. In de raming van het verplichtingenbudget was ten aanzien van de opdracht 2016 nog voorzien dat deze in 2015 zou worden vastgelegd, hierdoor is het geraamde verplichtingenbudget niet gerealiseerd.

21.04 Duurzaamheidsinstrumentarium

21.04.01 Opdrachten

In 2015 zijn opdrachten verstrekt voor de ontwikkeling en implementatie van duurzaamheidsinstrumentarium, zoals groene business cases, afwegingskaders op het gebied van verduurzaming en financiële instrumenten.

21.04.03 Bijdrage aan agentschappen

Aan Rijkswaterstaat, unit Leefomgeving zijn in 2015 middelen ter beschikking gesteld voor de capaciteitsinzet in het kader van de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid, waaronder de duurzaamheidgerelateerde taken van InfoMil (centraal punt voor de bundeling en verspreiding van milieu wet- en regelgeving).

21.05 Duurzame productketens

21.05.01 Opdrachten (ad 2)

De opdrachten hadden betrekking op uitvoering van wettelijke taken op het gebied van het afvalbeleid (onder andere de uitvoering van het LAP). Daarnaast werden opdrachten geboekt voor de uitvoering van VANG en projecten ter verduurzaming van ketens in het kader van de circulaire economie. Dit betrof vooral de ketens fosfaat, kunststof, voedsel, textiel, beton, hout en elektronica, alsmede sectoren met een grote milieudruk zoals landbouw en bouw.

Het verschil wordt met name verklaard door de reeds bij Voorjaarsnota en Najaarsnota toegelichte overboekingen voor de opdrachten RVO (€ 2,2 miljoen) en RIVM (€ 0,2 miljoen) die als gecoördineerde opdracht binnen DGMI op artikel 19.02.03 worden verantwoord. Ditzelfde geldt voor een overboeking naar artikel 21.05.03 van € 3,8 miljoen voor de opdracht aan RWS. Daarnaast betreft de verlaging van het uitgavenbudget de uitvoering van het amendement Cegerek en Dijkstra (Kamerstukken II, 2014–2015, [34 000, nr. 40](#)) in het kader van de cofinanciering opruiming drugsdumpingen van € 1 miljoen in het Provinciefonds en € 0,2 miljoen in het BTW-compensatiefonds.

21.05.02 Subsidies (ad 3)

Er zijn in 2015 subsidies verstrekt aan Stichting Milieu Centraal en Stichting Milieukeur. Het verschil wordt met name verklaard doordat er vanuit de artikelen 19 en 22 budget is overgeboekt ten behoeve van de subsidie aan Stichting Milieu Centraal die voor alle beleidsdirecties centraal op artikel 21 wordt verantwoord.

21.05.03 Bijdrage aan agentschappen (ad 4)

Aan Rijkswaterstaat, unit Leefomgeving zijn in 2015 middelen ter beschikking gesteld voor de capaciteitsinzet in het kader van de uitvoering van het beleid op het gebied van afval, grondstoffen en productketens.

Het verschil op deze budgetplaats wordt verklaard door de overboeking van € 3,8 miljoen vanaf artikel 21.05.01 ten behoeve van de opdracht aan RWS die op artikel 21.05.03 wordt verantwoord.

21.06 Natuurlijk kapitaal

21.06.01 Opdrachten

Op deze budgetplaats zijn opdrachten op het gebied van landbouw verstrekt, onder andere voor de werkzaamheden van het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb). Deze opdracht valt onder de verantwoording van het Ministerie van Econo-

mische Zaken, met het oog hierop zijn bij de 2^e suppletoire begroting 2015 middelen overgeheveld naar dit ministerie (in totaal € 0,65 miljoen).

21.06.02 Subsidies (ad 5)

De middelen zijn ingezet voor de afwikkeling van een aantal subsidieregelingen uit voorgaande jaren (onder andere de Subsidieregeling Maatschappelijke Organisaties en Milieu). Daarnaast wordt het verschil met de ontwerpbegroting verklaard door de overboeking vanuit dit artikel naar artikel 20 voor de subsidiëring van het milieuonderzoeksprogramma van het Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN), welke centraal op artikel 20 wordt verantwoord.

21.06.03 Bijdrage aan agentschappen (ad 6)

Aan Rijkswaterstaat, unit Leefomgeving zijn in 2015 middelen ter beschikking gesteld voor de capaciteitsinzet in het kader van de uitvoering van het beleid op het gebied van Natuurlijk Kapitaal.

Het verschil op deze budgetplaats wordt met name verklaard door de overboeking van € 1 miljoen vanaf artikel 21.06.01 ten behoeve van de opdracht aan RWS die op artikel 21.06.03 wordt verantwoord.

Artikel 22 Externe veiligheid en risico's

Algemene doelstelling

Mens en milieu beschermen tegen maatschappelijk onaanvaardbaar geachte milieu- en gezondheidsrisico's.

Rol en verantwoordelijkheden

Regisseren

De Minister is verantwoordelijk voor de integrale kaderstelling rond activiteiten die risico's kunnen veroorzaken voor het milieu en de gezondheid van de mens. Deze regisserende rol komt naar voren in:

- De normstelling en regels waaraan bedrijven en overheden zich bij de uitoefening van hun activiteiten moeten houden. Dit beschermingsniveau wordt bij voorkeur op Europees of internationaal niveau vastgelegd en zonder «nationale kop» geïmplementeerd, waardoor een level playing field bereikt wordt. De veiligheid van mens en milieu bij handelingen met genetisch gemodificeerde organismen (GGO's), bij de ontwikkeling en implementatie van regelgeving op het gebied van chemische stoffen (REACH), bij risicovolle bedrijven en bij het transport van gevaarlijke stoffen (water, rail en weg) zijn voorbeelden waarbij dit in de vorm van wet- en regelgeving gebeurt. Voor deze dossiers geldt dat Nederland een actieve bijdrage levert aan de Europese processen die leiden tot verdere verbetering van deze Europese regels.
- Waar Europese regels (deels) ontbreken of lidstaatspecifieke implementatie vereisen, of waar specifieke omstandigheden in Nederland het stellen van regels voor de veiligheid van de omgeving noodzakelijk maakt, wordt in dialoog met stakeholders gezocht naar een optimum tussen de te bereiken doelen (en dus baten in termen van milieu en gezondheidswinst) en de lasten die deze regels veroorzaken. Dit is onder meer aan de orde bij de regelgeving rond buisleidingen en het wetsvoorstel «Basisnet» waarmee een balans wordt gezocht tussen de belangen van vervoer, ruimte en veiligheid.
- De reductie van administratieve lasten voor bedrijven door de vereenvoudiging van de bestaande wet- en regelgeving. Het Activiteitenbesluit is hiervan het belangrijkste voorbeeld. Dit besluit is er onder meer op gericht de vergunningplicht te vervangen door algemene regels. Reductie van de regeldruk wordt ook nagestreefd door een betere kwaliteit van vergunningverlening, toezicht en handhaving. Deze taken worden voortaan door de 29 Regionale Uitvoeringdiensten (RUD's)/omgevingsdiensten uitgevoerd.
- Het verlenen van vergunningen met als doel bescherming van mens en milieu voor activiteiten met GGO's. Het verlenen van vergunningen voor defensie-inrichtingen waarvoor een strikt geheimhoudingsregime geldt. Hetzelfde geldt voor een beperkt aantal bedrijven (vooral nog twee) met een verhoogd risico voor de externe veiligheid op de eilanden van Caribisch Nederland.

Stimuleren

Het is primair de verantwoordelijkheid van bedrijven die risico's voor mens en milieu veroorzaken om deze risico's te identificeren en te voorkomen of te beperken. Dit geldt ook voor overheden die – bijvoorbeeld in de ruimtelijke ordening – keuzen maken die invloed hebben op veiligheid en risico's. De Minister stimuleert:

- Het in beeld (doen) brengen van bestaande of nieuwe risicosituaties en het vermijden of beperken hiervan. Dit geschiedt door inventarisaties van deze risico's en het stimuleren van de aanpak daarvan, zoals bijvoorbeeld gebeurt bij asbest in scholen en met betrekking tot de kwaliteit van het binnenklimaat in woningen, door het in beeld

brengen van de risico's van nieuwe technologieën zoals het gebruik van nanomaterialen, het volgen van nieuwe wetenschappelijke inzichten op het gebied van hormoonverstoring en gecombineerde blootstelling aan stoffen en door het ontwikkelen van beleid ten aanzien van onzekere risico's zoals bij elektromagnetische velden. De eigen verantwoordelijkheid van bedrijven en andere overheden is daarbij een belangrijk anker, onder andere door openheid te geven ten aanzien van feitelijke risico's. Het ontwikkelen van de Risicokaart (in overleg met het Ministerie van Veiligheid en Justitie) en de Atlas Leefomgeving zijn hiervan voorbeelden. Op basis van deze informatie kunnen burgers nagaan hoe het is gesteld met de kwaliteit van hun directe leefomgeving. Het landelijk asbestvolgsysteem moet alle ketenpartijen van de nodige informatie voorzien en door die ketenpartijen worden gefinancierd.

- Het nemen van maatregelen ter bescherming van mens en maatschappij tegen moedwillige verstoring van onderdelen van de vitale infrastructuur door te bevorderen dat de risico's op moedwillige verstoring (bijvoorbeeld terroristische aanslagen) worden geïdentificeerd en waar mogelijk beperkt. Het betreft hier onder andere chemische bedrijven en buisleidingen.

Tenslotte is de Minister verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van (een deel van) de wet- en regelgeving door de ILT op dit beleidsterrein (zie beleidsartikel 24 Handhaving en toezicht).

Kengetallen en indicatoren

Veiligheid en veiligheidsbeleving zijn niet eenvoudig objectief te meten. Het streven is gericht op het voorkomen van onveiligheid: vermeden onveilige situaties laten zich niet meten. Op dit terrein worden daarom kwantitatieve kengetallen gehanteerd:

Basisnet:

Voor het oplossen van knelpunten veroorzaakt door het Basisnet is een milde saneringsregeling gestart⁵⁷. Het aantal knelpunten is in 2014 gereduceerd van 42⁵⁸ naar 34 woningen omdat door extra veiligheidsmaatregelen aan de infrastructuur (snelheidsverlaging bij omrijdroute tunnel «de Noord») 8 woningen niet meer binnen de risicozone vallen. Verder zijn voorafgaand aan de in werking treding op 1 april 2015 van de Aankoopregeling Basisnet⁵⁹ 7 woningen aangekocht. Na 1 april 2015 is aan de eigenaren van de resterende 27 woningen een aanbod tot aankoop gedaan. Hierop zijn in 2015 3 woningen aangekocht. Hiermee ligt de uitvoering op schema (*Bron: RWS*).

Genetisch Gemodificeerde Organismen (GGO's):

In onderstaande tabel zijn voor 2015 als kengetallen de aantallen ontvangen vergunningaanvragen, aanvragen voor wijziging van vergunningen, kennisgevingen, wijzigingen op kennisgevingen en art 2.8-verzoeken opgenomen, alsmede als indicator het percentage waarbij het risico voor mens en milieu gelijk of lager is dan een verwaarloosbaar risico.

⁵⁷ [Staatscourant 2015, nr. 10961](#), Beleidsregel verwerven van woningen langs basisnetroutes.

⁵⁸ Brief DGMI aan RWS van 25 september 2012, kenmerk IENM/BSK-2012/167677, inzake opdracht aankoop woningen basisnet.

⁵⁹ [Staatscourant 2015, nr. 10961](#), Beleidsregel verwerven van woningen langs basisnetroutes.

Ingeperkt gebruik:		
– Vergunningaanvragen tot 1 maart	139	100%
– Vergunningaanvragen na 1 maart	44	100%
– Kennisgevingen ¹	230	100 %
– Verzoeken ex art. 2.8 Besluit ggo milieubeheer 2013	95	100%
Introductie in het milieu, landbouw (inclusief marktaanvragen)	5	100%
Introductie in het milieu, medisch, veterinair	13	100%
Totaal	526	100%

¹ Het betreft kennisgeving op niveau I, II-k, II-v, en III, inclusief de wijzigingen op de respectievelijke niveau's

Bron: RIVM Bureau Genetisch Gemodificeerde Organismen

Toelichting:

De regelgeving voor GGO's is op 1 maart 2015 is gewijzigd ([Stb. 2014, 57](#) en [Stcrt. 2014, 11317](#)). Naast vergunningen zijn ook algemene regels en de mogelijkheid tot het doen van kennisgevingen geïntroduceerd en de structuur van de vergunningverlening is gewijzigd. Daardoor zijn de cijfers over 2015 niet meer vergelijkbaar met die van voorgaande jaren en was bij het opstellen van de ontwerpbegroting 2015 het aantal vergunningen dat in 2015 wordt verleend nog niet goed in te schatten.

Defensievergunningen:

De Minister van IenM is het bevoegd gezag voor de Wabo voor een aantal Defensie-inrichtingen en enkele bijzondere inrichtingen. Wabo staat voor Wet algemene bepalingen omgevingsrecht.

Normaal gesproken berust de Wabo-vergunningverlening en het Wabo-toezicht bij gemeenten en provincies, maar onder meer omdat veel informatie van deze inrichtingen staatsgeheim is, zijn deze taken in dit geval bij het Rijk belegd. In 2015 zijn de volgende vergunningen verleend:

Wabo-vergunningen	13
Omgevingsvergunningen beperkte milieutoets	11
Totaal	24

Bron: DCMR

De planning was 50: er zijn minder vergunningen afgerond dan gepland. Dit heeft mede te maken met de Raad van State uitspraak over het schietgeluid(beleid) en anticiperen op inwerking treden van de 4e tranche Activiteitenbesluit per 1-1-2016.

REACH

In het kader van de Europese stoffenregelgeving (REACH) worden stoffen beoordeeld en waar nodig van maatregelen voorzien (autorisatie, restrictie). Nederland levert een bijdrage aan dat proces, waarbij de Nederlandse inzet bepaald wordt door de ontwikkelde beleidsprioriteeringscriteria en de mate waarin de betreffende stof voor Nederland zorgen oplevert, of hier geproduceerd of gebruikt wordt. Onderstaande tabel geeft aan wat de Nederlandse inbreng in 2015 is geweest bij deze producten van het Europese systeem, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen door Nederland ingebrachte dossiers en dossiers door andere lidstaten ingebracht die Nederland actief becommentarieert.

Tabel resultaten EU REACH in 2015

		Geraamd 2015**		Gerealiseerd 2015***	
		NL inbreng	Hele EU*	NL inbreng	Hele EU*
1	Beoordelingen ontwerpbesluiten ECHA t.a.v. registratiedossiers en testvoorstellen van Europese bedrijven	100	360	74	286
2	Door Nederland uitgevoerde en becommentarieerde stofevaluaties ¹	20 (3)	50	18 (3)	48
3	Door Nederland ingediende en becommentarieerde RMO-analyses en informatieverzoeken ²	20 (5–10)		8 (10)	
4	Door Nederland ingebrachte en becommentarieerde Annex XV dossiers t.a.v. zeer ernstige zorgstoffen ³	30–50 (3–5)	50	8 (1, 7)	8
5	Door Nederland ingebrachte en becommentarieerde restrictiedossiers ⁴	6	9	11	3
6	Door Nederlandse ingebrachte en becommentarieerde voorstellen voor geharmoniseerde classificatie & labelling ⁵	30–50 (6–10)	70	55 (6)	52
7	Behandelde vragen door de REACH helpdesk ⁶	300–400	n.v.t.	± 675	

* Het aantal dossiers dat in de Europese Unie is ingebracht.

** Bron: ECHA's «baseline figures for 2014–2018 (Annex 3)».

*** Bron: RIVM; met uitzondering van onder 7; ook geplaatst op EC website (CIRCABC).

Toelichting:

Algemeen: Het beoordelings- en besluitvormingstraject met betrekking tot de REACH-werkprocessen stofevaluatie, autorisatieverzoeken en restrictiedossiers beperkt zich veelal niet tot één kalenderjaar waarmee de daarmee samenhangende werklast over meerdere jaren wordt verspreid. De getallen in dit overzicht voor genoemde processen geven daarmee veelal een onderschatting van het daadwerkelijk aantal dossiers waarop in dat betreffende jaar input is geleverd. De aantallen door Nederland ingebrachte dossiers staan steeds tussen haakjes.

Ad 1) In 2012 is het stofevaluatieproces van start gegaan (het getal tussen haakjes geeft aan hoeveel stofevaluaties door NL zijn uitgevoerd). In 2015 zijn 2 stofevaluaties op het conto van lenM uitgevoerd. Na de stofevaluatie volgt nog besluitvormingsprocedure en follow-up van de eerdere stofevaluaties (van 2012 t/m 2014). In 2015 zijn 18 van de in totaal 29 door ECHA voorgelegde ontwerpbesluiten (waarvan 2 NL-besluiten) m.b.t. stofevaluaties van andere lidstaten bekeken en indien nodig becommentarieerd en hebben in de EU 48 stoffen stofevaluatie ondergaan, waarvan 3 door NL. In deze rij is niet verwerkt het screeningwerk om tot de selectie te komen voor de kandidaten voor stofevaluaties in de komende jaren. In 2015 zijn 18 stoffen uitvoerig gescreend om daarmee vast te stellen welke vervolgacties nodig zijn met het oog op classificatie en labelling of voor adequate beheersing van risico's.

Ad 2) Er zijn 8 RMO-analyses van andere lidstaten becommentarieert. In eerdere jaren waren de aantallen hoger als gevolg van de behandelde informatieverzoeken, in 2015 zijn namelijk geen informatieverzoeken ontvangen. Het aantal door NL ingediende RMO-analyses staat tussen haakjes.

Ad 3) Hier is de Europese inbreng veel beperkter dan oorspronkelijk gepland (8 in plaats van 50). Op alle 8 door andere lidstaten en ECHA ingediende dossiers voor zeer zorgwekkende stoffen (SVHC's) is input geleverd. Het getal tussen haakjes geeft voor de komma het ene NL SVHC dossiers weer en achter de komma de 7 autorisatieverzoeken (alle verzoeken in 2015) waarop input is geleverd (als rapporteur of op conceptopinie).

Ad 4) Het aantal dossiers waarop input is gegeven, met (indien van toepassing) het door NL ingediende restrictiedossier tussen haakjes. De besluitvormingsprocessen van restrictiedossiers lopen ver over de jaargrens heen, vandaar dat het aantal dossiers waaraan gewerkt het aantal van 3 ingediende dossiers overstijgt. Op 6 dossiers is wezenlijk input geleverd, voor de overige dossiers bleef de input beperkt tot prioritering of het volgen van ingediende dossiers.

Ad 5) In de tabel is het totale aantal door NL ingediende dan wel becommentarieerde CLH stoffen opgenomen. Onder becommentariëring vallen zowel de reacties op publieke consultatie (13), reacties op ontwerp opinies (40) van het RAC, als rapporteurschappen (2, zeer arbeidsintensief) van de Nederlandse RAC-leden. Reacties op publieke consultatie en conceptopinie kunnen volgtijdelijk voor hetzelfde dossier ingediend worden (vandaar dat deze aantallen die van EU overstijgen). Tussen haakjes is het aantal door NL ingediende CLH-dossiers weergegeven.

Ad 6) Sinds 2015 heeft Bureau REACH ook de taak voor de beantwoording van helpdeskvragen m.b.t. CLP erbij gekregen, waarmee het totaal aantal vragen op circa 675 is uitgekomen (375 m.b.t. REACH & ± 300 m.b.t. CLP).

Beleidsconclusie

Met de start van het programma Impuls Omgevingsveiligheid is in 2015 een belangrijke stap gezet naar de versterking van de uitvoering van omgevingsveiligheid. Versterking van de veiligheid rond BRZO bedrijven heeft onder andere plaatsgevonden door meer uniforme en integrale vergunningverlening, toezicht en handhaving. Daarbij zijn belangrijke stappen gezet als het gaat om het verbeteren van de deskundigheid/kwaliteit. De uitvoering van omgevingsveiligheid bij andere bedrijven is versterkt door het ondersteunen van onder andere de vergunningverlening niet BRZO-bedrijven, uitvoeren van risico-inventarisaties ten behoeve van de ruimtelijke ordening en het ondersteunen van het opstellen van omgevingsvisies door Omgevingsdiensten en Veiligheidsregio's.

Met Veiligheid in de keten als thema, is in 2015 door de chemieketen het proces gestart om bedrijven die zaken met elkaar doen, elkaar te laten beoordelen op veiligheidsprestaties. De chemiesector heeft hiervoor een position paper en meerjarenplan opgesteld en aan de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu aangeboden. Drie van de zes Safety Deals (zie hiervoor het beleidsverslag) bieden rechtstreeks ondersteuning aan dit proces, te weten:

- Cluster Veiligheid Voorop (regionale workshops ketenverantwoordelijkheid, € 50.000).
- Samen Veilig Werken (veiligheid in de relatie opdrachtgevers – contractors in de tankopslagsector, € 120.000).
- Best Chain Practices (vastleggen procedures voor veilige overdracht van gevaarlijke stoffen in de handelsketen, € 55.000).

In 2015 is de voorbereiding van het verbod op asbestdaken, dat in 2024 moet ingaan, afgerond. Dit omvat niet alleen het juridisch vastleggen van het verbod op asbestdaken, maar ook het voor een deel financieel ondersteunen van de maatschappelijke kosten die de verwijdering met zich meebrengt en het in kaart brengen van de consequenties voor verwijdering en handhaving.

Op 2 december 2015 is de subsidieregeling verbod op asbestdaken gepubliceerd in de Staatscourant ([Strct 2015, nr. 42366](#)). Deze regeling is bedoeld om de verwijdering van asbestdaken in de eerste jaren te stimuleren.

Nederland heeft zich in 2015 onverminderd ingezet voor het verbeteren van de implementatie van REACH. Zo zijn samen met het bedrijfsleven een twintigtal acties ter verlaging van de implementatiekosten in gang gezet (TK 2014–2015, [21 501–08, nr. 548](#)). Daarnaast heeft Nederland met de andere lidstaten van de EU, verenigd in de zgn. REACH-UP-groep een conferentie georganiseerd die heeft geresulteerd in een groot aantal praktische aanbevelingen om de implementatie en effectiviteit van REACH verder te vergroten. Deze resultaten zijn in december 2015 voorgelegd aan de Milieuraad. Helaas is het de Europese Commissie niet gelukt om in 2015 criteria op te stellen voor het aanmerken van stoffen als hormoonverstorend. Mede daarom is Nederland in 2015 een project gestart dat in 2016 gaat resulteren in suggesties voor een pragmatische aanpak (input op EU-niveau) om deze risico's te beheersen.

In 2015 is de Europese GGO-regelgeving, ten aanzien van de vrijheid voor lidstaten om teelt van genetisch gemodificeerde gewassen op het eigen grondgebied te beperken, aangepast. Deze aanpassingen zijn uiteindelijk het gevolg van de Nederlandse voorstellen zoals die in 2009 zijn gedaan.

In 2015 heeft het vuurwerkbeleid zich gericht op maatregelen om het aantal letselgevallen door vuurwerk terug te dringen. Een aantal vuurwerkproducten (babypijltjes en Romeinse kaarsen) is verboden en de jaarlijkse vuurwerkcampagne heeft zich gericht op het bevorderen van het veilig gebruik van vuurwerk. Daarnaast is gewerkt aan het voorzien in een vergunningstelsel voor vuurwerkimporteurs. Doel hiervan is om de handel in zwaar en illegaal vuurwerk voor een deel tegen te gaan. De (voor)genomen maatregelen voor de aanpak van zwaar en illegaal vuurwerk en de extra bestuurlijke en operationele inspanningen beginnen voorzichtig hun vruchten af te werpen (TK 2014–2015, [28 684, nr. 437](#) en TK 2014–2015, [34 000-XII, nr. 68](#)).

In de zomer van 2015 is de evaluatie van het VTH-stelsel afgerond en op 27 augustus 2015 met een beleidsreactie aan de Tweede Kamer aangeboden (TK 2014–2015, 107 – lijst ingekomen stukken). De hoofdconclusie is dat het nieuwe stelsel zich in korte tijd positief heeft ontwikkeld. Dit is mede te danken aan de inzet van veel betrokkenen, zoals bestuurders van gemeenten en provincies en medewerkers van omgevingsdiensten. Ook is geconcludeerd dat de wet VTH voldoende waarborgen geeft om vanuit stelselverantwoordelijkheid te kunnen ingrijpen indien de kwaliteit van de VTH-taken achterblijft. Het VTH-stelsel zal een belangrijke bijdrage leveren aan de verbetering van de kwaliteit van een veilige en gezonde leefomgeving.

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
22	Externe veiligheid en risico's				Realisatie	Begroting	Verschil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen		34.184	15.965	30.217	41.203	- 10.986	1)
Uitgaven		29.451	18.549	25.225	42.846	- 17.621	
22.01	Veiligheid chemische stoffen	12.470	6.784	11.802	10.597	1.205	
22.01.01	Opdrachten	6.510	5.313	3.576	7.483	- 3.907	2)
	- <i>Veiligheid en gezondheid</i>	4.758	3.675	2.156	2.182	- 26	
	- <i>Overige opdrachten</i>	1.752	1.638	1.420	5.301	- 3.881	
22.01.02	Subsidies	4.882	370	5.646	2.469	3.177	3)
	- <i>NANoREG</i>		270	5.266	6.165	- 899	
	- <i>Overige subsidies</i>		100	380	275	105	
22.01.03	Bijdrage aan agentschappen	779	1.101	2.580	645	1.935	4)
	- <i>waarvan bijdrage aan RWS</i>	779	1.101	2.580	645	1.935	
22.01.05	Bijdragen aan internationale organisaties	299	0	0	0	0	
22.02	Veiligheid GGO's	1.877	509	1.516	2.910	- 1.394	
22.02.01	Opdrachten	1.779	509	1.516	2.910	- 1.394	
22.02.05	Bijdragen aan internationale organisaties	98	0	0	0	0	
22.03	Externe veiligheid inrichtingen en transport	15.104	11.256	11.907	29.339	- 17.432	
22.03.01	Opdrachten	4.601	4.030	3.422	23.053	- 19.631	5)
	- <i>Programma omgevingsveiligheid</i>	518	506	799	18.000	- 17.201	
	- <i>Uitvoering veiligheid inrichtingen en basisnetten</i>	3.327	272	2.004	3.083	- 1.079	
	- <i>Overige opdrachten</i>	756	3.252	619	1.970	- 1.351	
22.03.02	Subsidies	4.160	3.506	3.479	524	2.955	6)
22.03.03	Bijdrage aan agentschappen	2.438	3.085	4.059	2.762	1.297	
	- <i>waarvan bijdrage aan RWS</i>	2.438	3.085	4.059	2.762	1.297	
22.03.04	Bijdragen aan medeoverheden	3.870	635	75	0	75	
	- <i>Bijdragen asbestsanering</i>	570	0	0	0	0	
	- <i>Bijdragen programma Externe Veiligheid</i>		635	75	0	75	
	- <i>Overige bijdrage aan medeoverheden</i>	3.300					
22.03.05	Bijdragen aan internationale organisaties	35	0	0	0	0	
22.03.09	Inkomensoverdracht			872	3.000	- 2.128	7)
Ontvangsten		16.919	1.543	11.607	2.719	8.888	8)

Toelichting op de financiële instrumenten

Verplichtingen (ad 1)

Het verschil tussen begroting en realisatie wordt met name verklaard door vertraging bij het afsluiten van een aantal safety-deals en doordat een reservering voor een nabetaling in het kader van de afwikkeling 3^e fase Sanering asbestregeling niet in 2015 is aangewend.

22.01 Veiligheid chemische stoffen

22.01.01 Opdrachten (ad 2)

De opdrachten die in 2015 zijn verstrekt en betaald betreffen onder andere de jaarlijkse opdracht aan de Gezondheidsraad voor de uitvoering van wettelijke taken op het gebied van asbest, chemische stoffen en externe veiligheid, uitgaven in het kader van de atlas leefomgeving (<http://www.atlasleefomgeving.nl>) en het onderzoeksprogramma elektromagnetische velden (EMV).

De lagere realisatie wordt met name verklaard door verlagingen van het budget (in totaal € 3,9 miljoen) in verband met de opdrachtverstrekking aan het RIVM (€ 3,5 miljoen) die op artikel 19 wordt verantwoord.

22.01.02 Subsidies (ad 3)

De subsidies hebben voornamelijk betrekking op de bijdrage van de Europese Commissie (EC) voor de coördinatie door het RIVM van het EU-projecten NaNoREG (€ 3,6 miljoen) en ProSafe (€ 1,6 miljoen), de bijdrage aan het Kennisplatform Elektrisch Magnetische Velden (EMV) (€ 0,28 miljoen) en een bijdrage aan Zuidelijke Landelijke TuinbouwOrganisatie (ZLTO) voor het programma agro-asbestveiligheid (€ 0,1 miljoen).

lenM heeft van de Europese Commissie middelen ten behoeve van twee genoemde EU-projecten in 2015 € 3,9 miljoen ontvangen. Bij 1^e suppletoire 2015 heeft deze ontvangst geleid tot een verhoging van het uitgavenbudget middels een desaldering. Van dit bedrag is bij 2^e suppletoire begroting 2015 € 1,1 miljoen doorgeschoven naar 2016 omdat het RIVM heeft aangegeven deze gelden in 2015 niet nodig te hebben.

22.01.03 Bijdrage aan agentschappen (ad 4)

Rijkswaterstaat voert in opdracht van lenM werkzaamheden uit in het kader van de uitvoering van Infomil (centraal punt voor bundeling en verspreiding van milieu wet- en regelgeving) op de beleidsonderwerpen «kennisoverdracht externe veiligheid» en «vergunningverlening (activiteitenbesluit)». Daarnaast worden hier verantwoord de uitgaven voor het beleidsterrein asbest. De budgetten voor de uitvoering van de bijdragen aan agentschappen waren voor een deel geraamd bij de opdrachtenbudgetten binnen dit artikel. Bij 2^e suppletoire begroting zijn de benodigde middelen voor de opdracht aan RWS (€ 1,935 mln) naar dit artikelonderdeel overgeheveld.

22.01.05 Bijdrage aan internationale organisaties

De bijdragen voor (inter)nationale organisaties worden verantwoord op artikel 19 en vanuit de daar beschikbare HGIS-middelen gefinancierd.

22.02 Veiligheid GGO's

22.02.01 Opdrachten

Vergunningen voor werkzaamheden met Genetisch Gemodificeerde Organismen (GGO's) worden verleend indien het risico van die werkzaamheden voor mens en milieu verwaarloosbaar klein is. Ter uitvoering van deze wettelijke taak wordt jaarlijks een opdracht verstrekt aan de Commissie Genetische Modificatie (COGEM) ten behoeve de vergunningverlening, het maken van beoordelingen inzake risico's verbonden aan werkzaamheden aan GGO's en het adviseren over maatregelen risicobeheersing en monitoring die bij het uitvoeren van werkzaamheden met GGO's kunnen worden toegepast. In 2015 is € 1,5 miljoen betaald.

Eind 2015 is opdracht gegeven voor het meerjarige onderzoeksprogramma Biotechnologie (2016–2019). Door vertraging bij het opstarten van het programma zijn de geraamde uitgaven 2015 (€ 1 miljoen) niet aangewend en bij 2^e suppletoire begroting 2015 overgeheveld naar andere onderdelen binnen artikel 22.

22.02.05 Bijdrage aan internationale organisaties

De bijdragen voor (inter)nationale organisaties worden vanaf 2014 verantwoord op artikel 19 en vanuit de beschikbare HGIS-middelen gefinancierd.

22.03 Externe veiligheid inrichtingen en transport

22.03.01 Opdrachten (ad 5)

Het betreft hier de overheveling naar het provinciefonds voor de uitgaven in het kader van de Impuls omgevingsveiligheid (IOV 2015–2018) voor de deelprogramma's Besluit risico's zware ongevallen (BRZO). De overheveling (€ 16,7 miljoen) is bij ontwerpbegroting 2016 geëffectueerd. Dit verklaard met name het verschil tussen begroting en realisatie.

De middelen zijn ingezet voor verschillende opdrachten ten behoeve van de uitvoering van wettelijke taken zoals vergunningverlening (defensie-inrichtingen, BRZO-bedrijven en olieterminals in Caribisch Nederland), de monitoring van basisnetten (weg, water en spoor), de aanpassing van regelgeving voor het vervoer van gevaarlijke stoffen als gevolg van wijzigingen van internationale verdragen, modellenbeheer buisleidingen (Bevb), uitbreiding en onderhouden Activiteitenbesluit voor het realiseren vermindering regeldruk bedrijven en de ontwikkeling en het beheer van standaarden voor vergunningverlening, toezicht en handhaving. Daarnaast zijn opdrachten verstrekt voor onderzoek en implementatie van risicoreductie maatregelen.

22.03.02 Subsidies (ad 6)

Ten laste van dit financiële instrument komen de voorschotten die aan de Sociale Verzekeringsbank ten behoeve van de uitvoering van de Regeling Tegemoetkoming Niet-loondienst gerelateerde Slachtoffers van mesotheliom (TNS-regeling) zijn gedaan. Deze regeling is bedoeld voor iedereen die de ziekte van maligne mesotheliom heeft als gevolg van contact met asbest door de werksituatie.

De uitgaven waren oorspronkelijk geraamd bij het financiële instrument 22.03.09 Inkomensoverdracht. Om administratieve redenen worden de uitgaven voor de regelingen 2014/2015 verantwoord op 22.03.02 subsidies. Hiervoor is bij 1^e suppletoire begroting 2015 € 2,472 miljoen vanuit 22.03.09 Inkomensoverdracht overgeheveld naar 22.03.02 subsidies.

Tevens zijn ten laste van dit instrument de subsidies betaald in het kader van het stimuleren van de coördinatie van het Besluit risico's zware ongevallen (BRZO), de vuurwerkcampagne 2015, veiligheid en transport en VTH-stelsels (vergunningen, toezicht en handhaving) en tenslotte Safety Deal Veiligheid Voorop (zie <http://www.veiligheidvoorop.nu/safety-deals>). Voor de financiering van deze subsidies was in 2015 totaal € 1,934 miljoen beschikbaar. De onderuitputting wordt veroorzaakt doordat niet alle geplande Safety Deals tijdig in 2015 konden worden gerealiseerd.

22.03.03 Bijdrage aan agentschappen

Rijkswaterstaat voert in opdracht van IenM werkzaamheden uit in het kader van de uitvoering van Infomil (centraal punt voor bundeling en verspreiding van milieu wet- en regelgeving) op de beleidsonderwerpen

«kennisoverdracht externe veiligheid» en «vergunningverlening (activiteitenbesluit)». Daarnaast worden hier verantwoord de uitgaven voor werkzaamheden van de Dienst Verkeer en Scheepvaart van RWS in het kader van basisnet, vervoer gevaarlijke stoffen en de vergunningverlening olieterminals Caribisch Nederland. De budgetten voor de uitvoering van de bijdragen aan agentschappen waren voor een deel geraamd bij de opdrachtenbudgetten binnen dit artikel. Bij 2^e suppletoire begroting zijn de benodigde middelen voor de opdracht aan RWS (€ 1,297 mln) naar dit artikelonderdeel.

22.03.04 Bijdrage aan medeoverheden

In het kader van de afrekening van het project Saneringregeling Asbestwegen derde fase heeft is bij 1^e suppletoire begroting 2015 het budget met € 6,2 miljoen verhoogd. Dit budget was nodig als reservering voor eventuele nabetalingen in het kader van deze regeling en voor de financiering van de Safety Deals. Omdat verwachte uitgaven in 2015 niet hebben plaatsgevonden is bij 2^e suppletoire begroting 2015 een deel van het budget € 1,3 miljoen overgeheveld voor tekorten elders binnen dit artikelen.

22.03.09 Inkomensoverdracht (ad 7)

De inkomensoverdrachten hebben betrekking op de uitgaven in het kader van TNS-regeling. Bij 1^e suppletoire begroting 2015 is het budget van € 2,472 miljoen overgeheveld naar 22.03.02 subsidies (zie ad 6). De uitgaven die dit jaar zijn gedaan betreffen het voorschot aan SVB voor de kosten eerste kwartaal 2016.

Ontvangsten (ad 8)

De ontvangsten hebben met name betrekking op de EU bijdrage project Nanoreg 2014–2016 (3,6 miljoen), EU-bijdrage voor Prosafe (1,7 miljoen) en de afrekening van het project Saneringregeling Asbestwegen (€ 6,2 miljoen).

Extracomptabele verwijzingen

Extracomptabele verwijzing naar artikel 18.06 Externe Veiligheid van het Infrastructuurfonds (x € 1.000)

	2015
Bijdrage uit artikel 26 van Hoofdstuk XII aan artikel 18.06 Externe Veiligheid van het Infrastructuurfonds	1.085
Andere ontvangsten van artikel 18.06 Externe Veiligheid van het Infrastructuurfonds	
Totale uitgaven op artikel 18.06 Externe Veiligheid van het Infrastructuurfonds	1.085
waarvan	
18.06 Externe veiligheid	1.085

Artikel 23 Meteorologie, seismologie en aardobservatie

Algemene Doelstelling

Het KNMI garandeert als onafhankelijke autoriteit aan Nederland de best beschikbare informatie op het gebied van meteorologie en seismologie als bijdrage aan de veiligheid, bereikbaarheid en leefbaarheid van Nederland, inclusief de openbare lichamen Saba, Sint Eustatius en Bonaire.

Rollen en verantwoordelijkheden

Financieren

De Minister is verantwoordelijk voor het faciliteren van een internationaal systeem van organisaties waarin Nederland vertegenwoordigd wordt door het KNMI. Dit doet zij door haar rol van financier in de vorm van bijdragen en contributies. Met name te noemen zijn EUMETSAT, ECMWF en WMO.

(Doen) uitvoeren

De Minister is verantwoordelijk voor de uitvoering van de wettelijke taken van het agentschap KNMI zoals vastgelegd in de Wet op het KNMI (2002). De rol «(doen) uitvoeren» heeft betrekking op de volgende taken:

- Het beschikbaar maken, houden en stellen van een algemeen weerbericht voor de Nederlandse samenleving en het afgeven van weerwaarschuwingen;
- Het beschikbaar maken, houden en stellen van meteorologische, seismologische en andere geofysische gegevens (onder andere voor hergebruik);
- Het beschikbaar maken, houden en stellen van luchtvaartmeteorologische inlichtingen;
- Het verrichten van wetenschappelijk onderzoek, met name op het gebied van meteorologie en seismologie;
- Het desgevraagd en onder voorwaarden ondersteunen van bestuursorganen, de rechterlijke organisatie, overheidsbedrijven of openbare lichamen op het terrein van meteorologie, seismologie of andere geofysische terreinen bij de uitvoering van aan hen opgedragen taken;
- Het onderhouden van de nationale infrastructuur voor de meteorologie en andere geofysische terreinen;
- Internationale samenwerking op het gebied van meteorologie en seismologie en andere geofysische terreinen.

De Minister van Buitenlandse Zaken is verantwoordelijk voor het Kernstopverdrag en de Minister van Economische Zaken is verantwoordelijk voor het kader van de Mijnbouwwet.

Indicatoren en kengetallen

	Realisatie				2014	Streef- waarde/ norm	Realisatie ²
	2010	2011	2012	2013			
Algemene weersverwachtingen en adviezen							
– afwijking min.temperatuur (°C)	– 0,24	– 0,06	– 0,17	– 0,01	– 0,18	ABS ¹ (<0,5)	0,45
– afwijking max.temperatuur (°C)	– 0,21	– 0,33	– 0,37	– 0,25	– 0,52	ABS (<0,5)	– 0,31
– gemiddelde afwijking windsnelheid (m/s)	0,04	– 0,03	– 0,06	0,26	0,00	ABS (<1,0)	0,00
Maritieme verwachtingen							
– tijdigheid marifoonbericht (%)	99,3	99	98,6	99,3	99,9	> 99	99,5
Gereviewde publicaties	120	97	103	105	105	> 80	120
Kengetallen							
Aantal uitgegeven weeralarmen	4	0	1	2	1		1
Percentage tijdige beschikbaarheid van de meteorologische producten (Bron: EUMETSAT)	>98,5	>98,5	>98,5	>98,5	>98,5	>98,5	>98,5 ³

Noot 1: ABS betekent absolute waarden.

Noot 2: Betreft gegevens over de periode januari t/m juni 2015

Bron: KNMI, 2015

Toelichting:

Evaluatie weeralarm: Op zaterdag 25 juli is door het KNMI code rood uitgegeven voor zeer zware windstoten in de westelijke provincies. De verwachte storm was uitzonderlijk zwaar voor de tijd van het jaar. Doordat zij vol in blad stonden was met name de schade aan bomen groot. Door de stormschade was er sprake van ontwrichting van het weg- en treinverkeer en grootschalige verstoring van de buitenrecreatie. Op grond van deze effecten wordt geconcludeerd dat de uitgifte terecht was. Door het vroegtijdig betrekken van bestuursorganen belast met de crisisbeheersing in het proces leidend tot code rood, werd zorggedragen voor een tijdige uitgifte, met instemming van alle betrokken partijen.

Beleidsconclusies

In juni 2015 heeft de Tweede Kamer het wetsvoorstel Wet taken meteorologie en seismologie (Wtms) aangenomen. Aanleiding was de wens van de Staatssecretaris van IenM om (1) de koppeling tussen organisatie en taken zoals deze nu bij wet m.b.t. het KNMI is geregeld, los te laten, (2) de wetenschappelijke onafhankelijkheid beter te borgen en (3) de relatie met de markt te verbeteren. De wet en de Regeling taken meteorologie en seismologie (Rtms) treden per 1 januari 2016 in werking.

De Regeling agentschappen schrijft voor dat agentschappen iedere 5 jaar worden doorgelicht. Het agentschap KNMI is in 2015 in samenwerking met het Ministerie van Financiën doorgelicht. Uit de doorlichting blijkt dat het KNMI in algemene zin goed functioneert. Het rapport bevat enkele aanbevelingen om de werking van het agentschap waar mogelijk verder te versterken. Dit betreft onder andere het versterken van het opdrachtgeverschap richting het KNMI, het transparanter maken van het kostprijsmodel en de verantwoording van de programma-uitgaven aardobservatie. Het rapport wordt gepubliceerd op www.rijksoverheid.nl.

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
23	Meteorologie, seismologie en aardobservatie				Realisatie	Begroting	Verschil
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			42.042	37.645	42.200	40.781	1.419
Uitgaven			43.001	36.760	41.030	39.914	1.116
23.01	Meteorologie en seismologie		26.911	26.078	28.824	22.913	5.911
23.01.03	Bijdrage aan het agentschap KNMI		25.952	25.204	27.795	22.046	5.749
	– Meteorologie		24.363	24.630	27.292	21.553	5.739
	– Seismologie		1.589	574	503	493	10
23.01.04	Bijdrage aan internationale organisaties		959	874	1.029	867	162
	– Contributie WMO (HGIS)		959	874	1.029	867	162
23.02	Aardobservatie		16.090	10.682	12.206	17.001	– 4.795
23.02.03	Bijdrage aan het agentschap KNMI		16.090	10.682	12.206	17.001	– 4.795
	– Aardobservatie		16.090	10.682	12.206	17.001	– 4.795
Ontvangsten			0	0	0	0	0

Toelichting op de financiële instrumenten

23.01 Meteorologie en seismologie

23.01.03 Bijdrage aan het agentschap KNMI

Meteorologie en Seismologie

De verschillen worden vooral veroorzaakt door het toevoegen van extra middelen voor specifieke activiteiten en projecten (€ 3,7 miljoen voor Nieuw overheidsbeleid en wet- en regelgeving, beschikbaarstelling van KNMI data voortkomend uit de «open data» politiek, reken- en opslaginfrastructuur lenM voor kortlopende (reken)projecten, Neerslagradar, overname dienstverlening BES-eilanden en Anders omgaan met data). Daarnaast zijn middelen toegevoegd voor dienstverlening aan de veiligheidsregio's (€ 0,2 miljoen) en Cabauw (€ 0,4 miljoen). Tenslotte zijn ter financiering van gestegen kosten middelen toegevoegd (loon- en prijsbijstelling € 0,4 miljoen en ECMWF € 0,4 miljoen).

23.01.04 Bijdragen aan internationale organisatie: contributie WMO

De beschikbare middelen worden gebruikt om de Nederlandse contributie aan de WMO te voldoen. Deelname aan de activiteiten van de WMO wordt gefinancierd uit HGIS.

23.02 Aardobservatie

23.02.03 Bijdrage aan het agentschap KNMI

De onderschrijving wordt enerzijds veroorzaakt door een verschuiving van de middelen naar Meteorologie en seismologie (€ 2,9 miljoen) en anderzijds door een verschuiving van de middelen naar latere jaren (€ 1,9 miljoen).

Aardobservatie

De volgende producten zijn geleverd:

- Het verzorgen van de waarnemingen vanuit polaire en geostationaire weersatellieten in Europees verband (EUMETSAT).

Artikel 24 Handhaving en toezicht

Algemene doelstelling

Het stimuleren en bewaken van veilige vervoers- en watersystemen en een duurzame leefomgeving.

Rol en verantwoordelijkheden

Financieren

De Minister is verantwoordelijk voor het toezicht op de naleving van wet- en regelgeving in het transport en de leefomgeving. De Minister van BZK heeft een medeverantwoordelijkheid inzake wonen en bouwen. De Minister heeft een nationale coördinatie- c.q. verantwoordingsverplichting richting de EU ten aanzien van internationale milieuregelgeving. Bij de totstandkoming van wet- en regelgeving beoogt de wetgever een door haar gewenst niveau van veiligheid en duurzaamheid te bewerkstelligen. Daarbij worden de rechtsbeginselen van rechtvaardigheid, rechtszekerheid en rechtsgelijkheid gehanteerd, met oog voor de nalevingseisen die van de ondertoezichtstaanden worden gevraagd (administratieve lasten). Zij streeft daarbij samenwerking met andere overheidspartners na.

(Doen) uitvoeren

De Minister is verantwoordelijk voor de uitvoering van de wettelijke taken van het agentschap ILT. De Minister van BZK is mede verantwoordelijk op het terrein van wonen en bouwen.

De rol uitvoeren heeft betrekking op:

- vergunningverlening;
- toezicht door middel van objectinspecties, administratie controles, audits, convenanten en digitale inspecties;
- het verrichten van opsporing in geval van ernstige overtreding of fraude (onder aansturing van het OM);
- incidentafhandeling en onderzoek. Een uitgebreidere toelichting op de producten is te vinden in de agentschapsparagraaf van de inspectie.

Sinds 1 juli 2015 houdt de ILT ook toezicht op de woningcorporaties.

Een gedetailleerde beschrijving van het uitvoeringsprogramma van de inspectie is te vinden in het Meerjarenplan 2016–2020 dat samen met het jaarverslag ILT 2015 begin 2016 aan de Tweede Kamer wordt gezonden.

Indicatoren en kengetallen

Indicatoren en Kengetallen	Vergunningen	Realisatie 2015	Adm. Contr.	Realisatie 2015	Audits	Realisatie 2015	Convenanten	Realisatie 2015	Digitale inspecties	Realisatie 2015	Object-insp.	Realisatie 2015	Incident.) onderzoek	Realisatie 2015
Risicovolle bedrijven	15	1	390	117	160	124	4	2	0	0	690	327	4	13
Rail- en wegvervoer	700	650	1.000	859	185	155	81	78	3.000	1.687	20.000	18.083	0	0
Scheepvaart	7.200	5.732	150	277	110	13	19	6	0	0	4.880	4.951	250	243
Luchtvaart	6.300	4.772	0	0	390	433	20	0	0	0	1.350	1.358	0	0
Risicovolle stoffen en producten	3.000	2.688	1.000	780	10	0	3	1	0	0	7.000	4.276	197	198
Water, bodem en bouwen	30	105	2.900	6.508	20	14	7	11	0	0	9.600	391	0	0
Transport gevaarlijke stoffen	290	206	200	227	30	36	5	6	0	0	2.200	5.441	0	1.232

Bron: ILT, 2015

Toelichting:

In de tabel bij indicatoren en kengetallen staan de verschillen tussen geplande en gerealiseerde productie weergegeven. In de tijdsspanne tussen het opstellen van de begroting en de uiteindelijke verantwoording in het financieel jaarverslag kunnen nieuwe inzichten leiden tot andere toezichtvormen en organisatieveranderingen. Hierdoor zijn geplande aantallen niet altijd realistisch meer en zijn verklaarbare afwijkingen tussen planning en realisatie zichtbaar.

Convenanten algemeen

De interesse vanuit het bedrijfsleven in het afsluiten van handhavingconvenanten is beperkt, daarnaast zijn veel bedrijven onvoldoende geschikt om in aanmerking te komen voor een convenant.

Digitale inspecties Wegvervoer

In verband met technische problemen (onbetrouwbare datagegevens) kon pas in de 2e helft van 2015 met het uitvoeren van digitale inspecties worden gestart.

Administratiecontroles Scheepvaart

De objectinspecties kunnen beter informatiegestuurd worden uitgevoerd, hierdoor is de inspectie in 2015 gestart met extra administratiecontroles. Op basis van deze controles heeft de inspectie bedrijven geattendeerd op het verstrijken van de geldigheidstermijn van certificaten en de keuze voor objectinspecties sterk gericht op schepen waarvan bekend was dat de certificaten niet op orde waren. Per jaar wordt de mix van toezichtvormen geëvalueerd en waarnodig aangepast.

Audits Scheepvaart

Er zijn minder audits uitgevoerd dan gepland. Belangrijkste oorzaak is een combinatie van een klein cluster van medewerkers met specifieke deskundigheid waarbinnen een onvoorzien capaciteitsgebrek ontstond. Ook bleek een nieuw type audit meer voorbereidingstijd te kosten dan verwacht, waardoor de uitvoering en afronding ervan doorschuiven naar 2016.

Risicovolle bedrijven

Hier geldt dat de aantallen van de voormalige Kern Fysische Dienst nog in de planning zijn opgenomen. Hierdoor zijn de geplande aantallen vergunningen, objectinspecties en administratiecontroles hoger dan de gerealiseerde aantallen.

Vergunningverlening Water, bodem en bouwen

Het afgeven van extra vergunningen LIB leidt tot een hogere realisatie dan verwacht.

Toezicht Water, bodem en bouwen en Risicovolle Stoffen en Producten

Begin 2015 is besloten om het toezicht effectiever uit te voeren d.m.v. administratiecontroles i.p.v. door objectinspecties en audits. Hierdoor zijn er voor deze onderdelen grote verschillen tussen planning en realisatie.

Toezicht Gevaarlijke stoffen

Begin 2015 is besloten om het toezicht anders in te richten. Dit had tot effect dat er meer objectinspecties werden gepland en gerealiseerd. Ook waren in eerste instantie de onderzoeken niet gepland.

Beleidsconclusies

ILT baseerde haar optreden steeds meer op een risicoselectie. Risicogestuurd toezicht houdt in dat de ondertoezichtstaande de toezichtvorm krijgt die past bij de mate van naleving en de veiligheids- of financiële risico's die zich kunnen voordoen. Goedpresterende ondertoezichtstaanden werden minder onderworpen aan inspecties; de vrijkomende capaciteit werd meer gericht op bedrijven waar de naleving (eerder) te wensen overliet.

Met een omvangrijk intern veranderingstraject bereidt de ILT zich voor op veranderende omgeving waarin zij haar taken verricht: digitalisering, samenwerkende overheidsinspecties, versterking internationale samenwerking, transparantie en de effecten van rijksbrede programma's zoals de compacte rijksdienst.

In 2015 heeft de inspectie de samenwerking met andere toezichthouders – als de inspectie SZW, de NVWA, Rijkswaterstaat, de politie en de douane – gecontinueerd en versterkt.

Door deze ontwikkelingen inspecteert de inspectie vanuit een betere informatiepositie waarbij de administratieve lasten voor de ondertoezichtstaanden steeds vaker beperkt blijven tot de minder presterenden. Tegelijkertijd werkt de inspectie hierdoor effectiever en efficiënter.

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
24	Handhaving en toezicht				Realisatie	Begroting	Verschil
		2012	2013	2014	2014	2015	2015
Verplichtingen			130.230	116.481	119.051	110.047	9.004 1)
Uitgaven			111.857	116.481	119.051	110.047	9.004
24.01	Handhaving en toezicht		111.857	116.481	119.051	110.047	9.004
24.01.03	Bijdrage aan het agentschap ILT		111.857	116.481	119.051	110.047	9.004 2)
	– Risicovolle bedrijven		9.251	13.304	27.706	9.990	17.716
	– Rail en wegvervoer		29.330	25.636	24.691	24.286	405
	– Scheepvaart		17.985	15.149	23.063	14.892	8.171
	– Luchtvaart		15.799	13.168	19.166	12.957	6.209
	– Risicovolle stoffen en producten		39.492	33.826	0	33.131	– 33.131
	– Water, bodem, bouwen		0	15.398	24.425	14.791	9.634
	Ontvangsten		0	0	0	0	0

Toelichting op financiële instrumenten

Verplichtingen (ad 1)

Zie toelichting hieronder bij Bijdrage aan het agentschap ILT.

24.01 Handhaving en toezicht

24.01.03 Bijdrage aan het agentschap ILT (ad 2)

Door het vertrek van de Kernfysische Dienst (KFD) naar de ANVS is naast het overdragen van de middelen (€ 3,7 miljoen) ook de organisatorische structuur binnen de ILT gewijzigd. Er zijn taken en mensen verplaatst naar andere domeinen waarna het domein Risicovolle stoffen en producten wegviel. Deze budgetneutrale wijziging verstoort het financiële beeld per domein.

Bij de 1^e suppletoire begroting 2015 is het budget van de inspectie met € 4,3 miljoen verhoogd om de investering in de nieuwe ICT-omgeving mogelijk te maken. Voor structurele nieuwe taken is het uitgavenbudget verhoogd met onder anderen energielabels (€ 0,5 miljoen), toezicht precursoren (€ 0,2 miljoen) en exportheffing afval (€ 0,1 miljoen). Tevens zijn er middelen toegevoegd voor loon- en prijsbijstelling en de CAO-aanpassing (€ 1,4 miljoen).

Artikel 25 Brede Doeluitkering

Algemene doelstelling

Het realiseren van maatwerkoplossingen voor verkeers- en vervoersvraagstukken.

Rol en verantwoordelijkheden

Financieren

De Minister is systeemverantwoordelijk voor de bijdrage aan de Brede Doeluitkering verkeer en vervoer (BDU), die het mogelijk maakt dat er op decentraal niveau maatwerkoplossingen kunnen worden gemaakt voor verkeers- en vervoersvraagstukken. De beleidsinhoudelijke beslissingen worden voornamelijk door de mede overheden genomen. Dit artikel hangt samen met artikel 14 Wegen en verkeersveiligheid en artikel 15 OV-keten waarin het bredere beleidsveld wordt geschetst.

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)								
25	Brede doeluitkering	Realisatie			Begroting	Verschil		
		2012	2013	2014	2015	2015		
	Verplichtingen		2.000.820	1.872.801	884.538	1.807.451	- 922.913	1)
	Uitgaven		2.046.018	1.989.790	1.878.691	1.782.405	96.286	2)
25.01	Brede doeluitkering		2.046.018	1.989.790	1.878.691	1.782.405	96.286	
	Ontvangsten		0	0	0	0	0	

Toelichting op de financiële instrumenten

Verplichtingen (ad 1)

De beschikking voor de BDU wordt in het jaar voorafgaand aan het uitvoeringsjaar(kas)jaar als betalingsverplichting vastgelegd. De verplichtingen lopen daarmee een jaar vooruit op de kasuitgaven. De lagere verplichtingen zijn veroorzaakt door een verlaging van € 961 miljoen door decentralisatie BDU naar provincies en na te laten om het verplichtingenbudget hierop aan te passen, verhoging van € 29,2 miljoen voor Station Bleizo en regiopakketten en verhoging € 6 miljoen voor loon- en prijsbijstelling.

Uitgaven (ad 2)

De hogere uitgaven zijn met name veroorzaakt door € 59 miljoen voor Beter Benutten (waaronder Decentraal Spoor), € 4,7 miljoen voor proeven met zero-emissie waterstofbussen in het openbaar vervoer, € 6 miljoen aanleg P+R voorzieningen, € 7,5 miljoen Spoor Lente akkoord (Kamerstukken II, 2014/15, [34 000 A, nr. 4](#)), € 6,3 miljoen decentralisatiespoorlijn Zwolle Enschede, € 5,6 miljoen twee spoorprojecten in de gemeente Utrecht en € 6 miljoen voor loon- en prijsbijstelling.

25.01 Brede doeluitkering

Het betreft het verstrekken van een beschikking voor de BDU aan de regionale en lokale overheden. Deze wordt jaarlijks berekend op basis van in de regelgeving BDU Verkeer en Vervoer opgenomen methodiek. Uitbetaling vindt plaats in vijf termijnen, waarvan de tweede termijn een dubbele is.

Op 1 januari 2015 is de Wet Afschaffing plusregio's in werking getreden. In het verlengde daarvan zal vanaf 2016 het gedeelte van de BDU verkeer en vervoer dat is bestemd voor de provincies worden uitgekeerd via het Provinciefonds. De bijdrage voor de twee vervoerregio's in de Noordvleugel en Zuidvleugel blijft bij lenM op de begroting staan en wordt vanaf 2016 uitgekeerd op basis van de aangepaste Wet BDU.

In de Wet BDU is opgenomen dat de verantwoordings-constructie voor de (doelmatige) besteding van de BDU-gelden via decentraal en regionaal democratisch gelegitimeerde organen verloopt. Er wordt daarom via de verantwoording van de regionale en lokale overheden gerapporteerd over de behaalde prestaties.

Artikel 26 Bijdragen aan investeringsfondsen

Algemene doelstelling

Op dit artikel worden de bijdragen aan het Infrastructuurfonds en het Deltafonds verantwoord.

Rol en verantwoordelijkheden

Financieren

De rollen en verantwoordelijkheden voor zaken die op het Infrastructuurfonds en Deltafonds worden verantwoord zijn terug te vinden in de verschillende beleidsartikelen.

Voor de indicatoren en kengetallen wordt verwezen naar de betreffende beleidsartikelen.

Budgettaire gevolgen van beleid

Overzicht van de budgettaire gevolgen van beleid (x € 1.000)							
26	Bijdrage investeringsfondsen	Realisatie			Begroting	Verschil	
	2012	2013	2014	2015	2015	2015	
Verplichtingen	7.163.030	6.696.616	6.910.205	5.874.315	6.453.944	- 579.629	
Uitgaven	7.163.030	6.696.616	6.910.205	5.874.315	6.453.944	- 579.629	
26.01	Bijdrage aan het Infrastructuurfonds	7.163.030	5.722.871	5.834.916	4.821.159	5.329.360	- 508.201 1)
26.02	Bijdrage aan het Deltafonds		973.745	1.075.289	1.053.156	1.124.584	- 71.428 2)
	Ontvangsten		0	0	0	0	

Toelichting op de financiële instrumenten

26.01 Bijdrage aan het Infrastructuurfonds (ad 1)

Het betreft hier de bijdrage vanuit de beleidsbegroting van Hoofdstuk XII aan het Infrastructuurfonds ten behoeve van uitgaven die op het fonds worden verantwoord (zie onderstaande specificatie). Voor een toelichting op de verschillen wordt verwezen naar het Jaarverslag over 2015 van het Infrastructuurfonds.

Het verschil tussen de begroting en de realisatie is het gevolg van een groot aantal mutaties die in het verslagjaar op de in de oorspronkelijke begroting opgenomen raming zijn aangebracht. De belangrijkste oorzaken hebben betrekking op de hieronder vermelde oorzaken. Een volledig inzicht is verstrekt in de verschillende suppletoire begrotingen over 2015.

- Verwerking van de generale kasschuif (€ 250 miljoen uit 2015 naar 2016, 2018 en 2019).
- Omzetting van de budgettaire reeksen van de DBFM-projecten A12 Ede-Grijsoord, A9 Gaasperdammerweg en Keersluis Limmel om aan de beschikbaarheidsvergoedingen te kunnen voldoen (€ 131 miljoen).
- Overboekingen van diverse artikelen op het IF naar HXII artikel 25 Brede Doeluitkering voor het programma Beter Benutten, het toekennen aan de provincie Gelderland van de tranche 2015 voor de in het Lenteakkoord van 2012 afgesproken bijdrage aan 3 spoorlijnen in Oost-Nederland, een tweetal toezeggingen aan de gemeente Utrecht, de decentralisatie bijdrage Zwolle-Enschede en een bijdrage aan de aanleg van P+R voorzieningen (€ 86 miljoen).
- Overboekingen van IF artikel 14 Regionaal, lokale infrastructuur naar het Provinciefonds, Gemeentefonds en het BTW-compensatiefonds in het kader van het Regiospecifiek Pakket Zuiderzeelijn (€ 67 miljoen).

Specificatie van de bijdragen uit de begroting van hoofdstuk XII aan de
begroting van het Infrastructuurfonds (bedragen x € 1.000)

Specificatie van de bijdragen uit de begroting van hoofdstuk XII aan de begroting van het Infrastructuurfonds (bedragen x € 1.000)					
INFRAFONDS		Begroting	Realisatie	Verschil	
12	Hoofdwegen	Uitgaven	2.293.979	2.393.669	99.690
12.01	Verkeersmanagement		4.038	14.510	10.472
12.02	Beheer, onderhoud en vervanging		658.195	662.460	4.265
12.03	Aanleg		723.322	618.288	- 105.034
12.04	GIV/PPS		545.431	655.822	110.391
12.06	Netwerkgebonden kosten HWN		424.674	442.589	17.915
12.07	Investeringsruimte		- 61.681	0	61.681
12.09	Ontvangsten	Ontvangsten	533.670	592.926	59.256
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)		1.760.309	1.800.743	40.434
13	Spoorwegen	Uitgaven	2.387.881	1.999.985	- 387.896
13.02	Beheer, onderhoud en vervanging		1.240.257	1.225.522	- 14.735
13.03	Aanleg		952.335	625.037	- 327.298
13.04	GIV/PPS		147.026	132.285	- 14.741
13.07	Rente en aflossing		48.397	17.141	- 31.256
13.08	Investeringsruimte		- 134	0	134
13.09	Ontvangsten	Ontvangsten	232.720	240.852	8.132
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)		2.155.161	1.759.133	- 396.028
14	Regionaal, lokale infrastructuur	Uitgaven	181.447	134.964	- 46.483
14.01	Grote regionaal/lokale projecten		118.082	128.658	10.576
14.02	Regionale mobiliteitsfondsen		0	0	0
14.03	RSP-ZZL: pakket bereikbaarheid		63.365	6.306	- 57.059
14.09	Ontvangsten		0	844	844
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)		181.447	134.120	- 46.483
15	Vaarwegen	Uitgaven	883.428	871.615	- 11.813
15.01	Verkeersmanagement		7.516	7.545	29
15.02	Beheer, onderhoud en vervanging		394.852	401.328	6.476
15.03	Aanleg		251.126	210.556	- 40.570
15.04	GIV/PPS		0	679	679
15.06	Netwerkgebonden kosten HVWN		246.589	251.507	4.918
15.07	Investeringsruimte		- 16.655	0	16.655
15.09	Ontvangsten	Ontvangsten	26.980	213.179	186.199
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)		856.448	658.436	- 198.012
17	Megaprojecten	Uitgaven	143.740	82.329	- 61.411
17.01	Westerscheldetunnel		0	0	0
17.02	Betuweroute		5.055	778	- 4.277
17.03	HSL		614	383	- 231
17.06	PMR		3.482	4.650	1.168
17.07	ERTMS		40.000	18.921	- 21.079
17.08	Zuidasdok		94.589	57.597	- 36.992
17.09	Ontvangsten		40.347	32.932	- 7.415
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)		103.393	49.397	- 53.996
18	Overige uitgaven	Uitgaven	272.602	235.889	- 36.713
18.01	Saldo afgesloten rekeningen		0	0	0
18.02	Beter benutten		49.872	0	- 49.872
18.03	Intermodaal vervoer		852	1.272	420
18.04	Gebiedsgerichte aanpak (UPR)		0	1	1
18.06	Externe veiligheid		1.995	1.085	- 910
18.07	Mobiliteitsonafh. Kennis en expertise		42	0	- 42
18.08	Netwerkoverstijgende kosten		219.841	233.531	13.690
18.11	Investeringsruimte		0	0	0

INFRAFONDS		Begroting	Realisatie	Vershil
18.12	Reservering beheer, onderhoud en vervanging	0	0	0
18.13	Tol gefinancierde uitgaven	0	0	0
18.10	Saldo afgesloten rekeningen			
		Ontvangsten	24.166	24.166
18.11	Tolopgave			
		Ontvangsten	0	0
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)	272.602	211.723	- 60.879
19	Bijdragen andere begrotingen Rijk			
19.09	Ontvangsten	5.329.360	4.821.159	- 508.201
	Totaal uitgaven	6.163.077	5.718.451	- 444.626
	Totaal ontvangsten	833.717	1.104.899	271.182
	Totaal Bijdrage van hfdst XII (art 26)	5.329.360	4.821.159	- 508.201

26.02 Bijdrage aan het Deltafonds (ad 2)

Het betreft hier de bijdrage vanuit de beleidsbegroting van Hoofdstuk XII aan het Deltafonds ten behoeve van uitgaven die op het fonds worden verantwoord (zie onderstaande specificatie). Voor een toelichting op de verschillen wordt verwezen naar het Jaarverslag over 2015 van het Deltafonds.

Het verschil tussen de begroting en de realisatie is het gevolg van een groot aantal mutaties die in het verslagjaar op de in de oorspronkelijke begroting opgenomen raming zijn aangebracht. De belangrijkste is hieronder vermeld. Een volledig inzicht is verstrekt in de verschillende suppletoire begrotingen over 2015:

- De grote projecten Ruimte voor de Rivier en het Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma lopen binnen een aantal jaar af. Daarnaast zijn de deltabeslissingen genomen en is het nieuwe Hoogwaterbeschermingsprogramma opgestart. Als gevolg hiervan staat lenM voor de opgave om het ritme van het meerjarige programma en het budget op het Deltafonds weer met elkaar in overeenstemming te brengen. Hiertoe is een kasschuif via de algemene middelen van € 75 miljoen op het Deltafonds van 2015 naar 2019 aangebracht.

Specificatie van de bijdragen uit de begroting van hoofdstuk XII aan de begroting van het Deltafonds (bedragen x € 1.000)

begroting van het Deltafonds (bedragen x € 1.000)

DELTA FONDS		Begroting	Realisatie	Verschil	
1	Investeren in waterveiligheid	Uitgaven	903.737	715.458	- 188.279
1.01	Grote projecten waterveiligheid		792.671	546.895	- 245.776
1.02	Overige aanlegprojecten waterveiligheid		105.716	165.228	59.512
1.03	Studiekosten		5.350	3.335	- 2.015
1.04	GIV/PPS				
1.09	Ontvangsten investeren in waterveiligheid	Ontvangsten	246.003	207.416	- 38.587
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)		657.734	508.042	- 149.692
2	Investeren in zoetwatervoorziening	Uitgaven	6.249	8.336	2.087
2.01	Aanleg waterkwantiteit		0	0	0
2.02	Overige waterinvesteringen zoetwatervoorziening		4.258	6.727	2.469
2.03	Studiekosten		1.991	1.609	- 382
2.09	Ontvangsten investeren in waterkwantiteit en zoetwatervoorziening	Ontvangsten	4.000	2.219	- 1.781
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)		2.249	6.117	3.868
3	Beheer, onderhoud en vervanging	Uitgaven	190.021	156.952	- 33.069
3.01	Watermanagement		7.734	7.764	30
3.02	Beheer, onderhoud en vervanging		182.287	149.188	- 33.099
3.09	Ontvangsten Beheer, onderhoud en vervanging	Ontvangsten	0	0	0
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)		190.021	156.952	- 33.069
4	Experimenteren cf. art. III Deltawet	Uitgaven	11.463	0	- 11.463
4.01	Experimenteerprojecten		11.463	0	- 11.463
4.09	Ontvangsten Experimenteerartikel	Ontvangsten	0	0	0
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)		11.463	0	- 11.463
5	Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven	Uitgaven	216.347	249.940	33.593
5.01	Apparaat		176.412	181.697	5.285
5.02	Overige uitgaven		64.932	68.243	3.311
5.03	Investeringsruimte		- 24.997	0	24.997
5.09	Netwerkgebonden kosten en overige ontvangsten	Ontvangsten	0	0	0
5.10	Saldo van afgesloten rekeningen			- 37.942	- 37.942
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)		216.347	287.882	33.593
6	Bijdragen andere begrotingen Rijk				
6.09	Ten laste van begroting van lenM	Ontvangsten	1.124.584	1.053.156	- 71.428
7	Investeren in waterkwaliteit		46.770	34.781	- 11.989
7.01	Realisatieprogramma Kaderrichtlijn water		38.827	24.971	- 13.856
7.02	Overige aanlegprojecten waterkwaliteit		7.943	9.810	1.867
7.09	Ontvangsten Investeren in waterkwaliteit	Ontvangsten	0	0	0
	Bijdrage van hfdst XII (art 26)		46.770	34.781	- 11.989
Totaal uitgaven			1.374.587	1.165.467	- 209.120
Totaal ontvangsten			250.003	171.693	- 78.310
Totaal Bijdrage van hfdst XII (art 26)			1.124.584	1.053.156	- 71.428

5. NIET-BELEIDSARTIKELEN

Artikel 97 Algemeen departement

Algemene doelstelling

Op dit artikel worden de lenM brede programma uitgaven verantwoord.

Budgettaire gevolgen van beleid

Artikel 97 Algemeen departement (x € 1.000)								
			Realisatie	Begroting	Verschil			
			2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen			27.276	42.119	63.614	50.181	45.168	5.013 1)
Uitgaven			23.222	25.740	55.677	50.901	45.445	5.456
97.01	lenM-brede programmamiddelen		23.222	25.740	55.677	50.901	45.445	5.456
97.01.01	Opdrachten		14.906	18.057	30.159	30.907	23.213	7.694
	– <i>Onderzoeken ANVS</i>			0	0	3.217	0	3.217 2)
	– <i>Regeringsvliegtuig</i>		7.405	6.190	10.044	8.692	6.664	2.028 3)
	– <i>Departementaal Coördinatiecentrum Crisisbeheersing</i>		2.608	3.704	4.264	4.844	2.879	1.965 4)
	– <i>Overige opdrachten</i>		4.893	8.163	15.851	14.154	13.670	484
97.01.02	Subsidies		1.800	1.700	1.119	2.167	250	1.917
	– <i>Subsidies ANVS</i>			0	0	1.167	0	1.167 5)
	– <i>Overige subsidies</i>		1.800	0	0	1.000	250	750 5)
97.01.03	Bijdrage aan agentschappen		615	606	19.022	12.600	16.605	– 4.005
	– <i>waarvan bijdrage aan KNMI</i>			606	2.400	0	0	0
	– <i>waarvan bijdrage aan ILT</i>				16.000	11.986	16.000	– 4.014 6)
	– <i>waarvan bijdrage aan RWS</i>		615		622	614	605	9
97.01.04	Bijdragen aan internationale organisaties en medeoverheden		500	0	0	0	0	0
97.01.06	Bijdrage aan ZBO en RWT		5.400	5.377	5.377	5.227	5.377	– 150
	– <i>StAB</i>		5.400	5.377	5.377	5.227	5.377	– 150
Ontvangsten			2.580	4.271	18.503	3.646	3.373	273 7)

Toelichting op de financiële instrumenten

Verplichtingen (ad1)

De hogere verplichtingen hebben met name te maken met de Kernenergiewet, waarbij de verantwoordelijkheid voor de nucleaire veiligheid en stralingsbescherming van EZ naar lenM is overgedragen en de ANVS hiervoor is opgericht. Verder betreft het uitgaven bij het Departementaal Coördinatiecentrum Crisisbeheersing en de aangegane verplichting voor de subsidieregeling aan NWO voor het programma SURF.

97.01 lenM-brede programmamiddelen

97.01.01 Opdrachten (ad 2, 3 en 4)

Onderzoeken ANVS

In verband met de Kernenergiewet is met ingang van 1 mei 2015 de verantwoordelijkheid voor de nucleaire veiligheid en stralingsbescherming overgedragen van EZ naar lenM (Kamerstukken II, 2014–2015, [34 000 XII, nr. 67](#)). Hiervoor zijn verschillende diensten op het gebied van nucleaire veiligheid en stralingsbescherming van EZ en lenM samengevoegd tot de Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming (ANVS).

Regeringsvliegtuig

Door verdere afname van de vlootomvang type vliegtuig Fokker 70 bij contractpartij KLM Cityhopper nemen de schaalvoordelen af en zijn de kosten voor bemanning, onderhoud, onderdelen fors toegenomen. Verder is het aantal vliegunen met ongeveer 10% gestegen en zijn er kosten voor de marktverkenning voor de vervanging van het regeringsvliegtuig gemaakt.

Departementaal Coördinatiecentrum Crisisbeheersing

Het Departementaal Coördinatiecentrum Crisisbeheersing (DCC) heeft te maken gehad met extra uitgaven voor de Eenheid Planning en Advies nucleair (EPAn) in de ICAWEB (Integrale Crisis Advies Website). Daarnaast zijn er extra uitgaven geweest voor adaptief onderhoud waar ANVS, ILT en VWS een bijdrage voor hebben geleverd.

97.01.02 Subsidies (ad 5)

De hogere uitgaven op het subsidiebudget betreft het subsidiebudget van ANVS. Bij Slotwet zijn er middelen overgeboekt vanuit het opdrachtenbudget van ANVS naar het subsidiebudget van ANVS voor een correcte verantwoording van het juiste financieel instrument. Verder betreft het de subsidie aan het Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van het programma SURF (Smart Urban Regions in the Future).

97.01.03 Bijdrage aan agentschappen (ad 6)

Bijdrage aan ILT

De bijdrage aan ILT is bestemd voor de kosten van vergunningverlening die niet geheel gedekt worden door de inkomsten die de ILT verkrijgt vanuit de tariefheffing. Deze kosten worden separaat verantwoord op artikel 97. Daarnaast is de bijdrage aan ILT aangepast als gevolg van de overdracht van de Kernfysische dienst van ILT naar de ANVS.

Ontvangsten (ad 7)

De hogere ontvangsten betreffen het surplus van het eigen vermogen van de agentschappen die aan de begroting van lenM is toegevoegd op Hoofdstuk XII conform de Regeling agentschappen artikel 27, lid 4, waarbij het eigen vermogen van een baten-lastenagentschap gebonden is aan een maximumomvang van 5% van de gemiddeldejaaromzet, berekend over de laatste drie jaar. Daarnaast zijn er ontvangsten binnengekomen van ILT, ANVS en VWS voor het Departementaal Coördinatiecentrum Crisisbeheersing.

Artikel 98 Apparaat Kerndepartement

Algemene doelstelling

Op dit artikel staan alle personele en materiële uitgaven en ontvangsten van het Ministerie van IenM met uitzondering van de Staf Deltacommissaris en de agentschappen ILT, KNMI, NEa en RWS. Het omvat de verplichtingen en uitgaven voor ambtelijk personeel, inhuur externen en materieel voor het kerndepartement.

Budgettaire gevolgen van beleid

Artikel 98 Apparaat van het kerndepartement (x € 1.000)							
				Realisatie	Begroting	Vershil	
		2012	2013	2014	2015	2015	2015
Verplichtingen		327.162	336.847	292.085	325.007	296.110	28.897 (1)
Uitgaven		372.668	336.238	303.576	326.186	300.273	25.913
98.01	Personele uitgaven	238.046	221.509	207.098	218.813	207.452	11.361
	– waarvan eigen personeel	224.133	206.492	186.627	197.627	184.953	12.674 (2)
	– waarvan externe inhuur	13.913	15.017	9.699	12.071	11.317	754
	– waarvan overige personele uitgaven			10.772	9.115	11.182	– 2.067 (3)
98.02	Materiële uitgaven	134.622	114.729	96.478	107.373	92.821	14.552
	– waarvan ICT	53.908	48.548	43.910	25.542	32.065	– 6.523 (5)
	– waarvan bijdrage aan SSO's	54.509	46.859	37.950	60.839	30.495	30.344 (6)
	– waarvan overige materiële uitgaven			14.618	20.992	30.261	– 9.269 (4)
	Ontvangsten	9.732	13.138	14.203	37.258	2.434	34.824 (7)

Toelichting:

Ad 1) De hogere verplichtingenrealisaties zijn voornamelijk het gevolg van de instelling van de Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming (ANVS). Daarnaast is de verhoging het gevolg van de inzet van extra capaciteit voor de ontwikkeling van de Omgevingswet, kosten ten behoeve van het treinbeveiligingssysteem ERTMS, het afgesloten CAO-loonakkoord en centraal betaalde uitgaven voor ICT- en facilitaire dienstverlening aan agentschappen waarvan de verrekening niet in 2015 heeft plaatsgevonden.

Ad 2) De hogere realisatie op personeel wordt voor het belangrijkste deel veroorzaakt door de instelling van de ANVS per 1-1-2015. Daarnaast was sprake van noodzakelijke extra capaciteit ten behoeve van de implementatie van de Omgevingswet, kosten ten behoeve van het treinbeveiligingssysteem ERTMS en hogere kosten als gevolg van het afgesloten CAO-loonakkoord.

Ad 3) De totale uitgekeerde bedragen voor Sociale Zekerheid waren lager dan de prognose van de Verzekeringsmaatschappijen.

Ad 4) De lagere uitgaven op reguliere materiële budgetten zijn voornamelijk het gevolg van de versnelde invulling van de taakstelling. Tevens was sprake van spreiding van de bijdrage ten behoeve van de transitiekosten naar de Rijkschoonmaakdienst, het afboeken van een structurele ontvangstenreeks, een bijdrage aan de problematiek van Eenvoudig Beter en een bijdrage ten behoeve van het Categorie-management.

Ad 5) De uitgaven ICT zijn lager dan begroot. Dit wordt voor het grootste deel veroorzaakt door de overboeking van de budgetten ten behoeve van SSC-ICT naar Bijdrage aan SSO's (zie ook ad 6). Daartegenover staan extra uitgaven met betrekking tot de instelling van de ANVS, de doorontwikkeling van SGA en uitgaven voor ICT- dienstverlening aan Baten-

Lastendiensten van lenM waarvan de verrekening niet in 2015 heeft plaatsgevonden.

Ad 6) De hogere Bijdrage aan SSO's is overwegend het gevolg van de overboeking van budgetten vanuit ICT van de bijdragen aan SSO SSC-ITC (zie ook ad 5). Daarnaast waren er hogere uitgaven met betrekking tot de instelling van de ANVS, bijdrage voor de transitiepool ten behoeve van het EC O&P. Tot slot werden uitgaven voor ICT- en facilitaire dienstverlening aan Baten-Lastendiensten van lenM gedaan waarvan de verrekening niet meer in 2015 heeft plaatsgevonden.

Ad 7) Hogere ontvangsten als gevolg van de teruggave van het voordeel van de tariefsverlaging en betaling van een openstaande vordering uit 2010 door het Rijksvastgoedbedrijf, centraal betaalde dienstverlening ten behoeve van agentschappen, ontvangsten bij ANVS in het kader van de Kernenergiewet (de budgetverantwoordelijkheid hiervoor ligt bij het Ministerie van Economische Zaken en de ontvangsten zijn derhalve verrekend)

Extracomptabele verwijzingen

Apparaatskosten agentschappen en ZBO's en RWT's

lenM is verantwoordelijk voor vier agentschappen: de Inspectie Leefomgeving en Transport, het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut, de Nederlandse Emissieautoriteit en Rijkswaterstaat. De apparaatskosten en ontvangsten worden verder uitgesplitst en toegelicht in de agentschapsparagrafen.

lenM verstrekt bijdragen aan drie begrotingsgefinancierde ZBO's en RWT's: Prorail, Kadaster en StAB. Zie voor meer informatie over de ZBO's en RWT's van lenM de bijlage ZBO's en RWT's van dit Jaarverslag (Bijlage 1).

De apparaatskosten van de Staf van de Deltacommissaris worden in lijn met de Waterwet op het Deltafonds begroot en verantwoord (zie artikel 5 Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven van het Jaarverslag van het Deltafonds).

Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten inclusief agentschappen en ZBO's/RWT's

Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten inclusief agentschappen en ZBO's/RWT's (x € 1.000)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015	Verschil
						Realisatie	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	
Totaal apparaatsuitgaven ministerie			372.668	336.238	303.576	326.186	300.273	25.913
Kerndepartement			372.668	336.238	303.576	326.186	300.273	25.913
Totaal apparaatskosten batenlastendiensten	1.238.510	1.181.907	1.248.880	1.043.312	1.243.847	1.200.851	1.153.369	47.482
ILT	96.215	85.797	136.672	140.220	147.032	141.572	138.008	3.564
KNMI	56.001	57.522	58.487	53.890	44.598	50.376	43.308	7.068
NEa	6.264	6.650	6.485	6.351	5.675	7.085	6.575	510
RWS	1.080.030	1.031.938	1.047.236	842.851	1.046.542	1.001.818	965.478	36.340
Totaal apparaatskosten ZBO's en RWT's	443.000	423.000	590.300	593.400	585.805	652.991	623.377	29.614
ProRail	443.000	423.000	415.000	422.000	412.000	483.000	458.000	25.000
Kadaster			170.000	166.000	169.000	165.000	160.000	5.000
StAB			5.300	5.400	4.805	4.991	5.377	- 386

De oorspronkelijk vastgestelde begrotingsbedragen zijn in deze tabel voor het KNMI, ILT en RWS aangesloten op de agentschapsparaagraaf.

Artikel 99 Nominaal en Onvoorzien

Algemene beleidsdoelstelling

Niet van toepassing op dit artikel.

Dit artikel is een administratief begrotingstechnisch artikel. Dit houdt in dat er geen daadwerkelijke uitgaven ten laste van artikel 99 worden gedaan. Het artikel dient hoofdzakelijk als tussenstation voor de overboeking van middelen naar de andere artikelen op de lenM begroting, zoals loon- en prijsbijstelling. Ook taakstellingen die nog niet direct kunnen worden doorgeboekt worden tijdelijk op dit artikel geadmistriseerd.

Budgettaire gevolgen van beleid

Artikel 99 Nominaal en onvoorzien (x € 1.000)							
				Realisatie	Begroting	Verschil	
	2012	2013	2014	2015	2015	2015	
Verplichtingen		0	0	0	8.593	- 8.593	1)
Uitgaven		0	0	0	8.593	- 8.593	1)

Toelichting op de financiële instrumenten

99.01 Nominaal en Onvoorzien (ad 1)

Voor de digitale voorzieningen in het kader van de Generieke Digitale Infrastructuur heeft lenM bij 1e suppletoire € 5,6 miljoen overgeboekt naar het Ministerie van Binnenlandse Zaken vanuit het artikel 99 Nominaal en Onvoorzien. Bij Ontwerpbegroting 2016 heeft de verdere versleuteling binnen HXII plaatsgevonden, waarvan voor het jaar 2015 dit is verrekend met de begrote middelen op dit artikel.

6. BEDRIJFSVOERINGSPARAGRAAF

De scope van deze bedrijfsvoeringparagraaf is de bedrijfsvoering waarvoor de Minister van Infrastructuur en Milieu verantwoordelijk is. (begrotingshoofdstuk 12 Infrastructuur en Milieu, begrotingshoofdstuk IF en begrotingshoofdstuk DF).

Deze bedrijfsvoeringparagraaf omvat drie onderdelen, namelijk:

1. De uitzonderingsrapportage voor de onderdelen:
  - a. rechtmatigheid,
  - b. totstandkoming van de niet financiële verantwoordingsinformatie,
  - c. financieel en materieel beheer en
  - d. overige aspecten van de bedrijfsvoering;
2. Rijksbrede bedrijfsvoeringonderwerpen;
3. Belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering;

1. Uitzonderingsrapportage

A. Comptabele Rechtmatigheid

Comptabele rechtmatigheid houdt in dat een financiële transactie waarvan de uitkomst in het departementale jaarverslag wordt verantwoord, in overeenstemming is met de begrotingswetten en met de in internationale regelgeving, Nederlandse wetten, algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen opgenomen bepalingen die de uitkomst van die financiële transactie beïnvloeden. Indien de voorwaarden in subsidiebeschikkingen en overeenkomsten een nadere invulling betreffen van de voorwaarden die gesteld zijn in de genoemde wet- en regelgeving en als zodanig zijn benoemd in deze wet- en regelgeving, dan vallen deze voorwaarden onder de definitie van comptabele rechtmatigheid.

In het onderdeel comptabele rechtmatigheid wordt onder meer gerapporteerd over de niet-naleving van voorwaarden in wet- en regelgeving voor zover dit de comptabele rechtmatigheid betreft. Deze voorwaarden kunnen betrekking hebben op verplichtingen of uitgaven/ontvangsten. Het uitgangspunt hierbij is dat een geconstateerde onrechtmatigheid, afhankelijk van de vraag waarop de desbetreffende voorwaarde betrekking heeft aan de verplichting of de uitgaven en ontvangsten wordt toegerekend. Tevens wordt gerapporteerd over gebleken tekortkomingen in de opzet en/of werking van het gevoerde beleid ter voorkoming en bestrijding van misbruik en oneigenlijk gebruik van wet- en regelgeving. Indien sprake is van een toereikend MenO-beleid hoeft dit niet te worden beschreven in dit onderdeel van de bedrijfsvoeringparagraaf.

De Auditdienst Rijk heeft op deel A van deze bedrijfsvoeringsparagraaf een toets op de betrouwbaarheid uitgevoerd. Voor het begrotingsjaar 2015 is voor de volgende artikelen een overschrijding van de artikeltolerantie geconstateerd:

Hoofdstuk XII

x 1.000 €		Realisatie	Fouten	Onzekerheden
Verplichtingen				
Artikel 12	Waterkwaliteit			
Uitgaven en ontvangsten ¹				
artikel 14	Wegen en verkeersveiligheid	42.568	12.546	6.970
artikel 15	Openbaar vervoer	5.673	546	546
artikel 20	Lucht en geluid	32.035		205
Artikel 98	Apparaatsuitgaven kerndepartement	363.444		12.493

¹ De fouten en onzekerheden inzake de uitgaven en ontvangsten zijn bepaald aan de hand van statistische steekproeven. Bij deze artikelen overschrijdt de maximale fout de tolerantiegrens per artikel. Overeenkomstig de Rijksbegrotingsvoorschriften worden dan de meest waarschijnlijke fouten en/of onzekerheden gerapporteerd. Het totaal van de meest waarschijnlijke fouten is bij een aantal artikelen lager dan de tolerantiegrens.

Naast deze rapporteringstoleranties voor uitgaven/ontvangsten en verplichtingen schrijven de Rijksbegrotingsvoorschriften toetsing voor aan de volgende drie rapporteringstoleranties:

- De rapporteringstolerantie saldibalans is niet overschreden;
- De rapporteringstolerantie agentschappen is niet overschreden;
- De rapporteringstolerantie voor de begrotingshoofdstukken zijn niet overschreden.

Toelichting op de overschrijdingen van de rapporteringstoleranties:

Artikel 12

De onzekerheden met betrekking tot de rechtmatigheid van de verplichtingen uit inkooptransacties ad € 430.000 wordt veroorzaakt door dossierverplichtingen voor de leverancierskeuze onder de Europese aanbestedingsdrempel (opdrachten met een waarde > 33K euro tot de Europese aanbestedingsdrempel). In onderdeel 3 van deze bedrijfsvoeringsparagraaf wordt dit onderwerp nader toegelicht. De rapporteringstolerantie op artikelniveau voor artikel 12 is € 419.000. De overschrijding van deze tolerantie is € 11.000. Dit is een overschrijding van 2,6% ten opzichte van de rapporteringstolerantie op artikelniveau.

Artikel 14

De meest waarschijnlijke fout ad € 12.546.000 betreft inhuur verantwoord op het beleidsartikel € 9.758.000 en een voorschot dat later is betaald dan voorgeschreven in de beschikking € 2.788.000. De meest waarschijnlijke onzekerheid ad € 6.970.000 betreft betalingen van facturen waarvoor in onvoldoende mate is vastgesteld dat de desbetreffende prestaties zijn geleverd.

Artikel 15

De meest waarschijnlijke fout ad € 546.000 betreft inhuur verantwoord op beleidsartikel € 273.000 en een betaling voor prestaties met betrekking tot een contract dat al anderhalf jaar was afgelopen € 273.000.

De meest waarschijnlijke onzekerheid ad € 546.000 betreft betalingen van facturen waarvoor in onvoldoende mate is vastgesteld dat de betreffende prestaties zijn geleverd.

Artikel 20

De meest waarschijnlijke onzekerheid ad € 205.000 betreft betalingen van facturen waarvoor in onvoldoende mate is vastgesteld dat de betreffende prestaties zijn geleverd.

Artikel 98

De meest waarschijnlijke onzekerheid ad € 12.493.000 betreft betalingen van facturen waarvoor in onvoldoende mate is vastgesteld dat de desbetreffende prestaties zijn geleverd.

Controleverklaring agentschappen

De ADR controleert de samenvattende verantwoordingsstaat inzake de agentschappen als onderdeel van de jaarrekening van het departement als geheel. Op het niveau van de totale verantwoordingsstaat met betrekking tot alle agentschappen is de rapporteringstolerantie niet overschreden. Daarnaast geeft de ADR op verzoek van lenM bij de agentschappen jaarlijks een controleverklaring omtrent de rechtmatigheid en de getrouwheid af bij de interne jaarrekeningen van deze agentschappen. De ADR geeft hierbij niet alleen een oordeel over het getrouw beeld, maar ook over de rechtmatigheid. Over het verslagjaar heeft de ADR overschrijdingen van de controletolerantie vastgesteld bij ILT, KNMI en NEa. Oorzaken hiervan zijn: gebreken in de dossiervplichtingen m.b.t. de keuze van de aanbestedingsprocedure en bij ILT en de NEa noodzakelijke verlengingen van contracten om de continuïteit van de bedrijfsvoering te waarborgen.

B. Totstandkoming van de niet financiële verantwoordingsinformatie (nfi)

Onder nfi wordt verstaan de in een jaarverslag opgenomen informatie over de niet-financiële aspecten van het gerealiseerde beleid en de gerealiseerde bedrijfsvoering.

In dit onderdeel worden gebreken in de totstandkoming van de nfi uitgelegd of toegelicht. De Auditdienst Rijk heeft op deze rapportage een toets op de betrouwbaarheid uitgevoerd. Voor het begrotingsjaar is een totstandkominggebrek geconstateerd: «het expliciet vaststellen op welke wijze de betrouwbaarheid van de informatie is gewaarborgd en het vaststellen hiervan door beleidsfunctionarissen vindt beperkt plaats. Daarnaast is bij veel budgethouders onbekend dat zij verantwoordelijk zijn voor de dossiervorming van de betreffende beleidsinformatie. De uitkomsten van de controoltoetsen worden incidenteel en niet expliciet terug gekoppeld naar de budgethouder».

De Auditdienst Rijk dringt aan op het intensiveren van de voorlichting over de aanschrijving en daarbij vooral aandacht te besteden aan de verantwoordelijkheid van de budgethouder voor het expliciet vaststellen op welke wijze de betrouwbaarheid van de informatie is gewaarborgd en aan de dossiervorming. Ook het structureel en expliciet terugkoppelen van de bevindingen uit de door IBI en FMC uitgevoerde toetsen aan de verantwoordelijke budgethouder behoeft extra aandacht. Deze adviezen van de ADR worden opgevolgd.

C. Financieel en materieel beheer.

In dit onderdeel wordt de voortgang toegelicht op de onvolkomenheden zoals benoemd door de Algemene Rekenkamer over het jaar 2014.

• Beveiliging ICT systemen kerndepartement

Ten behoeve van de beveiliging van de ICT systemen van de lenM bestuurskern zijn in 2015 kaders en richtlijnen Informatiebeveiliging vastgesteld en geborgd. Voor de zes prioritaire systemen zijn de risicoanalyses in 2015 afgerond en zijn de beheersmaatregelen grotendeels geïmplementeerd. Met betrekking tot naleving van het voorschrift informatiebeveiliging rijksdienst (VIR) 2007 is over het rapportagejaar een

In Control Verklaring (ICV) opgesteld en verzonden aan BZK overeenkomstig de werkdefinities die daartoe rijksbreed zijn afgesproken.

• *Beveiliging ICT systemen hoofdwater, hoofdwegen en hoofdvaarwegen*
Mede naar aanleiding van de door de Algemene Rekenkamer geconstateerde onvolkomenheid zet Rijkswaterstaat extra in op het «in-control» brengen en houden van de beveiliging van de automatisering ter ondersteuning van de missie kritieke processen. Daarbij is op basis van een risico-analyse in kaart gebracht wat de te nemen aanvullende beheersmaatregelen zijn in relatie tot de eisen die hieraan worden gesteld, zoals de eisen van de Baseline Informatiebeveiliging Rijk. Omdat het hoofdwatersysteem (beweegbare keringen, stuwen en gemalen en de bediening hiervan) als maatschappelijk vitaal proces is aangemerkt, zijn in 2014 met voorrang aanvullende beheersmaatregelen getroffen voor het hoofdwatersysteem en de hieraan gerelateerde generieke voorzieningen. De uitvoering van de aanvullende beveiligingsmaatregelen van het hoofdvaarwegennet zijn in 2015 uitgevoerd. Het hoofdwegennet volgt in 2016.

Met betrekking tot de implementatie van de BIR⁶⁰ is voor 2015 een In control verklaring afgegeven. Ook is in 2015 de informatiebeveiligingsorganisatie vastgesteld, waarbij de verantwoordelijkheden zijn verduidelijkt. Deze organisatie wordt nu verder ingericht, waarbij per regio afspraken zijn gemaakt over de operationele beheerprocessen (zoals incidentmanagement, softwarewijzigingen en documentbeheer).

• *Regie op externe beheerder van het financiële systeem (SAP)*

Het aantal superuserrechten van de externe dienstverlener is teruggebracht tot het minimum waarbij de procedure voor het aanvragen is aangescherpt en de logging achteraf extra gecontroleerd wordt. Met de externe dienstverlener zijn over de registratie en documentatie van aangebrachte wijzigingen in SAP de volgende afspraken gemaakt: »Er zijn diverse stromen om wijzigingen naar de productieomgeving te brengen. Deze processen worden door de Taskforce SAP samen met de externe dienstverlener eenduidiger vastgelegd zodat de bijbehorende benodigde werkwijze, transporten en documentatie beter vast te leggen en herleidbaar zijn.

De toezichtstaken en verantwoordelijkheden op de uitvoering van het contract worden door de Taskforce SAP samen met de externe dienstverlener en de leveranciersmanager explicieter uitgewerkt en vastgelegd. De geplande evaluatie van het contract met de externe beheerder wordt gebruikt om te kijken naar de verantwoording door de externe beheerpartij en de mate van diepgang van het toezicht hierop door DCI.

• *Naleving aanbestedingsregels door KNMI*

Het KNMI heeft een project «Financieel beheer op orde» ingericht waardoor het management meer grip heeft op het kennisniveau met betrekking tot aanbestedingsregels en prestatieverklaringen. De aanbestedingsregels zijn in 2015 beter nageleefd door KNMI. Het inkoopproces is in 2015 ondersteund door het inkoop-uitvoeringscentrum Integrale Bedrijfsvoering lenM (IBI). Als gevolg van de bevindingen met betrekking tot de juiste procedurekeuze bij 2B diensten en dossierverplichtingen voor de leverancierskeuze bij aanbestedingen van 33.000,- Euro tot de Europese drempel overschrijdt KNMI de controletolerantie van de AuditDienst Rijk.

---

⁶⁰ BIR = Baseline Informatiebeveiliging Rijk

• *Naleving aanbestedingsregels directie OVS*

De directie OVS is verantwoordelijk voor artikel 15 «openbaar vervoer» en artikel 16 «spoor». De directie is in het verslagjaar binnen de controletoleranties voor de verplichtingen gebleven.

• *Zekerstelling rechtmatigheid eerste klas abonnementen Rijkswaterstaat*

Er zijn aanvullende controles uitgevoerd op de toereikendheid van de vastlegging van de 1^e klas reisrechten woon-werkverkeer bij die medewerkers waarbij dat van toepassing is. Op basis hiervan zijn aanvullende acties geïnitieerd op grond waarvan is vastgesteld dat de vereiste vastlegging op orde is.

D. Overige aspecten van de bedrijfsvoering.

In dit onderdeel wordt ingegaan op de voortgang aandachtspunten benoemd door de Algemene Rekenkamer en eventuele procesgebreken voortvloeiend uit de onderdelen A en B of normstelling betalen.

• *Contractmanagement bij DBFM⁶¹-contracten RWS*

Mede door de toename van DBFM infrastructuurprojecten, zowel in aanleg- als in de exploitatiefase, heeft binnen RWS het afgelopen jaar verdere uniformering van contracten en werkwijzen plaatsgevonden. De DBFM projecten vallen onder hetzelfde sturings- en beheerregime als andere projecten. Er zijn vervolgstappen gezet op de inrichting en werkwijze van de contractbeheerorganisatie voor DBFM. In aansluiting op het model Contractbeheersplan voor de DBFM-projecten in de aanlegfase, is dit model doorontwikkeld voor projecten in de exploitatiefase. Bij gebleken tekortkomingen in het kwaliteitssysteem van de opdrachtnemer kunnen kortingen worden opgelegd. Omdat een expliciet afwegingskader hiervoor ontbrak, is er een stramien boetepunten opgesteld. Tevens heeft er een vervolgaudit plaatsgevonden naar de opvolging van de aanbevelingen van de interne audit DBFM die in 2014 is uitgevoerd. Uit deze audit is gebleken dat de acties zijn uitgevoerd en het beoogde effect hebben gesorteerd.

• *RWS Inkoopproces inhuur*

In afstemming tussen lenM, BZK en ADR over de interpretatie van de Circulaire grensbedragen is medio 2015 geconcludeerd dat enkelvoudig onderhands aanbesteden voor inhuurcontracten (de zogenoemde 2B-diensten) is toegestaan, mits dit wordt gemotiveerd in het inkoopdossier, waarbij de afwegingsaspecten van de Gids Proportionaliteit aan de orde komen. Dit punt is verduidelijkt in de Circulaire Grensbedragen welke per 1 september van kracht is geworden. De interne procedures zijn hierop aangepast, waaronder de Beleidsregels aanbestedingen RWS. Tevens zijn er inventariserende acties en herstelacties uitgevoerd. Deze acties zullen 1e kwartaal 2016 worden geëvalueerd. Mede op basis daarvan zal worden bezien of de procedures en werkinstructies verdergaand moeten worden aangepast. Hierop vooruitlopend worden bij nieuwe inhuurcontracten de verlengingsopties standaard opgenomen en is dit ingeregeld in het inkoopproces met Expertisecentrum Organisatie & Personeel (onderdeel van BZK). Tevens is geconstateerd dat de toegankelijkheid, juistheid en volledigheid van het inkoopdossier nog niet toereikend is. Hierop is in 2016 extra inzet nodig.

---

⁶¹ Design, Build, Finance and Maintain

2. Rijksbrede bedrijfsvoeringonderwerpen

In aanvulling op de Jaarrapportage Bedrijfsvoering Rijk wordt in dit onderdeel gerapporteerd over het voor 2015 tussen Tweede Kamer en Regering afgesproken focusonderwerp voor de verantwoording: «Duurzaam Inkopen» en over een aantal in de Rijksbegrotingsvoor-schriften opgenomen rapportage-items.

A. Duurzaam inkopen (focusonderwerp)

In de bedrijfsvoeringsparagraaf 2014 heb ik de ambitie gemeld om zelf het goede voorbeeld te geven en een voortrekkersrol te vervullen bij duurzame bedrijfsvoering. In het duurzaamheidsverslag rapporteert lenM over de duurzaamheid van de lenM organisatie. In de in 2015 met de marktpartijen opgestelde Marktvisie hoe Opdrachtgevers en opdrachtnemers in de bouw en infra – waaronder lenM – gaan samenwerken om de ambities gerealiseerd te krijgen, speelt duurzaam inkopen een belangrijke rol. Het gaat erom dat er samengewerkt wordt met het oog op de gehele levensduur waarbij er ruimte gezocht wordt voor innovatie en duurzaamheid. Dit draagt bij aan lenM als *launching customer* voor duurzame producten en helpt om de volgende generatie een prettige leefomgeving te verzekeren.

In 2015 is samen met andere Ministeries gewerkt aan een Plan van Aanpak Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI), dat 11 september 2015 aan de Kamer werd aangeboden. Het plan heeft tot doel een nieuw impuls aan het inkoopbeleid van overheden te geven zodat MVI integraal onderdeel uit gaat maken van hun inkooptrajecten. Het gaat daarbij nadrukkelijk om het uitdagen van producenten om duurzaam te leveren in brede zin. *People, Planet en Profit*. Er wordt bij de verdere uitwerking en uitvoering van het Plan van aanpak MVI samen met provincies, gemeenten en waterschappen opgetrokken. Deze blijven echter primair verantwoordelijk voor hun eigen inkoopbeleid. Het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties worden daarbij ook betrokken.

lenM past bij haar inkopen de criteriadocumenten maatschappelijk verantwoord inkopen toe zoals voor de Rijksoverheid verplicht is. Omdat Rijkswaterstaat (RWS) duurzaamheid hoog in het vaandel heeft staan, wordt er meer gedaan dan deze criteria alleen. RWS werkt aan een leefbaar Nederland en heeft als doel om in 2020 de CO₂ reductie met 20% te hebben verminderd en een energie besparing van 20% te hebben gerealiseerd ten opzichte van 2010. Bij alle inkopen wordt uitwerking gegeven aan de centrale thema's voor leefbaarheid: Economie, Klimaat en Energie. In de projectaanpak voorafgaande aan de aanbesteding is ook duurzame gebiedsontwikkeling een thema.

RWS werkt samen met keten partners om de ambities waar te maken. RWS is mede ondertekenaar en initiatiefnemer van de green deal duurzaam GWW (Grond Weg en Waterbouw). Samen met andere opdrachtgevers en marktpartijen heeft RWS zich in 2015 ingezet voor een duurzame realisatie van infrastructuur. In 2015 zijn alle projecten aanbesteed met de CO₂-Prestatieladder en is het merendeel van de grote projecten aanbesteed met DuboCalc. Dubocalc is de tool die bij GWW aanbestedingen wordt gebruikt om de milieubelasting van het gebruikte materiaal te berekenen. De CO₂-prestatieladder heeft een duurzame bedrijfsvoering door opdrachtnemers gestimuleerd, zoals investeringen in zuinig materieel. Met Dubocalc heeft RWS in 2015 bereikt dat aannemers duurzamer gingen ontwerpen zodat minder materiaal nodig was,

installaties energiezuiniger werden en als voorbeeld de Beatrixsluis energieneutraal werd aangeboden. Om resultaten te kunnen boeken bij inkoop werkt RWS ook samen met partijen in de keten om innovaties mogelijk te maken. Zo zijn in 2015 verschillende soorten duurzaam asfalt goedgekeurd voor gebruik voor rijkswegen en was RWS met de markt in gesprek over de green deals LED-verlichting, duurzaam beton en duurzame logistiek in de bouw.

Tot slot enkele praktijkvoorbeelden op gebied van duurzaamheid die het Ministerie van IenM in 2015 heeft gerealiseerd:

- a. In september 2015 kocht IenM de rechten van 35 duizend megawattuur stroom uit Nederlandse windmolens om zijn energiegebruik te verduurzamen
- b. IenM voert namens het rijk het categoriemanagement voor kantoor-meubilair en heeft de ambitie uitgesproken deze hele categorie circulair te maken. Eind 2015 heeft IenM in samenwerking met haar facilitaire dienstverlener een circulaire aanbesteding «vervanging en onderhoud van kantoor wand – en vloerstoffering» in de markt gezet.
- c. I&M experimenteert met nieuwe samenwerkingsvormen in publiek-private samenwerking en participeert, faciliteert en initieert actief in green deals op diverse gebieden. I&M is hierin dus ook zelf een proeftuin voor eigen beleid, ontwikkelt en deelt deze kennis en gebruikt kennis en ervaring van andere organisaties.

B. MenO-beleid en frauderisico's

Risico's op Misbruik en Oneigenlijk gebruik (MenO) en fraude spelen bij aanbestedingen, subsidies, vergunningen, heffingen, bij organisaties op afstand en bij rapportages over voortgang grote projecten en totstandkoming indicatoren.

Naast de risico's intern Rijk (Intern Rijk is een nieuwe gedragscode integriteit in werking getreden in 2015) worden risico's onderkend door inbreuken op integrale beveiliging (zie hieronder ICV en cyber), door samenspanning (functiescheiding handhaven) en door afhankelijkheid van derdengegevens. De majeure MenO- en frauderisico's bij Infrastructuur en Milieu hebben betrekking op aanbestedingen en subsidieverlening.

Gedurende het rapportagejaar is gewerkt aan een vast te stellen MenO beleid met betrekking tot subsidies. Dit bestaat uit zes stappen:

1. Omvang van de subsidies terug brengen (SVIR-TK [32500-A-83](#));
2. Bij de subsidie-uitvoering functiescheiding toepassen voor specifieke handelingen en bij subsidie-evaluatie functies extra deel laten nemen (Compacte Rijksdienst nr. 11:RVO is belast met de uitvoering van de backoffice voor subsidieregelingen voor bedrijven met uitzondering van ProRail; IBI voert subsidiehandelingen uit voor ProRail en instellingen);
3. Regelgeving opstellen waardoor registratie misbruik wettelijk mogelijk is (Kaderbesluit IenM subsidies);
4. Opstellen risicoanalyse conform rijksbrede subsidiekader en daarbij betrekken van de juridische, uitvoerende, controlerende en desgewenst handhavende functionarissen;
5. Uitvoeren interdepartementaal voorgeschreven handelingen met het oog op het voorkomen van misbruik bij subsidies (Rijksbrede leidraad voor het tegengaan van Misbruik & Oneigenlijk gebruik bij subsidies);
6. Evalueren van het MenO beleid interdepartementaal en departementaal zodat het MenO beleid de basis vormt voor de risicoanalyses en

de beheersmaatregelen voor subsidies en inhoud kan geven aan het reviewbeleid.

Bij aanbestedingen krijgt de relatie met de markt veel aandacht. Mogelijke risico's hierbij zijn strafrechtelijke risico's als omkoping en fraude, mededingingsrechtelijke risico's als marktverdeling en prijsafspraken, alsmede het niet opmerken, melden of oppakken van signalen over mogelijke onregelmatigheden. In procedures rondom aanbesteding, handhaving en inkoop zijn maatregelen ingebouwd om de integriteitsrisico's af te dekken. Onafhankelijkheid van derden en scheiding van verantwoordelijkheden wordt geborgd door de interne procedures. IenM kent procedures voor het signaleren en melden van onregelmatigheden. Daarnaast heeft RWS beleid ontwikkeld voor het tegengaan van voorkennis en belangenverstrengeling bij aanbestedingen. Zo heeft RWS een Gedragscode Publiek Opdrachtgeverschap ontwikkeld en heeft RWS een centraal meldpunt ingesteld waar opdrachtnemers met opmerkingen en klachten terecht kunnen.

C. Informatievoorziening (grote ICT projecten en beveiliging kritieke systemen).

Bij de ontwikkeling van nieuwe systemen en functionaliteiten vanaf 5 miljoen euro wordt gerapporteerd via het rijksictdashboard. Bij de beheersing van informatiebeveiligingsrisico's wordt gebruik gemaakt van instrumenten zoals de BIT toets. De in 2015 uitgebrachte BIT adviezen staan vermeld op eerder genoemd dashboard. Voor de beveiliging van kritieke systemen zijn processen ingericht en is over het verslagjaar een in-control verklaring aan Wonen en Rijksdienst verstrekt.

D. Instructie Rijksdienst

De instructie rijksdienst schrijft voor dat bij de aanschaf en ontwikkeling van ICT-diensten of ICT-producten in beginsel gebruik moet worden gemaakt van open standaarden van de lijst van het college standaardisatie. Valide afwijkingsgronden zijn opgenomen in de Instructie Rijksdienst. Als er sprake is van afwijking van de Instructie Rijksdienst dan wordt dit gemotiveerd aangegeven.

In het verslagjaar is geen sprake geweest van een afwijking van de Instructie Rijksdienst.

3. Belangrijke ontwikkelingen en verbeteringen in de bedrijfsvoering

Strengere regelgeving aanbesteden

Artikel 1.4 van de Aanbestedingswet (AW) stelt dat aanbestedende diensten bij meervoudig en enkelvoudig onderhandse aanbestedingen (onder de Europese drempel) de ondernemers die zij uitnodigen op basis van objectieve criteria kiezen. Bovendien moeten zij op verzoek van een ondernemer de motivering van die keuze verstrekken. Voor het verantwoordingsjaar 2015 bestond onduidelijkheid over de vraag of en zo ja welke documentatievereisten werden gesteld aan deze keuze.

Voor het verantwoordingsjaar 2015 heeft de Algemene Rekenkamer aangekondigd dat in afwachting van nadere kaders voor het controlejaar 2015 de motivering van de objectieve leverancierskeuze voor alle inkoop tussen de nul en € 33.000,- niet in het rechtmatigheidsoordeel wordt betrokken. Bevindingen op dit punt bij inkoop boven deze grens kunnen leiden tot onzekerheden in de inkoopstroom.

Voor 2016 en volgende jaren wordt een nader kader opgesteld dat kan rekenen op draagvlak bij alle betrokken partijen (regelgevers, kaderstellers, uitvoerders en controleurs).

Koers lenM 2020

Met de Koers 2020 zet lenM in op een organisatie die snel en passend kan reageren op maatschappelijke en politieke onderwerpen. Een organisatie die meer opgavengericht werkt, flexibel is en inspeelt op de eisen die de energieke samenleving stelt. Daarbij hoort een andere manier van leidinggeven. De bedrijfsvoering geeft daarbij op een slimme en efficiënte wijze ondersteuning. lenM sluit aan op het rijksbeleid en concentreert waar mogelijk bedrijfsvoeringstaken rijksbreed. lenM werk ook actief mee aan het ontwikkelen en realiseren van rijksbreed beleid op het terrein van bijvoorbeeld mobiliteit, diversiteit en leren en ontwikkelen.

Koers/taakstelling en uitvoeringsregels

De ambities voortvloeiend uit de koers/taakstellingen vinden plaats binnen strakker aangehaalde bedrijfsvoeringskaders. Dat maakt de vorig jaar gerapporteerde balancerings tussen de noodzaak van meer variëteit en flexibiliteit enerzijds en anderzijds de efficiencytaakstelling die dwingt naar standaardiseren en uniformeren en het ontwikkelen van een breder handelingsrepertoire met een kleiner personeelsbestand nog spannender. De intern Rijk afgesproken uitvoeringstoets interne bedrijfsvoeringsregels moet een bijdrage gaan leveren om de doelstellingen van de bedrijfsvoeringskaders te realiseren met regels die minder knellen.

Aanpak personele mobiliteit binnen lenM

Het realiseren van meer flexibele inzet en mobiliteit binnen lenM is een essentieel onderdeel van een toekomstbestendige lenM. Dit is in het belang van de organisatie én van de werknemers. Indien hier niet of onvoldoende aandacht aan wordt besteed levert dit risico's op voor de wendbaarheid en slagvaardigheid van lenM als werkgever en voor de tevredenheid van medewerkers over hun baan.

lenM heeft deze koers al enige tijd ingezet en hiervoor gebruik gemaakt van bestaande instrumenten zoals onder andere de RKW-cyclus van lenM welke als voorbeeld dient voor de rijksbrede gesprekcyclus. De visie die ik voor lenM heb, is in lijn met de ontwikkelrichting die geschetst is in de Mobiliteitsbrief van de Minister van Wonen en Rijksdienst.

Versterking IV-functie

Het Ministerie van lenM is actief bezig met het versterken van de IV-functie. Het topmanagement volgt de ABD leergang ICT mede om het goede voorbeeld te geven. Ik zie het BIT-toetsproces als onderdeel van het proces van advisering en toetsing van ICT-projecten, vanaf het moment dat een beleidsinitiatief ontstaat met mogelijke toekomstige ICT-implicaties tot het operationeel in werking treden van een informatie-systeem. Het toetsproces draagt bij aan de versterking van de sturing op IV, waarbij de lijnorganisatie de rol van goed opdrachtgever vervult en de CIO zorgt voor «countervailing power».

Versterking Financieel beheer Bestuurskern

lenM zal een project versterking Financieel beheer bestuurskern inrichten met als oogmerk om onrechtmatigheden door een verkeerde artikelbelasting te voorkomen, knelpunten in het financieel beheer te voorkomen en de sturing op het aanpakken van knelpunten te versterken. Bij de artikelbelasting betreft dit de inpassing van de grote projecten in de begroting bij inhuur van personeel. lenM zal de sturing op het aanpakken

van knelpunten in de bedrijfsvoering versterken, opdat deze sneller worden opgelost. De monitoring van de aanpak van knelpunten wordt versterkt en de inzet voor het aanjagen van verbetermaatregelen wordt vergroot.

Prorail

In het verslagjaar is gekeken naar de werking van de verschillende rollen binnen het ministerie en is hierin een vervolgslag gemaakt, evenals in de sturing richting ProRail. Deze bestaat uit de inrichting van een overlegstructuur binnen het ministerie met relevante rolhouders; het opzetten van de onafhankelijke financiële functie voor aanleg en BOV spoor waaronder de opbouw van een sterkere decentrale control spoor en is een start gemaakt met de toets van de statuten op publiek belang.

Toezicht zbo's

In 2015 is het toezichtmodel op zbo's van lenM geëvalueerd. Het rapport stelt het ingerichte governancemodel niet ter discussie; wel was de conclusie dat de werking van het model kan worden verbeterd. Bij brief van 17 december 2015 is de Tweede Kamer geïnformeerd hoe het toezicht op zbo's zal worden verbeterd. Het streven is om de huidige toetsingskaders voor zbo's in 2016 te concretiseren en actualiseren en overige maatregelen in 2017 ingevoerd te hebben.

Afspraken met OR

Belangrijke onderwerpen in de vergaderingen van de DOR zijn geweest de beleidsnotitie Flexibele inzet en mobiliteit en de verhuizing naar de Rijnstraat. In het afgelopen jaar is met de oprichting van de GOR rijk ook een gremium ontstaan voor medezeggenschap bij onderwerpen die interdepartementaal worden besloten.

Audit committee

In 2015 heeft het audit committee van lenM een zelfevaluatie uitgevoerd. Een belangrijke uitkomst was dat in het audit committee de noodzakelijke onderwerpen op het gebied van financieel beheer worden besproken, maar dat verbreding van de agenda wenselijk is. Daarbij wordt met name gedacht aan strategische onderwerpen op het snijvlak van beleid, uitvoering en bedrijfsvoering. Met deze verbreding is inmiddels een start gemaakt, in combinatie met een uitgebreidere voorbereiding van de agenda.

Rijnstraat 2017

In het verslagjaar is er gewerkt aan de nadere invulling van de Rijnstraat samen met de andere gebruikers. Een voorbeeld daarvan is de beoogde samenwerking met BZ op het terrein van de ICT ondersteuning van de financiële administratie.

DEEL C. JAARREKENING

7 VERANTWOORDINGSSTATEN

7.1 Departementale verantwoordingsstaat van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (H-XII) (bedragen x € 1.000)

Bedragen x € 1.000

Art.	Omschrijving	(1)		(2)		(3)=(2)-(1)				
		Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie ¹	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Uitgaven	Ontvangsten	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten	Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
TOTAAL		9.194.464	9.235.473	241.151	7.656.427	8.702.566	305.710	- 1.538.037	- 532.907	64.559
Beleidsartikelen										
11	Waterkwaliteit	30.634	37.847	23.800	32.289	34.852	24.357	1.655	- 2.995	557
12	Waterkwaliiteit	4.564	6.225	0	4.193	5.915	0	- 371	- 310	0
13	Ruimtelijke ontwikkeling	172.302	194.236	934	69.162	112.043	6.371	- 103.140	- 82.193	5.437
14	Wegen en verkeersveiligheid	30.322	32.043	6.782	40.149	40.064	2.504	9.827	8.021	- 4.278
15	OV-keten	6.521	6.521	0	4.712	5.673	0	- 1.809	- 848	0
16	Spoor	19.709	28.785	0	49.388	24.603	152	29.679	- 4.182	152
17	Luchtvaart	20.617	23.759	33.109	19.220	21.288	31.354	- 1.397	- 2.471	- 1.755
18	Scheepvaart en Havens	4.707	4.732	0	30.508	10.932	0	25.801	6.200	0
19	Klimaat	55.891	59.915	168.000	32.414	81.400	188.286	- 23.477	21.485	20.286
20	Lucht en Geluid	25.638	36.450	0	31.227	31.867	169	5.589	- 4.583	169
21	Duurzaamheid	20.262	21.493	0	17.656	18.530	6	- 2.606	- 2.963	6
22	Externe veiligheid en risico's	41.203	42.846	2.719	30.217	25.225	11.607	- 10.986	- 17.621	8.888
23	Meteorologie, seismologie en aardobservatie	40.781	39.914	0	42.200	41.030	0	1.419	1.116	0
24	Handhaving en toezicht	110.047	110.047	0	119.051	119.051	0	9.004	9.004	0
25	Brede doeluitkering	1.807.451	1.782.405	0	884.538	1.878.691	0	- 922.913	96.286	0
26	Bijdrage investeringsfondsen	6.453.944	6.453.944	0	5.874.315	5.874.315	0	- 579.629	- 579.629	0
Niet-beleidsartikelen										
97	Algemeen departement	45.168	45.445	3.373	50.181	50.901	3.646	5.013	5.456	273
98	Apparaat van het kerndepartement	296.110	300.273	2.434	325.007	326.186	37.258	28.897	25.913	34.824
99	Nominaal en onvoorzien	8.593	8.593	0	0	0	0	- 8.593	- 8.593	0

¹ De gerealiseerde bedragen zijn steeds naar boven afgerond (EUR 1.000)

7.2 Verantwoordingsstaten agentschappen

Samenvattende verantwoordingstaat 2015 inzake de agentschappen van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (XII) (bedragen x € 1.000)

Bedragen x € 1.000				
	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie ¹	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie t-1
Agentschap KNMI				
Totale baten	63.993	66.742	2.749	59.062
Totale lasten	63.993	66.402	2.409	60.312
Saldo van baten en lasten	0	340	340	- 1.250
Totale kapitaalontvangsten	4.100	1.943	- 2.157	48
Totale kapitaaluitgaven	8.158	2.918	- 5.240	10.405

¹ De bedragen zijn steeds naar boven afgerond (€ 1.000)

Bedragen x € 1.000				
	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie ¹	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie t-1
Agentschap RWS				
Totale baten	2.297.240	2.470.477	173.237	2.400.249
Totale lasten	2.288.240	2.469.142	180.902	2.411.874
Saldo van baten en lasten	9.000	1.335	- 7.665	- 11.625
Totale kapitaalontvangsten	57.800	26.234	- 31.566	37.752
Totale kapitaaluitgaven	90.500	65.867	- 24.633	64.941

¹ De bedragen zijn steeds naar boven afgerond (€ 1.000)

Bedragen x € 1.000				
	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie ¹	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie t-1
Agentschap ILT				
Totale baten	140.208	147.615	7.407	151.400
Totale lasten	140.208	146.089	5.881	151.025
Saldo van baten en lasten	0	1.526	1.526	375
Totale kapitaalontvangsten	0	161	161	36
Totale kapitaaluitgaven	2.000	923	- 1.077	15.409

¹ De bedragen zijn steeds naar boven afgerond (€ 1.000)

Bedragen x € 1.000

Omschrijving	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie ¹	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie t-1
Agentschap Nea				
Totale baten	7.233	7.641	408	7.066
Totale lasten	7.233	7.706	473	6.169
Saldo van baten en lasten	0	- 65	- 65	897
Totale kapitaalontvangsten	700	700	0	0
Totale kapitaaluitgaven	1.310	2.229	919	2.144

¹ De bedragen zijn steeds naar boven afgerond (€ 1.000)

7.3 Saldibalans per 31 december 2015 van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (XII) en bij die saldibalans behorende toelichting (x € 1.000).

Activa:	2015	2014	Passiva:	2015	2014
Begrotingsuitgaven	€ 8.702.560	€ 9.899.481	Begrotingsontvangsten	€ 305.703	€ 214.963
Liquide middelen	– 0	– 0	Rekening-courant RHB	– 8.127.467	– 9.666.685
Intra-comptabele vorderingen	– 2.909	– 5.901	Intra-comptabele schulden	– 5.309	– 37.511
Extra-comptabele vorderingen	– 32.158	– 6.003	Tegenrek. extra-comptabele vorderingen	– 32.158	– 6.003
Deelnemingen	– 0	– 0	Tegenrekening deelnemingen	– 0	– 0
Leningen u/g	– 6.646	– 6.646	Tegenrekening leningen u/g	– 6.646	– 6.646
Voorschotten	– 8.205.788	– 6.793.260	Tegenrekening voorschotten	– 8.205.788	– 6.793.260
Tegenrek. openstaande verplichtingen	– 1.587.892	– 2.626.236	Openstaande verplichtingen	– 1.587.892	– 2.626.236
Tegenrek. openstaande garantieverplichtingen	– 120.161	– 117.526	Openstaande garantieverplichtingen	– 120.161	– 117.526
Sluitrekening Infrastructuurfonds	– 0	– 0	Sluitrekening Infrastructuurfonds	– 207.606	– 24.166
Sluitrekening Deltafonds	– 0	– 37.943	Sluitrekening Deltafonds	– 59.384	– 0
Totaal-activa	€ 18.658.114	€ 19.492.996	Totaal-passiva	€ 18.658.114	€ 19.492.996

7.3.1 Inleiding

Samenstelling

Als een Minister meer dan één begroting beheert, in dit geval Infrastructuur en Milieu (XII), het Infrastructuurfonds en het Deltafonds, wordt per begroting een saldibalans opgesteld. Daarom zijn er drie overzichten opgesteld. Hierbij is gebruik gemaakt van de in de begrotingsadministratie van het SAP vastgelegde gegevensstructuur, waarin voor iedere begroting afzonderlijk een hoofdstuknummer is opgenomen.

Voor de begroting van Hoofdstuk XII, het Infrastructuurfonds en het Deltafonds worden geen gescheiden administraties gevoerd waardoor posten die niet zonder meer toewijsbaar zijn aan een bepaalde begroting, zijn opgenomen in de saldibalans van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (XII).

Daarmee is de saldibalans volgens het gestelde in de RDB samengesteld. Uitzonderingen daarop zijn de leningen u/g en de openstaande garantieverplichtingen. Hoewel deze een onderdeel vormen van de extra-comptabele vorderingen respectievelijk de openstaande verplichtingen zijn deze omwille van de inzichtelijkheid afzonderlijk gepresenteerd.

7.3.2 Activa

7.3.2.1 Begrotingsuitgaven € 8.702.560

Grondslag

De begrotingsuitgaven van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (XII) sluiten aan op de Rekening. Ze zijn artikelsgewijs verdeeld in kolom 2 (realisatie) van de Rekening van het ministerie welke Rekening als verantwoordingsstaat bij de financiële verantwoording behoort.

7.3.2.2 Intra-comptabele vorderingen € 2.909

De cijfers

Tabel 1 geeft een nadere detaillering in aantallen en openstaande bedragen per 31 december 2015 verdeeld naar ouderdom. Daarnaast is een meerjarig historisch perspectief gegeven door de jaren 2013 en 2014 te vermelden.

Tabel 2: Intra-comptabele vorderingen (bedragen x € 1.000)

Openstaand	2015		2014		2013	
	aantal	bedrag	aantal	bedrag	aantal	bedrag
posten ≤ 1 jaar	55	2.517	90	4.349	115	2.461
posten > 1 jaar	5	392	45	1.552	210	936
Totaal	60	2.909	135	5.901	325	3.397

Toelichting

Alle intra-comptabele vorderingen zijn als direct opeisbaar beschouwd.

7.3.2.3 Extra-comptabele vorderingen € 32.158

De cijfers

Tabel 2 geeft een nadere detaillering in aantallen en openstaande bedragen per 31 december 2015 verdeeld naar ouderdom. Daarnaast is een meerjarig historisch perspectief gegeven door de jaren 2013 en 2014 te vermelden.

Tabel 2: Extra-comptabele vorderingen (bedragen x € 1.000)

Openstaand	2015		2014		2013	
	aantal	bedrag	aantal	bedrag	aantal	bedrag
posten ≤ 1 jaar	85	31.189	30	1.025	75	3.230
posten > 1 jaar	10	969	25	4.978	100	7.799
Totaal	95	32.158	55	6.003	175	11.029

Toelichting

De extra-comptabele vorderingen zijn deels direct opeisbaar. Daar waar sprake is van dubieuze vorderingen of op termijn opeisbare vorderingen, is dat expliciet vermeld.

Toelichting

Artikel 13 Ruimtelijke ontwikkeling

Een vordering op het Ministerie van Economische Zaken van € 30 miljoen staat open met betrekking tot de overdracht van opbrengsten uit de verkoop van BBL-bezit (Bureau Beheer Landbouwgronden) in de voormalige Rijksbufferzones. Ontvangst zal in 2016 plaatsvinden.

7.3.2.4 Deelnemingen € 0

Grondslag

De verworven aandelen door de Staat der Nederlanden in privaatrechtelijke ondernemingen en nationale instellingen zijn, conform de RDB, tegen de oorspronkelijke aankoop prijs extra-comptabel vastgelegd.

De cijfers

Tabel 3 geeft de deelnemingen weer per privaatrechtelijke onderneming of nationale instelling.

Tabel 3: Deelnemingen (x € 1.000)

Naam	Bedrag
NAATC NV	0
Winair NV St. Maarten	0
Totaal	0

Toelichting

Bij het opheffen van het land Nederlandse Antillen zijn middels het Rijksbesluit rechtsopvolging burgerlijke rechten en verplichtingen Nederlandse Antillen afspraken gemaakt over de overgang van de aandelen naar de rechtsopvolger(s).

De Nederlandse Staat heeft een belang verkregen in een drietal deelnemingen. Voor de deelnemingen in Netherlands Antilles Air Traffic Control (NAATC) NV en Winair NV St. Maarten is het Ministerie van IenM beleidsverantwoordelijk.

Het aandelenkapitaal van Winair NV St. Maarten bedraagt 560.000 US dollar en van Netherlands Antilles Air Traffic Control (NAATC) NV 100 Antilliaanse guldens. Het deelnemingspercentage in beide ondernemingen bedragen 7,95 en zijn «om niet» verkregen.

7.3.2.5 Leningen u/g € 6.646

Grondslag

De door IenM verstrekte geldleningen (niet zijnde voorschotten) zijn afzonderlijk weergegeven. Deze leningen worden, gezien het specifieke karakter, zowel op korte termijn opeisbare vorderingen, als op lange termijn opeisbare vorderingen beschouwd.

De cijfers

Tabel 4 geeft de openstaande bedragen van de verstrekte geldleningen per geldnemer weer.

Tabel 4: Leningen u/g (x € 1.000)

Naam	Bedrag
Luchtverkeersleiding Nederland	6.646
Totaal	6.646

Toelichting

Bij de verzelfstandiging per 1 januari 1993 van de directie Luchtverkeersbeveiliging, vanaf 2000 LVNL geheten, is onder meer afgesproken, dat het saldo van de over te dragen activa en passiva wordt gefinancierd door een door de Staat der Nederlanden aan de LVNL te verstrekken lening. Deze lening was opgebouwd uit drie onderdelen. Echter met het oog op een maximale kostenbesparing voor de LVNL is in 1998 overgegaan tot een vervroegde aflossing van twee van de drie onderdelen. Nu resteert nog slechts het derde onderdeel met een bedrag van circa € 7 miljoen. Dit onderdeel is niet rentedragend, niet aflosbaar en direct opeisbaar bij een voorgenomen opheffing, overname of fusie van de LVNL.

7.3.2.6 Voorschotten € 8.205.788

Grondslag

De voorschotten betreffen betalingen waarvan nog niet is vastgesteld dat aan alle relevante voorwaarden is voldaan en gaat voornamelijk om subsidies en bijdragen.

De cijfers

Tabel 5 geeft een nadere detaillering in aantallen en openstaande bedragen per 31 december 2015 verdeeld naar ouderdom. Daarnaast is een meerjarig historisch perspectief gegeven door de jaren 2013 en 2014 te vermelden.

Tabel 5: Voorschotten (bedragen x € 1.000)						
Openstaand	2015		2014		2013	
	aantal	bedrag	aantal	bedrag	aantal	bedrag
posten ≤ 1 jaar	160	2.210.148	205	2.378.422	305	4.772.263
posten > 1 jaar	245	5.995.640	310	4.414.838	355	3.664.452
Totaal	405	8.205.788	515	6.793.260	660	8.436.715

Tabel 6 verstrekt informatie over de in 2015 afgerekende voorschotten.

Tabel 6: Afgerekende voorschotten (x € 1.000)	
Stand per 1 januari 2015	6.793.260
Overname voorschotten ANVS 2015 ¹	8.782
	<hr/>
In 2015 vastgelegde voorschotten	6.802.042
	2.243.719
	<hr/>
In 2015 afgerekende voorschotten	9.045.761
	- 839.973
	<hr/>
Verdeeld naar ontstaansjaar:	
• 2013 en eerder	- 732.380
• 2014	- 85.620
• 2015	- 21.973
	<hr/>
Openstaand per 31 december 2015	8.205.788

¹ vanaf 1 januari 2015 is de ANVS vanuit het ministerie van Economische Zaken overgegaan naar dit departement.

Toelichting

Artikel 11 Waterkwantiteit

In het kader van integraal waterbeleid staan voorschotten open van circa € 14 miljoen om de doeltreffendheid en doelmatigheid van de bestuurlijke organisatie en het instrumentarium van het waterbeleid te verbeteren. Zo is aan de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) voor het programma Partners voor Water ruim € 8 miljoen en in 2011 aan het Waterschap Brabantse Delta ruim € 5 miljoen verstrekt. De afrekeningen worden in 2016 verwacht.

Artikel 13 Ruimtelijke ontwikkeling

In het kader van de Nota Ruimte staan voorschotten open op diverse gemeenten van ruim € 367 miljoen ten behoeve van het project Budget Investeringen Ruimtelijke Kwaliteit (BIRK) ter versterking van de ruimtelijke kwaliteit in de stedelijke gebieden en het project Nieuwe Sleutel Projecten (NSP) ter ontwikkeling en versterking van centra's in nationale stedelijke netwerken door de (her)ontwikkeling van Hogesnelheidslijnstations en omgeving. Afwikkeling wordt verwacht in de jaren 2016/2022.

In het kader van het meerjarenplan Wet Bodembescherming staat een bedrag aan voorschotten open van circa € 12 miljoen. Zo is voor de aanleg van een rioolwaterzuiveringsinstallatie en rioolaansluitingen op

Bonaire door de Uitvoeringsorganisatie Stichting Ontwikkeling Nederlandse Antillen(USONA) een voorschot verstrekt van € 10 miljoen.

Voor het realiseren van een duurzaam gebruik van bodem, ondergrond en grondwater zijn op grond van de Wet Bodemsanering voorschotten verstrekt. Het openstaande bedrag is ruim € 60 miljoen. Zo zijn voorschotten verstrekt aan de Stichting Bosatex, gespecialiseerd in saneringen op verontreinigingen in de textielverzorgingsbranche, van ruim € 27 miljoen en aan de Stichting Bodemcentrum van circa € 20 miljoen. Verwacht wordt dat de afwikkeling in de jaren 2016/2018 zal plaatsvinden.

Het openstaande bedrag aan voorschotten verstrekt aan het landelijk samenwerkingsverband Grootschalige Basiskaart Nederland (GBKN) en aan de Stichting SVB-BGT bedraagt circa € 23 miljoen ten behoeve van de vorming van een nieuwe basisregistratie voor grootschalige topografie.

Artikel 14 Wegen en verkeersveiligheid

In het kader van de reductie van verkeersslachtoffers staat ter verbetering van de verkeersveiligheid een gezamenlijk voorschotbedrag open van ruim € 12 miljoen bij onder andere het CBR, de SWOV, VVN en Team Alert.

Artikel 16 Spoor

In 2015 is aan de Stichting Bodemsanering NS voor de lopende maatregelen een voorschot verstrekt van ruim € 9 miljoen waarvan de afwikkeling in 2016 zal plaatsvinden.

Artikel 17 Luchtvaart

In 2005 en 2006 is voor een gezamenlijk bedrag van circa € 42 miljoen aan afkoopsommen verstrekt aan de regionale luchthavens Maastricht Aachen Airport, Enschede Airport Twente en Groningen Airport Eelde ter beëindiging van de subsidierelatie. Deze afkoopsommen hebben het karakter van een voorschot totdat aan de voorwaarden van de afkoopsommen is voldaan. Deze afkoopsommen hebben betrekking op investeringen en om de tekorten op te vangen in de exploitatiebegroting. Afwikkeling vindt vermoedelijk plaats in 2016.

Artikel 19 Klimaat

Door de ontwikkeling naar kerndepartementen is de beleidsuitvoering uitbesteed aan de externe uitvoeringsorganisatie RIVM waarop voorschotten open staan van ruim € 196 miljoen. Daarnaast staat op het RVO een voorschot open van circa € 11 miljoen ten behoeve van onder andere het uitvoeren van het Werkplan 2015. Voor de uitvoering van het Clean Development Mechanism (CDM) staan voorschotten open van circa € 22 miljoen. De afwikkeling van deze voorschotten vindt vermoedelijk plaats in de jaren 2016/2018.

Artikel 20 Lucht en geluid

Aan provincies en gemeenten zijn in het kader van het Nationaal Samenwerkingsverband Luchtkwaliteit (NSL) in de jaren 2000/2015 voorschotten betaald ter verbetering van de lokale luchtkwaliteit waarvan ultimo 2015 ruim € 312 miljoen openstaat.

In het kader van de sanering van geluidslawaai staan op het Bureau Sanering Verkeerslawaai voorschotten open van circa € 100 miljoen om de geluidsbelasting veroorzaakt door verkeer (waaronder ook luchtvaart)

en bedrijvigheid te verminderen. Afwikkeling zal plaatsvinden in de jaren 2016/2020.

Artikel 21 Duurzaamheid

Ten laste van dit artikel staan verstrekte voorschotten open uit de jaren 2008 tot en met 2015 aan de Stichting Afvalfonds voor de aanpak van verpakings- en zwerfafval van ruim € 499 miljoen. Afwikkeling wordt in 2016/2017 verwacht.

Artikel 22 Externe veiligheid en risico's

In het kader van externe veiligheid, inrichtingen en transport zijn voorschotbedragen verstrekt. Hiervan staat ultimo 2015 circa € 89 miljoen open. Zo is aan DSM Agro als voortvloeisel van het gesloten Amoniak convenant voor de beëindiging van de amoniaktransporten een schadevergoeding verstrekt van circa € 48 miljoen. Aan de regionale brandweer Zuid-Holland Zuid is ruim € 15 miljoen verstrekt voor de spoorzone Drechtsteden. Hiermee worden maatregelen op het gebied van veiligheid, zoals calamiteitenbestrijdings-, waarschuwings- en communicatiesystemen, gerealiseerd.

Aan het RIVM zijn voorschotten van ruim € 10 miljoen verstrekt, zoals voor het project NanoReg, welke in 2013 van start is gegaan. Binnen dit project wordt de veiligheid van Nanomaterialen getest. Verder zijn er voorschotten verstrekt aan de GGD Nederland van circa € 6 miljoen in het kader van bewustwording binnenmilieu basisscholen.

Tot slot staat een voorschot open van ruim € 6 miljoen bij de Sociale verzekeringsbank ten behoeve van de uitvoering van de Regeling tegemoetkoming niet-loondienst gerelateerde slachtoffers van mesothelioom (TNS). Afwikkeling van deze voorschotten zal tussen 2016 en 2019 plaatsvinden.

Artikel 25 Brede Doeluitkering

Op grond van de Wet Brede Doeluitkering Verkeer en Vervoer, die als doel heeft om op decentraal niveau maatwerk oplossingen mogelijk te maken voor verkeer- en vervoervraagstukken, zijn in 2013/2015 voorschotten verstrekt.

De openstaande voorschotten van circa € 6.338 miljoen hebben betrekking op onder andere de provincies (€ 2.665 miljoen), Stadsregio Amsterdam voorheen Regionaal Orgaan Amsterdam (ROA) (€ 1.288 miljoen), de Stadsregio Rotterdam (€ 963 miljoen), het Stadsgewest Haaglanden (€ 516 miljoen), het Bestuur Regio Utrecht (€ 313 miljoen), het samenwerkingsverband KAN (€ 290 miljoen), de regio Twente (€ 166 miljoen) en de regio Eindhoven (€ 125 miljoen).

Aan de CROW zijn voorschotten van ruim € 11 miljoen verstrekt met betrekking tot werkzaamheden op het gebied van kennisplatform Verkeer en Vervoer.

Afwikkeling van deze voorschotten vindt in de jaren 2016/2018 plaats nadat de goedkeurende controleverklaringen zijn ontvangen.

Artikel 97 Algemeen Departement

Er zijn voorschotten verstrekt in de periode 2009 en 2015 ten behoeve van lenM brede programmamiddelen waarvan circa € 16 miljoen nog open staat. Noemenswaardig zijn de voorschotten aan de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak (StAB) voor circa € 11 miljoen. Afwikkeling vindt plaats in de jaren 2016/2022.

Artikel 98 Apparaatuitgaven kerndepartement

Voor diverse wachtgelduitkeringen zijn aan het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) en aan het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) in 2012 tot en met 2015 aan voorschotten verstrekt. Hiervan staat ruim € 38 miljoen open en wordt nadat de goedkeurende controleverklaringen zijn ontvangen afgewikkeld.

7.3.2.7 Tegenrekeningen € 1.708.053

Grondslag Voor de extra-comptabele rekeningen aan de passiva-zijde worden uit het oogpunt van het evenwichtsverband verscheidene tegenrekeningen gebruikt. Deze tegenrekeningen hoeven geen nadere toelichting.

7.3.3 Passiva

7.3.3.1 Begrotingsontvangsten € 305.703

Grondslag De begrotingsontvangsten van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (XII) sluiten aan op de Rekening. Deze zijn artikelsgewijs verdeeld in kolom 2 (realisatie) van de Rekening van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (XII), welke Rekening als verantwoordingsstaat bij de financiële verantwoording behoort.

7.3.3.2 Rekening-courantverhouding RHB € 8.127.467

Grondslag Deze rekening geeft de vordering-/schuldverhouding weer tussen de ministeries van Financiën en IenM. Het saldo is gelijk aan het Saldobiljet per 31 december 2015, welke door het Ministerie van Financiën beschikbaar is gesteld via de internetfaciliteit Schatkistbankieren.

7.3.3.3 Intra-comptabele schulden € 5.309

De cijfers Tabel 7 geeft een nadere detaillering in aantallen en openstaande bedragen per 31 december 2015 verdeeld naar ouderdom. Daarnaast is een meerjarig historisch perspectief gegeven door de jaren 2013 en 2014 te vermelden.

Tabel 7: Intra-comptabele schulden (bedragen x € 1.000)

Openstaand	2015		2014		2013	
	aantal	bedrag	aantal	bedrag	aantal	bedrag
posten ≤ 1 jaar	45	4.554	20	37.002	35	41.311
posten > 1 jaar	5	755	5	509	5	513
Totaal	50	5.309	25	37.511	40	41.824

Toelichting Indien niet expliciet vermeld, zijn de intra-comptabele schulden als op korte termijn opeisbare schulden beschouwd.

7.3.3.4 Openstaande verplichtingen € 1.587.892

Grondslag Het saldo openstaande verplichtingen per 31 december 2015 is opgebouwd uit de in het dienstjaar 2015 aangegane verplichtingen en de in voorgaande jaren aangegane en nu nog lopende verplichtingen, welke niet tot een kaseffect in het dienstjaar 2015 hebben geleid.

Tabel 8 geeft de samenstelling van de openstaande betalingsverplichtingen weer.

Tabel 8: Openstaande verplichtingen (x € 1.000)

Stand per 1 januari 2015	2.626.236
Overname verplichtingen ANVS ¹	7.799
Aangegaan in 2015	7.656.417
	10.290.452
Tot betaling gekomen in 2015	- 8.702.560
	1.587.892

¹ Vanaf 1 januari 2015 is de ANVS vanuit het Ministerie van Economische Zaken overgegaan naar dit departement.

In de Rijksbegrotingsvoorschriften wordt ingegaan op de zogenoemde «Niet uit de saldibalans blijvende bestuurlijke verplichtingen» (NUBBBV), bijvoorbeeld in geval van door het Rijk gesloten bestuursovereenkomsten of – convenanten met decentrale overheden. Dergelijke bestuurlijke verplichtingen kunnen niet altijd als juridische verplichtingen worden aangemerkt en maken daardoor geen deel uit van de openstaande verplichtingen, zoals opgenomen in de saldibalans.

Dit is ook bij lenM het geval. Vooral in het kader van infrastructurele werken op het terrein van regionale en lokale infrastructuur, maar ook op het terrein van het waterbeheer, het hoofdwegen- en spoorwegennet worden bestuurlijke afspraken gemaakt. Deze afspraken staan in het MIRT Projectenboek, welke jaarlijks als bijlage bij de begroting Infrastructuurfonds wordt uitgebracht.

In het kader van de NUBBBV zijn de bestuurlijke afspraken geïnventariseerd voor zover al niet deel uitmakend van de juridische verplichtingen, zoals opgenomen in de financiële administratie. Deze bestuurlijke afspraken zijn zeer divers in aard en omvang. Soms zijn bestuurlijke afspraken enkel samenwerkingsafspraken, soms in meer of mindere mate concrete afspraken over te realiseren projecten of beleidsdoelstellingen, waarvoor het financieel belang nog niet is gekwantificeerd, ofwel sprake is van een raming, dan wel een maximum of van een zeker bedrag. Gezien de bestuurlijke toezeggingen in financiële termen in hardheid verschillen zijn deze niet optelbaar. Hierdoor is geen totaalbedrag aan bestuurlijke toezeggingen te geven. Indien sprake is van een zekere hardheid – en bovendien juridisch gebonden – worden deze toezeggingen als aangegane verplichting in de financiële administratie opgenomen.

7.3.3.5 Openstaande garantieverplichtingen € 120.161

Grondslag

In situaties waarbij geen bijdrage wordt verleend voor ondersteuning van op zichzelf wel wenselijk geachte activiteiten, verleent het ministerie garanties aan instellingen of particulieren. Met deze staatsgarantie achter zich, zijn deze in staat leningen af te sluiten en kunnen bepaalde zaken worden gefinancierd.

Toelichting

Ten opzichte van de saldibalans 2014 heeft een aantal wijzigingen plaatsgevonden.

Zo is het rekening-courantkrediet aan de Luchtverkeersleiding Nederland (LVNL) van € 17,5 miljoen, welke voor bepaalde tijd was afgesloten, komen te vervallen terwijl het rekening-courantkrediet van € 10 miljoen,

welke voor onbepaalde tijd was afgesloten, is vervangen door een nieuw krediet van € 25 miljoen voor onbepaalde tijd.

Daarnaast is het saldo van de rekening-courantkrediet aan het Centraal Bureau Rijvaardigheidsbewijzen (CBR) in 2015 verhoogd met € 2,5 miljoen naar € 12,5 miljoen en is door het Ministerie van Financiën in 2015 aan het CBR een lening onder garantstelling verstrekt van € 2,674 miljoen.

Tenslotte is het garantiebedrag, zijnde 90% van de verstrekt leningen conform het Besluit Borgstelling Midden en Klein Bedrijfskredieten (MKB), door aflossingen van leningen verlaagd met € 0,04 miljoen. Deze garantiestelling is niet verstrekt in het kader van schatkistbankieren/leenfaciliteit.

De cijfers

Tabel 9 geeft de samenstelling van het uiteindelijke risico weer, op grond van de uitstaande garantieverplichtingen per 31 december 2015.

Tabel 9: Garantieverplichtingen (x € 1.000)				
Jaar	Looptijd	Organisatie	Aard garantstelling	Bedrag
2009	n.n.b.	MKB	Lening	437
2009	n.n.b.	Kadaster	RC krediet	25.000
2010	n.n.b.	Dienst Zuid-As	Lening	2.547
2010	2028	LVNL	Lening	29.000
2011	2018	RDW	RC krediet	5.000
2013	2021	LVNL	Lening	5.000
2014	2039	LVNL	Lening	2.215
2014	2019	LVNL	Lening	462
2014	2020	CBR	Lening	10.326
2015	n.n.b.	CBR	RC krediet	12.500
2015	2020	CBR	Lening	2.674
2015	n.n.b.	LVNL	RC krediet	25.000
Openstaand per 31 december 2015				120.161

Tabel 10 geeft de mutaties in het verantwoordingsjaar weer.

Tabel 10: Mutaties Garantieverplichtingen (x € 1.000)	
Stand per 1 januari 2015	117.526
Nieuw verstrekt in 2015	30.174
	147.700
Afname van het risico in 2015	- 27.539
	120.161

7.3.3.6 Tegenrekeningen € 8.244.592

Grondslag

Voor extra-comptabele rekeningen aan de activa-zijde worden uit het oogpunt van het evenwichtsverband verscheidene tegenrekeningen gebruikt. Deze tegenrekeningen hoeven geen nadere toelichting.

7.3.3.7 Sluitrekening Infrastructuurfonds € 207.606

Grondslag

Deze rekening dient als sluitrekening met de saldibalans, behorend tot de begroting van het Infrastructuurfonds, omdat voor dit fonds géén gescheiden administratie wordt gevoerd.

7.3.3.8 Sluitrekening Deltafonds € 59.384

Grondslag

Deze rekening dient als sluitrekening met de saldibalans, behorend tot de begroting van het Deltafonds, omdat voor dit fonds géén gescheiden administratie wordt gevoerd.

7.4 De balansen per 31 december 2015 van de agentschappen van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Rijkswaterstaat

Gespecificeerde verantwoordingsstaat 2015 Bedragen in EUR 1.000				
Omschrijving	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	Realisatie 2014
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	
Baten				
Opbrengst moederdepartement	2.119.836	2.224.488	104.652	2.182.386
Opbrengst overige departementen	29.718	61.005	31.287	43.041
Opbrengst derden	136.886	159.464	22.578	167.632
Rentebaten	800	156	644-	600
Vrijval voorzieningen	-	21.880	21.880	3.087
Bijzondere baten	10.000	3.484	6.516-	3.503
Totaal baten	2.297.240	2.470.477	173.237	2.400.249
Lasten				
Apparaatskosten	965.478	1.001.818	36.340	1.046.047
* personele kosten	725.185	775.035	49.850	773.169
- waarvan eigen personeel	673.243	701.290	28.047	684.794
- waarvan externe inhuur	51.942	73.745	21.803	88.375
- waarvan overige personele kosten	-	-	-	-
* materiële kosten	240.293	226.783	13.510-	272.878
- waarvan apparaat ICT	45.000	24.628	20.372-	34.181
- waarvan bijdrage aan SSO's	56.000	54.683	1.317-	65.510
- waarvan overige materiële kosten	139.293	147.471	8.178	173.187
Onderhoud	1.274.039	1.362.290	88.251	1.293.107
Afschrijvingskosten	39.975	34.811	5.164-	36.168
* materieel	38.000	33.769	4.231-	35.424
- waarvan apparaat ICT	6.000	3.856	2.144-	5.334
* immaterieel	1.975	1.042	933-	744
Rentelasten	8.748	4.562	4.186-	5.597
Overige Lasten	-	65.661	65.661	30.955
* Dotaties voorzieningen	-	64.310	64.310	17.456
* Bijzondere lasten	-	1.351	1.351	13.499
Totaal lasten	2.288.240	2.469.142	180.903	2.411.874
Saldo van baten en lasten	9.000	1.335	7.666-	11.625-
Dotatie aan reserve Rijkswaterstaat	9.000	10.416	1.416	9.153
Nog te verdelen resultaat	-	9.081-	9.081-	20.778-

Toelichting op de verantwoordingsstaat

Baten

Opbrengst moederdepartement

De opbrengst moederdepartement betreft de opbrengst voor werkzaamheden die Rijkswaterstaat verricht voor het moederdepartement. De opbrengst moederdepartement is een vergoeding voor:

- o het beheer en onderhoud van de infrastructuur en verkeers- en watermanagement;
- o de apparaatskosten (personeel en materieel) van Rijkswaterstaat die verband houden met de aanleg, beheer en onderhoud van infrastructuur;

- o capaciteit die Rijkswaterstaat levert in het kader van kennis- en adviestaken en de activiteiten in het kader van RWS Leefomgeving.

Specificatie opbrengst moederdepartement			
Programma	IF/DF artikel	Begroting 2015	Realisatie 2015
Hoofdwatersystemen	DF + H12 leefomgeving	214.444	256.782
Hoofdwegen	Art. 12 IF	573.346	617.866
Hoofdvaarwegen	Art. 15 IF	286.212	328.891
Overig		67.836	8.198
subtotaal programma		1.141.838	1.211.737
Apparaat			
Hoofdwatersystemen	Art. 5.01 DF en H12 leefomgeving	215.298	229.536
Hoofdwegen	Art. 12.06 IF	338.633	345.456
Hoofdvaarwegen	Art. 15.06 IF	223.769	225.493
Overig		200.298	212.266
subtotaal apparaat		977.998	1.012.751
Totaal		2.119.836	2.224.488

Opbrengst overige departementen

De opbrengst overige departementen heeft betrekking op van andere ministeries ontvangen vergoedingen voor activiteiten die voor die andere ministeries zijn uitgevoerd. Het belangrijkste deel betreft opbrengsten voor het gebruik van vaartuigen van de Rijksrederij en de opbrengsten voor WVO-vergunningen. Daarnaast maken net als voorgaande jaren de vergoedingen voor personeel dat gewerkt heeft voor andere departementen en bijdragen van andere departementen in projecten van RWS onderdeel uit van de post opbrengsten overige departementen. De hogere realisatie komt met name door de opbrengsten (€ 16,0 miljoen) in het kader van de Wet Verontreiniging Oppervlaktewateren (WVO), ontvangen via de Belastingdienst (Ministerie van Financiën). In 2014 is dit als Opbrengst derden verantwoord. Daarnaast zijn, net als voorgaande jaren, vergoedingen voor personeel dat voor andere departementen heeft gewerkt en bijdragen van andere departementen in projecten van RWS, in rekening gebracht.

Opbrengst overige departementen (x € 1.000)

	2015	2014
Ministerie		
Ministerie van Financiën	21,4	5,6
Ministerie van Defensie	16,7	16,1
Ministerie van Economische Zaken	11,1	13,9
Ministerie van Binnenlandse Zaken	5,4	1,1
Ministerie van Veiligheid en Justitie	2,1	4,7
Ministerie van Infrastructuur en Milieu	1,4	1,5
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport	0,2	
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	0,2	
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid	0,1	
Onderzoeksraad voor Veiligheid	0,1	
Ministerie van Algemene zaken van Aruba		0,1
Overige opbrengsten Rijksrederij	1,5	
Overige opbrengsten departementen	0,8	
Totaal opbrengst overige departementen	61,0	43,0

Opbrengst derden

De Opbrengst derden voor een bedrag van € 159,5 miljoen bestaat uit:

- € 37,2 miljoen voor vergoedingen voor schades veroorzaakt door (vaar)weggebruikers aan de (water)wegen
- € 32,8 miljoen voor vergoedingen voor huren en pachten van kavels onder beheer van RWS via het Rijksvastgoedbedrijf conform het middelenbesluit
- € 14,1 miljoen voor de opbrengsten voor de Nationale Bewegwijzeringdienst (NBd)
- € 12,5 miljoen voor vergoedingen voor personeel dat voor derden heeft gewerkt
- € 3,5 miljoen voor opbrengsten uit gladheidsbestrijding en verkoop van strooizout
- € 59,4 miljoen voor overige opbrengsten, met name bijdragen van provincies, waterschappen en gemeenten voor diverse uitgevoerde werkzaamheden in het kader van beheer en onderhoud.

De afwijking ten opzichte van de begroting wordt onder meer veroorzaakt doordat er meer ontvangsten zijn geweest als gevolg van schaderijdingen/-varingen, opbrengsten voor gladheidsbestrijding en opbrengsten voor uitleen van personeel aan derden.

Rentebaten

Deze baten hebben voornamelijk betrekking op vergoedingen over de rekening courant en korte termijn deposito's die door Rijkswaterstaat worden aangehouden. De lagere baten ten opzichte van de begroting worden verklaard door de lagere rentestanden gedurende 2015.

Vrijval voorzieningen

Onder vrijval voorzieningen valt de vrijval voorziening dubieuze debiteuren van € 0,2 miljoen en de vrijval uit de reorganisatievoorziening van € 6,9 miljoen.

Hier is tevens opgenomen de dekking uit de reorganisatievoorziening van € 14,7 miljoen betreffende:

- € 7,6 miljoen betaalde loonkosten VWNW-kandidaten
- € 4,9 miljoen kosten maatwerkpakketten
- € 2,2 miljoen betaalde wachtgeldregelingen aan medewerkers.

Bijzondere baten

De bijzondere baten bestaan grotendeels uit boekwinsten uit de verkoop van activa (€ 3,3 miljoen).

Lasten

Personele kosten (x 1.000)		
Specificatie	Begroting 2015	Realisatie 2015
Aantal FTE	8.550	8.368
Eigen Personeelskosten	673.243	701.290
Kosten Inhuur	51.942	73.745
Totale kosten	725.185	775.035

Kosten eigen personeel

De hogere kosten zijn onder meer het gevolg van de verhoging van de ambtenarensalarissen als gevolg van het CAO-akkoord. Daarnaast is er sprake van hogere kosten als gevolg van de passivering van de verlofsaldi ultimo 2015 van de medewerkers.

	Realisatie 2014	Begroting 2015	Realisatie 2015	% tov 2014
Inhuur apparaat	88.375	51.942	73.745	83%
Inhuur programma	131.013	79.000	146.983	112%
Totaal	219.388	130.942	220.728	

Bron: Rijkswaterstaat, 2015

Inhuur apparaat (kerntaken)

RWS streeft ernaar om de inhuur van externen op kerntaken zoveel mogelijk te beperken vanuit het basisprincipe dat Rijkswaterstaat op kerntaken eigen mensen inzet, ter vermindering van de kwetsbaarheid en het verkleinen van de afhankelijkheid van externen. Inhuur op kerntaken vindt in beginsel alleen plaats als er sprake is van piekbelasting in de directe productie of in geval van onderbezetting, ziekte of vervanging. Inhuur op kerntaken kan ook een keuze zijn als vanuit de arbeidsmarkt hele specifieke kennis/specialisme niet kan worden aangetrokken. De feitelijke realisatie in 2015 laat een dalende trend zien ten opzichte van de realisatie 2014 (88 mln) en 2013 (105 mln). Deze daling is in 2015 echter lager dan aanvankelijk bij begroting 2015 ingeschat. De hogere inhuurrealisatie wordt veroorzaakt door een snellere uitstroom dan noodzakelijk gezien de taakstelling waardoor vacatures zijn ontstaan die tijdelijk, noodzakelijk ten behoeve van de productieopgave, zijn opgevangen door externe inhuur. Ondanks terughoudendheid met het aangaan van vervangende inhuur zijn de inhuurkosten hoger dan begroot.

Inhuur programma (niet-kerntaken)

Voor inhuur op niet-kerntaken geldt dat deze zoveel mogelijk op basis van op productafspraken gebaseerde contracten moet worden gedaan. De inhuur op niet-kerntaken in het primaire proces wordt met name onder de posten onderhoud in de staat van baten en lasten en aanleg op het Infrastructuurfonds en het Deltafonds verantwoord.

De oorzaak van de hogere kosten voor inhuur op niet kerntaken is gelegen in het feit dat er in 2015 nog steeds sprake is van een hoge productie-opgave, waardoor de voorgenomen daling van de inhuurkosten minder snel gaat dan in de begroting ingeschat. Daarnaast vergt de voorgenomen omzetting naar productafspraken meer tijd dan ingeschat (aangezien dit pas na afloop van een contract kan en rechtmatig dient te gebeuren) en een implementatie van een andere werkwijze vergt binnen de organisatie.

Afschrijvingskosten

Dit betreft de reguliere afschrijvingskosten van zowel materiële als immateriële vaste activa. De afschrijvingskosten zijn lager dan begroot, omdat in 2015 en eerdere jaren minder is geïnvesteerd dan van tevoren gepland. In 2015 is met name minder in gebouwen geïnvesteerd dan vooraf ingeschat.

Rentelasten

Dit betreft kosten van rentedragende leningen die bij het Ministerie van Financiën zijn afgesloten. De rentekosten zijn lager dan begroot, omdat in 2015 en eerdere jaren minder is geïnvesteerd dan van tevoren gepland en er sprake is van een lager rentepercentage.

Dotatie voorzieningen

Dit betreft een niet begrote toevoeging van € 47,4 miljoen aan de reorganisatievoorziening voor de kosten van verplichte Van-Werk-Naar-Werkkandidaten in 2015 en € 16,6 miljoen aan de voorziening milieusanering voor met name asbestdaken.

Bijzondere lasten

De bijzondere lasten betreffen grotendeels een boekverlies van € 0,9 miljoen op het afstoten van activa.

Dotatie Rijksrederij

Deze dotatie bestaat uit het verschil bij de Rijksrederij tussen afschrijvingen op vervangingswaarde (waarop de tarieven zijn gewaardeerd) en historische uitgaafprijzen (waarop de vaartuigen worden gewaardeerd). Dit bedrag wordt toegevoegd aan de reserve Rijksrederij, waar dit gereserveerd wordt voor de aanschaf van nieuwe vaartuigen en levensduurverlengend onderhoud.

Nog te verdelen Resultaat

Het jaar 2015 is afgesloten met een negatief resultaat. Uit het saldo van baten en lasten van € 1,3 miljoen wordt € 10,4 miljoen gedoteerd aan de Reserve Rijksrederij, waarna een nog te verdelen resultaat van – € 9,1 miljoen resteert. Dit negatieve resultaat is hoofdzakelijk het gevolg van extra kosten in verband met de reorganisatievoorziening (€ 34,4 miljoen) en voorziening milieusanering (16,6 mln.).

Omdat incidentele kosten hoofdzakelijk het negatief resultaat in 2015 veroorzaken, worden er naast de interne sturing op het resultaat geen aanvullende structurele maatregelen getroffen om eventuele toekomstige verliezen te voorkomen. Het negatieve resultaat 2015 wordt gedekt uit de exploitatiereserve van RWS.

Balans per 31 december 2015 van Baten Lastendienst RWS
Bedragen in EUR 1.000

Balans per 31 december 2015 van Baten Lastendienst RWS Bedragen in EUR 1.000			
	Balans		Balans
	2015		2014
Activa			
Immateriële vaste activa		4.488	1.297
Materiële vaste activa		186.028	202.714
* grond en gebouwen	105.118		107.836
* installaties en inventarissen	9.673		10.856
* overige materiële vaste activa	71.237		84.022
Financiële vaste activa		63.000	78.800
Voorraden			
Onderhanden werk		8.614.189	8.044.087
Debiteuren		47.179	28.694
Nog te ontvangen		37.394	32.912
Liquide middelen		462.945	481.795
Totaal activa		9.415.223	8.870.299
Passiva			
Eigen Vermogen		87.604	102.613
* exploitatiereserve	96.685		123.391
* onverdeeld resultaat	9.081-		20.778-
Leningen bij het MvF		130.335	138.090
Voorzieningen		80.246	38.194
Op te leveren projecten		8.614.189	8.044.087
Crediteuren		41.745	73.171
Nog te betalen		461.104	474.144
Totaal passiva		9.415.223	8.870.299

Toelichting op de balans

Activa

Immateriële activa

De immateriële vaste activa zijn gewaardeerd tegen het bedrag van de bij derden bestede kosten, verminderd met de cumulatieve lineaire afschrijvingen. De stijging van de immateriële activa betreft met name activering van licenties voor software ten behoeve van smartphones.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa zijn gewaardeerd op aanschafwaarde, verminderd met de cumulatieve lineaire afschrijvingen. Door terughoudendheid in het investeren in materiële vaste activa is de waarde van de materiele vaste activa gedaald.

Financiële vaste activa

Onder de financiële vaste activa is het langlopende deel van de vordering op het Ministerie van Infrastructuur en Milieu opgenomen, die ontstaan is bij de vorming van de Baten en Lastendienst in 2006. In 2008 zijn er afspraken gemaakt over de afwikkeling van deze vordering. Resultaat hiervan is dat het restant van de vordering ultimo 2008 in 15 jaar wordt afgebouwd. Het kortlopende deel van deze vordering (aflossing 2016) is opgenomen onder debiteuren.

Onderhanden werk

Onder de post onderhanden werk is de som van de uitgaven op lopende MIRT-projecten tot en met de balansdatum opgenomen. Hier tegenover staat aan passivazijde eveneens de post «op te leveren projecten» voor hetzelfde bedrag. Voor een specifieke toelichting van de infrastructurele aanlegprojecten van RWS, wordt verwezen naar de jaarverslagen van het Infrastructuurfonds en het Deltafonds.

Debiteuren

De waardering van de post debiteuren vindt plaats tegen nominale (factuur)waarde of lagere waarde als gevolg van mogelijke oninbaarheid. De openstaande bedragen ouder dan 2 jaar zijn 100% voorzien, tenzij aannemelijk is gemaakt dat een lagere voorziening volstaat. Het hogere debiteurensaldo wordt onder meer veroorzaakt doordat het kortlopende deel van de vordering moederdepartement hoger is dan in voorgaand jaar.

Nog te ontvangen

De post nog te ontvangen bestaat uit nog te ontvangen en vooruitbetaalde bedragen. Deze ontvangsten bestaan voor een belangrijk deel uit de nog te ontvangen bedragen als gevolg van schades en nog te ontvangen betalingen in het kader van beheeropbrengsten uit het areaal (onder meer huren, pachten)

Passiva

Eigen Vermogen

Het eigen vermogen bestaat naast een exploitatiereserve en een nog onverdeeld resultaat uit de bestemmingsreserve Rijksrederij. Deze bestemmingsreserve Rijksrederij wordt opgebouwd vanuit het tarief voor het gebruik van de schepen van de Rijksrederij, dat gebaseerd is op vervangingswaarde, en is bestemd voor de aanschaf van nieuwe vaartuigen en voor levensduurverlengend onderhoud.

	Reserve Rijksrederij	Exploitatie- reserve	Nog te verdelen resultaat	Totaal eigen vermogen
Stand per 31/12/2014	45.119	78.272	- 20.778	102.613
Mutaties 2015				
Toevoeging	10.416	0	20.778	31.194
Onttrekking	- 16.344	- 20.778		- 37.122
resultaat boekjaar	0	0	- 9.081	- 9.081
Totaal mutaties 2015	- 5.928	- 20.778	11.697	- 15.009
Stand per 31/12/2015	39.191	57.494	- 9.081	87.604

Bron: Rijkswaterstaat, 2015

Het Eigen Vermogen is gedaald tot € 88 miljoen, zijnde 3.6 % van de gemiddelde omzet over de afgelopen drie jaren, waarmee het Eigen Vermogen onder het maximum van 5% van de gemiddelde opbrengst voor apparaatskosten en onderhoud van de afgelopen 3 jaar blijft. De daling van het Eigen Vermogen wordt veroorzaakt door het negatieve saldo van baten en lasten in 2015 alsmede een onttrekking aan de bestemmingsreserve Rijksrederij ten behoeve van Levensduurverlengend onderhoud van vaartuigen.

Voorzieningen

Voorziening arbeidsvoorwaardenverschil

Bij de vorming van de Rijksrederij in 2009 is de voorziening arbeidsvoorwaarden-verschil ontstaan als gevolg van de arbeidsvoorwaardenverschillen voor het personeel dat naar Rijkswaterstaat is overgekomen. In 2015 is € 0,3 miljoen onttrokken. De looptijd van deze voorziening is uiterlijk tot 2023.

Reorganisatievoorziening

In 2012 is voor RWS een (nieuwe) reorganisatievoorziening getroffen. De basis voor het vormen van deze reorganisatievoorziening is de besluitvorming binnen RWS in het kader van het ondernemingsplan van RWS (OP 2015). Als gevolg van dit OP2015 zal de organisatie in de komende jaren met aanzienlijk minder medewerkers haar taken gaan vervullen. De reorganisatievoorziening valt uiteen in drie gedeelten.

Ultimo 2015 valt de reorganisatievoorziening uiteen in drie gedeelten:

- Verwachte toekomstige wachtgeldkosten ad € 10 miljoen (verwachte looptijd tot 2027)
- Verwachte toekomstige maatwerkkosten ad € 23,9 miljoen (verwachte looptijd tot 2018)
- Verwachte toekomstige salariskosten VWNW-kandidaten ad € 29,2 miljoen (verwachte looptijd tot 2020)

Voorziening milieusanering

Vanaf 2024 zijn asbestdaken in Nederland verboden. Het verbod beschermt mens en milieu tegen de gevaren van blootstelling aan asbest. Dit is middels wetgeving in 2014 geregeld. RWS heeft een groot aantal gebouwen in eigendom welke nog niet aan deze strengere milieueisen voldoen. Tot 2024 zullen al deze daken fasegewijs gesaneerd moeten worden. De verwachte saneringskosten worden in 2015 gedoteerd aan de voorziening milieusanering. Uit een eerste inschatting van de kosten op basis van een beperkt aantal geïnventariseerde panden wordt hiervoor een bedrag van € 16,6 miljoen toegevoegd aan de voorziening. Dit bedrag wordt jaarlijks herijkt. In 2016 wordt verder uitvoering gegeven aan een meer gedetailleerde inventarisatie voor het totale bestand aan panden als basis voor het opstellen van een saneringsprogramma en in lijn daarmee herijken van de voorziening.

	Reorganisatie- voorziening	Voorziening Arbeidsvoor- waardenverschil	Voorziening Milieusanering	Totaal
Stand per 31/12/2014	37.000	1.194	0	38.194
Mutaties 2015				
Correctie per 1/1/2015 inz voorgaande boekjaren	20.500			20.500
Dotatie 2015	26.890	–	16.600	43.490
Onttrekking 2015	14.720-	278-	–	14.998-
Vrijval 2015	6.940-	–	–	6.940-
Totaal mutaties 2015	25.730	278-	16.600	42.052
Stand per 31/12/2015	62.730	916	16.600	80.246

Bron: Rijkswaterstaat, 2015

Op te leveren projecten

Voor een toelichting wordt verwezen naar de debet post «onderhanden werk».

Crediteuren

De daling bij de crediteuren wordt onder meer verklaard doordat Rijkswaterstaat in 2015 circa 97% van de facturen binnen de gestelde betaaltermijn heeft voldaan.

Nog te betalen

Onder «nog te betalen» zijn de nog uit te voeren werkzaamheden (€ 252 miljoen) en overige schulden en overlopende passiva (€ 208 miljoen) opgenomen. De «nog uit te voeren werkzaamheden» zijn op de balans gepasseerd en zullen in 2016 worden uitgevoerd. De overige schulden en overlopende passiva betreffen onder meer de post Nog te ontvangen facturen en de passivering van de verlofsaldi van de medewerkers.

Tabel specificatie vorderingen en schulden

Specificatie vorderingen/schulden (*1.000)	RWS-lenM	overige departementen/agentschappen	Overige derden	Totaal
Debiteuren ¹	16.062	2.647	32.028	50.737
Nog te ontvangen bedragen	1.712	12.533	23.148	37.394
Liquide middelen	1	462.944		462.945
Crediteuren	1.325	985	39.435	41.745
Nog te betalen bedragen	6.414	31.860	170.335	208.609

¹ exclusief de voorziening voor dubieuze debiteuren

Kasstroomoverzicht voor het jaar 2015 Bedragen in € x 1.000 Baten-lastendienst Rijkswaterstaat

Omschrijving	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting
1. Rekening-courant RHB + stand deposito-rekeningen 1 januari 2015	222.713	481.793	259.080
2a Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)		2.418.350	
2b Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)		- 2.397.566	
2. Totaal operationele kasstroom	17.748	20.784	3.036
3a Totaal investeringen (-/-)	- 50.500	- 23.750	26.750
3b Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	0	2.434	2.434
3. Totaal investeringskasstroom	- 50.500	- 21.316	29.184
4a Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	0	0	0
4b Eenmalige storting door moederdepartement (+)	7.300	7.300	0
4c Aflossingen op leningen (-/-)	- 40.000	- 42.117	- 2.117
4d Beroep op leenfaciliteit (+)	50.500	16.500	- 34.000
4. Totaal financieringskasstroom	17.800	- 18.317	- 36.117
5. Rekening-courant RHB + stand depositorekeningen 31 december 2015 (=1+2+3+4)	207.761	462.944	255.183
(maximale roodstand 0,5 mln. euro)			

Bron: Rijkswaterstaat, 2015

Toelichting op het Kasstroomoverzicht

Operationele kasstroom

Hieronder vallen de inkomsten en uitgaven gedurende 2015 uit de reguliere bedrijfsvoering. De hogere operationele kasstroom wordt hoofdzakelijk veroorzaakt doordat een aantal dotaties aan voorzieningen binnen het resultaat, waar geen uitgaande kasstroom tegenover staat.

Investeringskasstroom

Hieronder vallen de verkopen van activa en de nieuwe investeringen. Een belangrijk deel van deze investeringen had betrekking op personenauto's, overige voertuigen (zoals sneeuwschuivers) en gebouwen. Vanwege de reorganisatie is terughoudend omgegaan met het aangaan van nieuwe investeringen. Hierdoor en door desinvesteringen is de investeringskasstroom lager dan begroot.

Financieringskasstroom

Hieronder vallen alle geldstromen die te relateren zijn aan de financiering van het agentschap, te weten:

- Aflossing langlopende vordering op moederdepartement € 7,3 miljoen.
- Beroep op de leenfaciliteit € 16,5 miljoen.
- Aflossingen op leningen € 42 miljoen.

Terughoudendheid in het doen van investeringen resulteerde in een lagere financieringskasstroom.

Doelmatigheidsindicatoren

Een doelstelling van de agentschapvorming van Rijkswaterstaat is het verhogen van de doelmatigheid. Om te kunnen beoordelen hoe de doelmatigheid zich ontwikkelt, wordt gebruik gemaakt van een aantal indicatoren.

Apparaatskosten per eenheid areaal					
	2012	2013	2014	2015	Begroting 2015
Hoofdwegennet	27,41	27,68	25,38	24,50	23,88
Hoofdvaarwegennet	25,39	27,44	25,74	24,56	24,40
Hoofdwatersystemen	1,16	1,14	1,06	1,05	1,01

% Apparaatskosten tov omzet					
	2012	2013	2014	2015	Begroting 2015
% lk tov omzet	23%	23%	21%	21%	20%

Tarieven per FTE					
	2012	2013	2014	2015	Begroting 2015
Kosten per FTE	121.920	120.534	125.440	119.967	119.673
Met prijspeilcorrectie	119.374	116.967	121.987	116.283	-

Omzet BLD per product (x€ 1.000)					
	2012	2013	2014	2015	Begroting 2015
Hoofdwatersystemen	367.956	443.405	393.322	486.318	429.742
Hoofdwegen	1.003.693	1.028.266	974.671	963.322	911.979
Hoofdvaarwegen	555.948	539.986	560.165	554.384	509.981
Overig	302.766	258.385	254.228	220.464	268.134
TOTAAL	2.230.363	2.270.042	2.182.386	2.224.488	2.119.836

Bezetting					
	2012	2013	2014	2015	Begroting 2015
FTE formatie	9.068	9.278	8.672	8.679	8.550
FTE bezetting	8.640	8.506	8.430	8.368	–
% overhead	15,1%	*	*	14,8%	13%

* Dit percentage is door een nieuwe manier van administreren als gevolg van de reorganisatie niet meer vergelijkbaar meetbaar.

Exploitatiesaldo					
	2012	2013	2014	2015	Begroting 2015
Exploitatiesaldo	0,6%	– 0,1%	– 0,5%	0,1%	0%

Gebruikerstevredenheid					
	2012	2013	2014	2015	Begroting 2015
publieksgerichtheid	49%	44%	41%	38%	70%
gebruikerstevredenheid HWS	¹	¹	¹	¹	70%
gebruikerstevredenheid HWN	76%	79%	81%	80%	80%
gebruikerstevredenheid HVWN	63%	65%	72%	69%	75%

¹ niet gemeten

Ontwikkeling pinwaarde					
	2012	2013	2014	2015	Begroting 2015
HWS		118	100	100	100
HWN		96	99	100	98
HVWN		100	99	100	100

Toelichting op het overzicht doelmatigheidsindicatoren

Apparaatskosten per eenheid areaal

Deze indicator geeft informatie over hoe de kosten die het apparaat van Rijkswaterstaat maakt voor verkeersmanagement en beheer en onderhoud zich ontwikkelen ten opzichte van het areaal. Een dalende trend van de kosten per eenheid areaal geeft een indicatie van een toename in de efficiëntie van de organisatie op het gebied van Beheer en Onderhoud en Verkeersmanagement.

% Apparaatskosten tov omzet

Deze indicator geeft de verhouding weer tussen de kosten van het apparaat en de totale opbrengst (inclusief GVKA-gelden) van Rijkswaterstaat. Een daling van dit percentage is een indicatie van een toenemende efficiëntie van de organisatie.

Tarieven per FTE

Deze indicator geeft de ontwikkeling weer van de kosten (loonkosten, materiële kosten, rentekosten en afschrijvingskosten) per formatieve ambtelijke FTE. Het betreft daarbij zowel de werkelijke kosten per FTE als de kosten gecorrigeerd voor prijsstijgingen.

Opbrengst BLD per product

In de bovenstaande tabel is de Opbrengst Moederdepartement uitgesplitst naar de verschillende netwerken.

Bezetting

Deze voorgeschreven indicator geeft aan hoe de ambtelijke formatie van Rijkswaterstaat zich ontwikkelt. Op zichzelf zegt dit kengetal niets over de doelmatigheid van de organisatie, maar moet dit worden gezien in relatie tot de omvang van het werkpakket.

Het percentage overhead is hoger dan begroot. Dit wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt doordat de vacatures die RWS heeft met name buiten de bedrijfsvoering liggen. Daardoor zijn relatief gezien een groter deel van de bezetting werkzaam in de overhead.

Exploitatiesaldo (% van de opbrengst)

Deze voorgeschreven indicator toont de ontwikkeling van het exploitatiesaldo als percentage van de opbrengst over de afgelopen 4 jaar. Een positief percentage duidt op een positief exploitatiesaldo.

Gebruikerstevredenheid

Jaarlijks laat Rijkswaterstaat de gebruikerstevredenheid toetsen bij gebruikers van de netwerken. De waardering van de gebruikers is opgenomen als een percentage van de ondervraagden dat tevreden is. Het lage percentage voor de tevredenheid over publieksgerichtheid wordt volgens de ondervraagden met name veroorzaakt door de onbekendheid met Rijkswaterstaat en wat allemaal gebeurt op het gebied van publieksgerichtheid. De waardering is lager dan in 2012, wat waarschijnlijk samenhangt met verminderde externe communicatie vanuit RWS, wat onderdeel is van het programma «Versobering en Efficiëntie» van het beheer en onderhoud van de Rijksinfrastructuur.

De gebruikerstevredenheid is met name op het Hoofdvaarwegennet gedaald. Rijkswaterstaat heeft een forse bezuinigingsopgave op de vaarwegen moeten uitvoeren. In de media is hier veel aandacht voor geweest en schippers merken direct de gevolgen van een aantal bezuinigingsmaatregelen. Mogelijk heeft dit bijgedragen aan een daling in de algehele tevredenheid.

Ontwikkeling PINwaarden

PINwaarden zijn een weergave van de serviceniveaus van Verkeersmanagement en Beheer en Onderhoud op de netwerken. Met ingang van 2013 zijn nieuwe prestatie indicatoren afgesproken, waardoor de mogelijkheid van vergelijking van prestaties met eerdere jaren is vervallen.

De realisatiecijfers voor de prestatie indicatoren per netwerk in 2013 en 2014 zijn uitgedrukt als index ten opzichte van de realisatiecijfers van 2015. Een score hoger dan 100 drukt uit dat er op een netwerk als geheel beter is gepresteerd dan in basisjaar 2015. Een score lager dan 100 drukt dan uit dat er op een netwerk als geheel minder goed is gepresteerd.

Agentschapsparaagraaf Inspectie Leefomgeving en Transport

Staat van baten en lasten van de baten-lastenagentschap Inspectie Leefomgeving en Transport over 2015

	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2015	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet IenM	126.047	132.694	6.647	132.137
Omzet overige departementen	6.527	460	- 6.067	7.760
Omzet derden	7.584	13.602	6.018	7.525
Rentebaten	50	60	10	95
Vrijval voorzieningen	-	247	247	3.291
Bijzondere baten	-	552	552	591
Totaal baten	140.208	147.615	7.407	151.400
Lasten				
Apparaatskosten	138.008	141.572	3.564	147.499
personele kosten	111.241	104.190	- 7.051	107.614
waarvan eigen personeel	108.541	96.023	- 12.518	98.472
waarvan externe inhuur	2.700	8.167	5.467	9.143
waarvan overige personele kosten	-	-	-	-
materiële kosten	26.767	37.382	10.615	39.885
waarvan apparaat ICT	5.000	4.828	- 172	5.365
waarvan bijdrage aan SSO's	18.000	13.891	- 4.109	18.457
waarvan overige materiële kosten	3.767	18.663	14.896	16.063
Rentelasten	100	-	- 100	1
Afschrijvingskosten	2.100	2.620	520	2.060
immaterieel	-	-	-	-
materieel	2.100	2.620	520	2.060
waarvan apparaat ICT	430	-	-	-
Overige lasten	-	1.897	1.897	1.465
dotaties voorzieningen	-	1.455	1.455	1.431
bijzondere lasten	-	442	442	34
Totaal lasten	140.208	146.089	5.881	151.025
Saldo van baten en lasten	-	1.526	1.526	375

Baten

Opbrengst moederdepartement

De opbrengst moederdepartement betreft de omzet uit hoofde van activiteiten die de Inspectie Leefomgeving en Transport verricht voor het moederdepartement. De opbrengst moederdepartement is grotendeels een vergoeding voor het hoofdproduct Handhaving.

De gerealiseerde agentschapsbijdrage over 2015 wijkt af van de betaalde bijdrage (in kastermen) doordat er middelen, die in voorgaande jaren op de balans zijn gereserveerd, in 2015 zijn gerealiseerd. Tevens zijn er middelen ontvangen in 2015 waar de benodigde prestatie nog niet volledig van geleverd is en derhalve onder nog uit te voeren werkzaamheden zijn opgenomen. Daarnaast is sprake van mutaties die tijdens de verschillende begrotingsmomenten zijn doorgevoerd. De overdracht van de KFD aan de ANVS was de belangrijkste structurele begrotingsmutatie.

Opbrengst overige departementen

Betreft de bijdrage van BZK ter bekostiging van medewerkers in het kader van volkshuisvestelijk toezicht. Het verschil met de begroting is ontstaan doordat de taken van de KFD over zijn gegaan naar de ANVS en daarmee ook de bijdrage die van EZ werd ontvangen.

Opbrengst derden

De opbrengsten van derden hebben deels betrekking op de (vraaggestuurde) vergunningverlening op basis van in rekening gebrachte tarieven (€ 6,8 mln. realisatie versus € 7,6 mln.). Tevens is hier de opbrengst voor het toezicht op de woningcorporaties verantwoord. Deze opbrengst bestaat uit de geïnde heffing (€ 7,158 miljoen), voor de periode 1 juli 2015 – 31 december 2015, verminderd met het niet-bestede deel van deze heffing. Dit deel (€ 1,694 miljoen) wordt in 2016 verrekend in de heffing voor dat jaar.

Rentebaten

De rentebaten betreffen rentes over de uitstaande deposito's bij de Rijkshoofdboekhouding. Door de lage rentestand zijn de rentebaten, in verhouding tot de liquiditeit, laag gebleven.

Vrijval voorzieningen

Zie hiervoor de toelichting op de balanspost voorzieningen.

Overige bijzondere baten

Deze post betreft deels de boekwinst (€ 37k) op de verkoop activa, zijnde de restwaarden van de vervangingen in het wagenpark (€ 199k minus € 62k) en een correctie over 2014 in verband met lager uitvallende transitoria (€ 339k).

Lasten

Personele kosten

De gerealiseerde kosten wijken aanzienlijk af van de begroting. Bij het opstellen van de begroting werd uitgegaan van een hogere bezetting vanwege anticiperend werven op vertrekkend personeel en een daling van ICT-inhuur. Ten einde binnen de formatie te blijven is echter gestopt met het (anticiperend) werven op vertrekkend personeel. Hierdoor zijn de gerealiseerde personele kosten fors gedaald ten opzichte van de begroting. Daarnaast leiden de taaktechnische wijzigingen (vertrek Kernfysische Dienst en financiële administratie, en het ontstaan van de Autoriteit woningcorporaties) en de daaraan gekoppelde financiële mutaties tot verschillen ten opzichte van de begrote personele lasten. De externe inhuur is hoger dan begroot vanwege latere realisatie van ICT-programma's dan gepland. Tevens is er ingehuurd voor de ontwikkeling van de nieuwe ICT-omgeving (NIO) waarvoor bij de 1^e suppletoire begroting 2015 middelen zijn toegewezen.

Materiële kosten

De materiële kosten zijn hoger dan begroot. Dit heeft met name te maken met de toegenomen ICT-ontwikkelkosten (NIO) waarvoor bij de 1^e suppletoire begroting 2015 middelen zijn toegekend en door vertraging in de realisatie van ICT-programma's waardoor de kosten zich in 2015 voordoen. Belangrijkste onderdeel van de materiële kosten zijn de DVO-kosten waarin alle werkplekgerelateerde en ICT-kosten zijn opgenomen. De bijdragen aan rijksbrede SSO's stegen door een hoger prijspeil en door meer afname, met name op ICT-gebied. Niet alle

dienstverlening is echter al overgedragen aan de SSO's, waardoor de realisatie achterblijft bij de begroting. De begrote besparingen op huisvesting zijn in 2015 nog niet gerealiseerd, waardoor de kosten hoger uitvallen.

Rentelasten

Deze lasten zijn lager dan begroot omdat er voor de begrote investeringen geen lening is afgesloten vanwege de goede liquiditeitspositie.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten hebben vooral betrekking op het wagenpark. Door extra inzet van auto's, mede als gevolg van het anticiperende werven, liggen de afschrijvingskosten iets hoger dan begroot.

Dotaties voorzieningen

De dotaties voorzieningen worden toegelicht bij de balans.

Bijzondere lasten

De bijzondere lasten bestaan grotendeel deels uit de boekwaarde van de verschrootte vaste activa (€ 161k). Hier staat een opbrengst voor verkoop van € 199k tegenover.

De kosten van het tussentijds inleveren van leaseauto's van medewerkers van de Autoriteit woningcorporaties (Aw) (€ 252k), afboeking van voorschotten personeel (€ 1k), deels uit een eenmalige correctie van EVOA, en een te laag opgenomen transitorische post vanuit 2014 maken ook deel uit van deze post. Daarnaast is er voor € 3k aan kosten gemaakt door koersverschillen.

Saldo van baten en lasten

Het positieve saldo van baten en lasten valt met name te verklaren door de dalende bezetting. Als gevolg van de ingeboekte taakstellingsreeks waren in 2015 nog wel middelen beschikbaar om het vertrek van medewerkers op te vangen. Doordat deze middelen er structureel echter niet zijn, is er niet overgegaan tot werving en is er een positief resultaat ontstaan.

Balans per 31 december 2015 bedragen x € 1.000

	31-12-2015	31-12-2014
Activa		
Immateriële vaste activa	–	–
Materiële vaste activa	6.114	8.463
Grond en gebouwen	–	–
Installaties en inventarissen	0	6
Overige materiële vaste activa	6.114	8.208
Materiële vaste activa in aanbouw	–	248
Onderhanden werk	–	–
Debiteuren	316	868
Nog te ontvangen	1.200	1.145
Liquide middelen	40.672	39.749
Totaal activa	48.301	50.225
Passiva		
Eigen vermogen	9.128	8.092
Exploitatiereserve	7.602	7.718
Onverdeeld resultaat	1.526	375
Voorzieningen	5.836	5.574
Leningen bij het MvF	–	–
Crediteuren	226	8.742
Nog te betalen	33.112	27.816
Totaal passiva	48.301	50.225

Activa*Materiële vaste activa*

De investeringen betreffen met name vervoermiddelen en inbouwapparatuur. In 2015 zijn elf vervoersmiddelen (VW Transporters en Caddy's) in gebruik genomen en zijn er twintig afgevoerd.

Debiteuren

De debiteurenstand is fors lager dan eind 2014 omdat zich toen onder de vordering op overige ministeries en agentschappen één grote post van € 432k bevond. De debiteurenstand en de bijbehorende voorziening is met name gedaald door de definitieve afboeking van een aantal oude vorderingen (zie verloopstaat onder voorzieningen). Onder de debiteuren is een bedrag van € 1k. opgenomen als vorderingen op overige ministeries en agentschappen.

Nog te ontvangen

Deze post betreft nog te factureren werkzaamheden vergunningverlening.

Liquide middelen

Van de ruim € 40 miljoen die per 31 december op de rekening-courant staat, is € 22,9 miljoen als deposito geplaatst bij de Rijkshoofdboekhouding. Tegenover de liquide middelen staan een aantal voorzieningen op de balans en heeft de ILT een aanzienlijk bedrag aan transitorische posten staan. De resterende van de subsidiemiddelen Boordcomputertaxi worden in 2016 afgedragen aan het moederdepartement.

Eigen vermogen

Door het positieve resultaat van € 1,5 miljoen over 2015 en een dalende gemiddelde omzet, overstijgt de inspectie het maximale eigen vermogen. Overeenkomstig de regeling Agentschappen zal bij de eerstvolgende

suppletoire begrotingswet worden aangegeven hoe deze overschrijding wordt hersteld.

Verloopstaat eigen vermogen t/m 31 december 2015			
Bedragen x € 1.000	Exploitatiereserve	Onverdeeld resultaat	Totale vermogen
Stand begin boekjaar	7.718	375	8.092
Resultaatverdeling	375	- 375	0
Afdracht overschot aan moederdep.	- 491		- 491
Resultaat boekjaar		1.526	1.526
Stand eind boekjaar	7.602	1.526	9.128

Voorzieningen

Voorziening functioneel leeftijdsontslag:

Voor werknemers die werkzaam zijn in een zogenoemde substantieel bezwarende functie is, op basis van de SBF/FLO-regeling, in het verleden een voorziening getroffen omdat deze werknemers recht hebben om vervroegd uit treden. De voorziening is gewaardeerd tegen contante waarde. Deze contante waarde is berekend met behulp van de 10 jaar depositorente bij de Rijkshoofdboekhouding. Deze rente is licht gestegen. Tegelijkertijd is een aantal rechthebbenden op de voorzienbare termijn gekomen waardoor hun recht toegevoegd is aan de voorziening. Per saldo leidt dit tot een dotatie van € 465k.

Reorganisatievoorziening:

Deze voorziening bestaat uit 3 delen:

1. een in 2012 getroffen reorganisatievoorziening. Verloop bestaat voornamelijk uit onttrekkingen. De gerealiseerde opbrengsten door detachering oud-medewerkers valt in 2015 hoger uit dan begroot en enkele medewerkers zijn erin geslaagd een baan te vinden waardoor een vrijval op de voorziening ad € 178k is ontstaan. Bij de overgang van het CFV naar ILT, per 01-07-2015, zijn er twee reorganisatievoorzieningsdelen overgekomen:
2. Ontslagregeling CFV. Voor een aantal oud-medewerkers is in het verleden een ontslagregeling getroffen. Gedurende het jaar zijn er bedragen uitgekeerd die ten laste van de voorziening zijn gebracht.
3. Transitiekosten CFV. Het huurcontract van het voormalig CFV in Baarn wordt naar verwachting in 2016 overgedragen aan het rijksvastgoedbedrijf. Alle lease-verplichtingen zijn per 1 juli 2015 overgedragen aan de ILT en gelijktijdig met het huurcontract naar verwachting per 31 december 2015 stopgezet. Voor de afkoop van het huurcontract en bovenstaande lease-contracten is op basis van een opgave van de verhuurder en overige resterende leaseverplichtingen per 31 december een voorziening gevormd van € 1,3 miljoen.

Voorziening claims derden:

Ultimo 2015 bestaat de voorziening uit één post waarvoor de rechtszaak nog loopt.

Verloopstaat voorzieningen t/m 31 december 2015

Bedragen x € 1.000	FLO	Randstad HR	CFV	Claims derden	Totaal	Dub. Deb.
Stand begin boekjaar	3.214	2.244	0	116	5.574	1.011
Dotatie ten laste van het resultaat	465		2.310	978	3.753	12
Vrijval ten gunste van het resultaat		178-			178-	69-
Onttrekking voorziening	912-	1.937-	119-	344-	3.312-	29-
Stand eind boekjaar	2.767	128	2.190	750	5.836	925

De balanswaarden van de voorzieningen, die per 1 juli 2015 naar de ILT geconverteerd zijn vanuit het CFV, worden in de verloopstaat onder dotaties gepresenteerd omdat deze per 31-12-2014 niet op de balans van de ILT voorkwamen.

Crediteuren

Het aantal openstaande crediteuren is licht gedaald. De crediteuren betreffen facturen uit de reguliere bedrijfsvoering. Onder de crediteuren is een bedrag van € 162k. opgenomen onder schulden op overige ministeries en agentschappen en € 64k. onder schulden aan derden. De stand is gedaald omdat, anders dan eind 2014, er geen grote crediteuren openstonden.

Nog te betalen

Hieronder vallen vele verschillende schuldposities van de inspectie. Belangrijkste daarbij zijn de af te dragen BCT-middelen (€ 6,2 miljoen), verplichtingen aan het personeel (€ 6,4 miljoen) en transitorische posten (€ 8,9 miljoen). Het niet-bestede heffingsdeel van de Autoriteit woningcorporaties (€ 1,7 miljoen) dat in 2016 in mindering wordt gebracht op de heffing 2016, is ook verantwoord onder deze post.

Apart onder nog te betalen staat nog de projectsteun wijkenaanpak. In 2008 heeft CFV een taak gekregen in het innen en verstrekken van bijzondere projectsteun voor de 40 aandachtswijken van jaarlijks € 75 miljoen. Op grond van de eindverantwoordingen (tussenstand) over de verstrekte subsidies 2008 tot en met 2012 is tot en met 2015 € 3,5 miljoen teruggevorderd bij diverse corporaties. Naar verwachting vinden de laatste eindafrekening in 2019 plaats. Het uiteindelijke saldo staat ter beschikking aan de Minister voor WenR.

De verhoudingen vorderingen en schulden ten opzichte van het moederdepartement, overige departementen en agentschappen en derden zijn als volgt:

Specificatie vorderingen / schulden (x € 1.000)	Moederdepartement	Overige Ministeries en Agentschappen	Derden
Debiteuren ¹		1	1.240
Nog te ontvangen bedragen		177	1.023
Liquide middelen	5	40.667	
Crediteuren		- 162	- 64
Nog te betalen bedragen	- 6.395	- 13.034	- 13.683

¹ exclusief de voorziening voor dubieuze debiteuren

Kasstroomoverzicht per 31-12-2015

Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie t/m 31-12-2015	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2014
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015	39.301	39.749	448	65.474
Totaal ontvangsten operationele kasstroom(+)		4.905		
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)		- 3.220		
2. Totaal operationele kasstroom	- 6.000	1.685	7.685	- 10.352
Totaal investeringen (-/-)	- 2.000	- 432	1.568	- 3.737
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	-	161	161	36
3. Totaal investeringskasstroom	- 2.000	- 271	1.729	- 3.701
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	-	- 491	- 491	- 11.614
Eenmalige storting door moederdepartement (+)	-	-	-	0
Aflossingen op leningen (-/-)	-	-	-	- 58
Beroep op leenfaciliteit (+)	-	-	-	-
4. Totaal financieringskasstroom	-	- 491	- 491	- 11.672
5. Rekening-courant RHB 31 december 2015	31.301	40.672	9.371	39.749

Toelichting op het kasstroomoverzicht

1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015

De rekening-courant met de Rijkshoofdboekhouding stond per 1 januari 2015 op € 39,8 miljoen.

2. Totaal operationele kasstroom

De operationele kasstroom geeft de kasstromen weer die voortvloeien uit de bedrijfsvoering. De positieve operationele kasstroom over 2015 is vooral ontstaan door het positieve resultaat per 31 december (€ 1,5 miljoen).

3. Totaal investeringskasstroom

Er is geïnvesteerd in het wagenpark en in inspectie-ondersteunende apparatuur.

Ten opzichte van de begroting is er minder geïnvesteerd. Dit komt doordat er minder voertuigen zijn aangeschaft. Ook zijn er meer voertuigen uit bedrijf genomen en is ondersteunende apparatuur bij de overgang van KFD aan de ANVS verkocht.

4. Totaal financieringskasstroom

De financieringskasstroom bestond in 2015 uit de afdracht aan het moederdepartement van het overschot aan eigen vermogen. Voor de geactiveerde kosten over 2015 is geen lening aangevraagd gezien de huidige liquiditeitspositie.

5. Rekening-courant RHB per 31 december 2015

Van de ruim € 40 miljoen die per 31 december 2015 op de rekening-courant staat is € 22,9 miljoen als deposito geplaatst bij de Rijkshoofdboekhouding. Tegenover de beschikbare kasmiddelen staan verplichting in de vorm van voorzieningen, crediteuren, transitorische posten en het eigen vermogen van de inspectie. Ruim 6 miljoen aan BCT-middelen worden in 2016 afgedragen aan het moederdepartement.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Omschrijving Generiek Deel	t-3	t-2	t-1	t	Oorspronkelijke begroting t
1. Kostprijzen per product (groep)					
– Handhaving	142.195	120.201	125.677	126.080	117.596
– Vergunningverlening	6.046	23.832	24.103	19.750	22.784
2. Tarieven/uur					
– Handhaving	135	131,3	134,1	129,7	148,40
– Vergunningverlening	121	132,8	137,5	132,5	147,30
3. Omzet per produktgroep (pxq)					
– Handhaving	149.170	143.309	139.898	133.154	117.596
– Vergunningverlening	8.141	8.810	7.525	6.881	22.784
4. FTE-totaal (excl. externe inhuur)	1.120	1.119	1.171	1.135	1.141
5. Saldo van baten en lasten	3,96%	7,56%	0,25%	1,02%	
6. Kwaliteitsindicator 1: doorlooptijd vergunningen	n.b.	85%	86%	90%	n.t.b.
7. Kwaliteitsindicator 2: wachttijden informatiecentrum			13 sec.	21 sec.	<20 sec.
Kwaliteitsindicator 3: ziekteverzuim	5	5,2	5,4	5,3	<4,0
Omschrijving Specifiek Deel					
8. Kostprijs/product: (excl. buitengewone lasten en Caribische NL)					
<i>Inspectie</i>	143.864	117.316	124.462	125.318	132.574
<i>Vergunningverlening</i>	7.206	23.832	23.876	19.628	7.584
<i>Monsterafname</i>	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
9. Kwaliteit Handhaving:					
<i>Klachten (bezwaar en beroep)</i>	n.b.	700	1.484	1.484 ¹	25
<i>Gegronde verklaard (%)</i>	n.b.	n.b.	n.b.	48%	95%

¹ Het betreft hier enkel centrale JZ-gegevens. Individuele decentrale zaken zijn hier niet in opgenomen.

De kostprijzen en tarieven van de inspectie zijn gedaald. Weliswaar stegen de centrale ict-kosten (beheer en inhuur) waardoor de overhead is gestegen. Maar door het grotendeels wegvallen van de dubbele bezetting als gevolg van het aflopen van de anticiperend werven en het instellen van een vacaturestop betekent dit uiteindelijk toch dat in het primaire proces de prijzen en uurtarieven geleidelijk dalen. Tevens is door de komst van de Autoriteit woningcorporaties de verhouding direct-indirect gunstig gewijzigd waardoor in de breedte de overheadopslag lager is. Het aantal directe kosten op Handhaving zijn door de komst van de Aw wel gestegen.

Het verschil tussen de omzet vergunningverlening en de kosten voor vergunningverlening wordt verklaard doordat de ILT (overwegend) niet-kostendekkende tarieven afgeeft. Daarnaast worden er niet-tarifeerbare producten afgegeven.

Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI)

Staat van baten en lasten

Staat van baten en lasten aienstchap KNMI voor het jaar 2015 (x € 1.000)				
	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(2)
	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2015	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet lenM	43.346	46.668	3.322	39.587
Omzet overige departementen	2.329	1.744	- 585	1.677
Omzet derden	18.223	17.673	- 550	17.456
Rentebaten	95	25	- 70	110
Vrijval voorzieningen		632	632	225
Bijzondere baten				8
Totaal baten	63.993	66.742	2.749	59.062
Lasten				
Apparaatskosten				
- Personele kosten	28.235	30.904	2.669	31.706
* waarvan eigen personeel	27.823	27.871	48	29.094
* waarvan externe inhuur	412	3.033	2.621	2.613
- Materiële kosten	15.073	19.472	4.399	15.680
* waarvan apparaat ICT	2.391	3.842	1.451	4.179
* waarvan bijdrage aan SSO's	3.005	2.617	- 388	2.996
Aardobservatie	17.001	13.050	- 3.951	9.846
Rentelasten	280	10	- 270	283
Afschrijvingskosten				
- materieel	3.404	2.061	- 1.343	2.749
* waarvan apparaat ICT	1.986	1.400	- 586	2.065
- immaterieel				
Overige Lasten				
- Dotaties voorzieningen		642	642	0
- Bijzondere lasten		263	263	48
Totaal lasten	63.993	66.402	2.409	60.312
Saldo van baten en lasten	0	340	340	- 1.250

Toelichting Baten

Omzet moederdepartement				
	Begroot 2015	Realisatie 2015	Verschil	Realisatie 2014
Artikel 11 Waterkwantiteit	400	526	126	558
Artikel 16 Spoor		44	44	74
Artikel 17 Luchtvaart		23	23	23
Artikel 19 Klimaat	218	716	498	906
Artikel 23 Meteorologie, seismologie en aardobservatie	39.047	40.001	954	35.050
Inzet middelen Balans	1.142	1.402	260	- 402
Bijdrage ILT	313	313	0	313
Bijdrage RWS	2.226	2.909	683	3.065
Overig lenM		30	30	
Overig		704	704	
Totaal	43.346	46.668	3.322	39.587
waarvan programma	17.001	13.050	- 3.951	9.846

In bovenstaande tabel wordt de aansluiting weergegeven tussen de ontvangen middelen van het moederdepartement en de omzet welke in de administratie is verantwoord. In 2015 zijn bedragen ontvangen voor projecten waarvan de prestaties (kosten) niet in 2015 geleverd zijn. De ontvangsten waar nog geen prestaties (kosten) tegenover staan worden niet als opbrengst verantwoord, maar als vooruit ontvangen bedragen verantwoord ter dekking van toekomstige kosten. Zodra de prestaties (kosten) worden geleverd, worden de opbrengsten verantwoord en de vooruitontvangen bedragen verminderd. Hierbij gaat het om ontvangsten in het kader van Aardobservatie, Deltaplan, VDI, klimaatsheets, Space Weather, transitiekosten, Cabauw en de beleidsintensivering 2015. Een uitsplitsing van de vooruitontvangen positie volgt uit de onderstaande tabel.

Vooruit ontvangen omzet lenM				
	per 1-1-2015	Vooruitontvangen		per 31-12-2015
		BIJ	AF	
Aardobservatie	20.004	12.206	13.050	19.160
Deltaplan ICT	1.588	1.190	2.073	705
Security	125			125
Klimaatsheets	400		400	0
Transitiekosten	1.819	423	1.788	454
Cabauw		270		270
Beleidsintensivering 2015		1.845		1.845
Totaal vooruitontvangen Transitorische passiva	23.937	15.934	17.311	22.560

Omzet overige departementen				
	Begroot 2015	Realisatie 2015	Verschil	Realisatie 2014
RIVM	246	0	- 246	138
Defensie	933	991	58	950
EZ	950	716	- 234	590
Buitenlandse zaken	200		- 200	
Overig		37	37	
Totaal	2.329	1.744	- 585	1.677

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat de opbrengsten vanuit overige departementen zijn gedaald ten opzichte van de begroting. De daling vond plaats bij RIVM, EZ en Buitenlandse zaken. Het RIVM en Buitenlandse zaken hebben geen diensten afgenomen. Bij EZ heeft de intensivering van dienstverlening voor de gasbevingen in Noord-Nederland in 2015 voornamelijk in het teken gestaan van voorbereidende werkzaamheden.

Omzet derden				
	Begroot 2015	Realisatie 2015	Verschil	Realisatie 2014
Luchtvaart	9.434	9.362	- 72	9.312
Projecten extern gefinancierd	7.534	6.270	- 1.262	6.914
Dataverstrekkingen en licenties	500	667	167	702
Overig	755	1.374	619	528
Totaal	18.223	17.673	- 550	17.456

De opbrengsten derden zijn € 2,0 miljoen hoger dan begroot. In 2015 is sprake van een toename van werkzaamheden voor extern gefinancierde projecten (bij voornamelijk Tropomi en Omi). Bij dataverstrekking en licenties ligt de realisatie € 0,2 miljoen hoger dan de begroot. Op overige opdrachtgevers is € 0,6 miljoen meer gerealiseerd waaronder € 0,1 miljoen voor het windsubsidieproject Stimulering Duurzame Energieproductie +.

Rentebaten

De rentebaten bestaan uit ontvangen rente over het saldo van deposito's bij het Ministerie van Financiën en het saldo op de rekening courant. De realisatie is lager dan begroot door de lage rentestand in 2015.

Vrijval voorzieningen				
	Begroot 2015	Realisatie 2015	Verschil	Realisatie 2014
Bijzondere baten	0	632	632	233
Vrijval voorzieningen wachtgeld		629	629	89
Vrijval reorganisatievoorziening		0	0	39
Vrijval voorziening onderhanden werk		0	0	67
Vrijval voorziening dubieuze debiteuren		3	3	31
Diverse baten lopend boekjaar		0	0	8

De vrijval voorzieningen wordt toegelicht bij de balanspost Voorzieningen.

Toelichting Lasten

Personeel				
	Begroot 2015	Realisatie 2015	Verschil	Realisatie 2014
Personeel	28.235	30.904	2.669	31.706
Specificatie				
Eigen personeelskosten	27.823	27.871	48	29.094
waarvan: Loonkosten		25.850		26.895
waarvan: Overige personeelskosten		2.021		2.199
Inhuur	412	3.033	2.621	2.613
Gemiddeld aantal fte	318,0	348,0	30,0	357,8
Mutatie fte t.o.v. voorgaand jaar		- 2,7%		0,0
Loonsom per medewerker		74,3	74,3	75,2
Daling salariskosten per medewerker		- 1,2%		- 2,6%

De bezetting per 31 december 2015 is 358 fte. De stijging van de realisatie van de personeelskosten wordt voor het grootste gedeelte verklaard door inhuur in het kader van de diverse projecten. Het gemiddelde ziekteverzuim (2%) is ruim beneden de norm (4%) gebleven in 2015.

Materieel

	Begroot 2015	Realisatie 2015	Vershil	Realisatie 2014
Materieel	32.074	32.522	448	25.526
Contributie Bijdragen		16.121		12.582
<i>waarvan aardobservatie</i>		13.050		9.846
<i>waarvan overig</i>		3.071		2.736
Onderhoud en exploitatie		4.425		4.531
Huur en lease		2.845		3.240
Bureau, voorlichting en huisvesting		1.865		1.946
SWO		0		1.251
Uitbesteding		7.207		1.922
Overige kosten		59		53

Rentelasten, afschrijvingskosten en overige lasten

De rentelasten vallen lager uit dan begroot doordat eind 2014 de bestaande leningen versneld zijn afgelost. De afschrijvingskosten zijn in 2015 lager dan begroot doordat er in de laatste jaren (2013, 2014 en 2015) minder investeringen hebben plaatsgevonden. Daarnaast zijn de afschrijvingskosten lager door de overname van activa door SSC-Campus per 1 januari 2015.

De dotaties aan voorzieningen worden toegelicht bij de balanspost voorzieningen.

De bijzondere lasten bestaan tenslotte uit eenmalige kosten die SSC-Campus het KNMI in rekening heeft gebracht bij de overname van de ICT-activa.

Saldo van baten en lasten

Het resultaat over 2015 is € 0,34 miljoen positief. Voorgesteld wordt om het resultaat toe te voegen aan het eigen vermogen.

Balans per 31 december 2015 van KNMI (x € 1.000)

	31-12-2015	31-12-2014
Activa		
Imateriële vaste activa		
Materiële vaste activa		
* Grond en gebouwen	5.009	5.131
* Installaties en inventaris	698	3.020
* Overige activa	3.630	4.063
* In ontwikkeling	2.306	515
Onderhandenwerk	2.778	2.615
Debiteuren	4.727	2.429
Nog te ontvangen	752	1.391
Liquide middelen	22.333	20.400
Totaal activa	42.233	39.565
Passiva		
Eigen vermogen		
* Exploitatiereserve	1.783	3.033
* Onverdeeld resultaat	340	- 1.250
Lening bij Min. van Financiën	0	0
Voorzieningen	643	629
Vooruitontvangen projecten	4.451	4.048
Crediteuren	264	1.006
Nog te betalen	34.753	32.098
Totaal passiva	42.233	39.565

Toelichting Balans

Voorzieningen

Voorzieningen			
	Wachtgeld	Reorganisatie- voorziening	Totaal
Saldo per 1 jan 2015	629		629
Bij:			
dotatie	583	59	642
Af:			
vrijval	629		629
mutaties	0		0
Totaal af	629		629
Saldo per 31 dec 2015	583	59	642

In 2012 is er een wachtgeldvoorziening gevormd voor één voormalige medewerker voor een periode van 9 jaren. Tot op heden is hier geen beroep op gedaan. De verwachting is dat ook in de toekomst geen gebruik van wordt gemaakt (vrijval k€ 629). Voor de rechten op wachtgeld voor een andere ex-medewerker is een nieuwe voorziening gevormd (dotatie k€ 583). Tevens is voor een Van-werk-naar-werk kandidaat een voorziening gevormd (dotatie k€ 59).

Nog te betalen

De vooruit ontvangen bedragen overheid hebben voornamelijk betrekking op de bijdragen voor aardobservatie (€ 19 miljoen). Deze bedragen zullen in komende jaren worden uitgegeven. De stijging van de realisatie van de Nog te betalen bedragen in 2015 ten opzichte van de begroting wordt veroorzaakt door de nog niet ontvangen facturen van SSC-Campus (€ 5,2 miljoen).

Specificatie vorderingen/schulden							
	Debiteuren	Onder- handen projecten	Nog te ontvangen	Liquide middelen	Crediteuren	Vooruit ontvangen projecten	Nog te betalen
Moederdepartement	264				- 19	497	22.560
Overige ministeries en agentschappen	293		444	22.333	8	602	92
Derden	4.170	2.778	308		275	3.352	12.101
Totaal	4.728	2.778	752	22.333	264	4.451	34.752

Eigen Vermogen

Saldo Eigen vermogen per 31/12/2014	3.033
Af: Onverdeeld resultaat 2014	1.250
Saldo Eigen vermogen per 1/1/2015	1.783
Af: Eenmalige uitkering aan moederdepartement	
Bij: Onverdeeld resultaat 2015	340
Saldo Eigen vermogen per 31/12/2015	2.123

Voorgesteld wordt om het onverdeelde resultaat van 2015 toe te voegen aan het eigen vermogen. Het eigen vermogen bedraagt na verwerking van de winst over 2015 € 2,1 miljoen. In de onderstaande tabel wordt de ontwikkeling van het eigen vermogen over de afgelopen jaren weergegeven.

Ontwikkeling Eigen Vermogen							
	2010	2011	2012	2013	realisatie 2014	begroot 2015	realisatie 2015
1. Eigen vermogen per 1/1	1.291	1.801	611	1.877	5.407	1.783	1.783
2. Saldo van baten en lasten	- 109	- 1.190	1.266	2.276	- 1.250	0	340
3a. uitkering aan moederdepartement					- 2.374		
3b. bijdrage van moederdepartement							
3c. overige mutaties							
3. Totaal directe mutaties in EV	619			1.254			
4. Eigen vermogen per 31/12	1.801	611	1.877	5.407	1.783	1.783	2.123
% gemiddelde omzet laatste 3 jaar	3,3%	1,1%	3,1%	8,9%	2,9%		3,5%

Kasstroomoverzicht

Kasstroomoverzicht over 2015 (x € 1.000)			
	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
	Vastgestelde begroting	Realisatie	Vershil realisatie en vastgestelde begroting
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015 + stand depositorekeningen	23.373	20.400	- 2.973
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)		4.730	
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)		- 1.821	
2. Totaal operationele kasstroom	3.048	2.908	- 140
3a. Totaal investeringen (-/-)	- 6.783	- 2.918	3.865
3b. Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)		1.943	1.943
3. Totaal investeringskasstroom	- 6.783	- 975	5.808
4a. Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)		0	
4b. Eenmalige storting door moederdepartement (+)			
4c. Aflossingen op leningen (-/-)	- 1.375	0	1.375
4d. Beroep op leenfaciliteit (+)	4.100	0	- 4.100
4. Totaal financieringskasstroom	2.725	0	- 2.725
5. Rekening-courant RHB 31 december 2015 + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)	22.363	22.333	- 30

Toelichting Operationele kasstroom

De operationele kasstroom wordt afgeleid uit (afgerond) het saldo van baten en lasten (€ 0,3 miljoen), dat is gecorrigeerd voor de afschrijvingskosten (€ 2,1 miljoen), toename onderhanden projecten (€ - 0,2 miljoen), toename kortlopende vorderingen (€ - 1,7 miljoen) en een toename van de schulden (€ 2,3 miljoen).

Investeringskasstroom

In 2015 is vooral geïnvesteerd in vervanging van waarneemapparatuur (radar € 1,8 miljoen, wolkenhoogtemeters € 0,4 miljoen, seismologische meters € 0,2 miljoen). De desinvestering is voornamelijk een gevolg van de overname van activa door SSC-Campus.

Financieringskasstroom

Er is in 2015 geen beroep op de leenfaciliteit gedaan. De activa zijn door het KNMI zelf gefinancierd.

Doelmatigheid

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015						
	2011	2012	2013	2014	2015	Begroting 2015
Kostprijs in € per eenheid product						
– percentage overhead			33%	37%	33%	22%
– fte's indirect	130	111	121	115	97	70
Tarieven/uur			121	111	100	99
Omzet per productgroep						
– meteorologie	47.542	50.423	46.254	47.121	50.946	52.124
– seismologie	1.999	3.686	2.690	1.753	2.089	2.077
– aardobservatie	9.127	10.110	8.468	9.846	13.050	12.206
FTE- per 31 december	393	383	358	354	358	318
Saldo van baten en lasten (%)	2%	2%	4%	– 2%	1%	0%
Algemene weersverwachtingen en adviezen						
– afwijking min temperatuur (°C)	– 0,33	– 0,17	– 0,01	– 0,18	0,45	ABS(<0,5)
– afwijking max temperatuur (°C)	– 0,06	– 0,32	– 0,25	– 0,52	– 0,31	ABS(<0,5)
– gem afwijking wind snelheid (m/s)	– 0,03	– 0,05	0,26	0	0	ABS(<1,0)
Maritieme verwachtingen						
– tijdigheid marifoonbericht (%)	99	98,4	99,3	99,9	99,5	>99

Kosten in € per eenheid product

In 2015 zijn de uitgangspunten voor bepaling van de overhead in het kostprijsmodel gewijzigd. Uit het oogpunt van vergelijkbaarheid zijn de waarden herrekend.

De overheadkosten kennen een dalende trend. Door wijzigingen in de totale kosten wordt dit niet altijd zichtbaar in het percentage overhead. Het aantal niet direct aan producten toe te wijzen fte's daalt. Dit wordt vooral veroorzaakt door het beleid om activiteiten zoveel mogelijk direct aan producten te koppelen.

Aantal fte's

Het aantal fte's per 31 december is hoger dan begroot maar is gecompenseerd door extra opbrengsten.

Algemene weersverwachtingen en adviezen

Er zijn geen afwijkingen te melden. De gerealiseerde waarden vallen binnen de gestelde doelstellingen.

Nederlandse Emissieautoriteit (NEa)

Introductie

De Nederlandse Emissieautoriteit heeft één opdrachtgever, de directie Klimaat, Lucht en Geluid (KLG), onderdeel van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. De eigenaar van de Nederlandse Emissieautoriteit is de Secretaris-generaal van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Staat van baten – lastenagenschap Nederlandse Emissieautoriteit voor het jaar 2015 x € 1.000				
	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2015	Vershil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie 2014
Baten				
Omzet lenM	7.183	7.622	439	7.063
Omzet overige departementen	0	0	0	
Omzet derden	50	19	- 31	
Rentebaten	0	0	0	3
Bijzondere baten	0	0	0	0
Totaal baten	7.233	7.641	408	7.066
Lasten				
Apparaatskosten				
– personele kosten	5.569	5.324	- 245	4.520
* waarvan eigen personeel	4.834	4.681	- 153	3.769
* waarvan externe inhuur	735	527	- 208	751
* waarvan overige personele kosten		116	116	
– materiële kosten	1.006	1.761	755	1.210
* waarvan apparaat ICT	880	265	- 615	509
* waarvan bijdrage aan SSO's		501	501	
* waarvan overige materiële kosten	126	995	869	
Rentelasten	27	13	- 14	18
Afschrijvingskosten:				421
– materieel		2	2	
waarvan apparaat ICT		2	2	
– immaterieel	631	606	- 25	421
Totaal lasten	7.233	7.706	473	6.169
Saldo van baten en lasten	0	- 65	- 65	897

Toelichting op de baten en lasten

Baten

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement betreft de omzet voor werkzaamheden die de NEa verricht voor het moederdepartement. De omzet moederdepartement is een vergoeding voor werkzaamheden op het gebied van:

- Naleving ETS stationair
- Naleving ETS luchtvaart
- Hernieuwbare energie en brandstoffen
- Nationale verplichtingen emissiehandel onder EU en VN

De realisatie van de omzet van het moederdepartement is hoger dan de oorspronkelijke begroting. Dit komt doordat de NEa voor 2015 een hogere opdracht heeft gekregen van de directie KLG (€ 7.929.884) dan oorspronkelijk was begroot.

Lasten

Personele kosten

De kosten van het van het eigen personeel zijn nagenoeg gelijk aan de kosten die zijn opgenomen in de oorspronkelijke begroting. In 2015 is door eigen personeel gewerkt aan het Register Energie voor Vervoer fase 1. De loonkosten die betrekking hadden op deze uren (€ 19.942) zijn geactiveerd op de balans en hebben de loonkosten verminderd. Ook de loonkosten voor fase 2 van dit Register (€ 34.309), dat in aanbouw is, zijn overgeboekt naar Zelfontwikkelde immateriële vaste activa in aanbouw. De externe inhuur is € 0,2 miljoen lager geweest dan begroot.

Specificatie personele kosten	Begroting 2015	Realisatie 2015
Aantal FTE	54	48,5
Eigen personeelskosten	4.834	4.797
Kosten Inhuur	735	527
Totale personele kosten	5.569	5.324

Materiële kosten

De materiële kosten zijn € 0,8 miljoen hoger dan oorspronkelijk begroot. Het verschil in materiële kosten kent een aantal oorzaken. De beheerkosten voor PAN en het Register Energie voor vervoer zijn hoger uitgevallen dan oorspronkelijk begroot. Ook de overige ICT kosten en kosten voor facility management zijn hoger dan oorspronkelijk begroot. Daarnaast zijn er in het secundaire proces in 2015 veel activiteiten (evaluatie houtskoolschets, evaluatie bestuur, digitalisering, contourenplan NEa, bedrijfsplan 2016–2020, het nieuwe O&F rapport, de evaluatie van het NEa bestuur en de voorbereiding van de overgang naar een ander pand in 2017) die uitbesteed zijn. Deze activiteiten waren op het moment van het opstellen van de oorspronkelijke begroting niet of nauwelijks in beeld.

**Balans van baten-lastenagentschap Nederlandse Emissieautoriteit
per 31 december 2015 (voor verwerking van het resultaat)**

Balans per 31 december 2015 van de Nederlandse Emissieautoriteit x € 1.000

	31 december 2015	31 december 2014
ACTIVA		
Vaste activa		
Immateriële vaste activa	2.316	1.990
Materiële vaste activa		
– Overige materiële vaste activa	5	7
	<u>2.321</u>	<u>1.997</u>
Vlottende activa		
Debiteuren	0	1
Nog te ontvangen	277	47
	<u>277</u>	<u>48</u>
Liquide middelen	581	1.480
TOTAAL ACTIVA	3.179	3.525
PASSIVA		
Eigen vermogen		
Exploitatiereserve	364	364
Onverdeeld resultaat	– 65	897
	<u>299</u>	<u>1.261</u>
Langlopende schulden		
Leenfaciliteit Ministerie van Financiën	760	600
Kortlopende schulden		
Crediteuren	0	399
Nog te betalen	2.120	1.265
	<u>2.120</u>	<u>1.664</u>
TOTAAL PASSIVA	3.179	3.525

Toelichting op de balans

Activa

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de historische kostprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen. Onder de immateriële vaste activa valt het informatiesysteem PAN, het in mei 2015 in gebruik genomen Register Energie voor vervoer fase 1 en het in aanbouw zijnde Register Energie voor vervoer fase 2.

Nog te ontvangen

De post Nog te ontvangen bestaat voornamelijk uit een te ontvangen boete als gevolg van een opgelegd boetebesluit en vooruitbetaalde licentiekosten.

Liquide middelen

De post liquide middelen bestaat uit het saldo van de rekening courant RHB ten bedrage van € 0,6 miljoen zoals overeenkomt met het saldobiljet per 31 december 2015 en de waarde van de aanwezige VVV Cadeaubonnen.

Passiva

Eigen vermogen

Het eigen vermogen bestaat uit de exploitatiereserve en het nog onverdeelde resultaat van het afgesloten boekjaar. In de tabel is de ontwikkeling van het eigen vermogen opgenomen.

Ontwikkeling eigen vermogen	Stand per 31 december 2013	Stand per 31 december 2014	Stand per 31 december 2015
Eigen vermogen:			
– exploitatiereserve	2.002	954	1.261
– directe mutatie eigen vermogen ¹	– 1.650	– 590	– 897
– onverdeeld resultaat	602	897	– 65
Totaal	954	1.261	299

¹ In 2013 is € 1,65 miljoen, in 2014 € 0,59 miljoen en in 2015 is € 0,9 miljoen van het eigen vermogen afgedragen aan het moederdepartement vanwege de overschrijding van het plafond van maximaal 5% eigen vermogen van de gemiddelde omzet over de afgelopen drie jaar.

Toelichting

Het Eigen Vermogen per 31 december 2015 (€ 0,3 miljoen) is lager dan het maximaal toegestane eigen vermogen (€ 0,4 miljoen).

Crediteuren

De post Crediteuren bestaat uit een aantal creditnota's van derden. Het debetsaldo is gepresenteerd onder overige vorderingen.

Nog te betalen

De post Nog te betalen is onder te verdelen in € 0,8 miljoen voor «crediteuren ministerie IenM». Dit betreft de afrekening met de opdrachtgever over het jaar 2015 (€ 0,5 miljoen), vooruitontvangen bedragen van het moederdepartement (€ 0,2 miljoen), investering van PBL (€ 0,1 miljoen). Vervolgens € 0,6 miljoen voor «crediteuren overige ministeries». Dit bedrag betreft het Ministerie van Financiën en bestaat uit het kortlopende deel van de leenfaciliteit (€ 0,54 miljoen), de nog te betalen rente leenfaciliteit (€ 3.131) en een vooruitontvangen bedrag (€ 20.000). En nog te betalen investering van de Raad van State (€ 15.000). Het restant van € 0,7 miljoen betreft «crediteuren derden» en bevat voornamelijk vooruitontvangen bedragen van derden (€ 0,4 miljoen), reserveringen voor vakantiegeld/-dagen en eindejaarsuitkeringen (€ 0,2 miljoen), kosten voor inhuur van personeel (€ 42.000) en uitbesteding voor beheerkosten voor het informatiesysteem PAN (€ 33.000).

Kasstroomoverzicht over het jaar 2015 x € 1.000

	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting	Realisatie	Verschil realisatie en oorspronkelijk vastgestelde begroting
1. Rekening-courant RHB 1 januari 2015	1.807	1.476	- 331
2a +/- Totaal ontvangsten operationele kasstroom	7.864	7.949	85
2b +/- Totaal uitgaven operationele kasstroom	- 7.233	- 7.318	- 85
2. Totaal operationele kasstroom	631	631	0
3a +/- Totaal investeringen	- 700	- 932	- 232
3b +/- Totaal boekwaarde desinvesteringen	0	0	0
3. Totaal investeringkasstroom	- 700	- 932	- 232
4a +/- Eenmalige uitkering aan moederdepartement	0	- 897	- 897
4b +/- Eenmalige storting door moederdepartement	0	0	0
4c +/- Aflossingen op leningen	- 610	- 400	210
4d +/- Beroep op leenfaciliteit	700	700	0
4. Totaal financieringskasstroom	90	- 597	- 687
5. Rekening courant RHB 31 december 2015	1.828	578	- 1.249
(=1+2+3+4) (maximale roodstand 0,5 mln euro)			

Investeringskasstroom

In 2015 is geïnvesteerd in het Register Energie voor Vervoer fase 1 (€ 0,4 miljoen) en in het Register Energie voor Vervoer fase 2 (€ 0,5 miljoen).

Financieringskasstroom

In 2015 is het eigen vermogen over 2014 afgeroomd en afgedragen aan de eigenaar (€ 0,9 miljoen).

Op de leenfaciliteit is in 2015 € 0,4 miljoen afgelost en is een beroep op de leenfaciliteit gedaan van € 0,7 miljoen.

Overzicht doelmatigheidsindicatoren per 31 december 2015

Doelmatigheidsindicatoren ¹	Realisatie 2012	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Oorspronkelijke begroting 2015
Kostprijzen per product (x € 1):					
Vergunningaanvragen (per vergunning)	4.483				
Onderhoud dossier (per dossier)	926				
Audits (per audit)	5.879				
Ad hoc onderzoek (per onderzoek)	6.404				
Afsluiten handelsjaar (per emissiejaarverslag)	369				
Infodesk (per vraag)	113				
Registeradministratie (per gemiddelde rekening in beheer)	325				
Onderhoud ETS (per bkg installatie) ²		6.916	7.474	10.078	6.890
Communicatie en voorlichting (helpdeskvragen) ²		131	106		105
Registeradministratie handelaren (per rekening) ²		1.154	1.071		1.100
Nationale verplichtingen onder EU en VN		140			
Tijdelijk regime Hernieuwbare energie en brandstoffen (per deelnemer) ²			6.725		6.720

Doelmatigheidsindicatoren ¹	Realisatie 2012	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Oorspronke- lijke begroting 2015
Tarieven per uur (x € 1):					
Laag	84	83	75	75	75
Midden	94	95	95	94	94
Hoog	115	125	124	123	123
FTE totaal (excl. externe inhuur)	41,67	40,7	49,9	48,5	54
Omzet per productgroep (x € 1.000)					
Vergunningaanvragen (p*q)	31				
Onderhoud dossier (p*q)	426				
Audits (p*q)	435				
Ad hoc onderzoeken (p*q)	243				
Diepte- en thema onderzoeken	18				
Infodesk (p*q)	242				
Registeradministratie (p*q)	309				
Registeronderhoud	874				
Rekeningbeheer overheid	99				
Fraudebestrijding	165				
Overige producten/diensten ²			8		285
Naleving ETS stationair ²		3.209	3.483	4.414	3.158
Naleving ETS luchtvaart (Tijdelijk regime) Hernieuwbare energie en brandstoffen ²		222	231	222	285
Communicatie en voorlichting (helpdesk en overig)		385			
Infodesk NEa ²			254		240
Registeradministratie handelaren ²		256	179		215
Nationale verplichtingen onder EU en VN		91	119	120	120
NEa brede producten en diensten ²	1.148	544	259		195
Projecten ²	3.307	2.663	950		225
Overige				19	0
Totaal	7.299	7.370	7.063	7.641	7.183
Saldo van baten en lasten (%)	11,80%	8,90%	12,69%	- 0,85%	0%

¹ Voor de opdracht 2014 is de producten- en dienstencatalogus van de NEa herzien, hierdoor komen minder/andere producten voor in de realisatie dan in de oorspronkelijke begroting.

² Voor de offerte 2015 zijn diverse producten en diensten die in voorgaande jaren apart in de producten en dienstencatalogus werden genoemd samengevoegd en in de producten Naleving ETS en Hernieuwbare energie en brandstoffen opgenomen. Dit verklaart de stijging van de kostprijs en de omzet bij deze producten in 2015 ten opzichte van voorgaande jaren en verklaart het ontbreken van realisatiecijfers voor deze producten en diensten in 2015.

Kwaliteitsindicatoren ¹	Realisatie 2012	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Oorspronkelijke begroting 2015
Naleving ETS stationair					
% vergunningaanvragen binnen wettelijke termijn afgehandeld	100%	100%	100%	100%	100%
% meldingen binnen wettelijke termijn afgehandeld	99%	95%	98%	96%	100%
% BKG's waarvoor toezichtactiviteit heeft plaatsgevonden			14%	17%	20%
% Emissie ETS stationair waarvoor tijdig emissierechten zijn ingeleverd			100%	100%	100%
Naleving ETS luchtvaart					
% Monitoringsplannen binnen gestelde termijn getoetst				100%	100%
% Meldingen binnen wettelijke termijn afgehandeld			100%	100%	100%
Tijdelijk regime hernieuwbare energie en brandstoffen					
% aantal in te dienen biobrandstofbalansen dat tijdig is ingediend			95%	96%	90%
% deelnemers tijdelijk regime hernieuwbare energie en vervoer waarvoor toezichtactiviteit heeft plaatsgevonden			13%	32%	20%
Infodesk Nea					
% Van vragen binnen gestelde termijn afgerond			98%	96%	95%
NEa brede producten en diensten					
# Gegronde bezwaarprocedures waarbij de NEa onjuist gehandeld heeft			0	0%	< 2
Project afbouw NO_x emissiehandel²					
% van tijd NO _x register online	100%	100%	100%		
Algemeen					
# Aantal formele klachten	0	0	0	0	< 4
Directe uren/totaal aantal gewerkte uren	66%	58%	67%	59%	> 66%

¹ In de opdracht voor 2014 zijn nieuwe prestatie indicatoren opgenomen en zijn oude prestatie indicatoren vervallen. Vanaf 2014 zijn de indicatoren toegewezen aan thema's. In dit overzicht zijn de nieuwe indicatoren opgenomen. Een aantal bestaande indicatoren is behouden en voor die indicatoren is er nog een vergelijking met voorgaande jaren mogelijk.

² Dit betreffen gegevens over de eerste vier maanden van 2014. Vanwege de uitfasering van het systeem NO_x-emissiehandel is het register per 1 mei 2014 uit bedrijf genomen.

De realisatie van de omzet van het moederdepartement is hoger dan de oorspronkelijke begroting. Dit komt doordat de NEa voor 2015 een hogere opdracht heeft gekregen van de directie KLG (€ 7.929.884) dan oorspronkelijk was begroot.

Het aandeel directe uren in 2015 is achtergebleven bij de verwachtingen. Reden hiervoor is dat de NEa relatief veel tijd heeft besteed aan de voorbereiding van de nieuwe organisatievorm en -inrichting die eind 2016 zijn beslag krijgt.

7.5 Topinkomens

Bezoldiging

Topfunctionarissen en gewezen topfunctionarissen

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Functie(s)1	Aard van de functie2	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van beloningen betaalbaar op termijn	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (in FTE)	Interim3	Motivering overschrijding norm (indien van toepassing)
Examencommissie	Geen ¹										
Certificaatloodsen	Geen ¹										
Commissie van Beroep als bedoeld in artikel 3 Wet rijnderricht motorrijtuigen 1993	Bestuursvoorzitter	Bestuurder	D.J.M. Corbey	€ 43.200	0	0			0,2	Nee	De functionarissen van de NEa overschrijden de norm van 2015 (leden 178.000 x 0,05 = 8.900, voorzitter 178.000 x 0,2 = 35.600), maar vallen onder het overgangsrecht.
Nederlandse Emissieautoriteit	Bestuurder	Bestuurder	E.F. van Galen	€ 11.500	0	0			0,05	Nee	De functionarissen van de NEa overschrijden de norm van 2015 (leden 178.000 x 0,05 = 8.900, voorzitter 178.000 x 0,2 = 35.600), maar vallen onder het overgangsrecht.
Nederlandse Emissieautoriteit	Bestuurder	Bestuurder	C. de Visser	€ 11.500	0	0			0,05	Nee	De functionarissen van de NEa overschrijden de norm van 2015 (leden 178.000 x 0,05 = 8.900, voorzitter 178.000 x 0,2 = 35.600), maar vallen onder het overgangsrecht.

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Funcctie(s)1	Aard van de functie2	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen behoeven van beloningen betaalbaar op termijn	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (in FTE)	Interim3	Motiveringoverschrijding norm (indien van toepassing)
Nederlandse Emissieautoriteit	Bestuurder	Bestuurder	A.B.M. Hoff	€ 11.500	0	0	0,05	Nee	De functionarissen van de NEa overschrijden de norm van 2015 (leden 178.000 x 0,05 = 8.900, voorzitter 178.000 x 0,2 = 35.600), maar vallen onder het overgangsrecht.		

¹ Bij de ZBO's Examencommissie Certificaatloosden en Commissie van Beroep als bedoeld in artikel 3 Wet rijnderricht motorrijtuigen 1993 is geen sprake van leidinggevenden, noch van ondergeschikten. Er is geen instelling waar de functie wordt bekleed. De betrokkenen hebben geen inkomen volgens de definitie van bezoldiging zoals opgenomen in de Wet Normering Topinkomens. (Het betreft hier personen – vaak inmiddels met pensioen – die door de Minister van IenM zijn aangewezen om op te letten tijdens examens).

Overige functionarissen van wie de bezoldiging de norm overschrijdt

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Funcctie(s)1	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen behoeven van beloningen betaalbaar op termijn	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband (in FTE)	Interim2	Motiveringoverschrijding norm

Er zijn bij IenM in 2015 geen overige functionarissen in dienst geweest van wie de bezoldiging de norm overschrijdt.

Uitkeringen wegens beëindiging van het dienstverband

Topfunctionarissen en gewezen topfunctionarissen

Naam orgaan of instelling waar functie werd bekleed	Laatste Functie	Aard van de Functie1	Naam	Eerdere Functie(s) tijdens dienstverband	Uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	Jaar van beëindiging dienstverband	Interim 2	Motivering overschrijding norm (indien van toepassing)

Er zijn bij lenM geen uitkeringen wegens beëindiging van het dienstverband geweest aan Topfunctionarissen en gewezen topfunctionarissen.

Overige functionarissen

Naam orgaan of instelling waar functie werd bekleed	Laatste Functie	Eerdere Functie(s) tijdens dienstverband	Uitkeringen wegens beëindiging dienstverband	Jaar van beëindiging dienstverband	Interim 1	Motivering overschrijding norm

In artikel 10b van de Beleidsregels WNT 2016 ([Staatscourant 2016, nr. 13373](#)) is bepaald dat er geen toezicht of handhaving zal plaatsvinden op de naleving van de publicatieplicht van uitkeringen wegens beëindiging dienstverband aan niet-topfunctionarissen voortvloeiend uit contractovername door een mobiliteitsbureau. In 2016 is namelijk gebleken dat voor deze categorie de volledige uitvoering van de wettelijke bepalingen bij een aantal instellingen op korte termijn niet mogelijk is. Accountants hoeven in dat geval op dit onderdeel van de financiële verslagen ook geen controle uit te voeren (niet op volledigheid en niet op juistheid). Het inventariseren van de contractovernames en de daarmee gemoeide uitkeringen aan niet-topfunctionarissen in 2015 is om die reden achterwege gelaten.

D. BIJLAGEN

BIJLAGE 1 Toezichtrelaties zbo's en rwt's

Algemeen

In 2015 is een interne evaluatie van het toezichtmodel lenM onder begeleiding van prof. dr. W. Derksen uitgevoerd. De uitkomsten van het onderzoek zijn aan de Tweede Kamer toegezonden (Kamerstukken II, 2015–2016, [25 268](#), nr. 125). Tevens is de Tweede Kamer geïnformeerd over de verbetermaatregelen, die op het terrein liggen van het opstellen van een integraal toetsingskader, transparantie en verwachtingenmanagement, verbetering van de rolverdeling tussen opdrachtgever en eigenaar en maatwerkacties per zbo. Met de implementatie van de maatregelen wordt in 2016 gestart. De totale doorlooptijd zal twee jaar bedragen, waarbij het zwaartepunt van de activiteiten in 2016 zal liggen.

In 2015 is het wetsvoorstel voor de wijziging van de Kernenergiewet in verband met de instelling van de Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming (ANVS) (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 219](#), nr. 2) aan de Tweede Kamer aangeboden. Tevens is de verantwoordelijkheid voor het wetsvoorstel overgedragen van de Minister van Economische Zaken naar de Minister van Infrastructuur en Milieu. Met het wetsvoorstel wordt voorgesteld om de ANVS als bestuursrechtelijk zelfstandig bestuursorgaan zonder eigen rechtspersoonlijkheid in te stellen. Inwerkingtreding is voorzien per 1 januari 2017.

In 2015 is de implementatie van het beleidskader derivaten binnen het domein van Infrastructuur en Milieu afgerond. Hierover is de Tweede Kamer geïnformeerd (Kamerstukken II, 2014–2015, [33 489](#), nr. 22). Voor het Loodswezen is besloten om gebruik te maken van de mogelijkheid om af te wijken van de bepaling over de looptijd en om in plaats van 10 jaar een een maximale looptijd voor derivaten van 20 jaar te hanteren.

Onderstaand wordt voor een aantal zbo's en rwt's een overzicht gegeven van de toezichtsbevindingen over het jaar 2015. De bijlage wordt afgesloten met een totaaloverzicht van alle zbo's en rwt's die onder de Minister van lenM ressorteren. Het overgrote deel van deze organisaties is tariefgefinancierd. Daarom zijn voor deze organisaties geen ramingen en realisaties opgenomen.

CBR

In 2015 zijn de tarieven met gemiddeld 3,9% gestegen. Aanleiding is o.a. kosten die moeten worden gemaakt voor vernieuwing van werkprocessen en ICT, verbetering van de dienstverlening en een daling van het aantal examens t.g.v. demografische ontwikkelingen. Het jaar is afgesloten met een klein positief resultaat. Het eigen vermogen ligt nog onder het streefniveau.

In 2014 is de informatievoorzieningsketen als een geïntegreerd geheel georganiseerd. In 2015 zijn verdere stappen gezet op het gebied van digitalisering. In 2015 en volgende jaren wordt gewerkt aan het optimaliseren van de afstemming tussen informatievoorziening en business, het beheersen van de kwaliteit van de informatievoorzieningsketen en het optimaliseren van het ICT-landschap. In 2015 is een interim-CIO benoemd.

In 2015 is het fundament gelegd voor vernieuwing van werkprocessen en ICT-systemen voor de divisie Rijgeschiktheid. In 2016 start de bouwfase.

Ook in dit jaar is het nieuwe T-rijbewijs van start gegaan.

Na uitspraken van de Hoge Raad en de Raad van State legt het CBR sinds het voorjaar van 2015 geen nieuwe alcoholslotprogramma's meer op. De toenmalige deelnemers doorlopen het programma wel.

Theorie-examenlocaties zijn in 2015 allemaal overgestapt op het nieuwe afnamesysteem, bestaande uit individuele, computerondersteunde examens. Begin 2015 kende dit systeem een uitval waardoor een aantal examens moesten worden uitgesteld of verplaatst. Het CBR heeft flinke inspanningen geleverd om dit probleem zo snel mogelijk te verhelpen.

Eind 2015 heeft de algemeen directeur mw. S.M. Zijdeveld aangegeven een andere functie te hebben aanvaard. Zij is per 8 januari 2016 uit dienst getreden. Daarnaast heeft mw. C.W. Gorter, lid van de raad van toezicht, haar ontslag aangeboden. De vacature die daardoor ontstond is vervuld door dhr. C.F. Hamster.

Medio 2014 is de bezwarencommissie WRM van start gegaan. De Commissie komt in de plaats van de Commissie van Beroep WRM. In het jaarverslag is conform afspraak inzicht gegeven in de activiteiten van de commissie. Dit geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen. Naar aanleiding van het evaluatierapport WRM dat in september 2013 aan de TK is aangeboden, is het traject voor wijziging van wet- en regelgeving in gang gezet. Dit heeft mogelijk ook gevolgen voor de door IBKI uit te voeren taken. Naar verwachting zal het wetgevingstraject eind 2016 zijn afgerond.

Kadaster

Als gevolg van de economische ontwikkeling viel het aantal ingeschreven akten en hypotheekstukken in 2015 hoger uit dan in 2014. Hierdoor ontstond ruimte om een aantal tarieven per 1 januari 2016 te verlagen. Gemiddeld bedroeg de tariefverlaging 10%. Daarnaast ontstond financiële ruimte om de kadastrale kaart per 1 januari 2016 als open data aan te bieden.

In 2015 is de wettelijke evaluatie van de Kadaster op grond van artikel 39 van de Kaderwet zbo's afgerond. De uitkomsten van het onderzoek, dat door een extern bureau is uitgevoerd, zijn aan de Staten-Generaal aangeboden (Kamerstuk [25 268-129](#)).

Het algemene beeld van AEF is dat het Kadaster zijn taken op een kwalitatief hoogwaardige manier uitvoert. De activiteiten in het domein van zowel de rechtszekerheid als de geo-informatie worden professioneel ingevuld, waarbij de dienstverlening te karakteriseren is als deskundig, objectief, nauwkeurig en betrouwbaar. In de afgelopen periode is daarnaast de klantgerichtheid toegenomen. AEF heeft een aantal aanbevelingen gedaan voor zowel Kadaster als lenM voor verdere verbetering, die alle zijn onderschreven en waarvan de uitvoering in 2016 is gestart.

De Minister van lenM heeft in 2015 het invoeringsbesluit Basisregistratie Grootchalige Topografie (BGT) genomen. Dit besluit betreft een deel van de Wet BGT, met name de verplichtingen voor de bronhouders en de houder van de landelijke voorziening (het Kadaster). Deze verplichtingen gaan per 1 januari 2016 in.

Naar aanleiding van de wettelijke evaluatie Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG) zijn aanpassingen doorgevoerd in kwaliteitszorg en toezicht. Dit heeft geleid tot het beleggen van de centrale kwaliteitsmonitoring en het kwaliteitsmanagement voor de BAG bij het Kadaster.

In 2015 is de heer G. Ensing herbenoemd tot lid van de raad van toezicht van het Kadaster voor een periode van vier jaar.

Luchtverkeersleiding Nederland (LVNL)

In het jaar 2015 hebben rond LVNL twee thema's centraal gestaan: het goedkeuringsproces rond het Nederlandse deel van het FABEC performanceplan voor referentieperiode 2 (2015–2019) door de Europese Commissie en het onderzoek naar de arbeidsvoorwaarden en de regeling FLNA (Functioneel Leeftijdsnon-Activiteit) door de commissie-Vreeman.

De Staatssecretaris heeft de begroting 2015–2019 en tarieven voor 2015 van LVNL goedgekeurd. Het terminal verkeersbegeleidingstarief 2015 is t.o.v. 2014 marginaal (0,4%) gestegen en laat daarmee een stabiele ontwikkeling zien. Door het aflopen van de periode van de bevrozing van de en-routetarieven en de overgang naar de tweede referentieperiode van de prestatieplannen in Europees kader steeg het en-routetarief van LVNL met 7%. De begroting is opgesteld onder het voorbehoud van de goedkeuring door de Europese Commissie (EC) van het Nederlandse deel van het FABEC performanceplan voor referentieperiode 2015–2019 2. De EC heeft tot op heden het FABEC capaciteitsdoel noch de nationale cost-efficiencydoelstellingen van de FABEC lidstaten goedgekeurd: De Commissie is van oordeel dat de plannen nog onvoldoende bijdragen aan de EU-brede doelstellingen. Op verzoek van de EC heeft ook Nederland haar cost-efficiencybijdrage licht aangepast. Op het moment van het opstellen van deze bijlage heeft de Commissie nog niet ingestemd met de bijgestelde plannen.

In februari is de commissie-Vreeman begonnen met haar werkzaamheden voor een advies over de arbeidsvoorwaarden en de prepensioenregeling (FLNA). Het rapport van de commissie-Vreeman is eind september aangeboden aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II, 2015–2016, [31 936, nr. 295](#)). Met LVNL wordt nu uitvoering gegeven aan de adviezen van de commissie. In het verlengde hiervan heeft de Tweede Kamer in oktober de motie-Graus aangenomen, waarin een impactassessment is gevraagd naar de gevolgen van de vlucht van luchtverkeersleiders naar het buitenland. Daaraan wordt nu uitvoering gegeven (de Kamer is in april 2016 hierover geïnformeerd).

Het tekort aan luchtverkeersleiders heeft niet geleid tot problemen in de uitvoering van de wettelijke taak. Wel is in 2015 merkbaar geweest dat het tekort invloed heeft op een aantal projecten zoals Lelystad, de vervanging van het luchtverkeersleidingssysteem en enkele EU/FABEC luchtruimprojecten. Vooralsnog lukt het LVNL om de effecten van het tekort te beperken.

In 2015 is de bestuursvoorzitter voor een periode van 1 oktober 2015 tot uiterlijk 1 november 2016 opnieuw benoemd. Inmiddels heeft de bestuursvoorzitter LVNL op 7 april 2016 verlaten. In 2015 is de heer P. van Geel opnieuw benoemd als lid van de raad van toezicht LVNL. Het betreft hier zijn laatste termijn van maximaal 4 jaar.

NIWO

Naar aanleiding van het onderzoek n.a.v. het rapport «Heroverweging zbo's» is eind 2014 besloten om de NIWO om te vormen van een privaats naar publiekrechtelijk zbo. Dit is in de voortgangsrapportage van de Minister van Wonen en Rijksdienst in mei 2015 aan de Tweede Kamer gemeld. Het wetsvoorstel daartoe is in procedure gebracht.

ProRail

De Staat houdt 100% van de aandelen van Railinfratrust BV die op haar beurt 100% van de aandelen ProRail houdt. Het aandeelhouderschap ligt bij de Minister van Infrastructuur en Milieu. Het aandeelhouderschap is belegd bij een separate toezichteenheid binnen de hoofddirectie FMC. De sturing vanuit de aandeelhoudersrol is complementair ten opzichte van de sturing als concessie- en als subsidieverlener.

In 2015 zijn twee aandeelhoudersvergaderingen gehouden. De voorjaarsvergadering stond in het teken van de goedkeuring van de jaarrekening en de verantwoording van de directie en de raad van commissarissen richting de aandeelhouder. Tijdens deze vergadering werd de Staat als aandeelhouder vertegenwoordigd door de secretaris-generaal. De aandeelhoudersvergadering van december stond in het teken van de verbeterplannen van ProRail. De Staatssecretaris woonde deze vergadering bij als aandeelhouder namens de Staat.

In het afgelopen jaar zijn er, naar aanleiding van diverse berichten in de media, diverse sets met Kamervragen gesteld en debatten gevoerd met de Staatssecretaris. Dit ging onder andere over PGO pilotcontracten en het financieel beheer. Daarop zijn diverse verbeterplannen gezet die thans worden uitgevoerd.

Het toezicht op ProRail is belegd bij de Autoriteit Consument & Markt (ACM), de Inspectie Leefomgeving en Transport en de Directie Openbaar Vervoer en Spoor van het Directoraat-Generaal Bereikbaarheid van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu.

In 2015 is de heer P. Eringa benoemd tot president-directeur.

Stichting VAMEX

Naar aanleiding van een onderzoek n.a.v. de uitkomsten van het rapport «Heroverweging zbo's» is in 2014 besloten om de VAMEX geleidelijk in te laten groeien in het CBR en het tempo hiervan af te laten hangen van de kwaliteit die het CBR kan leveren, het zgn.»Ingroeimodel». Dit is in de voortgangsrapportage van de Minister van Wonen en Rijksdienst in mei 2015 aan de Tweede Kamer gemeld. Synergie en kwaliteitsborging vormen daarbij belangrijke aandachtspunten.

RDW

Het jaar 2015 was een uitstekend financieel jaar voor de RDW. De omzet kwam uit op € 205 miljoen. Bij een gemiddeld aantal medewerkers van 1.422. De tariefontwikkeling bewoog zich grosso modo rond de nullijn. Als gevolg van de meevallende resultaten en het bereiken van de maximum omvang van de reserves is door RDW en lenM een goede bestemming voor deze gelden gezocht. Voor een belangrijk deel zijn deze middelen voor ICT ten behoeve van nieuwe diensten (tractoren) en het upgraden van de interne ICT benut. Voor de benodigde liquiditeiten om deze investeringen te kunnen realiseren alsmede voor extra uitgaven bij de renovatie in Veendam (schokvastheid) is een aanvullende rekening-

courantfaciliteit bij het Ministerie van Financiën afgesloten. Bij deze gelegenheid is ook de rekening-courantfaciliteit die de RDW bij een commerciële bank had lopen omgezet in schatkistbankieren.

De exceptionele volumestijging door fiscale maatregelen heeft er onder andere toe geleid dat drie van de clusters van activiteiten boven de toegestane 105% kostendekkendheid uitkwamen. In de begroting 2016 is hierop voor één van de taakclusters al geanticipeerd met een tariefdaling.

Stichting Advisering Bestuursrechtspraak (StAB)

In 2015 zijn voorbereidende werkzaamheden verricht voor het overbrengen van de StAB van het Ministerie van IenM naar het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Het streven is de voorbereidende werkzaamheden in 2016 af te ronden.

Naam organisatie (1)	RWT	ZBO	Functie	Begrotings-artikel(en)	Program-mageld	Apparaat-geld	Financiering (realisatiecijfers) Begroting (2)	Realisatie Financiering (realisatiecijfers) Premies (2)	Financiering (realisatiecijfers) Tarieven (3)	Verwijzing naar website RWT/ZBO	Verwijzing naar toezichts-/arrangementen (4)	Het bestuur en/of de accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is(5)
APK-erkenninghouders	X		Keuren motorvoertuigen	n.v.t.	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 3	div.	Toezicht via RDW	Zie opm. 5
College voor toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb)	X		Besluitvorming omtrent de toelating van bestrijdingsmiddelen in Nederland	22.01	Zie jaarverslag Economische Zaken	Zie jaarverslag Economische Zaken.	0,561 mln (**)	Zie opm. 2	Zie jaarverslag Economische Zaken	www.ct-gb.org	Toezicht via EZ	Zie opm. 5
Commissie m.e.r.	X		Adviseert over de inhoud en kwaliteit van milieueffectrapporten.	13.04	Zie opm. 2	8,6 mln	8,8 mln (*)	Zie opm. 2	Niet tariefgefinancierd	www.com-missiemer.nl	Zie opm. 4	Zie opm. 5

Naam organisatie (1)	RWT	ZBO	Functie	Begrotings-artikel(en)	Program-mageld	Apparaat-geld	Financiering (realisatiecijfers) Begroting (2)	Financiering (realisatiecijfers) Tarieven (3)	Realisatie Financiering (realisatiecijfers) Premies (2)	Financiering (realisatiecijfers) Tarieven (3)	Verwijzing naar website RWT/ZBO	Verwijzing naar toezichts-/arrangementen (4)	Het bestuur en/of de accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is(5)
Dienst voor het Kadaster en de openbare registers*	X	X	Het bijhouden van de openbare registers en kadastrale registratie en het cartografisch weergeven van geografische basisgegevens. Het verstrekken van inlichtingen aan belanghebbenden	13.02	19,5	16,5	34,4 mln lenM 2,2 mln overige departementen	238,9 mln	Zie opm. 2	238,9 mln	www.kadaster.nl	Zie opm. 4	√
Dienst voor het Wegverkeer (RDW)*	X	X	Keuren en registreren voertuigen/onderdelen	14	38,1 mln	156,8 mln	Zie opm. 2	194,8 mln	Zie opm. 2	194,8 mln	www.rdw.nl	Zie opm. 4	√
Havenbeheerders	X	X	Zorgdragen voor ontvangst-inrichtingen voor scheepsafval	n.v.t.	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 3	Zie opm. 2	Zie opm. 3	div.	Zie opm. 4	Zie opm. 5
IBKI Branche Kwalificatie Instituut van de stichting VAM *	X	X	Afnemen examen rij-instructeur, APK-keurmeester	n.v.t.	Zie opm. 2	4,43 mln (**)	Zie opm. 2	4,55 mln (**)	Zie opm. 2	4,55 mln (**)	www.ibki.nl	Zie opm. 4	√(**)

Naam organisatie (1)	RWT	ZBO	Functie	Begrotings-artikel(en)	Program-mageld	Apparaat-geld	Finan-ciering (realisa-tiecijfers) Begroting (2)	Realisatie Finan-ciering (realisatie-cijfers) Premies (2)	Financiering (realisatie-cijfers) Tarieven (3)	Verwijzing naar website RWT/ZBO	Verwijzing naar toezichts-arran-gementen (4)	Het bestuur en/of de accountant verklaart dat de rechtma-tigheid op orde is(5)
Keurings-artsen Scheep-vaart	X		Medische keuring	n.v.t.	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Tarief wordt bepaald door ILT	www.ilent.nl	Toezicht via de ILT	Zie opm. 5
Keuringsin-stanties Pleziervaar-tuigen	X		Keuren plezier-vaartuigen	n.v.t.	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Tarief wordt bepaald door keuringsin-stantie	div.	Toezicht via de ILT	Zie opm. 5
Keuringsin-stanties Scheepsuit-rusting	X		Keuren scheep-suitrusting	n.v.t.	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Tarief wordt bepaald door keuringsin-stantie	div.	Toezicht via de ILT	Zie opm. 5
KIWA	X		Vergun-ningver-lening voor IVW	div.	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Tarief wordt bepaald door de ILT	www.kiwa.nl	Toezicht via de ILT	Zie opm. 5
Klassebu-reaus art. 6 Schepenwet en art. 6 en 3.1 Schepenbe-sluit 1965 en Binnenvaart		X	Classifi-ceren van schepen	n.v.t.	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Tarief wordt bepaald door klassebureau	div.	Toezicht via de ILT	Zie opm. 5
Luchtver-keersleiding Nederland (LVNL)*	X		Luchtver-keersbege-leiding	17	176,5 mln (**)	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	192,8 mln (*) (**)	www.lvnl.nl	Zie opm. 4	\/(**)
Nederlands Loods- wezen BV	X		Faciliteren beloodsen schepen	18.01	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	160 mln (*) (**)	www.loods-wezen.nl	Toezicht via NMA	\/(**)

Naam organisatie (1)	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel(en)	Programmageld	Apparaatgeld	Financiering (realisatiecijfers) (2)	Financiering (realisatiecijfers) (3)	Verwijzing naar website RWT/ZBO	Verwijzing naar toezichtsvies-/arrangementen (4)	Het bestuur en/of de accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is(5)
Nederlandse Emissieautoriteit (uitsluitend bestuur)	x		Ondersteunen van de uitvoering van emissiehandel en de inzet van hernieuwde energie in het vervoer en transport en het toezicht op de naleving van regels op deze terreinen.	19.01	0,077 mln	Zie opm. 2	Via agentschapsbegroting	Zie opm. 2	www.emissieautoriteit.nl	Zie opm. 4	√
Nederlandse Loodsenorganisatie (NLC) ProRail	Div.	Div.	Beloodsen van schepen	18.01	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie Nederlands Loodswezen BV	www.loodswezen.nl	Toezicht via ACM	√
Regionale Loodsenorganisaties (RLC's)	X	X	Beheren spoorinfrastructuur van schepen	HXII, 13.02, 07, 09 IF 18.01	Zie opm. 2	399 mln (**)	1.794 mln (**)	Begrotingsgefiancierd	www.prorail.nl	Zie opm. 4	√
Rijkshavenmeester Rotterdam	X	X	Havenverkeersleiding	n.v.t.	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie Nederlands Loodswezen BV	Zie Nederlands Loodswezen BV	www.loodswezen.nl	Toezicht via NMA	√
					Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 3	www.portofrotterdam.com	Zie opm. 4	Zie opm. 5

Naam organisatie (1)	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikell(en)	Programmageld	Apparaatgeld	Financiering (realisatiecijfers) (2)	Realisatie Financiering (realisatiecijfers) (2)	Financiering (realisatiecijfers) (3)	Verwijzing naar website RWT/ZBO	Verwijzing naar toezichtsvies-/arrangementen (4)	Het bestuur en/of de accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is(5)
Stichting Advisering Bestuursrechtspreek (StAB)	X		Het op verzoek van de bestuursrechter uitbrengen van onafhankelijke deskundige-richtingen op het gebied van milieu, ruimtelijke ordening, water, bouw en schade	98	Zie opm. 2	4,99 mln	Zie opm. 2	4,99 mln	Begrotingsgefinancierd	www.stab.nl	Zie opm. 4	√
Stichting Airport Coördination Netherlands (SACN)*		X	Slottoewijzing luchtvaart	n.v.t.	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	0,615 mln (**)	www.slotcoördination.nl	Zie opm. 4	√(**)

Naam organisatie (1)	RWT	ZBO	Functie	Begrotings-artikel(en)	Program-mageld	Apparaat-geld	Finan-ciering (realisatiecijfers) Begroting (2)	Realisatie Financiering (realisatiecijfers) Premies (2)	Financiering (realisatiecijfers) Tarieven (3)	Verwijzing naar website RWT/ZBO	Verwijzing naar toezichts-visies-/arrangementen (4)	Het bestuur en/of de accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is(5)
Stichting Buisleiding-Nederland (LSNed)	x		LSNed beheert een obstakelvrij leidingen-tracé tussen de industrie-gebieden van Rotterdam en Moerdijk, in de richting van Vlissingen en Antwerpen.	p.m.	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	3,1 mln (**)	www.lsned.nl	Zie opm. 4	√(**)
Centraal Bureau Rijvaardigheidsbewijzen (CBR)*	x	x	Afgeven vergunningen	14.02	Zie opm. 2	119 mln (**)	3,5 mln (**)	Zie opm. 2	119mln (**)	www.cbr.nl	Zie opm. 4	√(**)
Stichting Nationale Internationale Wegvervoer Organisatie (NIWO)*	x	x	Afgeven vergunningen	14	Zie opm. 2	3,8 mln (**)	Zie opm. 2	Zie opm. 2	3,8 mln (**)	www.niwo.nl	Zie opm. 4	√(**)
Stichting Scheepsafvalstoffen en Vaardocumenten Binnenvaart (SAB)	x		Afgeven olieafgifteboekje	18	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 3	www.sabni.nl	Zie opm. 4	√

Naam organisatie (1)	RWT	ZBO	Functie	Begrotings-artikel(en)	Programmageld	Apparaat-geld	Financiering (realisatiecijfers) (2)	Realisatie Financiering (realisatiecijfers) (2)	Financiering (realisatiecijfers) (3)	Verwijzing naar website RWT/ZBO	Verwijzing naar toezichtsvies-/arrangementen (4)	Het bestuur en/of de accountant verklaart dat de rechtmatigheid op orde is(5)
Stichting Vaarbewijs-en Marfoon-examens (VAMEX)*	X	X	Afnemen examen klein vaarbewijs	n.v.t.	Zie opm. 2	1,53 mln (**)	Zie opm. 2	Zie opm. 2	1,49mln (**)	www.vamex.nl	Zie opm. 4	\{(**)
Cluster van waterleidingbedrijven	X		Drinkwatervoorziening	n.v.t.	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	Zie opm. 2	n.v.t.	Diversen	Zie opm. 4	Zie opm. 5

- 1) Organisaties met een (*) zijn met ingang van 1 januari 2013 onder de werking van de Kaderwet zbo's gebracht. Een groot aantal organisaties is deeltijd zbo/rwt.
- 2) lenM kent slecht beperkte financiering van zbo's/rwt's via haar begroting. lenM kent geen premiegefinancierde rwt's en zbo's. Indien er geen getal is ingevuld bij programma- of apparaatgeld, dan zijn deze gegevens niet bij lenM bekend of is het onderscheid tussen apparaat en programma niet goed te maken. Dit komt mede doordat het hier gaat om bijvoorbeeld APK vergunninghouders of artsen. Datzelfde geldt voor de opbrengsten die deze zbo's/rwt's verkrijgen uit de uitvoering van hun taken. Het toezicht op deze taken wordt uitgevoerd door bijvoorbeeld de ITL.
- 3) Dit betreft de inkomsten voor de wettelijk uit te voeren taken. Waar dat onderscheid niet is te maken, wordt het totaalbedrag opgenomen. Dit wordt met een (*) gemarkeerd. Daar waar het bedragen uit 2014 betreft is dit met (**) aangegeven. Voor commissies en clusters van organisaties kan niet aangegeven worden wat de inkomsten zijn uit de wettelijke taak. Bovendien zijn de opbrengsten zeer beperkt. Voor de Rijkshavenmeester geldt dat dit een onderdeel is van het Havenbedrijf Rotterdam. De functie van Rijkshavenmeester is zbo/rwt.
- 4) De algemene toezichtvisie en de individuele toezichts- en sturingsvisies zijn gepubliceerd via <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ienm/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/03/07/toezichtvisie-ienm-2013-2017-verantwoorde-uitvoering.html>. Niet voor alle zbo's/rwt's is een toezichtvisie opgesteld. Deels vanwege het feit dat het toezicht elders wordt uitgevoerd, deels uit redenen van efficiency omdat de desbetreffende organisatie/taak te beperkt is en er sprake is van deeltijd zbo's/rwt's.
- 5) Op het moment van opstellen van dit overzicht was het nog niet mogelijk om per organisatie aan te geven of een rechtmatigheidsverklaring over het jaar 2015 is verkregen. Het betreft hier zowel rechtmatigheidsverklaringen als verklaring van getrouwheid die voor 2015 zijn afgegeven. Daar waar niet is aangegeven dat er geen rechtmatigheidsverklaring beschikbaar is, wordt deze veelal niet gevraagd om redenen van efficiency en kostenbesparing.

BIJLAGE 2 AFGEROND EVALUATIE EN OVERIG ONDERZOEK

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting	Waterkwantiteit https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442254	2014
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Effectenonderzoek ex post evaluatie van enkele Onderdelen vd waterwet https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27625-336.html	2014
	ILT rapportage Derde toets primaire waterkeringen 2006–2011 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-141517	2011
	Verlengde derde toets primaire waterkeringen https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-298987	2014
	Toetsing van de basiskustlijn http://www.rijkswaterstaat.nl/kaarten/kustlijnkaart.aspx	2015
	Effectenonderzoek ex post: evaluatie Waterschapswet verkiezingsstelsel https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31142-51.html	2014
	Evaluatie structuurvisie Waddenzee https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-665763	2016
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's	MIRT onderzoeken in het kader van Deltabeslissingen https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34000-J-4.html	2014
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid	OESO Water Governance in the Netherlands: Fit for the Future? https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28966-27.html	2014
	Nationaal waterplan 2016–2021 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-298987	2015
3. Overig onderzoek		
	Water in beeld (jaarlijks) https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27625-338.html	2015
	PBL Leefomgevingsbalans http://themasites.pbl.nl/balansvandeleeuomgeving/2014/	2014
	Voortgangsrapportages Grote ProjectenRegeling: Ruimte voor de Rivier https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-603506 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30080-75.html	2015
	Zandmaas en Grensmaas https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-18106-232.html	2015
	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-18106-229.html	2015
	Hoogwaterbeschermingsprogramma-2 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32698-23.html	2015
	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32698-21.html	2015

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
	Monitor Infrastructuur en Ruimte https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32660-60.html	2014
	Project Veiligheid Nederland in kaart https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27625-335.html	2015
Toelichting		
De beleidsdoorlichting waterkwantiteit https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442254 beschrijft in bijlage 2 de uitgevoerde evaluaties op beleid.		
Artikel 12 Waterkwaliteit		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting	Waterkwaliteit https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-16.html	2015
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Eindrapport visitatiecomm. Waterketen https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28966-28.html	2015
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's	Maatregelen en kosten Uitvoering Kader-richtlijn Mariene strategie https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-641931	2015
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid	OESO Water Governance in the Netherlands: Fit for the Future? https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28966-27.html Nationaal waterplan 2016–2021 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-298987	2014 2015
3. Overig onderzoek		
	Water in beeld (jaarlijks)	2014
	EC toestand zwemwater (jilks)	2014
	Tarieftoezicht drinkwater https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27625-344.html	2015
	Monitor Infrastructuur en Ruimte https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32660-60.html	2014
	De kwaliteit van het drinkwater in Nederland in 2014 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27625-343.html	2015
	Advies gewogen gemiddelde vermogenskostenvoet en toegestane eigen vermogen 2016–2017 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27625-342.html	2015
	De beleidsdoorlichting waterkwaliteit https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-16.html beschrijft in bijlage 1 onder meer de uitgevoerde evaluaties op beleid.	
Artikel 13 Ruimtelijke ontwikkeling		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting	Ruimtelijke Ontwikkeling https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442256	2014

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Evaluatie Kadaster https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-25268-B.html IBO Opgavegericht werken bij infrastructurele planning http://www.rijksbegroting.nl/system/files/10/taakopdracht-ibo-opgavegericht-werken-bij-infrastructurele-planning.pdf	2015 2016
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's	Structuurvisie bereikbaarheid Regio Rotterdam en Nieuwe Westelijke Oeververbinding https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32598-21.html Structuurvisie ondergrond https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33136-13.html	2015 2015
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid	Gezondheid en Veiligheid in de Omg.wet https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33118-18.html Geluid, bodem, ammoniak en veehouderij https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28663-64.html 2015 Bestuursakkoord omgevingswet https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33118-19.html Kabinetsvisie grondbeleid https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27581-53.html Evaluaties crisis en herstelwet https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32127-211.html	2015 2015 2015 2015
3. Overig onderzoek	SVIR en nationale belangen https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32660-63.html PBL monitor SVIR https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32660-60.html Voortgangsrapportage crises en herstelwet https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32127-214.html Evaluatie structuurvisie derde nota Waddenzee https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-665763	2015 2014 2016 2016
Toelichting	De beleidsdoorlichting ruimtelijke ontwikkeling https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442256 beschrijft in de literatuurlijst de uitgevoerde evaluaties op beleid. De evaluatie besluit en regeling financiële bepalingen bodemsanering is ultimo 2015 nog niet afgerond.	
Artikel 14 Wegen en Verkeersveiligheid		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting	Wegen en verkeersveiligheid (Leefomgeving) https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-3.html 2012	
1b Ander ex post onderzoek naar		

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
Doeltreffendheid en doelmatigheid	IBO beheer en onderhoud http://www.rijksbegroting.nl/system/files/12/2012ibobeheerenonderhoudrapport.pdf	2012
	Verslag over de wijze waarop de Tracewet is toegepast https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33750-A-69.html	2014
	Monitoring en evaluatie «Beter benutten» https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-264684	2013
	Landelijk overzicht resultaten eerste programma Beter Benutten https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-620815	2015
	Effectonderzoek Wet Rijonderricht motorrijtuigen https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29398-379.html	2013
	Evaluatie Alcoholslotprogramma https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29398-430.html	2014
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's	Voortgangsrapportage over tracewetplichtige projecten http://mirt2016.mirtoverzicht.nl/financien/tracewetprojecten_vgr/	2015
	Voortgangsrapportage over tracéwetplichtige projecten http://mirt2015.mirtprojectenoverzicht.nl/financien/bijlage_2_vgr/	2014
	Afsprakenlijst bestuurlijke overleggen MIRT https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-620811	2015
	Afsprakenkader MIRT Sloterdijk https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-620814	2015
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid	Update nationale markt en capaciteitsanalyse https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-264683	2013
	Maatregelen verkeersveiligheid SWOV prognoses https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29398-478.html	2015
3. Overig onderzoek		
	Mobiliteitsbeeld 2015 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31305-213	2015
	Mobiliteitsbalans 2013 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31305-206.html	2013
	Evaluatie toezicht ZBO's IenM https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-25268-130.html	2015
	Tweede Publieksrapportage rijkswegennet https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34300-A-7.html	2015
	Eerste Publieksrapportage rijkswegennet https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34000-A-64.html	2015
	Maatregelen verkeersveiligheid https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29398-369.html	2013

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
	Staat van de veiligheid in de leefomgeving en transport https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28089-29	2015
Artikel 15 Openbaar Vervoer		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting	Regionaal openbaar vervoer https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442259	2014
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Evaluatie sociale veiligheid regionaal openbaar vervoer https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28642-64.html	2015
	Tussentijdse Evaluatie taxiwet https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-511495	2015
	Effecten invoering dubbeltariefsysteem straattaxi https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31521-72.html	2013
	Beleidsevaluatie maximumtarieven taxivervoer	2016
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's	Voortgangsrapportage over tracewettelijke projecten http://mirt2016.mirtoverzicht.nl/financien/tracewetprojecten_vgr/	2015
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid	Stand van zaken Lange Termijn Spoor Agenda https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29984-611.html	2015
	Ruimte voor de fiets https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29984-317.html	2012
3. Overig onderzoek		
	Voortgang aanpak sociale veiligheid ov https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28642-65.html	2015
	Mobiliteitsbeeld 2015 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31305-213	2015
Toelichting De beleidsdoorlichting openbaar vervoer b https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442259 beschrijft in hoofdstuk 5 eerder uitgevoerde evaluaties en methodiek. De beleidsvaluatie maximumtarieven taxivervoer wordt in 2016 afgerond zoals aangeduid in https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31521-88 .		
Artikel 16 Spoor		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting		
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Evaluatie Tweede Kader-Nota Railveiligheid https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-70830	2010
	Kabinetsreactie op parlementair onderzoek onderhoud en innovatie spoor https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32707-16.html	2012

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
	Tussentijdse evaluatie derde Kadernota railveiligheid https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-636686	2015
	Evaluatie HSL Zuid groot project	
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's		
	Goedkeuringsbeslissing corridor R'dam-Genua https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-291747	2013
	MKBA en reviews ERTMS https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33652-17	2015
	PHS https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32404-74.html	2014
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
	Derde kadernota Railveiligheid 2010	2014
	ERTMS groot project https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-22026-474.html	2015
	HSL Zuid geluidaanpak https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-22026-474.html	2015
	Evaluatie besluitvorming, informatie-uitwisseling en projectbeheersing bij de projecten OV SAAL KT cluster C en Doorstroomstation Utrecht https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29984-630.html	2015
3. Overig onderzoek		
	Externe en infrastructuurkosten van verkeer. Een overzicht voor Nederland in 2010 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-344768	2014
	Stand van zaken van de spoorbudgetten voor beheer, onderhoud en vervanging https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29984-637.html	2015
	Stand van zaken grote stationsprojecten https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29984-624.html	2015
	Benchmark en halfjaarverantwoording NS https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29984-617.html	2015
	Eerste voortgangsrapportage LTSA-2 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29984-611.html	2015
	Derde voortgangsrapportage ERTMS groot project https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33652-36.html	2015
	Ten-T projecten http://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-country/netherlands	2015
	Verwerking herijkte goederenprognoses PHS https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-310658	2014
	Belangrijke ontwikkelingen corridor Rhine-Alpine en Rotterdam-Lyon https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-21501-33-508.html	2015

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
	Fyra https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33678-14.html	2015
	Staat van de veiligheid in de leefomgeving en transport https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28089-29	2015
	HSL Zuid 37 ^e voortgangsrapportage https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-22026-481.html	2015
Toelichting: De evaluatie HSL zuid is vertraagd door het gewenste wachten in verband met de oplevering van het Fyra rapport.		
Artikel 17 Luchtvaart		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting		
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Beleidsvaluatie geluidsisolatiebudget schiphol https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-26959-140.html	2013
	De luchtvaart in het EU-Emissiehandelssysteem, https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-21501-08-419.html	2012
	Evaluatie Wet Luchtvaart https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33231-1.html 012	2012
	Evaluatie convenant Vogelaanvaringen https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28286-778.html	2015
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's	Luchthavenbesluit Lelystad https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31936-202.html	2014
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid	–	
	Luchtruimvisie https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31936-114.html	2012
	Gebruiksprognose schiphol 2016 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29665-221.html	2015
3. Overig onderzoek		
	Voortgang luchtruimvisie https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31936-322.html	2015
	Staat van de veiligheid in de leefomgeving en transport https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28089-29	2015
	Wettelijke evaluatie ZBO LVNL 2005–2012 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31936-230.html	2015

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
Artikel 18 Scheepvaart en Havens		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting	Plan van aanpak https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-15.html	2015
Scheepvaart en Havens	(Nota Zeehavens) https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-2.html	2012
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Evaluatie van het zeevaartbeleid 2008–2013 (2014) https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31409-67.html	2014
	Evaluatie van de fiscale maatregelen in het zeescheepvaartbeleid https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31409-67.html	2014
	Voortgangsrapportage beleidsbrief Binnenvaart (2009) https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30523-38.html	2009
	Interdepartementaal Beleidsonderzoek Beheer en Onderhoud (2012) http://www.rijksbegroting.nl/beleidsevaluaties/beleidsonderzoek/overzicht-afgeronde-ibos#j2015	2012
	Rapport brede heroverwegingen Mobiliteit en Water (2010) https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/evaluaties-van-beleid/documenten/rapporten/2010/04/01/3-mobiliteit-en-water	2010
	Tussentijdse evaluatie voortgang en uitvoering PMR https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-24691-126.html	2016
	Evaluatie Belastinguitgaven op het terrein van de accijnzen (2008)	
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's	KBA Volkeraksluizen	2013
	KBA Twentekanal	2013
	CPB: second opinion KBA Zeetoegang IJmond	2012
	Voorkeursbesluiten MIRT	2014
	MIRT 2016 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-581916	2015
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid	Rijksbrede maritieme strategie https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31409-70.html	2015
	Versterking van de marktstructuur in de binnenvaart https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31409-79.html	2015
	Rapportage containerhoogtemetingen https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31409-63.html	2014

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
	Markttransparantie Binnenvaart https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30523-80.html	2013
	Evaluatie 1 ^{ste} 2 tranches subsidieregeling Quick wins binnenvaart https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32123-XII-47	2010
	Actieplan maatwerk aanpak regeldruk logistiek https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29362-240.html	2015
	Evaluatie onderzoeksraad voor veiligheid https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32008-2.html	2015
3. Overig onderzoek		
	Staat van de veiligheid in de leefomgeving en de transport https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28089-29	2015
	Balans van de topsectoren 2014 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-509870	2015
<u>Toelichting</u>		
Link naar de voorkeursbesluiten MIRT en voortgangsrapportage over tracéwettelijke projecten http://mirt2015.mirtprojectenoverzicht.nl/financien/bijlage_2_vgr/		
De evaluatie netwerk vaarwegen wordt meegenomen in de doorlichting van het kernnetwerk Topsector logistiek.		
Artikel 19 Klimaat		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting		
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid		
	Beleidsevaluatie Clean Development Mechanism https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-346237	2014
	Kabinetsaanpak klimaatbeleid op weg naar 2020 https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32813-118.html	2015
	IBO CO-2 reductie http://www.rijksbegroting.nl/system/files/10/taakopdracht-ibo-kostenefficiëntie-co2-reductie-maatregelen.pdf	2016
	CE Delft/Ecorys:rapport Belastingen op energieproducten, electra en CO ₂ https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32740-8.html	2011
	KPLUSV: evaluatie klimaat Akkoorden 2012 Lokale klimaatinitiatieven https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-540033.html	2015
	ECN: evaluatie besluit Emissie eisen middelgrote stookinstallaties https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-231228.html	2013
	MIA/VAMIL https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33752-5.html	2013
	Agentschapsevaluatie NEa	2016

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's	CO ₂ emissie reductiemaatRegelen (kosteneffectief Klimaatbeleid naar 2050) https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-169274	2012
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid En doelmatigheid	EU doelen klimaat en energie 2030: impact op Nederland https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33858-28.html	2015
3. Overig onderzoek		
	Kabinetsreactie op parlementair onderzoek kosten en effecten klimaat en energiebeleid https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32813-52.html	2012
	Voortgang klimaatbeleid in De balans voor de leefomgeving https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31253-32.html	2014
Artikel 20 Lucht en Geluid		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting Geluid	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-17.html	2016-
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Milieueffecten invoering activiteitenbesluit https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29383-237.html	2015

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's		
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
3. Overig onderzoek		
	Monitoring en verlenging NSL https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30175-G.html	2015
	Methods for calculating the emissions of transport in the Netherlands https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-629857	2015
	PBL Leefomgevingsbalans http://themasites.pbl.nl/balansvandeleeftomgeving/2014/	2014
Artikel 21 Duurzaamheid		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting Duurzaamheid	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442260	2014
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Ex post beleidsevaluatie duurzaam inkopen https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-290001	2013
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's		
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid	Ex ante evaluatie circulaire Economie (incl consumenten-Beleid en VANG) https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-234688.html	2013
3. Overig onderzoek		
	PB ea: monitor duurzaam Nederland 2014 http://www.monitorduurzaamnederland.nl/Voortgangsrapportage_VANG_(oa_OESO_rapport_milieu)	2014
	https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30872-202.html	2015
Toelichting De beleidsdoorlichting duurzaamheid (https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-442260) benoemt in bijlage 2 de gebruikte bronnen.		
Artikel 22 Externe veiligheid en risico's		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting	Externe veiligheid en risico's (besluit externe veiligheid Inrichtingen) https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32861-4.html	2013
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Bureau KLB evaluatie Reach	2012
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
2a. MKBA's	actualisatie MKBA Asbestdaken https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-514238	2015
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid En doelmatigheid	Bepalen aanvaardbaarheid Oplossen niet aanvaardbare En preventie tegen nieuwe Risicovolle situaties 2012	
3. Overig onderzoek	2 ^e Vijfjaarlijkse evaluatie Resultaten beleid prioritaire Stoffen	2016
	Vierjaarlijkse wettelijke Evaluatie Commissie Genetische Modificatie	2016
	Quick scan BRZO bedrijven	2012
	Evaluatie BRZO (RUD)structuur https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-573158.html	2014
	Steekproef	2011
	Van Seveso 2 naar Seveso 3 Review	2012
	Evaluatie Reachverordening in Nederland https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-21501-08-369.html	2011
	Voortgang Reach https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-21501-08-588.html	2014
	Tussentijdse evaluatie omgaan Met risico's van nanotechnologie 2015	2016
	Vierjaarlijkse evaluatie NatioNale aanpak Milieu en Gezondheid https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28089-27.html	2015
	Evaluatie activiteitenbesluit https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29383-K.html	2013
	Evaluatie VTH, inclusief BRZO-OD structuur https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-573158.html	2015
	Evaluatie TNS regeling https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-478157.html	2015
Artikel 23 meteorologie, seismologie en aardobservatie		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting		2018
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Evaluatie wetenschappelijk ruimteonderzoek in Nederland 2006–2011 https://www.knaw.nl/actueel/...ruimteonderzoek.../20111027.pdf	2011
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's		
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en Doelmatigheid	Belang Eurometsat satellieten voor KNMI	2012
	Toekomstige positionering KNMI https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32379-8.html	2013
3. Overig onderzoek	Verkenning toekomst KNMI En heroverweging wet KNMI	2013
Artikel 24 Handhaving en Toezicht		

Artikel 11 Waterkwantiteit	Titel (en vindplaats)	Jaar van afronding
(keuzes in het handhavings- en toezichtbeleid die door ILT kunnen worden gemaakt)		
1. Ex post onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
1a Beleidsdoorlichting		
1b Ander ex post onderzoek naar Doeltreffendheid en doelmatigheid	Publicitair jaarverslag	2014(jaarlijks)
2. Ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid		
2a. MKBA's		
2b. Ander ex-ante onderzoek naar doeltreffendheid en doelmatigheid		
3. Overig onderzoek	Meerjarenplan ILT	2014
Artikel 25 Brede Doeluitkering Verkeer en Vervoer (is zoveel als mogelijk opgenomen in de beleidsdoorlichtingen (bijv. artikel 15))		
Artikel 26 Bijdrage Investeringsfondsen (is zoveel als mogelijk opgenomen in de beleidsdoorlichtingen (bijv. artikel 11))		

BIJLAGE 3 EXTERNE INHUUR

Overzicht niet-financiële informatie over inschakeling van externe adviseurs en tijdelijk personeel

Het kabinet heeft in 2009 besloten een sturingsinstrumentarium voor externe inhuur in te voeren. Vanaf 2011 mogen de uitgaven externe inhuur maximaal 10% bedragen van de totale personele uitgaven. De norm heeft het karakter van «comply-or-explain».

Ministerie van Infrastructuur en Milieu. Verslagjaar 2015 (Bedragen x € 1.000)

Programma- en apparaatskosten

1. Interim-management	1.439
2. Organisatie- en Formatieadvies	1.082
3. Beleidsadvies	5.126
4. Communicatieadvisering	1.854
Beleidsgevoelig (som 1 t/m 4)	9.501
5. Juridisch Advies	2.724
6. Advisering opdrachtgevers automatisering	18.540
7. Accountancy, financiën en administratieve organisatie	3.824
(Beleids)ondersteunend (som 5 t/m 7)	25.088
8. Uitzendkrachten (formatie & piek) ¹	210.306
Ondersteuning bedrijfsvoering	210.306
Totaal uitgaven inhuur externen	244.895

¹ Deze categorie bestaat uit drie posten. (1) De uitzendkrachten van het ministerie (€ 5,8 miljoen); (2) de uitgaven externe inhuur ten behoeve van het primaire proces van de uitvoeringsorganisatie RWS, die niet of niet gemakkelijk zijn onder te brengen onder de acht door BZK onderscheiden categorieën externe inhuur (€ 57 miljoen); (3) Inhuurcontracten voor dienstverlening die niet tot de kernactiviteiten van RWS behoren en naar aard van de activiteit de aanschaf van een product betreffen, maar onder de definitie van externe inhuur vallen (€ 147 miljoen).

Toelichting

In 2015 gaf het Ministerie van Infrastructuur en Milieu € 245 miljoen aan externe inhuur uit. De uitgaven voor het ambtelijke personeel bedroegen € 1,024 miljard. Samen zijn de uitgaven € 1,269 miljard. Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, komt in 2015 op een inhuurpercentage van 19,3% uit en overschrijdt de geldende 10%-norm. Het inhuurpercentage in 2015 zonder inhuur op niet-kerntaken is 8,7% en valt wel binnen de norm.

Toelichting voor de overschrijding van de 10%-inhuurnorm bij lenM in 2015

Van de € 245 miljoen die lenM in 2015 aan inhuur heeft uitgegeven, is € 221 miljoen aan Rijkswaterstaat toe te wijzen. De € 221 miljoen euro is 24% ten opzichte van het RWS-totaal en is als volgt verdeeld:

- ruim € 74 miljoen betreft inhuur op kerntaken
- ruim € 147 miljoen betreft inhuur op niet-kerntaken

De feitelijke realisatie in 2015 bij RWS laat een dalende trend zien ten opzichte van de realisatie 2014 (€ 88 miljoen) en 2013 (€ 105 miljoen). Deze daling is in 2015 echter lager dan aanvankelijk bij begroting 2015 ingeschat. De hogere inhuurrealisatie op kerntaken bij RWS ten opzichte van de begroting wordt veroorzaakt door een snellere uitstroom dan noodzakelijk gezien de taakstelling waardoor vacatures zijn ontstaan die tijdelijk, noodzakelijk ten behoeve van de productieopgave, zijn opgevangen door externe inhuur. Ondanks terughoudendheid met het aangaan van vervangende inhuur zijn de inhuurkosten hoger dan begroot.

Voor inhuur op niet-kerntaken geldt dat deze zoveel mogelijk op basis van op productafspraken gebaseerde contracten moet worden gedaan. De inhuur op niet-kerntaken in het primaire proces wordt met name onder de posten onderhoud in de staat van baten en lasten en aanleg op het Infrastructuurfonds en het Deltafonds verantwoord.

De oorzaak van de hogere kosten voor inhuur op niet kerntaken is gelegen in het feit dat er in 2015 nog steeds sprake is van een hoge productie-opgave, waardoor de voorgenomen daling van de inhuurkosten minder snel gaat dan in de begroting ingeschat. Daarnaast vergt de voorgenomen omzetting naar productafspraken meer tijd dan ingeschat (aangezien dit pas na afloop van een contract kan en rechtmatig dient te gebeuren) en een implementatie van een andere werkwijze vergt binnen de organisatie.

Inhuur externen buiten raamovereenkomsten

Inhuur externen buiten raamovereenkomsten	2015
Aantal overschrijdingen maximumuurtarief Toelichting	4

Het aantal overschrijdingen maximumuurtarief in 2015 ging om vier gevallen. Twee inhuuropdrachten zijn gegund door het voormalige ZBO Centraal Fonds Volkshuisvesting voor 30 juni 2015. De Inspectie Leefomgeving en Transport heeft als rechtsovervolger deze opdrachten overgenomen. De eerste betrof ondersteuning bij het thema-onderzoek «zorgvastgoed» i.v.m. specialistische kennis over de marktwaardering van zorgvastgoed en transitiemogelijkheden van zorgvastgoed. In het tweede geval was specialistische kennis nodig ten behoeve van hoor en wederhoor in een geschil ten aanzien van de uitkomsten van een onderzoek naar derivaten. Daarnaast werden door de Nederlandse Emissieautoriteit twee experts ingehuurd ter verbetering en versterking van de organisatie.

Het afgesproken tarief is in alle gevallen gebaseerd op de unieke ervaring en kennis van deze personen, daar vergelijkbare kennis niet binnen de bestaande mantelpartijen beschikbaar is. Het betreft in 2015 totaal voor de vier personen 86 uur.

BIJLAGE 4 RAPPORTAGE CORRESPONDENTIE

Tijdigheid						
Rapportage behandeling correspondentie [naam dienstonderdeel; jaar]	Aantal ingekomen 2015	Aantal afgedaan 2015 ¹	Aantal afgedaan binnen termijn	Aantal afgedaan binnen verdaagde termijn	Aantal afgedaan na instemming met verder uitstel	Aantal niet tijdig
Anvragen om Wob-besluit						
– Kerndepartement	85	–	–	–	–	18
– ILT ²	376	341	341	–	–	–
– PBL	1	1	1	–	–	–
– RWS	138	116	65	26	14	11
– KNMI	1	1	1	–	–	–
– NeA	2	2	2	–	–	–
Bezwaarschriften						
– Kerndepartement	94	71	28	17	3	23
– PBL	616	729	467	11	2	242
– ILT ²	–	–	–	–	–	–
– RWS	78	42	16	13	6	7
– KNMI	–	–	–	–	–	–
– NeA	3	2	1	–	–	1
Klaagschriften						
– Kerndepartement	–	–	–	–	–	–
– ILT ²	73	67	25	–	–	41
– PBL	–	–	–	–	–	–
– RWS	48	36	13	19	3	1
– KNMI	–	–	–	–	–	–
– NeA	–	–	–	–	–	–
Andere (burger)brieven						
– Kerndepartement	3.467	3.496	3.137	n.v.t.	n.v.t.	359
– ILT ²	21.750	–	–	n.v.t.	n.v.t.	–
– PBL	168	166	162	n.v.t.	n.v.t.	5
– RWS ²	81.780	81.256	–	n.v.t.	n.v.t.	–
– KNMI	2.208	2.152	2.149	n.v.t.	n.v.t.	3
– NeA	2.014	2.014	1.942	n.v.t.	n.v.t.	72

¹ Inclusief restant verzoeken uit 2014 (vanwege overloop bij de afdoening van zaken over kalenderjaren heen correspondeert het totaal aantal afgedaan niet (altijd) met het aantal ingekomen).

² Andere burgerbrieven: ILT/Betreft alle vragen die bij het Meld- en Informatiecentrum zijn binnengekomen. Het grootste deel zijn telefonische vragen: > 95% wordt binnen de normtijd afgehandeld. De behandeltermijn van schriftelijke vragen wordt (nog) niet geregistreerd. Cijfers zijn exclusief de meldingen die het MIC ontvangt (461.047 in 2015: vooral EVOA-meldingen)

Dwangsommen		
Rapportage behandeling correspondentie	Aantal betaalde dwangsommen	Totaal bedrag betaalde dwangsommen
Kerndepartement	30	€ 47.261

BIJLAGE 5 AFKORTINGENLIJST

A.	
AAARO	Actieagenda Architectuur en Ruimtelijke Ontwerp
AAS	Amsterdam Airport Schiphol
ABS	Absolute waarde
ACM	Autoriteit Consument & Markt
ADR	Auditdienst Rijk
ADT	Area Development Twente
AGAS	Adviesraad Gevaarlijke Stoffen
AgNL	AgentschapNL
AIP	Aeronautical Information Publication
AIRSPINT	Airspace Infringement Team
AIS	Automatic Identification System
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
ANBO	Algemene Nederlandse Bond voor Ouderen
ANWB	Algemene Nederlandse Wielrijders Bond
AO	Algemeen Overleg
APK	Algemene Periodieke Keuring
AR	Algemene Rekenkamer
ATB	Automatische treinbeïnvloeding
ATB-V	Arbeidstijdenbesluit Vervoer
AWACS	Airbone warning and control station
B.	
BAG	Basisregistratie Adressen en Gebouwen
Barro	Besluit algemene regels ruimtelijke ordening
BAW	Bestuursakkoord Water
BBGP	Basismodel Beheersing Grote Projecten
BBP	Bruto Binnenlands Product
BCT	Boordcomputer Taxi
BDU	Brede Doeluitkering
BenO	Beheer en Onderhoud
BES	Bonaire, st. Eustatius en Saba
Bevb	Besluit externe veiligheid buisleidingen
Bevi	Besluit externe veiligheidinrichtingen
BGT	Basisregistratie Grootchalige Topografie
BIR	Baseline Informatiebeveiliging Rijk
BIRK	Budget Investerings Ruimtelijke Kwaliteit
BKL	Basiskustlijn
BOR	Besluit omgevingsrecht
BOT-mi	Beleidsondersteunend Team Milieu-incidenten
BPM	Belasting van Personenauto's en Motorrijwielen
BPRW	Beheersplan Rijkswateren
BRL	Beoordelings Richtlijn
Bro	Besluit ruimtelijk ordening
BRZO	Besluit Risico en Zware Ongevallen
BSIK	Besluit Subsidies Investerings Kennisinfrastructuur
BSV	Bureau Sanering Verkeerslawaaï
BuZa	Ministerie van Buitenlandse Zaken
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
C.	
CAW	Commissie van advies inzake waterstaatwetgeving
CBL	Centraal Bureau Levensmiddelenhandel
CBR	Stichting Centraal Bureau Rijvaardigheidsbewijzen

CBRN	Chemical, Biological and Nuclear
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CBV	Comité Binnenvaartveiligheid
CCAA	Curaçao Civil Aviation Authority
CCR	Centrale Commissie voor de Rijnvaart
CDA's	Continuous Descent Approaches
CDM	Clean Development Mechanism
CE-markering	Conformité Européenne markering
CenD	Centrale Diensten
CER's	Emissiereducties
Chw	Crisis- en herstelwet
CLH	Classification and Labelling Harmonisation
CLSK	Commando Luchtstrijdkrachten
CO ₂	Koolstofdioxide
COGEM	Commissie Genetische Modificatie
CPB	Centraal Planbureau
CRO	Commissies van Regionaal Overleg
CROS	Commissie Regionaal Overleg luchthaven Schiphol
Ctgb	College voor de Toelating van Gewasbeschermingsmiddelen en biociden
D.	
DANK	Digitale Atlas Natuurlijk Kapitaal
dB(A)	decibel (audio)
DBFM	Design-Build-Finance-Maintenance
DCC	Departementaal Coördinatiecentrum Crisisbeheersing van het Ministerie van IenM
DD	Duurzaam Doen
DF	Deltafonds
DGB	Directoraat-Generaal Bereikbaarheid
DRO	Duurzame ruimtelijke ontwikkeling
DVS	Dienst Verkeer en Scheepvaart
E.	
EASA	European Aviation Safety Agency
EC	Europese Commissie
ECAC	European Civil Aviation Conference
ECE	Economic Commission for Europe
ECHA	European Chemicals Agency
ECN	EnergieonderzoekCentrum Nederland
EEDI	Energy Efficiency Structuur
EHS	Ecologische Hoofd Structuur
EMSA	Europese Maritieme Veiligheidsagentschap
EMV	Meerjarige onderzoeksprogramma elektronische velden
EMV&G	Kennisplatform elektromagnetische velden en gezondheid
EPIP	European Programme for Critical Infrastructure Protection
ERGO	Ecologie rond genetisch gemodificeerde organismen
ERRU-register	European register of road transport undertakings
ERTMS	European Rail Traffic Management System
ESD	Effort Sharing Decision
ESO	Ernstige Scheepsongevallen
ESPON	Europese Observatienetwerk voor territoriale ontwikkeling en cohesie
ETCS	European Train Control System
ETS	Emission Trading System

EU	Europese Unie
EU ETS	Europese CO ₂ emissiehandelssysteem
EUMETSTAT	European Organisation for the exploitation of Meteorological Satellites
EVOA	Europese Verordening Overbrengen Afvalstoffen
EZ	Ministerie van Economische Zaken
F.	
FAB's	Functional Airspace Blocks
FABEC	Functional Airspace Block Europe Central
FES	Fonds Economische Structuurversterking
FMO	Financiëringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden
FWSI	Fatalities and Weighted Serious Injuries
G.	
GEF	Global Environment Facility
GEVERS	Geïntegreerd EV-RekenSysteem
GGO	Genetisch Gemodificeerd Organisme
GGP	Governancemodel Grote Projecten
GIS	Geluidsisolatieproject Schiphol
GIV	Geïntegreerde Contractvormen
GNSS	Global Navigation Satellite Systeem
GT	Bruto Tonnage
H.	
HCFK	Hydrochloorfluorkoolwaterstoffen
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
HNR	Het Nieuwe Rijden
HNS	Hazard and Noxious Substances
HRN	Hoofdrailnet
HSA	High Speed Alliance
HSL	Hogesnelheidslijn
HVWN	Hoofdvaarwegennet
HWBP	Hoogwaterbeschermingsprogramma
HWN	Hoofdwegennet
I.	
IAEA	International Atomic Energy Agency
ICAO	International Civil Aviation Organization
ICAWEB	Integrale Crisis Advies Website van IenM en VWS
ICT	Informatie en Communicatie Technologie
IenM	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
IF	Infrastructuurfonds
IGRAC	International Groundwater Resources Assessment Centre
ILB	Impuls Lokaal Bodembeheer
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
ILT	Inspectie Leefomgeving en Transport
IMO	International Maritime Organisation
IMPEL	The European Union Network for the Implementation and Enforcement of Environmental Law
INCE	International Network for Environmental Compliance and Enforcement
INS	Internationale Normen Stoffen
Inspire	Europese Richtlijn voor harmonisatie van geo-informatie
INTERREG	Programma voor transnationale samenwerking op het gebied van de ruimtelijke ordening

IOD	Inlichtingen- en Opsporingsdienst
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
IPG	Innovatieprogramma Geluid
IPM	Integraal Project Management
IPO	Interprovinciaal Overleg
IRO	Infrastructuur en Ruimtelijk Overleg
ITF	Internationaal TransportForum
ITS	Intelligente Transportsystemen
IvDM	Instituut voor Duurzame Mobiliteit
IVW	Inspectie Verkeer en Waterstaat
K.	
KCB	Kerncentrale Borssele
KDC	Knowledge Development Center
KDF	Kern Fysische Dienst
KIM	Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid
KNMI	Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut
KNRM	Koninklijke Redding Maatschappij
KPVV	Kennisplatform Verkeer en Vervoer
KRM	Kaderrichtlijn Mariene Strategie
KRW	(Europese) Kaderrichtlijn Water
Kton	Kiloton (miljoen kilo)
L.	
LAP	Landelijk Afvalbeheerplan
LAVS	Landelijk Asbest Volg Systeem
L _{Den}	Day-evening-night level
LIB	Luchthavenindelingbesluit
LKW+	Laterkanaal West
L _{night}	Night Level
LOM	Landelijk Overleg Milieuhandhaving
LPG	Liquified Petrol Gas
LPH	Lozingsprogramma Haringvliet
LTSA	Lange Termijn Spooragenda
LVB	Luchthaven verkeerbesluit Schiphol
LVNL	Luchtverkeersleiding Nederland
LZV's	Langere en Zwaardere Vrachtwagens
M.	
MAD	Medicijnen, alcohol en drugs
MARPOL	Maritieme Pollutie
MARSEC	Maritime Security
MBO	Middelbaar Beroepsonderwijs
MDG's	Millennium Development Goals
MDN	Monitor Duurzaam Nederland
MER	Milieu-effectenrapportage
MESMA	Monitoring en Evaluation of Spatially Managed Areas
MIA	Milieu investeringsaftrek
MIAW	Maatschappelijk Innovatie Agenda Water
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MJPG	Meerjarenprogramma Geluidssanering
MJPO	Meerjarenprogramma Ontsnippering
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MKBA	Maatschappelijke Kosten-Batenanalyse
MoMo	Nota Mobiliteit
MOU	Memorandum of Understanding

Mton	Megaton (1 miljard kilo)
MTOW	Maxim takeoff weight
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
MW	Megawatt
N.	
NAI	Nederlands Architecten Instituut
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NBD	Nationale Bewegwijzeringdienst
NBW	Nationaal Bestuursakkoord Water
NCAP	New Car Assessment Programme
NDOV	Nationale Databank voor Vervoergegevens
NDPV	Nationale Databank Parkeervoorzieningen
NDW	Nationale Databank Wegverkeergegevens
NEa	Nederlandse Emissieautoriteit
NEC	National Emission Ceilings
NEN	Nederlands Normalisatie Instituut
NER	Nederlandse emissierichtlijn lucht
NGO	Non-gouvernementele organisatie
NGR	Nationaal Geo Register
NH ₃	Ammoniak
NIWO	Stichting Nationale en Internationale Wegvervoerorganisatie
NJN	Najaarsnota
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaart Laboratorium
NLS	Nalevingsregistratie
NMa	Nederlandse Mededelingautoriteit
NMCA	Nationale Markt- en Capaciteitsanalyse
NMIJ	Natuurlijker Markermeer/IJmeer
NML	Stichting Nederland Maritiem Land
NO ₂	Stikstofdioxide
NOVB	Nationaal Openbaar Vervoer Beraad
NO _x	Stikstofoxiden
NRG	Nuclear Research & Consultancy Group
NS	Nederlandse Spoorwegen
NSL	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit
NSP	Nieuw Sleutel Projecten
NWEA	Nederlandse Windenergie Associatie
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
NWP	Nationaal Waterplan
O.	
OAA	Open Aviation Agreement
OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OD	Operationele Doelstellingen
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OLO	Omgevingsloket Online
ORBP-en	Overstromingsrisicobeheerplannen
OSPAR	Oslo-Parijs
OTIF	Organisation pour les Transports Internationaux Ferroviaires
OV	Openbaar vervoer
OV SAAL	Penbaar Vervoer Schiphol-Amsterdam-Almere-Lelystad
OvV	Onderzoeksraad van de Veiligheid

P.	
PAS	Programma Aanpak Stikstof
PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
PGS (15)	Publicatiereeks gevaarlijke stoffen
PHS	Programma Hoogfrequent Spoorvervoer
PIA	Privacy Impact Assessment
PIC	Prior Informed Consent
PIM	Programma Informatie-uitwisseling Milieuhandhaving
PKB	Planologische Kernbeslissing
PM10	Fijnstof met een aerodynamische diameter kleiner dan 10 micrometer
PMR	Project Mainportontwikkeling Rotterdam
POP	Persistent Organic Pollutant
PPS	Publiek-private samenwerking
PRIA	Programmateam Industriële Automatisering Rijkswaterstaat
ProMT	Programma Milieu en Technologie
PSC	Port State Control
PSO	Public Service Obligation
PSSA	Particularly Sensitive Sea Area
PUMA	Programma Uitvoering Met Ambitie
R.	
RAC	Committee for Risk Assessment
RBML	Regelgeving Burgerluchthavens en Militaire Luchthavens
RCR	Rijks Coördinatie Regeling
RDW	Rijksdienst voor het Wegverkeer
REACAAP	Regionaal Co-operation Agreement on Anti Piracy in Asia
REACH	Registratie, evaluatie en autorisatie chemische stoffen
Revb	Regeling externe veiligheid buisleidingen
Revi	Regeling externe veiligheidinrichtingen
RGD	Rijksgebouwendienst
RHB	Rijkshoofdboekhouding
RIONED	Stichting riolering Nederland
RIS	River Information Services
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RLG	Raad voor het Landelijk Gebied
RLI	Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur
RMO	Risk Management Options
ROL	Commissie Ruimtelijk Ontwikkeling Luchthavens
ROR	Richtlijn Overstroming Risico's
RRAAM	Rijk – regioprogramma Amsterdam-Almere-Markermeer
RUD	Regionale Uitvoeringsdiensten
RVO	Rijksdienst voor ondernemend Nederland
RVOB	Rijksvastgoed- en ontwikkelingsbedrijf
RvS	Raad van State
RWG	Rotterdam World Gateway
RWS	Rijkswaterstaat
RWT	Rechtspersoon met een wettelijke taak
S.	
SAV	Scheepsvaartafvalstoffenverdrag
SBNS	Stichtingen Bodemsanering Nederlandse Spoorwegen
SBVV	Strategisch Beraad Verkeersinformatie en Verkeersmanagement

SCB	Systeemgerichte Contractbeheersing
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SDE	Stimuleringsregeling Duurzame Energie
SER	Sociaal Economische Raad
SES	Single European Sky
SGWE	Stuurgroep Watereducatie
SHVP	Service Huis Parkeervoorzieningen
SMASH	Structuurvisie Mainport Schiphol Haarlemmermeer
SO ₂	Zwavel dioxide
SSO	Shared Services Organisatie
StAB	Stichting Advisering Bestuursrechtspraak
STCW	International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping For Seafarers
STKB	Stichting Keurmerken Touringcarbedrijven
STOWA	Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer
STRONG	Structuurvisie Ondergrond
STS	Stoptonend sein
SVHC	Substance of Very High Concern
SVIR	Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte
SVOV	Sociale Veiligheid Openbaar Vervoer
SWOV	Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid
SWUNG	Samen Weken aan de Uitvoering van Nieuw Geluidsbeleid
SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
T.	
TAF	Terminal Aerodrome Forecast
TCB	Technische Commissie Bodembescherming
TENT-T	Trans- Europese Netwerken
TK	Tweede Kamer
TLN	Transport en Logistiek Nederland
TLS	Trans Link System
TNO	Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderwijs
TRG	Totaal Risicogewicht Grenswaarde
TSI	Technische Specificaties van Interprobaliteit
TVG	Totaal Volume Geluid
U.	
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change
UPGE	Uitvoeringsprogramma Geluid op Emplacementen
USONA	Uitvoeringsorganisatie Stichting Ontwikkeling Nederlandse Antillen
UvW	Unie van Waterschappen
V.	
VAMEX	Stichting Vaarbewijzen- en Marifoon Examens
VAMIL	vrijwillige afschrijving milieu-investeringen
VANG	Van Afval Naar Grondstof
VB	Verantwoord Begroten
VenW	Verkeer en Waterstaat

VHR	Vogel en Habitat Richtlijn
VI	VROM-Inspectie
VN	Verenigde Naties
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
VOLCEX	Volcanic Ash Exercise
VOS	vluchtige organische stoffen
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
VTH	Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving
VVN	Veilig Verkeer Nederland
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
W.	
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WAR	Waddenadviesraad
WB	Wereldbank
Wbb	Wet bodembescherming
WEZARD	Weather Hazards for Aviation
WGG	Wet wegvervoer goederen
Wgh	Wet geluidhinder
WGO	Wetgevingsoverleg